ANARŞİST PORTRELER II

Paul Avrich

Türkçesi:
Osman Akınhay

sarmal YAYINEVİ

SARMAL YAYINEVİ
Başmusahip Sok. Talas Han. 16/6 Cağaloğlu - İstanbul

Siyasal Kültür : 3
Yazarı : Paul Avrich
Türkçesi : Osman Akınhay

Birinci baskı : Mayıs 1992

Kapak : Cemile Çakır
Dizgi : Sarmal Dizgievi – 522 45 78
Baskı - Cilt: Divit A.Ş. – 314 48 43

PAUL AVRICH

ANARŞİST PORTRELER

İÇİNDEKİLER

Proudhon ve Amerika 7
Benjamin Tucker ve Kızı 19
G.W. Monbray:
Amerika'da Britanyalı Bir Anarşist 33
Sacco ile Vanzetti: İtalyan Anarşizminin Kökleri..... 45
ABD'deki Yahudi Anarşizmi 63
Ana Çizgileriyle Aleksandr Berkman 99
Ricardo Flores Magon Hapishanede 109
Mollie Steimer: Anarşist Bir Yaşam 117

AVRUPA VE DÜNYA
Paris Komünü ve Mirası 137
Paul Brousse: Olasılıkçı Anarşist 151
Gustav Landauer'in Şehit Olması 161
Brezilyalı Anarşistler 173
Avustralyalı Bir Anarşist: J. W. Fleming..... 181

IX

PROUDHON VE AMERİKA

Büyük Fransız anarşisti ve toplumsal düşünür Pierre-Joseph Proudhon'un etkisi üzerine çok az şey yazılmıştır. Proudhon'un 1840'lar ve 1850'lerde ardı arkası kesilmeden yazdığı kitap ve makaleler selinde geliştirdiği para ve kredi, emek ve sermaye, bireysel egemenlik ve gönüllü işbirliği üzerine düşünceleri, kendi ülkesinin sınırlarını aşarak, Rus popülizmini, İspanyol federalizmini ve yeryüzünün her tarafındanki birbirinden çok farklı toplumsal hareketleri etkilemiştir.

Etkisinin sanıldığından daha büyük olduğu ABD'de, Proudhon'un görüşleri çok geniş çevrelere yayılmıştı. İç Savaş öncesi yıllarda 1848 Devrimi'nin Fransız ve Alman sürgünleri, en çok da Claude Pelletier, Frédèric Tufferd, Joseph Déjacque ve Wilhelm Weitling, Proudhon'un görüşlerini yaymışlardı. Amerika doğumlu Fourierciler özellikle de Charles A. Dana, Parke Godwin ve Albert Brisbane gibi New England kökenli kişilerden oluşan bir çevre, aynı coşkuyla onun görüşlerini savunuyorlardı. Brisbane Proudhon'u Paris'teki bir hapishanede ziyaret etmiş, onunla kuramları hakkında "saatlerce" konuşmuştu. "Proudhon ve ben," diye yazıyordu sonradan, "bizim düşüncemize

göre toplumun şu anki halinde dahi çeşitli yollarla uygulanabilecek ilkeler konusunda anlaşıyorduk"[1].

Ancak New England'ın saygın ailelerinden birinin çocuğu olan Dana Proudhon'un fikirlerini Amerikan kamuoyunun önüne ilk getiren kişiydi. New Hampshire'ın yerlisi olan Dana 1819'da doğmuştu. Dana 1842'de Harvard College'i bitirdikten sonra, ünlü aşkıncı (transcendalist) ve Fourierci topluluk olan Brook Farm'a katıldı. Bu toplulukta George Ripley, Theodore Parker ve Margaret Fuller gibi yetkin kişilerle işbirliği yaparak çeşitli konularda konferans verdi, koroda şarkı söyledi ve **The Dial** ile **The Harbinger'e** yazılar yazdı.

Dana 1847'de Brook Farm'dan ayrılıp Horace Greeley'in yönettiği New York **Tribune**'üne yazı kuruluna katıldı. Ertesi yıl Avrupa'da geniş bir geziye çıktı. O günlerde devrim can çekişmekteydi. Paris'te Ulusal Meclis'de konuşan Proudhon'u dinledi ve onun görüşleriyle ilk elden tanıştı. Proudhon'u hiç de Atlantik'in her iki yakasındaki gazetelerin anlattığı gibi, "dinsiz bir deli, varlıklı insanları soymaya can atan bir komünist, ahlâksızlık, karışıklık ve budalalığın canlı hali" olarak bulmamıştı. Tam tersine Proudhon, "daima küstah ve genellikle saygısız" olmakla birlikte, adalet davasına kendini adamış, "özgürlük âşkı ve ikiyüzlülüğe nefreti"yle dikkati çeken ve "dürüstlüğü ile ahlâki cesaretinin yanı sıra çarpıcı derecede özgünlüğe ve zihin kuvvetine" sahip biriydi[2].

Derinden etkilenmiş olan Dana, 1849'da New York'a dönüşünde, **Tribune**'de Proudhon üstüne bir dizi makale yayımladı; en çok, Proudhon'un karşılıklı banka* (Proudhon'un nitelemesiyle, Halkın Bankası) şeması üstünde duruyordu. Buna göre, krediler maliyetine göre verilecek, böylece üretim teşvik edilecek, yoksulluk ve işsizlik silinerek sonsuza kadar sürecek toplumsal ve ekonomik adalete ulaşılabilecekti. Dana yine aynı yıl, Brook Farm'dan eski arkadaşı William Henry Cahnning'in haftalık dergisi **The Spirit of the Age**'de yayımlanmak üzere makaleleri bir daha gözden geçirdi. Bu makaleler yaklaşık elli yıl sonra Benjamin Tucker tarafından **Proudhon ve Onun "Halkın Bankası"** adıyla kitap halinde bir kez daha yayımlandı.

* İşçilere faizsiz kredi açacak bir banka.

Dana 1849'dan sonra Proudhon'la ilgilenmeyi bıraktı. 1862'ye kadar sürdüreceği **Tribune**'ün yayın yönetmenliğine atanınca, kendini başta köleliğin kaldırılması olmak üzere toplumsal ve politik içerikli çok çeşitli konulara verdi. 1863'te İç Savaş'ın en yoğun günlerinde Abraham Lincoln tarafından Savaş Bakanı yardımcılığına getirildi. Lee'nin Appomattox'ta teslim oluşuna kadar* bu görevi yürüttü. Dana New York'a dönünce günlük Sun gazetesinin kuruluşuna yardımcı oldu ve çok geçmeden genel yayın yönetmenliğini üstlendi. 1897'de yetmiş sekiz yaşında öldü. Dana temiz üslûbu, geniş bilgisi ve politik ilişkileriyle Amerikan gazeteciliğinin kendinden sonraki kuşakları üzerinde güçlü bir etki bırakmıştır.

Bu arada, Fourierciler'den çok anarşistlerin oluşturduğu bir başka Amerikalı yazar grubu da Proudhoncu ilkeleri aktif biçimde yaymaktaydılar. Daha 1849'da, Dana'nın Proudhon üzerine makalelerini yayımladığı yılda, Massachusetts'den William B. Greene benzer bir dizi kaleme aldı ve bu dizi ertesi yıl **Karşılıklı Bankacılık** adıyla kitap haline getirildi. O zaman otuz yaşında (Dana'yla aynı yaşta) olan Greene, dönemin en renkli Amerikan reformcuları arasındaydı. Etkileyici bir fiziksel görünüme sahip olan Greene 1819'da Haverhill kasabasında doğmuştu. Boston'da posta müdürü olan babası Nathaniel Greene Massachusetts'deki tek gazete olan Boston Statesman'ın da kurucusuydu. İnce uzun olan William Green'in boyu bir seksenin üzerindeydi. West Point'de bulunmuş, Seminolesler'e karşı Florida savaşına katılmış sonra birden askerlikden ayrılarak Harvard İlahiyat Okulu'na girmişti. Greene'le o günlerde karşılaşmış olan Thomas Wentworth Higginson, askerce, "nerdeyse herkese meydan okuyan" tavırları, koyu siyah saçları, "içinizi delen bakışlarıyla sizi olduğunuz yere mıhlayan kara gözleri"yle "şimdiye kadar karşılaştığım en yakışıklı ve en mükemmel görünüşlü kişi" diyordu onun için[3].

Öğrenimini 1845'de tamamlayan Greene, Massachusetts, West Brookfield'da Üniversite kilisesinin papazı olarak göreve başladı. Ama ilgileri günden güne toplumsal ve ekonomik sorunlara kayıyordu. 1850'de, Proudhon'un etkisiyle, karşılıklı

(*) ABD İç Savaşı, Robert Edword Lee'nin 9 Nisan 1865'te Ulysris Simpion Gront'a teslim oluşuyla sona ermişti. (ç.n.)

bankacılık üzerine yazdığı kitapçığı yayımladı. Benjamin Tucker bu çalışmadan "maliye üzerine bu ülkede şimdiye kadar yayımlanmış, en önemli yapıt" diye söz eder.

Karşılıklı Bankacılık'ın yayımlanmasıyla Greene, Proudhon'un Amerika'daki başlıca izleyicisi olmakta Dana'yı geçmişti. Proudhon'un fikirlerini yaymakta aktif çaba harcamakla kalmamış, 1850'de ve 1851'de Massachusetts meclisine Proudhoncu doğrultuda bir karşılıklı bankacılık yasası dilekçesi (sonuçsuz kalan) vermişti. Ancak Greene, önemli bir noktada Proudhon'dan ayrılıyordu. Ondan farklı olarak, kadın hakları davasının savunuculuğuna soyunmuş[5] 1853'te Massachusetts Anayasa Kurultayı'nda bu konuyla ilgili bir konuşma yapmıştı. Aynı yıl Paris'e gitti ve karşılıklı inanç görüşünü onaylayan Proudhon'la kişisel olarak tanıştı[6].

1861 yılına kadar Fransa'da kalan Greene İç Savaş patlayınca ABD'ye döndü. Vali Andrew'un (Bakunin'in Boston'da kaldığı sırada yanına uğradığı kişi) hizmetine giren Greene, Albay rütbesiyle Ondördüncü Massachusetts Piyade Alayı'na gönderildi. Washington yakınlarında konuşlanan bu alay daha sonra Birinci Massachusetts Topçu Alayı'nı oluşturarak Konfederasyon saldırısına karşı başkenti savunma görevini üstlenecekti. O günlerde Greene'in saçı sakalı kırlaşmıştı, ama yanındaki subaylardan birinin sözleriyle, "bir ölümlünün yüzüne kondurulmuş en keskin siyah gözler" hâlâ ondaydı. Konuşması ve hareketleri hızlı olup başkalarının yavaş ya da hantal hareketlerine öfkelendiği halde, "emrindeki insanlara karşı nazik, sabırlı, bağışlayıcı ve babacan tavırlıydı"[7].

Greene bir yılı aşkın süre Birlik subayı olarak görev yaptı. Ekim 1862'de Vali Andrew'le kavga edince görevden çekildi ve o günden sonra bütün enerjisini ekonomik ve toplumsal reforma adadı. Boston'a döndüğünde, Josiah Warren, Ezra Heywood, Lysander Spooner ve Stephen Pearl Andrews'la birlikte, konuşma özgürlüğünü, bireysel özgürlükleri, kadınların eşitliğini ve çalışma koşullarının iyileştirilmesini savunan Amerika'daki bireyselci anarşist hareketin en ön saflarında göründü. 1869'da Massachusetts İşçi Sendikası'nın başkanlığını yaptı. New England Çalışma Reformu Ligası'ndan Ezra Heywood'la birlikte, Proudhoncu fikirleri benimseyen bir örgüt kurdu. Heywood ve

Greene'in hazırladıkları kuruluş bildirisindeki sözlerle, bu örgütün amacı "Spekülatif tekelciliğin yasal girişimler karşısında haksız çıkarlar sağlamasına yolaçan sınıf yasalarının ve olumsuz alışkanlıkların kaldırılması; devletin adalet ve karşılıklılık* temelinde yeniden örgütlenmesi"ydi[8].

1873'e gelindiğinde Greene bu liganın (üyeleri arasında Warren, Andrews ve Benjamin Tucker da vardı) başkan yardımcılığını yürütüyordu. Aynı zamanda Boston'daki Uluslararası Emekçiler Birliği'nin Fransızca konuşulan seksiyonunda aktif olarak çalışmaktaydı. Etkileyici kişiliğiyle, Boston'un Shaw ailesinden gelen karısı Anna ile (Greene'in esmer olduğu kadar sarışın nerdeyse onun kadar uzun boylu ve görünüşüyle hemen farkedilen bir kadın) birlikte katıldığı her toplantıda dikkatleri üstünde topluyordu[9]. 1865'de öldüğünde Greene 1875'de ölen Praudhon'un düşüncelerini savunmayı büyük bir sadakatle sürdürmekteydi. Ustasının "Devlet" üzerine yazdığı bir denemesiyle kendini anarşist olarak ilan ettiği ve kazanılmış mülkiyeti hırsızlık olarak tanımladığı **Mülkiyet Nedir**? adlı yapıtından bir bölümün de içinde olduğu birçok yazısını İngilizce'ye çevirmişti. Her iki çeviri de Heywood'un dergisi **The Word**'da 1870'lerin başlarında yayımlandı[10]. Dahası, Greene 1873'te, Heywood ve Tucker'la beraber, Massachusetts meclisine karşılıklı bankacılık yasası için yeni bir dilekçe verdi. 1850'lerdeki bu girişiminin tekrarı da aynı başarısızlıkla sonuçlandı. Maliye ve çalışma reformu ömrü boyunca Greene'in en büyük ilgi alanı olarak kalmıştı. Bir gemi kazasında kaybolan kızı Bessie'nin ölümüyle son yılları iyice bulutlanmış olan Greene 1878'de İngiltere'de öldü.

Greene'nin ölümünün ardından Proudhon'un öğretilerinin Amerika'daki önde gelen savunucusu konumuna Benjamin Tucker geçti. New Bedford'lu bir balina tüccarının oğlu olan Tucker, 1872'de Boston'da yapılan New England Çalışma Reformu Ligası'nın kurultayına katıldığında MIT'te öğrenciydi. Anarşistlerle ilk bu toplantıda karşılaştı. Tucker'in anılarına göre, top-

---

(*) Toplumsal çerçevece onaylanan bir değerler ölçeğine göre bir yandan belli ödevleri, yükümlülükleri ve görevleri, öte yandan da belli hakları ve ödülleri içeren toplumsal ilişki. (Y.N.) (Yayıncının Notu).

tantıyı yöneten ve siyah kadife ceketiyle "olağanüstü yakışıklı görünen" Greene "hayranlık uyandıran bir başkandı". Yayınların sergilendiği salondaki bir masadan Greene'in **Karşılıklı Bankacılık**'ı ve Warren'in **Gerçek Uygarlık**'ı ile birlikte Heywood'un birkaç kitapçığını, **The Word**'un kimi nüshalarını almıştı. Heywood açılış oturumundan sonra genç adamı Greene ve Warren'e tanıştırdı. Tucker derinden etkilenmişti. Sonraki yıllarda da söylediği gibi, o toplantı meslek yaşamının "odak noktası"ydı. Tucker'in yakın arkadaşı Pearl Johnson'un belirttiğine göre, "ömrünün en güzel günlerinden biri"ydi[11].

Tucker, kendisinin de kabul ettiği gibi, Proudhon'un kuramlarıyla ilk kez Greene aracılığıyla tanışmıştı. "ama bilmeden bile olsa daima Proudhoncu'ydum". "Finansal konularda bilgilerimi diğer yayınlardan daha çok Alb. Greene'in **Karşılıklı Bankacılık**'ına (para konusunda günümüze kadar yazılmış en bütünsel, doyurucu, yoğun ve berrak inceleme) borçluyum," diyordu. Greene'i daha yakından tanıdıkça, onun çevresinden daha çok hoşlanıyordu. Çok geçmeden akıl hocasına duyduğu hayranlık "sınırsız" boyutlara ulaştı. "Alb. Greene ve karısı katıldıkları bir toplantıya, yalnızca odaya girişlerini görmek için dahi olsa" gitmeye değer, diye düşünüyordu. "Onurlu ve dengeli cana yakın tavırlar, nezaket, insan ırkının bu iki gösterişli ve güzel bireyinde nasıl da biraraya gelmiş!"[12].

Greene'den esinlenen Tucker, 1874'te yurt dışına çıktı, Proudhon'un yapıtlarını yutarcasına okudu ve Amerika'ya döndüğünde oldukça değişmişti. Greene'nin önerisiyle 1876'da **Mülkiyet Nedir?**'in tamamını çevirdi. Çevirilerini, 1877 ve 1878'de kendi dergisi **Radical Review**'da bir yazı dizisi olarak yayımlanan **Çelişkiler Sistemi**'nin birinci bölümü ve Proudhon'un Boston **Index**'de çıkan "Malthusçular" üzerine denemesiyle sürdürdü. Ayrıca 1879'da da Proudhon'un faiz konusunda Fransız ekonomisti Bastiat'la girdiği ve New York **Irish World**'da çıkan tartışmasını da Tucker çevirmişti.

Tucker 1881'de kendi dergisi **Liberty**'yi çıkarmaya başladığı zaman, Proudhoncu misyonunu sürdürüyordu. Aslında **Liberty,** Tucker'ın kendisinin de belirttiği gibi, "Proudhon'un öğretilerinin nerdeyse doğrudan sonucu olarak ortaya çıkmıştı" ve "asıl olarak o öğretileri vurgulayıp yaymak amacıyla" yaşamaktay-

dı[13]. Tucker'in gazetesinin başlığında Proudhon'un "Özgürlük, Düzenin Kızı Değil Anasıdır" sözleri yazmakta, sütunlarını, yazılarının çevirileri (Galileo adını taşıyan daha önce yayımlanmamış bir oyunu da bunların içindeydi) ile ona ilişkin makaleler ve "bugüne kadar gelmiş geçmiş en önemli politik düşünür ve ekonomist" tanımlamalarının geçtiği portreleriyle doldurmuştu. Buna ek olarak, **Liberty**'nin yüreklendirmesiyle Boston'da 1887'nin sonlarına doğru hem anarşistlerin hem de anarşist olmayanların devam ettiği Proudhon tartışma kulübü kurulmuştu[14].

Tucker'ın en büyük tutkusu Proudhon'un bütün yapıtlarının İngilizce çevirisini yayımlamaktı. Ama bu tasarı gücünü aşıyordu. Ustanın öbür yapıtları Tucker'ın yakın arkadaşlarınca çevirildi. Bunlardan en ilginç olanı 1923'te St. Louis'de John Beverley Robinson tarafından yayımlanan **Ondokuzuncu Yüzyılda Genel Devrim Fikri**'ydi. Tucker, Proudhon'un büyük bir hazla devleti yerden yere vurduğu kitabını en büyük yapıtı sayıyordu: "Yönetilmek, ne bunu yapacak hakka, ne bilgeliğe, ne de erdeme sahip yaratıklar tarafından, gözaltında tutulmak, casus gibi izlenmek, idare edilmek, yasalara bağımlı kılınmak, sayılmak, kaydedilmek, fikir aşılanmak, vaaz verilmek, denetlenmek, hesaplanmak, değer biçilmek, sansür edilmek ve emredilmektir. Yönetilmek her türlü işlemle, her türlü hareketle not edilmek, kayda geçirilmek, sıraya alınmak, değeri belirlenmek, lisans verilmek, yetki verilmek, nasihat edilmek, yasak koyulmak, reformdan geçirilmek, düzeltilmek ve cezalandırılmaktır. Yönetilmek, kamu yararı gerekçesiyle ve genel çıkarlar adına yükümlülüğe bağlanmak, yetiştirilmek, soyulmak, sömürülmek, tekellere bağımlı kalmak, zorbalığa maruz kalmak, köşeye sıkıştırılmak, gizemlerle büyülenmek ve yağmalanmaktır; en ufak bir direniş ya da yakınma sözcüğü karşısında baskıya uğramak, ceza görmek, aşağılanmak, taciz edilmek, takip edilmek, istismara uğramak, sopayla dövülmek, silahsız bırakılmak, hapse atılmak, yargılanmak, mahkûm edilmek, kurşuna dizilmek, sürgüne gönderilmek, feda edilmek, satılmak, ihanete uğramaktır; alay edilmek, gülünç düşürülmek, öfkelendirilmek, onursuz bırakılmaktır. Devlet budur, onun adaleti budur, onun ahlâkı budur"[15].

Proudhon'un ekonomik düşüncelerine dayanan bir kitapçığın yazarı olan Mimar Robinson da[16], Proudhon'un "Halkın Bankası" üstüne bir denemesini çevirmişti. Bu deneme 1927'de, Colorado, Denver'den gelen bir Tuckerci olan Henry Cohen'in yayıma hazırladığı antolojisi **Proudhon'un Toplum Sorununa Çözümü** adlı derlemede yayımlanmıştı. Cohen'in derlemesi ayrıca Greene'in **Karşılıklı Bankacılık** ile Dana'nın **Proudhon ve Onun "Halkın Bankası"**nın yeni basımlarını; İngilizceye Tucker'ın bir başka izleyicisi Clarence Lee Swartz'ın aktardığı **Ekonomik Çelişkiler Sistemi**'nden parçaların da yer aldığı başka önemli yazıları da içeriyordu. Swartz, kitabı **Karşılıklılık Nedir?** ile hem Proudhon'a, hem de Geerene'e vefa borcunu ödemekteydi[17]. Bunların dışında, Proudhon'un **Savaş ve Barış**'ı (Fransız anarşistin hayranı olan Tolstoy bu başlığı ünlü romanı için ödünç almıştı) hapishanede idam edilmeyi bekleyen Bartolomeo Vanzetti tarafından çevrilmişti[18].

Not edilmesi gereken son bir nokta kalıyor. 1896'da bir önsöz, açıklayıcı notlar ve betimleyici bir alt-başlık ("Büyük Fransız Anarşistinin Savunulması, Madeni Paranın Kötülüklerinin Gösterilmesi, Sermaye Faizi Yalnızca Karşılıklı ve Özgür Bankacılık Sistemiyle Kaldırılabilir ve Kaldırılmalıdır") ekleyerek Dana'nın **Proudhon ve Onun "Halkın Bankası"**nı ilk yayımlayanın Tucker olduğunu görmüştük. Tucker'ın bu kitapçığı yayımlamakta iki amacı vardı. Birincisi, kendi tanımlarından aktarırsak, bu yapıtı "gerçekten zekice yazılmış, karşılıklı bankacılığın güçlü ve sempatik bir açımlanması" olarak görüyor, ve yayımlanmaya değer buluyordu. İkinci amacı ise "şeytanca bir ikiyüzlü" olan Dana'nın maskesini indirmekti[19]. Çünkü Dana radikal geçmişini çoktandır unutmuş, muhafazakâr çıkarların kararlı bir savunucusu haline gelmişti. Henry Cohen'in anlattığına göre Tucker, Dana'nın kitapçığının nüshalarını bütün şehirlerdeki gazete yayın yönetmenlerine göndermiş ve böylece Dana ülkenin alay konusu olmuştu[20].

Ne var ki Tucker'ın yıldızı da sönmekteydi. 1870'lerden beri Proudhon'un yazılarını çevirmiş, onun fikirlerini yaymış ve onun anısını, Cohen'in belirttiği gibi, "Amerikan reform hareketinde benzeri görülmeyen bir yetenek ve bağlılık"la korumuştu[21]. Bir kuşak boyu kolektivist ve devletçi saldırılara karşı öz-

gürlük davasını savunmuştu. Ama yüzyılın bitimiyle birlikte, bireyselci anarşizmin en parlak günleri geride kalıyordu. 1908'de kitaplan ve belgelerinin bulunduğu mahzen bir yangınla kül olunca Tucker de asla dönmemek üzere Avrupa'ya hareket etti.

O andan itibaren Tucker karşılıklılıkçı fikirlerin yayıcısı rolünü terketmiş oluyordu. Anarşist etiketini muhafaza etmesine karşın, serbest bankacılığın, gerçekleştirilse bile, kapitalizmin tekelini kırmaya ya da devletin otoritesini zayıflatmaya artık yetmediğine inanmaya başlamıştı. Gün geçtikçe Tucker bir karamsarlığın içine gömülmekteydi. "Canavar Mekanizma," diye yazıyordu 1930'da, "insanlığı yiyip bitiriyor"[22]. Bu arada toplumsal düşünür olarak ününü de yitirmekteydi. Monaco'da hemen hemen tam bir inzivaya çekildi.

Çok az insan onu tanıyor ya da yapıtlarını biliyordu; 1939'daki ölümü kimsenin dikkatini çekmedi. Seksen beş yıl yaşamıştı ve korktuğu, öngördüğü global savaş ufukta görünmekteydi.

Notlar:

(1) Eunice M. Schuster, Native American Anarchism: **A Study of Left-Wing American Individualism** (Northampton, Mass., 1932), s.127-28.

(2) Charles A. Dana, **Proudhon and His "Bar of the People"** (New York, 1896), s. 2-5, 15-18.

(3) **Liberty**, 16 Ocak 1892.

(4) A.g.y., Şubat 1906. Greene'in mali fikirlerinin bir çözümlemesi için bkz. Jamez J. Martin, **Men against the Stete: The Expositors of Individualist Anarchism in America, 1827-1908**, gözden geçirilmiş basım (Coloradı Springs, 1970), s. 125-38.

(5) Yirmi yıl sonra, üyesi olduğu Uluslararası Emekçiler Birliği'ne değinen Greene şöyle yazıyordu: "Birliğin başlığı budur, **L'Association Internationale des Travailleurs; travailleurs** sözcüğü, cins ayrımı olmaksızın "emekçiler" olarak çevrilmesi gerekirken, çalışan-**adamlar** olarak çevrildiğinde yanlış kullanılıyor. Çalışan-**kadınlar** "emekçi, yani çalışan-**insanlar**"dır. William B. Greene, **Socialistic, Communistic, Mutualistic, and Financial Fragments** (Boston, 1875). s. 239.

(6) Greene'in Proudhon'u tanımlaması için bkz. **The Word,** Ocak 1874.

(7) **Liberty**, 24 Aralık 1892.

(8) Der. Martin Blatt, **The Collected Works of Ezra Heywood** (Weston, Mass., 1985), s. 65..

(9) **Liberty**, 16 Ocak 1892.

(10) **The Word**, Ağustos 1872, Ocak 1874. Greene Heywood'a şöyle yazıyordu: "Proudhon'la aziz dostumuz Josiah Warren'in aynı örsle vurduklarını anlayacaksınız". Oysa Warren, Fransız Devrimi ve Jakoben merkezileşme ve zorlama gelenekleriyle ilişkilendirdiği Proudhon'la herhangi bir bağı olduğunu kabul etmiyordu. A.g.y., Mart 1874.

(11) "The Life of Benjamin R. Tucker, Describet by Himself in the Principality of Monaco at the Age of 74," elyazması, s.69, 85-87, Tucker Papers, New York Public Library; Tucker'dan Ewing C. Baskette'ye, 11 Ekim 1935, Baskette Collection, University of Illionis; Pearl johnson Tucker'dan Joseph Ishill'e 4 Aralık 1938, Ishill Collection, Harvard University.

(12) **Liberty**, 5 Ocak 1889; Pearl Johnson Tucker'dan Agnes Inglis'e, 27 Mayıs 1942, Labadie Collection, University of Michigan. Krş. Tucker'dan Baskette'ye, tarihsiz / 1930'lar / Baskette Collection: "Greene tanıdığım en iyi insanlardan biriydi. Greene'in kişisel tanışıklığı bulunduğu dev Proudhon'u değerlendirebilmemi ona borçluyum."

(13) **Liberty**, 7 Ocak 1882.

(14) A.g.y., 13 Mayıs 1883, 14 Ocak 1888. Bilgili bir anarşist yazara göre, Tucker, Proudhon yorumcusu olarak, "herhalde eşsiz biriydi". W.C. Owen, "Tucker and Proudhon," **Freedom**, Nisan-Mayıs 1926.

(15) P.J. Proudhon, **The General Idea of the Revolution in the Ninete-**

enth Century (Londra, 1923) s. 294. Oysa Tucker, çeviriyle ilgilenen iki kişiden biriydi. Bkz. Tucker'dan W.C. Owen'a, 22 Haziran 1927, Ishill Collection; Tucker'dan Baskette'ye, 28 Mart 1935, Baskette Collection.

(16) J.B. Robinson, Economics of Liberty (Minneapolis, 1916).

(17) C.L. Swartz, **What 's Mutualism?** (New York, 1927), s. 51.

(18) **The Letters of Sacco and Vanzetti,** der. Marion Denman Frankfurter ve Gardner Jackson (New York, 1928), s. 155, 288. Elyazması Boston Public Library'de Felicani Collection'da korunmaktadır.

(19) **Liberty,** 22 Ağustos 1896.

(20) Cohen, **Proudhon's Solution of the Social Problem** (New York, 1927), s. 3.

(21) A.g.y., s. ix.

(22) Tucker'dan C.L.Swartz'a, 22 Temmuz 1930, der. Joseph Ishill, **Free Vistas: an Anthology of Life and Letters,** 2 cilt. (Berkeley Heights, N.j., 1933–1937), c.II, s. 300–301.

X

BENJAMİN TUCKER VE KIZI

Benjamin Tucker'ın adına kitabımızın okuyucusu yabancı değildir. Bireyselci anarşizmin Amerika'daki başlıca yorumcusu olan Tucker; Proudhon, Bakunin, Stirner ve öbür anarşistlerle, anarşistlere yakın kişilerin fikirlerini meraklı bir okur kitlesine ulaştırmakta aracılık yapıyordu. En büyük başarısı, İngiliz dilinde yayımlanan en iyi anarşist yayın **Liberty** dergisini çıkarmasıydı[1]. Tucker'ın, Bir Anarşistin Hapishane Anıları adlı yapıtı klasikleşen Alexander Berkman gibi önemli bir kitabı yoktu. Emma Goldman ya da Johann Most gibi bir konuşmacı olarak da ün kazanmış değildi. (Yalnızca koşullar gerekli kıldığı zamanlar öne çıkardı; birçok kez anlattığı gibi, izleyicilerin önünde ayağa kalktığı zamanlarda "asla içi rahat etmez"di.)[2]

Bununla birlikte Tucker başarılı bir çevirmendi. Proudhon ve Bakunin çevirileri (Victor Hugo, Çernişevski ve Tolstoy'dan çevirilerini saymazsak) tek başına ona anarşist panteonda* önde gelen bir yer kazandırmaya yetmiştir. Dahası, birinci sınıf

---

* Bir toplulukta tapılan Tanrıların tümü. (Y.N.)

bir yayın yönetmeni ve yazardı. Amerikan radikalizminin yetiştirdiği en iyi gazeteciler arasında geliyordu. **Liberty**'yle gururlanması için özel nedenleri vardı. Parlak bir yıldızlar topluluğundan oluşan kadrosuyla, dergisini büyük bir titizlikle tasarlar ve yayına hazırlardı. Yayım yaşamına 1881'de başlayan **Liberty** anarşist hareketin tarihinde bir kilometre taşıdır. İngilizce konuşulan her yerde okuyucusu vardı. Tucker yayımcı olarak yaklaşık otuz yıl boyunca anarşizm ve onunla ilgili konular üzerine düzenli olarak, bir dolu kitap ve broşür çıkardı. Bir hayranının sözleriyle, yaptıklarıyla "özgürlüğün bir adım daha ilerlemesine, belki Proudhon'u dışta tutarsak, ölü ya da diri herkesten daha yoğun bir katkı yapmış oluyordu"[3].

Laurance Labadie'nin bu sözleri 1935'te yazılmıştı. O zamana kadar Tucker tamamen unutulmuştu; H.L. Mencken'e kulak verirsek, "kazandığından çok daha fazla ünü" haketmiş bir adamdı[4]. Günümüzde hâlâ, unutulmamasının nedeni, Berkman'ın Henry Clay Frick'e yönelik saldırısı türünden sansasyonel bir eylem değil, hemen hepsi **Liberty** dergisinde olmak üzere yazdıkları ve yayımladıklarıdır. Yaşamı, ne kadar hayranlık uyandırıcı olsa da, romantik bir içerikten yoksundu. Heyecan, renklilik ya da gerilim açısından, Bakunin Kropitkin ya da Malatesta, hatta Durruti, Vanzetti ve Mahno'yla bir tutulamaz. Elbette başına kimi olaylar gelmişti: Tucker'ın anarşizme ilk geçişi, Victoria Woodhull tarafından ikna edilişi, Johann Most'la tartışması, vb. Ama bunlar kesintisiz akan bir sudaki basit dalgacıklardı. Tucker eylem adamı olmaktan çok bir düşünce adamıydı. Aylar ve yıllar boyu ağırlıklı olarak fikirlerini geliştirmeye, kitaplarını ve dergilerini, öncelikle **Liberty**'yi çıkarmaya kafa yormuştu. Durum böyle olunca tarihçiler Tucker'ın yayıncı rolü üzerinde durmuşlar, kişisel yaşamını gözardı etmişlerdir.

Genc de eldeki kaynakları gözden geçirerek, Tucker'ın büyük ilgiye değer olan insan yanı hakkında birçok şey öğrenebiliriz. Fiziksel görünüşüyle yakışıklı bir adamdı; boyu 1.77, ağırlığı 75 kiloydu. İnsanın içine işleyen siyah gözleri koyu kahverengi saçları, her zaman düzenli olan bıyık ve sakalı vardı. (ilerki yıllarda sakalını kestiyse de, bıyığına hiç dokunmadı.) Her zaman özenli giyinen Tucker'ı gömlekle ya da bir başka spor kıyafetle çok ender görebilirdiniz.

Uzun yaşamı boyunca Tucker'ın özenli dış görünümü düşünce ve tavırlarıyla tam bir uyum içinde olmuştur. Soğuk ve kapalı bir havası vardı. Züppeliğe kalkışmazdı, ırkçı ya da sınıfsal bir önyargısı da yoktu. Her zaman New England'lı bir toprak sahibinin aristokrat tutumunu sergiliyordu. Geniş bir çevresi vardı ama pek kolay dostluklar kuramıyordu. Onu yakından tanıyanların sayısı çok azdı. George Schumm, William Bailie ve **Liberty**'deki öbür çalışma arkadaşları mektuplarında ona daima "Mr. Tucker" diye hitap ederlerdi.

Bu nitelikleri Tucker'ın yazılarına da fazlasıyla yansımaktaydı. Disiplin, istikrarlılık, yüksek standart gibi erdemlere sahipti. Büyük bir yoğunlaşmayla, hiçbir eksik bırakmadan ve ayrıntılara özen göstererek çalışıyordu. Zekâsının keskinliği, üslûbunun akıcılığı ve ilkelere bağlılığı herkesçe bilinen bir şeydi. Keskin bir çözümlemeci beyne ve gerçek bir edebi ustalık yeteneğine sahip olmasının yanı sıra, düşündüğü şeyler ve düşüncelerini ifade ediş tarzı son derece ciddiydi. Aşırı derecede tutarlıydı. (Bir meslektaşının gözlemiyle, Tucker'ın başlıca zayıflığı "tutarsızlığa düşme korkusu"ydu)[5].

İç Savaş öncesindeki Massachusetts'den İkinci Dünya Savaşı arifesinde Riviera'ya kadar uzanan yaşamı boyunca Tucker'ın fikirlerinin yazma üslubunun çok az değişmesi dikkat çekici bir olgudur. Söylemek durumunda olduğu şeyleri dobra dobra, güvenle ve açık bir dille söylerdi. Ama nezaketinin, samimiyetini gölgelediğine de çok ender raslanırdı. Eleştiriye duyarlı ve kendi değerinden emin ve karşısındakinin tüylerini diken diken edecek ölçüde saldırgan bir polemikçiydi. Ayrıca görüşlerinin haklılığından da emin olduğu için, rakipleri karşısında bir milim geri adım atamazdı. Ara sıra **Liberty**'de yazan J. William Lloyd'a göre, Tucker yazılarında "son derece dogmatik, küstahlık ölçüsünde olumlu, yıldırıcı ve baskın çıkıcı, tartıştığı kim olursa olsun çizgisinden sapmayan, herhangi bir farklılığa, çelişkiye ya da redde tahammül edemeyen biriydi. Keskin alaycılığı, kırıcı aşağılamaları, zaman zaman yaralayıcı olan küfürleri dilinden onu eleştirmeye ya da karşı çıkmaya cesaret edenlere karşı hiç eksik olmazdı"[6].

Çünkü Tucker, karısı Pearl Johnson'un dediği gibi, "başından sonuna kadar yaşamının her evresinde mücadeleci kişiliğini

korudu ve kuvveti burda yatıyordu"[7]. Düşmanlarının sözlerini düzeltir, onlara doğruları anlatır, mantıklarında gördüğü yanlışlara işaret ederdi. Dost–düşman herkes, C.L. Swartz'ın tanımıyla "yandaşlarının sevinci, karşıtlarının çaresizliği olan sert, keskin üslûbu"nun[8] korkusuyla **Liberty**'nin her yeni sayısının sayfalarını titreyen parmaklarla açmış olmalılar. Saldırılarından en yakın çalışma arkadaşları dahi kurtulamıyordu ("Bir arkadaşa nasıl çatarsınız!" diye protesto etmişti bir keresinde J.B. Robinson onu.)[9] Tucker kendisinden kırkiki yaş büyük Stephen Pearl Andrews'u Proudhon'un görüşlerini çarpıtıyor diye azarlamıştı. Andew'un yanıtıysa bir uzlaşma örneğiydi: "Proudhon'u yanlış anlattığımdan söz ediyorsunuz. Böyle yaptıysam bile bunun nedeninin Proudhon'u yanlış kavramam olduğuna inanırsanız, bana hak verirsiniz. Bu tamamen olası, çünkü benim incelemem elbette alelacele yapılmıştı. Ama bana hangi noktada ya da noktalarda hatalı olduğumu söylemiyorsunuz. Eğer bunu yaparsanız ve ben de sizin görüşlerinizi paylaşırsam bu doğrultuda düşüncelerimi değiştirmeye tamamen istekli olur, hatta bunu arzularım. Çünkü ikimizin de istediği gerçektir"[10].

Oysa Tucker uzlaşmaya pek yanaşmıyordu. Bir dostunun nitelemesiyle[11] "buz gibi bir mantık"la tartışmayı sürdürmekten mutluluk duyar, kılı kırk yardığı kısır tartışmalarda enerjisini gereksiz yere tüketirdi. Voltairine de Cleyre'nin dediği gibi, "buz gibi bir tarafsızlıkla dosta düşmana aynı sertlikte oklar gönderir, çabuk ve isabetli atışlar yapardı (bir haini olduğu yere mıhlamaya daima hazırdı)." Lizzie M.Holmes, Tucker'ın bildirilerini kaplayan "hoşgörüsüzlük, sertlik ve hakaret" ruhundan yakınıyordu. Niçin, diye soruyordu, bir özgürlük âşığı böylesine hırçın davranışlar sergilesin?[12] W.C. Owen'ın belirttiğine göreyse, Tucker, amacını hep gözönünde tutan, doğrudan ona yürüyen, halkın alkışlarına ya da parasal kazançlara hiç aldırmayan "soğuk coşkulular"dan biriydi. Tucker bu yargıyı yadsımamış, "İlk defa biri bana 'soğuk coşkulu' diyor," diye yazmıştı Owen'a, "ama bu tanımlamanın son derece isabetli olduğunun farkındayım. Doğrusunu söylemek gerekirse, soğukluğumdan bir parça gurur duyuyorum"[13].

Tucker'ın yazılı çalışmalarının büyük kısmına egemen olan soğukluğu (sığlığı bir yana bırakırsak) kabul etmemek zordur.

Emma Goldman'a göre, Tucker, "etkili bir kalem"e sahip olmakla birlikte "geniş açılı" bir bakışdan yoksundu. Goldman'ın da içinde olduğu komünist anarşistlere karşı yaklaşımı "yaralayıcı bir hınçla yüklü"ydü. 1930'da ikisi de Riviera'da oturdukları günlerde "Hayır, Tucker'ı asla görmem," diye yazıyordu. Emma Goldman "Onunla karşılaşacağımı bilsem sokağa adım, atmam. Daha gençken eski kafalı biriydi. Kendi düşüncesi dışındaki toplumsal görüş ve hareketlere çok kötü bir tavır içindedir"[14]. Kuşkusuz Emma Goldman'ın duyguları tek yanlı değildi. "Bizim aramızda asla fazla bir sevgi olmadı", diyordu Tucker Goldman'dan söz ederken, "Özelliklerinden birçoğu mükemmel olduğu halde, ne yazık ki çok kötü işlenmişler. Geçen gün, dolaylı bir yoldan, Riviera'ya dönüşünde beni aramak niyetinde olduğunu duydum! Nereye **saklanmalı?**, sorun bu. Bu kadar geniş bir ormanda küçücük bir evdeyiz!"[15].

Demek ki yalnızca yazılarından tanıyanlar Tucker'ı kibirli, kinci ve zalim biri olarak görebilirler. J. William Lloyd'a göre, Tucker'ın "kavgacı, çoğu zaman öfkeli" biri olduğu izlenimine kapılmadan **Liberty**'nin tek bir sayısını bile okuyamazdınız. Ama yazılarında gerçeklerden öteye bir şey yoktu. Yazılı metinlerdeki bütün aksiliğine karşın, özel topluluklarda daima candandı. **Liberty** okurları onunla ilk kez karşılaştıklarında şaşkınlığa düşüyorlardı. "Yüz yüzeyken," diyordu Lloyd, "kaplan kuzuya dönüşüyordu." Albert Chavannes onu "birinin boğazını keser ya da bir gemiyi batırırken en yumuşak tavırlı korsan" gibi görüyordu; C.L. Swart'a görcyse "en nazik ve kibar beyfendi, en sıcak dost"tu[16].

Öyleyse, Tucker'ın pek çok kişide bıraktığı soğukluk ya da uzaklık izlenimi nereden kaynaklanıyordu. Baldızı Dr. Bertha F. Johnson'a göre, çekingenliğinden ileri geliyordu[17]. Çekingenlik, Tucker'ın sık sık görülen, "hafif sinirli" kahkahasının yanı sıra topluluk önünde konuşmakta yetersiz kalışını da açıklayabilir[18]. Jo Labadie'ye bir mektubunda, "yetişkin insanlara karşı olduğu gibi çocuklara karşı da çekingen olduğunu, demek ki aslında büsbütün çekingen biri" olduğunu kendisi de kabul ediyordu. Çekingenliğinin dışında, ilk çocukluk günlerinden itibaren fiziksel cesaretinde eksiklik vardı. "Size günlerimizdeki o erkek çocuğunu anımsatmama herhalde gerek yok," diye yazı-

yordu ömrünün sonlarına doğru bir kuzenine, "hüner isteyen işler yapmaktan kaçan, bütün kas sporlarında aşırı ürkek, en küçük bir takılmada hüngür hüngür ağlayan o oğlancığı. Hâlâ aynı korkak kişiyim ve şimdi de o zaman utandığım kadar utanıyorum[20]."

Ama Tucker'ın kişiliğinde hafif bir yan da vardı. Victor S. Yarros'un anlatımıyla çileci bir yaşam sürmüyordu[21]. Oyunlar ve konserlerden hoşlanırdı. İyi yiyecekleri tanıyor ve seviyordu. "Damağımın tadını her zaman bildim," diye yazıyordu 1936'da, "zaman zaman dayanamayacağım kadar oburlaşıyordum[22]. Ayrıca, ürkekliğine karşın, tapacak kadar sevdiği eşi "klasik yüz"lü, güzel genç kadına raslamadan önce başından birkaç gönül macerası (örneğin, Victoria Woodhull ve Sarah E. Holmes'la) geçmişti[23].

Pearl Johnson'u, Tucker'ın New York City'deki eşsiz kitapçı dükkânında çalışması için tavsiye eden kişi, eski arkadaşı George Schumm'du. Pearl Johnson, Tucker'dan yirmi beş yaş küçüktü; Tucker Massachusetts'deki çocuk günlerinden onun annesinin ailesini tanıyordu. Tucker onları biraraya getirdiği için Schumm'a teşekkür etmişti. "Kuşkusuz yaşamımın en büyük şansı bu," diye yazmıştı. "Zaman geçtikçe bunu daha çok farkediyorum. Gelecek ve sürprizler hakkında ne kadar az şey biliyoruz! Bir sözcük düşüyor ve bir çocuk doğuyor. Sana bütün kalbimle teşekkür ederim!"[24]

Çocuk Kasım 1908'de, babasının deposunu ve otuz yıllık yayıncılık yaşamının ürünlerini silip süpüren yangından on ay sonra dünyaya gelen Oriole Tucker'dı. Tucker elli dört yaşındaydı ve yayıncılık yaşamı bitmişti. Oriole'nin doğumundan altı hafta sonra aile deniz yoluyla Avrupa'ya hareket etti. Tucker ABD'ye bir daha dönmeyecekti. Oriole, babasının 1939'da ölümüne kadar Fransa ve Monaco'da büyüdü. Tucker'ın tek çocuğuydu ve Tucker ona derinden bağlıydı[25]. Fransızca ve İngilizceyi kusursuz konuşan, canlı ve güzel Oriole başarılı bir piyanist olmuştu. On beş yaşına kadar okula gitmedi. Annesi Baltimore'daki Calvert School'dan temin ettiği kitaplarla eğitiyordu onu. Nihayet okula gittiğinde büyük bir başarı gösterdi. Evde anne ve babasının özgürlükçü ilkelerine uygun olarak yetiştirilmişti. Kendisine ait bir odası vardı, diyordu Tucker, "san-

ki onun şatosuydu ve babası bile zorunluluk halleri dışında ender olarak girerdi oraya. Aktarmaktan hiç bıkmadığım Emerson'un dört dizesi vardı:

Kilise halka mal olduğunda,
Hükümet konağı yuvamız olduğunda,
İşte o zaman doğacaktır kusursuz devlet
Cumhuriyetçi yuvasından.

Ömrümün son yıllarının başlıca çabası **Yuvadaki Anarşisti** gerçekleştirmekti. Ve sanırım bu doğrultudaki uğraşlarım boşa gitmedi" [26].

21 Ocak 1973'te Oriole Tucker'ı New York, Ossining'deki evinde ziyaret ettim; amacım, babası ve özellikle babasının özel yaşamına ilişkin görüşme yapmaktı. Orkestra şefi olan Fransız Jean Riché'yle evlenen Oriole, birkaç mil uzaktaki Dobbs Ferry Middle School'da Fransızca dersi veriyordu. Evi Balph Borsodi'nin 1939'da kurduğu ve ömrü kısa süren Yaşam Okulu Topluluğu adındaki eski Stillwater kolonisinin bulunduğu sitedeydi. Yolun ilerisinde Tucker'ın yıllar boyu arkadaşı olarak kalmış George ve Emma Schumm'un kızı Beatrice Schumm Fetz yaşıyor, tepenin aşağısında Oneida topluluğunun ünlü kurucusu John Humphrey Noyes'in torunu olan Margaret Noyes Goldsmith'in evi bulunuyordu.

Oriole dikkat çekici gözleri, genç görünümü ve özellikle annesiyle babası söz konusuyken çok canlı belleğiyle; hoş bir kadındı. Onunla babası hakkında tekrar konuşmak için, araştırmalarımın daha ilerki bir aşamasında tekrar görüşmek istiyordum. Ama Oriole Haziran 1974'te, altmış beş yaşındayken ansızın öldü. Böylece sohbetimiz asla tamamlanamadı. Ancak buluşmamız sırasında anlattıkları büyük ilgiye değer şeylerdir. Sözleri şöyleydi:

Oriole Tucker

9 Kasım 1908'de New York City'de Baba'nın dostu ve özgürlükçü arkadaşı olan Dr. E.B. Foote'un elinden doğmuşum. İsmimi J. William Lloyd'u düşünerek Oriole Lloyd olarak koymuşlar. Anne ve babam benim Haymarket idamlarının yıldönümü olan 11 Kasım'da doğacağımı umuyorlarmış.

Ocak 1908'deki feci yangından sonra Babam Fransa'ya taşınmaya karar vermiş. Tekrar sıfırdan başlamak istemiyormuş. Ayrıca Fransa'yı sever, hep Fransa'da ölmek istediğini söylerdi. O ve Annem 1908 yazında Paris'e gidip, Saint-German yakınında Le Vésinet semtinde bir ev kiralamışlar ve benim doğumum için buraya, ABD'ye dönmüşler (zor bir doğum bekleyen annem, ailesinin yanında olmak istiyormuş).

Christmas tatili sırasında, henüz altı haftalıkken beni de alıp Fransa'ya göçmüşler. Ve ben burada büyüdüm. Üç buçuk yaşıma geldiğimde, Annemle birlikte onun ailesini görmek üzere birkaç aylığına ABD'ye gittik. Ama savaştan sonra asla bir aile olarak biraraya gelemedik. 1936'da ben kendim üç aylığına ABD'ye geldim. Amerika bana ay kadar uzaktı. Bir peri ülkesiydi: Annem orayı anlatıp durur, anısını canlı tutmaya çalışırdı. Sözünü ettiği bütün isimler mitolojiden gelen insanlar gibi görünürdü bana.

Annem –Pearl Johnson– New England'lı bir çift olan Horace Johnson ile Florence Hull'ın kızıydı; Florence, tanınmış spiritualist olan ve ileri görüşlere sahip Bakan Moses Hull'ın dört kızından biriydi. New York'ta Sunrise Club'e giden Pearl burada, Bea Schumm'u tanımış. Onu ben doğmadan birkaç yıl önce kitapçı dükkânında çalışmak üzere Babamla tanıştıran George Shumm'du. Anne'min kız kardeşlerinden biri Dr. Bertha Johnson'du. **Liberty**'nin dağıtımını yapan Fred Schulder, Bertha Teyze'nin erkek arkadaşıydı. Onun oğlu, Adeline Champney ve Horace Champney'le birlikte, birkaç yıl önce savaşı protesto etmek üzere bir sandalla Vietnam'a doğru yola çıktı.

Babama annesi öldüğünde yüklü bir para kalmış. Bu parayı yıllık gelire bağlayan babam yılda 1.650 dolar gibi geçinmemiz için yeterli bir gelir elde ediyordu. New York'da iki odalı bir otel dairesinde fazla lüks olmasa da keyifli bir yaşam sürmüş. Fransa'ya gitmeye karar vermesinin bir başka nedeni, bu gelirle ailesine orada rahat bir yaşam sağlayabileceğinden emin olmasıydı. Sırası gelmişken söyleyeyim, annemle babam yasal olarak hiç evlenmediler. Gene de gördüğüm en monagamik çiftler ve sonuna dek birbirlerine sadık kaldılar. Ama garibdir ayrı odaları olmasını yeğliyorlardı. Paraları olduğunda ayrı ayrı evlerde yaşayıp gönülleri istediğinde bir araya gelmeyi düşlüyor-

lardı. Tabiki bunu gerçekleştirecek paraları hiçbir zaman olmadı! Bana gelince kocamla bir araya gelmek için önceden planlar yapıp randevular ayarlamak yerine onun her akşam eve gelmesini isterim.

Biz ilk altı yıl Le Vésinet'te yaşadık, çok yolculuk yapıyorduk. Savaşın patlamasından sonraki kış İngiltere'de Henry Bool'la kaldık[27] ve Fransa'ya döndüğümüzde Nice'de bir apartman dairesine taşındık. Orada on bir yıl yaşadık. Fransa'da vergiler aşırı derecede yükselince 1939'da babamın öldüğü Monaco'ya geçtik. Burada kiraladığımız çok güzel bir evde 13 yıl kaldık.

Savaşta babam başından beri Almanya'ya karşıydı. Alman hükümetinden Alman militarizminden ve katı Alman disiplininden şiddetle nefret ediyordu. Ve Fransa'yı seviyordu. Fransa güvendiği tek şeydi (Fransız yemekleri, Fransız şarabı, Fransız gazeteleri ve kitapları.) Oraya gömülmek istiyordu. ABD'ye asla dönmedi ve dönmeyi asla istemedi. Fransızcayı çok iyi konuşamıyor ama kolay okuyordu. Fiziksel görünüşüyle çok benzediği Clemenceau'ya büyük hayranlık besliyordu.

Savaştan sonra babam sorun çıkmasından korktu. Bir yabancı olarak rahatsız edilmekten ürküyor, tek başına kalmak istiyordu. Güney Fransa'da yaşayan Emma Goldman ya da Aleksandr Berkman'la ilişkisi yoktu. Babam ikisini de sevmezdi. Annem Emma Goldman'la New York'da dost olmuştu ve bir keresinde onları Nice'de sokakta görmüş ama yanlarına gitmemişti. John Henry Mackay[28] ara sıra uğrardı, Geoge Bernard Shaw bir kere öğlen, çayına gelmişti. Ben on sekiz yaşındayken Henry Cohen'in kız kardeşine Fransızca dersi veriyordum. Nice'de yaşayan Pryns Hopkins[29] ve Tolstoy'un yeğenlerinden biri de ziyarete gelmişti, ama babamın eski dostlarından çoğu uğramıyordu.

Fransa'da bütün aile anarşist bir yaşam sürüyorduk. Bir soru sorduğumda (polissiz bir dünya neye benzer, gibi) babam **Bir Kitap Yerine**'nin falan falan sayfasına açıp bakarak konuşurdu[30]. Annem ise tersine dikkatli açıklamalar yapardı. Doğuştan öğretmen ve psikologtu. Oysa babanın öğretmenliğe ters bir yapısı vardı. Genç biriyle konuşamazdı. Annem bana her zaman mantıklı yanıtlar vermiştir. Babamsa hep ayrıntılı konuşmalar yapardı (onunla konuşmak son derece cesaret kırıcıydı), herza-

man çürütülmez savlar ortaya atar, herzaman haklı görünürdü. Böylece lafı ağzıma tıkıyordu tabii. İnsanların duygularına ve kolayca zaafa düşmelerine önem vermezdi. Kurallara harfi harfine uyardı. İnsanların psikolojilerini anlamadığını annem de söylüyordu. Bana büyük sevgi ve saygısı vardı, ancak herhangi bir şeyi tartışamazdık[31].

Babam sözleşmelere inanırdı. Evimiz için yazılı sözleşmelerimiz vardı. Ben on sekiz yaşımdayken verdiğim piyano derslerinden aldığım paradan eve katgıda bulunmam için bir sözleşme bile hazırlamıştı. Bu çok tuhaf ve hesapçı bir tutum olarak görünebilir, gene de her şeyi açık ve basit hale getiriyordu. Küçük bir kızken bile, kapıyı vurmadan asla odama girmemiştir. Pek çok açıdan eski kafalıydı. Paris'te otomobile iki ya da üç kez binmişti. Görünümündeki soğukluk ürkütüyordu onu. Tehlikeli olduklarını düşünüyordu. Bu tutumu beni de etkilemiş ki ben de arabalardan hoşlanmadım ve uzun süre binmedim.

1920'lerde Victor Yarros bir keresinde anarşizm üstüne bir makale yazmış, bütün anarşist geçmişini, bütün bağlarını hemen hemen tümüyle reddetmişti. Bu babamı öfkeden çılgına çevirdi. Ona mektup yazdı ve aralarında çok sert bir tartışma çıktı. Aynı günlerde Sacco–Vanzetti olayı patlak verdi. Amerika'ya beslediğim iyi duygulara inen ilk darbe buydu. Babam bir Amerikan gazetesine yargılamanın gülünçlüğüne ilişkin saldırgan bir mektup yazdı. İspanya İç Savaşı da ömrünün son yıllarına denk gelmişti. Franco'ya kesinlikle düşmandı, ama olaylardan heyecanlanmış görünmüyordu. Onu en çok yaklaşan dünya savaşı endişelendirmekteydi. Danimarka'ya kaçmayı düşünüyordu, orası emin yerdi! Münih ürkütmüştü bizi. İşler gitgide kötüleşiyordu. Ne yapacağımızı bilmiyorduk –onu Fransa'dan koparıp Amerika'ya dönmek ve Bertha Teyze'lerde yaşamak... İşte tam bu günlerde ölmesi onun için, gerçek bir şans oldu. Hemen ertesi gün kitaplarını ve belgelerini paketledik. 5 Ekim 1939'de New York'a döndük. Annem Bertha Teyze'nin çiftliğine gitti, ben aşırı bir tecrit politikası yanlısı George Macdonald'la kaldım[32]. 1940'da Amsterdam Avenue'da bir daire tuttuk. Annem 1948'de orada öldü. Ben bu arada evlenmiştim. Annem öldüğünde ilk kızım altı ya da sekiz aylıktı. Bu eve 1948'de geldik. Büyük kızım Marianne'ın kafası büyük babasınınki kadar iyi ça-

lışır, ama herkese karşı sempatik ve anlayışlıdır da. Şimdi yirmi beş yaşında ve Baltimore'da toplumsal çalışmalarla ilgili sanat bölümünde master yapıyor. Küçük kız yirmi üçünde ve Toronto'da dans öğrenimi görüyor.

Babam'ın komünizme karşı tutumu bir nebze olsun değişmemişti, din konusundaki görüşleri de. Bütün yaşamı boyunca tutarlı kaldı. Son aylarında Fransız kâhya kadını aramıştı. "Onu istiyorum," diyordu, "ölüm döşeğimde pişman olmadığıma tanıklık etsin. Tanrı'ya *inanmıyorum*!" Onun fikirlerine ilgi, hatta sempati duyardım. Ama asla gerçek bir anarşist olmadım. Anarşizmin işlerlik kazanacağını sanmıyorum. Sonunda babam da inanmıştı buna. Gerek dünya, gerekse kendi politik görüşleri hakkında çok kötümserdi. Ama kendisi söz konusu olduğunda hep iyimser, daima neşeli ve mutluydu; hiçbir zaman oturup derin düşüncelere daldığına rastlamadım manzaraya ve kitaplara bakmakla yetinirdi. Sunday School'un ilahilerini -**Rock of Ages** ve o tür şeyler- söyler ama ezgiyi tutturamazdı. Soğuk bir kişi olarak ünlenmişti. Oysa anneme nasıl âşıktı! Soylu bir şey karşısında kolayca ağlayıverirdi.

Notlar:

(1) Joseph Ishill'den Pearl Johnson Tucker'a, 7 Eylül 1938, Tucker Papersi New York Public Library.
(2) Liberty, Ocak 1897.
(3) Laurance Labadie'den Joseph Ishill'e, 7 Mayıs 1935, Ishill Collection, Hardvard University.
(4) H.L. Mencken'den Joseph Ishill'e, 18 Mayıs 1935, der. Joseph Ishill, **The Oriole Press: A bibliography** (Berkeley Heights, N.J., 1953), s. 332.
(5) Heny Appleton, **The Truth Seeker,** 2 Nisan 1887.
(6) **Free Vistas: An Antholog of Life and Letters,** der. Josiph Ishill, 2 cilt (Berkeley Heights, N.J., 1933–1937), c. **II**, s. 281.
(7) Bkz. Joseph Ishill'den Pearl Johnson Tucker'a, 26 Aralık 1938, Ishill Collection.
(8) Der. C.L. Swartz, önsöz, **Individual Liberty: Selections from the Writings of Benjamin R. Tucker,** (New York, 1926), s.v.
(9) **Liberty,** 27 Haziran 1896.
(10) Andrews'dan Tucker'a, 7 Mayıs 1876, Tucker Papers.
(11) William W. Gordak'tan George Schumm'a, 31 Temmuz 1898, Labadie Collection, University of Michigan.
(12) Voltairine de Cleyre, **Selected Works** (New York, 1914), s. 115-16; **Liberty**, 26 Temmuz 1890.
(13) **Freedom**, Haziran 1927; Tucker'dan Owen'a, 22 Haziran 1927, Ishill Collection.
(14) Emma Goldman, **Living My Life** (New York, 1931), s. 232; Goldman'dan Agnes Inglis'e, 11 Nisan 1930, Labadie Collection.
(15) Tucker'dan Joseph Ishill'e 27 Ekim 1934, Ishill Collection.
(16) Der, Ishill, **Free Vistas,** c.II, s.280-81, 298, Krş. George Schumm'un sözleri: "Tucker 'iyi bir arkadaş' diyemesem de tanıdığım en hoş insanlardan biriydi." Schumm, "Benj. R. Tucker: A Brief Sketch of His Life and Work," **The Freethinkers'Magazine,** Temmuz, 1893.
(17) Bertha F. Johnson'dan Agnes Inglis'e, 12 Şubat 1936, Labadie Collection.
(18) J. William Lloyd, der. Ishill, **Free Vistas,** c. II, s. 280
(19) Benjamin R. Tucker'dan Joseph A. Labadie'ye, 12 Ağustos 1888, Labadie Collection.
(20) Benjamin, R. Tucker'dan Charles Almy'ye, 15 Mart 1925, Tucker Papers.
(21) Victor S. Yarros, "Phillosophical Anarchism: Its Rise, Decline, and Eclipse," **American Journal of Sociology 41** (Ocak 1936): s. 471. Yarros 1880'lerin sonu ve 1890'ların başında **Liberty**'nin yardımcı yayın yönetmeni ve en verimli yazarlarından biriydi.
(22) Benjamin R. Tucker'dan **American Journal of Sociology** yayın yö-

netmenine, 11 Nisan 1936, Tucker Papers.

(23) Tanım J. William Lloyd'undur, der. Ishill, **Free Vistas,** c. II, s. 282-83.

(24) Benjamin, R. Tucker'dan George Schumm'a, 28 Haziran 1937, Tucker Papers

(25) Anarşist eğitimci Alexis Ferm, Tucker'ın "çocuğa ilişkin her şeyden zevk duyduğunu" not ediyordu, "erkekle kadın arasında kendi sinkiyle Pearl arasındakinden daha onurlu bir ilişki varsa bile, biz henüz işin başındayız. "Ferm'den Tucker'a, 18 Aralık 1908, Tucker Papers.

(26) Tucker'dan Almy'ye, 15 Mart 1925, Tucker Papers. C.L. Swartz, Tucker hakkında, "kendi yaşamını kendi felsefesine ve arzularına göre yaşamaya ondan daha fazla yaklaşan bir adam tanımadım," diyordu. Der. Ishill, **Free Vistas,** c.II, s. 300.

(27) Bool, Tucker'ın yayımcılık girişimlerini destekleyen, New York, Ithaca'daki İngiltere doğumlu bir mobilya tüccarıydı. Çocukluğunun geçtiği yer olan Montecute, Somerset'e dönmüş, 1922'de orada ölmüştü.

(28) Bireyselci okuldan yarı-İskoç, yarı-Alman bir anarşist olan Mackay, **Liberty**'ye yazı yazıyordu ve 1933'deki ölümüne kadar Tucker'ın dostu olarak kaldı. Çarpıcı romanı **Die Anarchisten** Tucker tarafından İngilizce çevirisiyle 1891'de yayımlandı.

(29) Özgürlükçü sosyalist Hopkins, 1912'den 1918'e kadar Kaliforniya, Santa Barbara'da bir deneme okulunu yönetmişti. 1926'da o da birkaç yıl süren bir başka okulu Paris yakınlarında açtı; 1920'lerin sonu ya da 1930'ların başında Tucker'ı Monaco'da ziyaret etmişti.

(30) Tucker'ın tek kitabı **Instead of a Book: By a Man Too Busy to Write One** (New York, 1893), aslında **Liberty**'deki yazılarını toplayan bir seçmeydi.

(31) W.C. Owen'a göre, Tucker "yaşamdan daima uzak kalmıştı." ve onun çalışmaları "filozofların çok eski zamanlarda yazdıkları güzel soyutlamaları fazlasıyla andırmaktadır". Owen'dan Joseph A. Labadie'ye, 5 Aralık 1913, Labadie Collection. George Bernard Shaw'un da benzer gözlemleri vardı: "Tucker çok temiz bir arkadaş; ama çoğu entelektüel gibi, senden ya da benden daha fazla anlamadığı yaşamın yasalarına boyun eğerek örgütlemek zorunda olduğu bir dünyaya kendi koşullarını dayatmakta ısrar ediyor." Shaw'dan James Gibbons Huneker'e, 6 Nisan 1904, Shaw'un **Collected Works'u, 1898-1910**, Der. Dan H. Laurence (New York, 1972), s. 415-16.

(32) Macdonald eski bir Tuckerciydi ve belli başlı özgür düşünceli yayınlardan **The Truth Seeker**'ın uzun süre yayın yönetmenliğini yapmıştı.

XI

C.W. MONBRAY: AMERİKA'DA BİR İNGİLİZ ANARŞİST

Amerikan anarşizminin şekillenmesinde göçmenlerle bu ülkeye konuk gelenlerin anahtar bir rol oynadığına daha önce değinilmişti. Görmüş olduğumuz gibi, Rus anarşistlerinden Bakunin ABD'ye 1861'de kaçmış, Kropotkin 1897 ve 1901'de konferans vermeye gelmişti. 1880'lerde ABD'ye gelen Emma Goldman ile Aleksandr Berkman'sa 1919'da sürgün edilişlerine kadar bu ülkede kalmışlardı. Öbür ülkelerden gelen mültecilerin ismi ise pek bilinmez. Bunların arasında Almanya'da Johann Most, Rudolf Rocker, Otto Rinke, Josef Peukert, Robert Reitzel ve Max Baginski (Haymarket şehitleri Louis Lingg, August Spies, George Engel ve Adolph Fischer'i anmaya bile gerek görmüyoruz); İtalya'dan Luigi Galleani, Errico Malatesta, Pietro Gori, Saverio Merlino, Carlo Tresca, Armando Borghi, Nicola Sacco ve Bartolomeo Vanzetti; Fransa'dan Joseph Déjacque, Anselme Bellegarrigue, Elisée ve Elie Reclus, Clément Duval ile Jules Scarceriaux; Japonya'dan Denjiro Kotoku, Hindistan'dan Har Dayal ve M.P.T. Acharya; Avustur-

ya'dan Rudolph Grossman ("Pierre Ramus"); İspanya'danPedro Esteve, Meksika'dan Ricardo ve Enrique Flores Magon; Romanya'dan Joseph Ishiill ve Marcus Graham adları anılmaya değer.

Peki, ya Büyük Britanya'dan? Onların sayıları da etkileyici boyuttaydı. Aralarında devrimciler, pasifistler, komünistler, sendikalistler, bireyselciler, karşılıklı yardımlaşma yanlıları ile bir siyasi görüşden bir başkasına geçenler vardı. Ancak isimleri iyi bilinmediğinden bir grup olarak onlar hakkında çok az şey söylenmiştir. Bunların öbür göçmenlerden en önemli farkları dil sorunları olmadığı için ulusal platformda pek öne çıkamayan ABD'li anarşistlerle kolayca kaynaşabilmeleriydi. Ama adlarını tek tek andığımız zaman önemleri anlaşılır hale gelmektedir. 1880'lerin Chigago'lu anarşistleri arasında, bir Çartist'in oğlu olan ve Lançashire'de önceleri Metodist vaazler veren Samuel Fielden'in yanı sıra, Amerikan Grubu'nun sekreterliğini yapan William M. Holmes (eşi Lizzie M. Holmes, Albert Parsons yönetimindeki **The Alarm**'ın yardımcı yayın yönetmeniydi), yarım yüzyıl boyunca ABD'de doktorluk yapan Dr. James D. Taylor (onun **The Alarm**'daki reklâmında "Kronik Hastalıklar ve Vakum Yöntemiyle Tedavisi" diye yazıyordu) vardı. Ayrıca, yaygın biçimde dağıtılan iki kitapçıkta Haymarket anarşistlerini savunan Chigago'lu hukukçu General Matthew M. Trubull, Amerika'ya göç etmeden önce Çartist olmuştu.

Britanyalı sürgünlerden birçoğu William Morris'in Sosyalist Liga'sında yetişmişlerdi. Örneğin, Los Angeles'lı Thomas H. Bell Edinburgh şubesinin üyesiydi; Benjamin Tucker'ın Belfast doğumlu arkadaşı ve Josiah Warren'ın yaşamöyküsünün yazarı William Bailie, Morris ve Kropotkin ile diğer ünlü konuşmacıların konferanslarını düzenleyen Manchester şubesinde aktif olarak çalışıyordu. 1892 Homestead grevinde (Aleksandr Berkman'la birlikte, görünen Alman alanşist Max Metzkow Londra şubesine üyeyken, William Holmes liga'nın haftalık organı **The Commonweal**'a "Chicago Mektubu" başlıklı yazısını göndermişti. Ayrıca 1890'ların başlarında John C. Kenworthy'in yurttaşı William C. Owen ve Amerikalı mimar, **Solidarity**'nin yayın yönetmeni, Kropotkin'i 1897 ziyaretinde ağırlayan John H. Edelmann'la birlikte New York'ta bir Sosyalist Liga kurmuştu. (Edelmann'ın 1900 yılındaki zamansız ölümü üzerine, can yol-

daşı Rachelle Krimont iki çocuğunu yetiştirdiği Whiteway kolonisinde yaşamak üzere İngiltere'ye döndü.

Benjamin Tucker'ın **Liberty**'sine yazı verenler arasında Britanya doğumlu anarşistler özellikle göze çarpıyordu. William Bailie'nin dışında, ABD'deki başlıca Stirner'cı James L. Walker (1845'de Manchester'da doğmuştu); Tucker'ın yayıncılık girişimlerinin finansmanına yardımcı olan New York, Ithaca'daki mobilya tüccarı Henry Bool; Amerika'ya göç etmeden önce Bristol'de sosyalizmi seçmiş feminist şairler Miriam Daniell ile Helena Born; şair William A. Whittick; Philadelphia'daki Yorkshire doğumlu saat yapımcısı William Hanson; önde gelen para reformcusu Alfred B. Westrup; anarşist çıraklığını Chicago'da yaptıktan sonra Boston'daki Tucker çevresine giren Archibald H. Simpson vardı. (Simpson, Westrup, Bool ve W.C. Owen kalan yıllarını sonradan geri döndükleri İngiltere'de tüketmişlerdi.)

Britanyalıların sayısı Most, Bakunin ve Kropotkin'i izleyen toplumsal devrimciler arasında da aynı ölçüde kabarıktı. Şu isimleri sıralamak bile yeter: Yorkshire'lı ayakkabı yapımcısı, Philadelphia'daki Voltairine de Cleyre'nin yoldaşı George Brown; 1902 Paterson grevinin ajitatörü, 1890'ların sonunda Manchester ve Leeds'te **The Free Commune**'ü yayımlayan William MacQueen; Kaliforniya'da Flores Magon hareketinde W.C. Owen'la birlikte çalışan, Dubilin doğumlu hekim John Graagle; bu bölümde aktif yaşamını takip edeceğimiz. C.W. Mowbray.

Britanya doğumlu anarşistler, genellikle kuzey-doğu eyaletlerine yerleşmekle birlikte, Los Angeles, Chicago, New York, Philadelphia ve Boston'da da yaşayarak ülkenin her yanına dağılmışlardı. ABD'ye Ulster, Galler, İskoçya, Yorkshire, Liverpool ve Londra gibi bölgelerden geliyorlardı. Tabii Amerika yolculuklarını Britanya üzerinden yapan kıta'nın öbür sürgünlerini (Ruslar, Yahudiler, Almanlar, İtalyanlar, İspanyollar) burada hiç anmıyoruz. Dr. Creaghe'ye ek olarak İrlandalılar da vardı: Con Lynch, T.P. Quinn, Dr. Gertrude B. Kelly ile erkek kardeşi John F. Kelly (Tucker'ın **Liberty**'sinden ayrılıp **The Alarm** için yazmaya başlayan kişi), Eugene O'Neill'in dostu Terry Carlin, sosyalist militan Patrick Quinlan, militan sendika-

cılar Jay Fox, William Z. Foster (geleceğin komünist önderi), Joseph O'Carroll ve tabii ikili ajanlık yaptığı kanıtlanmış olan New York Ferrer Merkezi'nden David Sullivan[1].

Yirminci yüzyılda Stelton, New Jersey ve New York, Lake Mohegan'daki anarşist okul ve kolonilerde pek çok Biritanyalı yer almıştı: James ve Nellie Dick, Fred Dunn (Birinci Dünya Savaşı sırasında Londra'da **The Voice of Labour**'un yayın yönetmenliğini yapmıştı), Harry Clements (onun eşi Sonya, John ve Rachelle Edelmann'ın kızıydı), William Stevens, Watkin Bannister ve William Bridge (annesi ve teyzesi de Stelton okulundan geçmiş olan, şarkıcı ve toplumsal eylemci Joan Baez'in büyükbabası). Ayrıca şunlar da eklenebilir: Stelton ve Mohegan kolonilerinin kurucusu Harry Kelly (isminden anlaşılacağı gibi İrlandalı değildi); anne ve babası ABD'li olmakla birlikte, İngiltere'de doğup büyümüş (Uppingham okuluna gitmişti) ve Kropotkin, William Morris ile Edward Carpenter üzerine kendi kendini yetiştirmiş olan, Modern Okul hareketindeki bir başka anahtar kişi Leonard Abbott.

Resmi tamamlamak amacıyla ek isimler de sayılabilir. 1886'da Londra **Freedom**'ı kuran Charlotte Wilson, anarşist hareketten uzaklaşsa da, son yıllarını ABD'de geçirmişti[2]. Özgürlük Grubu'ndan John Turner, 1896 ve 1903–1904 yıllarında, Başkan McKinley'e düzenlenen suikastin arkasından anarşistler aleyhine çıkarılan yasa uyarınca sürgün edilene kadar, ABD'de iki büyük konferans gezisine çıkmıştı. Wisconsin'deki verimli bir anarşist yazar olan, C.I. James'in babası, tanınmış İngiliz romancı ve tarihçi G.P.R. James idi. Josiah Warren'in ilk Britanyalı izleyicisi A.C. Cuddon, 1858'de Long Island'daki Modern Zamanlar kolonisini (üyeleri arasında Britanya doğumlu pozitivist Henry Edger da vardı) ziyaret etmişti. Bu isimlere, Lizzie Turner Bell ve Jessie Bell Westwater (Thomas H. Bell'in karısı ile kız kardeşi), San Francisco'lu Alfred Kinghorn–Jones, Los Angeles'lı C.B. Cooper, New York'taki Özgürlük Yolu Grubu'ndan Archie Turner ile Thomas Wright, Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde Britanya'da sürülen, Hippolyte Havel'le birlikte **The Social War**'u çıkarmış olan E.F. Mylius da eklenmelidir.

Geçen yüzyılın sonlarında, Amerika'ya giriş son derece kolay, kısıtlamalar o kadar azdı ki, daha önce değinilenlerin dışın-

da aralarında Sam Mainwaring, Tom Cantwell ve Alfred Marsh'un da bulunduğu birçok Britanyalı anarşist ABD'yi kısa sürelerle ziyaret etmişlerdi. Okyanus yolculuğu elbette iki yönlü bir olaydı, ve bu arada pek çok Amerikalı anarşist de Britanya'ya bu dönem boyunca gidip gelmişlerdi. Lucy Parsons 1888'de, Emma Goldman 1895 ve 1899'da, Harry Kelly 1895 ve 1898'de (1904'e kadar **Freedom** bürosunda çalışarak), Voltairine de Cleyre 1897 ve 1903'te, Lillian Harman 1898'de (Lejitimasyon Ligası'nın başkanlığını üstlenmek üzere), Benjamin Tucker 1889'da gitmişlerdi. Tucker Hammersmith'de William Morris'e konuk olduğunda Belfort Bax, George Bernard Shaw, May Morris ve kocası Sosyalist Liga sekreteri H.H. Sparling'le beraber yemek yemişti. Kişilerin böylesine içli dışlı olmaları ve düşüncelerin karşılıklı etkileşmesi Anarşist harekete Atlantik ötesi boyutlar kazandırmaktaydı.

Charles Wilfred Mowbray ABD'ye 1894 yazında gelmişti. Kendi kendini yetiştirmiş olan Nowbrya Londra'nın kenar mahallelerinde büyüdü ve gençliğinde orduda hizmet etti. Otuz yaşının son basamaklarında hâlâ siyah saçları, ışıltılı gözleriyle atletik görünümünü koruyordu. William Morris'in dostluğunu kazandığı ve Sosyalist Liga'nın üyesi olduğu Britanya'da, kitleleri ayağa kaldıran konuşmalarıyla ünlüydü. Polis müdahale edene kadar açık hava toplantılarının yapıldığı Dod Street ve Burdett Road'da 20 Eylül 1885'de bir mitingin ardından "işlek bir caddeyi engellemek" suçuyla tartaklanarak tutuklandı.

Ertesi sabah mahkemeye çıkarılan Mowbray serbest bırakılmıştı. Ancak Morris'in karısına anlattığı kadarıyla mahkemede "elinden geleni ardına koymamış" ve mahkeme başkanınca karışıklık çıkartmakla suçlanmanın sınırına gelmişti[3].

Bu olay, öbürlerinin yanısıra işsizlik gösterilerini ve Haymarket protestolarını da kapsayan uzun bir konuşma özgürlüğü kavgasının başlangıcını oluşturuyordu. Johann Most ayarında militan bir ajitatör olan Mowbray eylemlerin tam ortasındaydı. 14 Haziran 1886'da Trafalgar Meydanı'ndaki bir konuşma özgürlüğü toplantısında yeniden tutuklanarak yirmi şilin ve mahkeme masraflarını ödemekle cezalandırıldı. Yılmak bilmeyen Mowbray, yerel Sosyalist Liga şubesinin sekreterliğini yaptığı Norwich'de geniş katılımın sağlandığı bir dizi işsizlik toplantısı

örgütledi. "Sosyalizm söndürülmesi güç bir yangına dönüşüyor" diye aktarıyordu Morris'e Ekim 1886'da[4].

14 Ocak 1887'de Mowbray ile Frederick Henderson isimli genç arkadaşı, Norwich pazaryerindeki bir toplantının ardından tutuklandılar. Yetkililer, kalabalığın bir bankayla çeşitli dükkânlara zarar verdiğini iddia ediyordu. "İsyan kışkırtıcılığı ve halkın huzurunu bozmaktan" suçlu bulunan Mowbary dokuz Henderson ise dört ay hapse mahkûm edildiler. Ama çabaları boşa çıkmamıştı. Duruşmanın hemen ardından günlüğüne şunları yazıyordu Morris: "oradaki emekçiler arasında bir hayli hareket var; yöre yoksulluktan perişan halde". Sosyalist Liga, Norwich pazaryerinde yargılamaları protesto etmek üzere kitlesel bir miting düzenlemiş, "o içerdeyken Mowbray'in karısı ve çocuklarına bakmak" amacıyla bir komite atanmıştı[5].

Tahliye olan Mowbray Sosyalist Liga adına sürdürdüğü ajitasyon çalışmalarına kaldığı yerden başlamış, Kropotkin, Malatesta, Louise Michel ve Saul Yanovski ile omuz omuza Paris Komünü ve Haymarket olaylarının anma toplantılarına katılmıştı. Saul Yanovski, Whitechapel'de çıkan Yiddişçe anarşist gazete **Der Arbeter Fraynd**'ı yayıma hazırlamak üzere New York'tan Londra'ya gelmişti.

Mowbray Kasım 1888'de bir Haymarket toplantısına başkanlık etmek üzere Norwich'e dönmüştü. Bu toplantıda Britanya adalarında bir konferans gezisine çıkmış olan Lucy Parsons "Amerikada işçi hareketleri" konusunda bir konuşma yapmış ve ardından kocasının gözde şarkısı "Annie Laurie" ile William Morris'in "No Master" şarkısını söylemişti[6].

Ateşi sönmeyen bir meşale gibi olan Mowbray, hapishaneden "daha da bilenmiş" olarak çıktı. Kapitalist sistemi ortadan kaldırmak için dinamit ve propagandanın gerekliliğine inanıyordu artık. Londra'daki 1889 liman grevinin ardından şehrin gecekondu mahallelerinin ateşe verilerek burada yaşayanların West End malikânelerine yerleştirilmesi gerektiğini öne sürüyordu. "Birkaç kararlı adam (kararlıdan yapacağı iş için ölümü göze almış olmayı kastediyorum) şayet 19. yüzyılda uygarlığın erişebileceğimiz uzaklığa getirdiği güçle tanışırlarsa efendilerimizin erkini felce uğratacağımıza yürekten inanıyorum", diye yazıyordu Kasım 1890'da. Bir yıl sonra Londra'da Haymarket'da dü-

zenlenen bir toplantıdan önce de şöyle demişti: "Bu gece kardeşlik ve sevgi öğretisi hakkında çok şey dinledik, ama nefret ve intikam öğretisi de en az o kadar gerekli ve doğrudur."[7]

Mowbray'in bildirilerindeki aşırılık kimi insanları onun bir ajan provakatör, en azından polisin kolayca kandırdığı bir kişi olduğu sonucuna (bu konuda hiçbir kanıt yoktu) götürmüştü. Beş ay sonra, Nisan 1892'de, bir grup anarşistin Rus çarına yönelik dinamitli bir komplo tasarlamakla suçlandığı Walsall Olayı nedeniyle başı yine derde girdi. Sosyalist Liga'nın organı olan Mowbray'in de çalıştığı **The Commonweal** gazetesinde "Bu insanlar Yaşamaya Lâyık mı?"[8] başlığıyla (soruşturmayı yürüten İçişleri Bakanlığı ve polis yetkilileri ile komplonun tezgâhlayıcısının polis casusu olduğu ortaya çıktığı halde dört sanığı on yıl hapse mahkûm eden yargıca ilişkin bir yazı) bir makale yayımladığında, Mowbray tutuklanmış ve cinayet kışkırtıcılığıyla suçlanmıştı. 19 Nisan'da, Mowbray gözaltındayken, bir Fransız Komünarı'nın kızı olan otuz beş yaşındaki karısı tüberkülozdan öldü. Morris'in, Mowbray'in de katılabilmesi için 500 sterlin kefalet yatırdığı cenaze töreni, Louise Michel ile Malatesta'nın da katıldığı bir anarşist gösteriye dönüştü. Çok geçmeden yargılama sonucunda Mowbray beraat ederken, **The Commonweal** çalışanlarından David J. Nicoll on sekiz ay ağır hapis cezasına çarptırıldı.

Mowbray 11 Kasım 1892'de Kropotkin, Malatesta, Yanovski ve Louise Michel ile birlikte Londra'da yapılan Haymarket olaylarının bir yıldönümü toplantısında konuşmaktaydı. Ertesi yıl, kendi "karşı-kongre"lerini toplamaya karar veren Gustav Landauer ve diğer anarşist delegelerle beraber İkinci Enternasyonal'in Zürih Kongresi'nden çıkarıldılar[9]. Bir yıl sonra, Sosyalist Liga dağılmış ve **The Commonweal** yayımına ara vermişken, Mowbray konuşmalarla geçecek bir gezi için Amerika'ya ayak basıyordu.

1894 yazı ve sonbaharında Mowbray, New York, Paterson ile büyük göçmen topluluklarıyla işçi sınıfının yoğun olduğu öbür doğu şehirlerinde konferanslar verdi. Bakunin ve Most'un anlayışına paralel olarak, "eski yararcılık hastalığı" dediği sendikacılığı bir fiyasko olarak görüp kenara attıktan sonra, toplumun bütün mülksüz kesimlerine devrimci eyleme geçmeleri

çağrısında bulunuyordu. "işi olanların, işsizlerin, (suçluların, serserilerin, iş buldukça çalışan emekçilerin kısaca hepimizin acı çektiği sınıf tekelinin acımasız sisteminin altında ezilen kurbanların) ızdıraplarına kayıtsız kalmasını mahkûm etmeliyiz," diyordu. Paterson'da, Fransızca yayınlanan bir anarşist gazeteye göre, Mowbray dinleyicileri "argümanları birbiri üstüne yığarak tutkulu ve içten sesinin büyüleyiciliğiyle" bir buçuk saat tutsak kılmıştı. Bir İngiliz arkadaşının sözleriyle o, "halkın önüne çıkan en büyük işçi-sınıfı söylevcilerinden biri"ydi[10].

11 Kasım 1894'te, Haymarket idamlarının yedinci yıldönümünde Mowbray, Hoboken, Paterson ve Newark'daki benzer toplantıların ardından, New York'da Thalia Tiyatrosu ve Clarendon Salonu'nda düzenlenen anma toplantılarında da konuştu. Daha sonra Pittsburgh ve Baltimore'da konferans verip, Aralık sonlarında Freiheit ve Freie Wact grupları ile Liberal Kadınlar Ligası'nda konuşmak üzere Philadelphia'ya geçti. "Gezim, benim çılgın umutlarımı bir yana koyarsak, başarılı oldu." diye yazıyordu. Ama 28 Aralık'ta bir terslikle karşılaştı. Voltairine de Cleyre'nin tanımlayıcı sözleriyle "kocaman bir beyni, daha da büyük yüreği olan neşeli yoldaş" Liberal Kadınlar Ligası'ndaki konuşmasını bitirip anarşist bir grup oluşturmayı isteyen kişilerin isimlerini almaya başladığında, polislerce tutuklanarak Pennslyvania Commonweath'ına karşı isyan kışkırtıcılığı ve yıkıcılıkla suçlandı[11].

Mowbray'i Liberal Kadınlar Ligası adına karşılamış olan De Cleyre hemen bir savunma komitesi örgütledi. Onun çabalarıyla Mowbray, kısa sürede serbest bırakılarak 1895 başlarında yerleşeceği Boston'a gitdi. Mowbray, Johann Most'un hayranı olmakla birlikte, Most'un Alman anarşist hareketindeki başlıca rakibi olan ve Londra'daki Peukert Özerklik Kulübü'nde tanıştığı Josef Peukert'le dostça ilişkiler içerisindeydi. O sırada Chicago'da yaşayan Peukert'in yardımıyla Mowbray, Nisan 1895'de ailesini İngiltere'den getirtebilmişti[12].

Mowbray çok geçmeden ajitasyon çalışmalarına yeniden başladı. Kuzeydoğu'daki Alman, Bohemyalı ve Amerikan gruplara hitaben konuşmalar yaptı. 1895 yazında konuşmalar yapmak üzere batı bölgesindeki St. Louis ve Chicago'ya kadar uzanan bir geziye çıktı. Gelgelelim, Haymarket'in anılarını

belleklerinde hâlâ sımsıcak tutan Chicago polisi kendi şehirlerinde "anarşi saçmalığı"na izin vermemeyi kararlaştırmıştı. Dolayısıyla, "Yıldızlar ve Sırmalar için değil, şanlı kızıl bayrağın zaferi için, kızıl bayrak altında Bunker Tepesi'nde savaşmayı" savunduğu bir konuşması yarıda kesildi. İnsanlar ayaklanmak üzereydi. Bir felaketin doğmasını, bando şefi, "büyük bir koroya dönüşene kadar herkesi yerine mıhlayan Marseillaise"yi çalarak önleyebilmişti[13].

Mowbray bu olaydan sonra propaganda çalışmalarını Doğu Kıyısı ve asıl olarak Boston üzerinde yoğunlaştırdı. En yetenekli izleyicileri arasında Missouri'li yirmi dört yaşındaki matbaacı Harry Kelly de vardı. Harry Kelly, Joseph Cohen ve Leonard Abbott'la birlikte, Modern Okul hareketinin anahtar kişisi olacak, iki dünya savaşı arasında New Jersey ve New York'ta ortaya çıkan Stelton ve Mohegan kolonilerinin kuruculuğunu yapacaktı. Kelly, Mojbray'i, anarşist kuramın yorumcusu olarak emekçi sınıflara "paha biçilmez hizmetlerde" bulunan "büyüleyici bir konuşmacı" olarak tanımlıyordu. Oysa Emma Goldman'a göre, Mowbray'in konferansları çok ateşli diline karşın entelektüel özden yoksundu[14].

Kelly, Boston'da Mowbray'in büyük çabalarıyla yaratılan bir anarşist–komünist grubun sekreterliğini yürütmekteydi. Ayrıca Mowbray ve Kelly Boston Merkezi Emek Birliği'ne katılan ve ona anarşist bir renk kazandıran Birlik Matbaacıları Kooperatifi ile Birlik Yolcu Terzileri Kooperatifi'nin sekreterliklerini de üstlenmişlerdi. Kelly 1895 ilkbaharında Mowbray'in teşvikiyle Londra'ya bir yolculuğa çıktı. Yanında, Özgürlük Grubu'nun aktif bir üyesi olan ve birkaç yıl önce kendisinin örgütlediği Atölye Yardımcıları Birliği'nin genel sekreterliğini yürüten John Turner'a verilmek üzere bir tanıtım mektubu vardı. Kelly İngiltere'de üç aydan fazla kaldı. Kropotkin, Malatesta ve diğer tanınmış kişilerle tanıştı ve Britanya ile ABD'deki anarşist–komünist hareketler arasında ana halka durumuna geldi.

Kelly Boston'a döndüğünde, anarşist–komünist okulun fikirlerini yayacak bir dergi (1886'da Kropotkin, Charlotte Wilson ve arkadaşlarının Londra'da çıkardıkları **Freedom**'un Amerika'daki bir benzeri olacaktı) çıkarmaya can atıyordu. Bu amaçla ödül olarak elyapımı bir ceketin konduğu eşya piyangosu dü-

zenlenerek yetmiş dolar toplanmıştı. Artık iyi tanındıkları Boston Sendikalarına, bilet satma ve toplanan paralarla ceket yapmak için kumaş alma işini, Kelly ve Mowbray üstlenmişti. Bir başka anarşist terzi olan James Robb ödül ceketi dikerken sanatının bütün hünerlerini sergilemişti.

Bu çabalar sonucunda, yayın hayatına 20 Eylül 1895'de atılan **The Rebel** ("Anarşist Komünizmin Anlatılmasına Adanmış Aylık Dergi") doğdu. Mowbray, Kelly ve Robb ile birlikte Bostonlu şapkacı Henry A. Koch ve Rus–Yahudi matbaacı N.H. Berman'ın yayıma hazırlayıp bastıkları dergide, Kropotkin ve Loise Michel'in makaleleri, onların ekonomik kuramlarına bağlı olan Amerikan anarşistlerinin yazıları yer alıyordu. Komünal mülkiyeti savunmadığı halde Voltairine de Cleyre de dergiye düzenli katkıda bulunmuş Chicago şehitleri, Liberal Kadınlar Ligası ve Philadelphia'daki bir tramvay grevi üstüne yazılar yazmıştı.

Mowbray aynı zamanda Boston ve öbür doğu şehirlerinde konferanslar vermeyi sürdürüyordu. 1896'da o ve Most, Paris Komünü'nün yirmi beşinci yılını kutlama toplantısında konuşmacılar arasındaydılar. Ayrıca Harry Kelly ile birlikte "iki sayı cızırdayıp susan"[15] **The Match** adlı bir dergi yayımlıyordu. Birkaç yıl sonraysa New York'a, oradan da bir içkili yer açıp içkiyi aşırıya kaçırdığı Hoboken'e taşındı. John Turner gibi o da Başkan McKinley'in kurşunlanmasından sonra sürgün edilmişti. Tekrar Londra'ya dönünce anarşist gruplarca oluşturulmuş bir federasyon olan Doğrudan Eylemci İşçiler Birliği'ne katıldı. Yine geçmişte yaptığı gibi Malatesta ve Kropotkin'le omuz omuza toplantılarda konuştu. Ama çok geçmeden anarşizmi terkedip gümrük tarifelerinde reform yapılmasını isteyen bir konferansçı olacaktı. Aralık 1910'da Yorkshire, Bridlington'da kaldığı otelde kalp yetersizliğinden öldü[16].

Notlar:

(1) Paul Avrich, **The Modern School Movement: Anarchism and Education in the United States** (Princeton, 1980), s.213.

(2) Hermia Oliver, **The International Anarchist Movement in Late Victorian London** (Londra, 1983), s.162; Nicolas Walter, giriş yazısı, Charlotte M. Wilson, **Three Essays on Anarchis** (Sanday, Orkney, 1979).

(3) William Morris'den Jane Morris'e, 22 Eylül 1885, **The Letters of William Morris to His Family ant Friendss** (Londra, 1950), s. 239; May Morris, **William Morris: Artist, Writer, Socialist,** 2 cilt. (Oxford, 1936), c. II, s. 223–25.

(4) C.W. Mowbray'den William Morris'e, 4 Ekim 1886, Socialist League Archive, International Institute of Social History, Amsterdam.

(5) J.W. Mackail, **The Life of William Morris,** 2 cilt. (Londra, 1899), c. II, s. 170–71. Ayrıca bkz. C.W. Mowbray, "Prison Life in England," **The Commonweal,** 12 Kasım 1887 ff.

(6) **The Commonweal,** 24 Kasım 1888.

(7) A.g.y., 28 Kasım 1890, 21 Kasım 1891; John Quail, **The Slow Burning Fuse** (Londra, 1978), s.92.

(8) **The Commonweal,** 9 Nisan 1892.

(9) F.S. Merlino, "Teh Zurich Congress," **Solidarity,** 26 Ağustos 1893.

(10) C.W. Mowbray, "Strikes, Organized Labor ant the Militia," **Solidarity,** 1 Şubat 1895; **L'Ami des Ouvriers,** Eylül 1894; Oliver, **The International Anarchist Movement,** s. 55. Ayrıca bkz. **El Esclavo,** 9 Eylül 1894.

(11) "A Letter from Comrade Mowbray," **Solidarity,** 1 Ocak 1895; Voltairine de Cleyre, **The Past and Present of the Ladies' Lebiral League** (Philadelphia, 1895), s.6, ve "Mowbray's Arrest," **Solidarity,** 15 Ocak 1895; **L'Ami des Ouvriers,** Ocak 1895.

(12) C.W. Mowbray'den Josef Peukert'e, 5 Mart 1895, Peukert Archive, International Institute of Social History; Mowbray'den Max Metzkow'a 28 Nisan 1895.

(13) **Solidarity,** 1 Nisan 1895; **The Firebrand,** 18 Ağustos 1895; **The Rebel,** 20 Ekim 1895; C.W. Mowbray'den Josef Peukert'e, 11 Kasım 1895, Peukert Archive.

(14) Harry Kelly, "Roll Back the Years," yayımlanmamış özyaşam öyküsü, bölüm 4, s.2, Avrich Collection, Library of Congress; Emma Goldman, **Living My Life** (New York, 1931), s. 178.

(15) Harry Kelly, "An Anarchist in the Making," **Mother Earth,** Nisan 1913.

(16) **The Satar** (Londra), 14 Aralık 1910. Harry Kelly'ye göre, Mowbray ölene dek içki içmişti.

XII

SACCO İLE VANZETTİ: İTALYAN ANARŞİZMİNİN KÖKLERİ

Amerika'nın tarihindeki en tartışmalı olaylardan birinin kıvılcımını yakan Nicola Sacco ile Bartolomeo Vanzetti'nin tutuklanışlarından bu yana nerdeyse yetmiş yıl geçti. 15 Nisan 1920'de Güney Braintree'deki bir ayakkabı fabrikasının soyulması sırasında bir mutemetle koruma görevlileri kurşunlanarak öldürülmüştü. Üç hafta sonra İtalyan göçmeni ve anarşisti olan ayakkabı işçisi Sacco'yla balık satıcısı Vanzetti cinayete karışmakla suçlandılar. Ertesi yıl yargılamaları başladı.

Kızıl Panik'in peşinden gündeme gelen bu yargılama sanıklar aleyhine koyu bir düşmanlığın sergilendiği bir atmosferde yapıldı. Bölge savcısı Frederick G. Katzmann son derece küstah bir tavır sergilemiş, tanıkları yönlendirip sıkıştırmış, sanık tarafının lehte kanıtlarını örtbas etmiş hatta maddi kanıtlarda bile değişiklik yapmıştı. Usta ve acımasız bir sorgulamayla jüri üyelerinin duygularıyla oynayıp, onların sanıklara karşı içlerin-

de besledikleri önyargıları uyandırmıştı. Sacco ile Vanzetti silahlıydılar; üstüne üstlük bir de yabancı, ateist ve anarşisttiler. Mahkemeye yargılanma boyunca bu hava egemendi. Dava yargıcı Webster Thayer de aynı biçimde önyargılı davranmış hem duruşma süresince hem de sonraki temyiz aşamalarında ulu orta heryerde sanıklar hakkında düşmanlıkla dolu sözler söylemişti ("Geçen gün bu anarşist piçlere ne yaptığımı gördünüz mü? Bunun onlara bir süre yeteceğini tahmin ediyorum.")[1] Mahkûmiyet hükmü açıklandığında pekçok kişi onların, bu suçu işlediklerine ilişkin geçerli kanıtların bulunmadığına ama yabancı doğumlu ve radikal görüşlü oldukları için cezaya çarptırıldıklarına inanıyordu.

Yargılanmanın sonrasında yasal başvurular nedeniyle infaz ertelenirken, eldeki yığınla kanıt yanlış insanların tutuklandığını göstermekteydi. Anahtar konumundaki aleyhteki tanıklıklar geri alınmış, sanıklar lehine yeni kanıtlar bulunmuştu. Ayrıca savunma avukatı yardımcısı Herbert Ehrmann, ayakkabı imalatçılarının mallarını çalmakta uzmanlaşmış olan Providence'deki Morelli çetesinin bu soygunu gerçekleştirdiğine ilişkin güçlü kanıtlar toplamıştı[2].

Ancak yetkililer sanıklara karşı o kadar katı bir tutum içindeydiler ki her türlü karşıt görüşe kulaklarını tamamen tıkamışlardı. Bu nedenle, anarşizmden nefret eden ve radikal propagandanın hiçbir türüne sempati duymayan çok sayıda gözlemci, yargılamanın adil olmadığı yargısına varmıştı. Yargıcın sanıklara önyargıyla yaklaşması, kanıtların yetersizliği ve yaşamları ipin ucunda olmasına karşın Sacco ile Vanzetti'nin vakuv tavırları onları destekliyenleri yüreklendiriyor yeni bir yargılama yapılması için büyük çabalar harcamalarını sağlıyordu. Son dakikada Vali Alvan T. Fuller davanın yeniden görülmesini istedi ve kendisine yardımcı olmak üzere, Harvard'lı A. Lawrence Lowell'ın başkanlığında bir danışma komitesi atadı. Yaygın olarak tanındığı ismiyle Lowell Komitesi, Yargıç Thayer'i sanıklara yönelik aşağılayıcı sözlerinde "resmi terbiye sınırlarını ciddi olarak aştığı" için suçlu bulmakla birlikte[3], yargılamanın tamamlanmış olduğu sonucuna vardı.

Olaylar giderek tırmanırken davanın ünü de ABD'nin sınırlarını aşarak dünyanın her köşesindeki insanların ilgisini üzerin-

de topladı. Anatole France, kamuoyuna yönelik son açıklamalarından birinde, Amerika'ya Sacco ile Vanzetti'yi kurtarmaları çağrısında bulunmuştu: "Onları kendi onurunuz için, çocuklarınızın ve henüz doğmamış kuşakların onuru için kurtarın."[4] Ne var ki her şey boşunaydı. 23 Ağustos 1927'de bütün dünyanın protestolarına ve çağrılarına meydan okurcasına bu iki insan elektrikli sandalyeye oturtuldular. İdam edildikleri anda sanıkların masum olduklarına inananların sayısı milyonları bulmuştu. Milyonlarca insan da, suçlu ya da suçsuz olsunlar, tarafsız biçimde yargılanmadıklarına inanıyordu.

Aradan altmış yıl geçtikten sonra, Sacco–Vanzetti olayına ilişkin bilinebilecek her şeyin ortaya çıkarıldığı, her türlü spekülasyonun yapıldığı, her ipucunun en ince noktasına kadar değerlendirildiği düşünülebilir. Oysa böyle bir düşünceyi haklı çıkartacak hiçbir çalışma yapılmadı. Dava hakkındaki kitaplar hiç para vermeksizin bir sel gibi ortalığı kapladığı halde, A. William Salomone'un dikkat çektiği gibi, henüz bilinmeyen ve keşfedilmeyen geniş alanlar, "büyük bir karanlık orman" gibi durmaktadır[5]. Sözgelimi, sanıkların yaşadıkları ve eylemlerini sürdürdükleri toplumsal, politik ve entelektüel dünyanın anarşist boyutunun daha derinlemesine öğrenilmesi onların tutuklandıkları gece ki davranışlarını ve yetkililerin onları mahkûm etmekteki kararlılıklarını açıklamada epeyce yardımcı olacaktır.

Aslında anarşizm Sacco ile Vanzetti'nin en kuvvetli tutkusu, yaşamlarının yol gösterici feneri, günlük ilgi ve etkinliklerinin odak noktasıydı. Pekçok yazarın yaptığı gibi bunu görmezlikten gelmek, davanın kavranmasında canalıcı bir öneme sahip olan bu iki insanın çıkış noktalarını ve özlemlerini anlamayı engeller. "Nick ve ben anarşistiz," diyordu Vanzetti, "radikalin radikali –siyah kediler, pekçok kişinin, bütün bağnazların, sömürücülerin, şarlatanların, dolandırıcıların ve zalimlerin korkulu rüyası." "Ben son ana kadar (hata yaptığımı keşfetmedikçe) bir anarşist–komünistim ve öyle kalacağım, çünkü komünizmin toplumsal sözleşmenin en insancıl biçim, olduğuna inanıyorum, çünkü yalnızca özgürlük sayesinde insanların yükselebileceğini, soylulaşacağını ve kendilerini tam hissedebileceklerini biliyorum."[6]

Sacco'nun olsun Vanzetti'nin olsun bu doğrultudaki başka açıklamaları da aktarılabilir. Bu insanların böylesine yürekten

kopmaz bağlarla kendilerini adadıkları hareketin niteliği neydi? İtalyan anarşistleri kimlerdiler? Nereden gelmişlerdi? Ne istiyorlardı ve ne başardılar?

ABD'deki ilk İtalyan anarşist gruplar, 1880'li yıllardaki büyük göçlerin ardından görülmeye başladılar. Anarşist göçmenlerin çoğu da köylü ve zanaatkâr kökenliydiler. 1885'te New York City'de oluşan ve Amerika'daki İtalyan anarşizminin aktif merkezlerinden biri haline gelen ilk grubun adı Gruppo Anarchico Rivoluzionario Carlo Cafiero idi; İtalya'nın 19. yüzyıl sonlarının ünlü anarşistlerinden biri olan Cafiero, Kropotkin'in tanımıyla, "son derece içten ve kararlı bir idealist"ti[7]. Aynı isimli başka bir grup da iki yıl sonra Chicago'da kuruldu. İtalyan anarşistlerinin ABD'de yayımladıkları ilk gazete 1888 yılında çıktı. **L'Anarchico** (Anarşist) başlığıyla yayımlanan bu gazeteyi New York'daki Cafiero grubu çıkarıyordu.

Göçmenlerin sayısı arttıkça hareket de New York'un sınırlarını aşıp hızla yayıldı. Hareket önceleri, daha çok yeni gelen göçmenlerin yerleştiği doğu kıyısındaki büyük liman şehirlerinde yoğunlaştı. 1890'ların başlarında New York'un yanı sıra Boston ve Philadelphia gibi yerlerde de İtalyan anarşist gruplarına rastlanmaktaydı. Hareket giderek doğudan batıya doğru yayılmaya başlıyordu. Hem Chicago'da hem de Pittsburgh, Cleveland ve Detroit'te yeni çevreler belirdi. Nihayet 1890'ların ortalarında Pasifik Kıyısı'nda gruplar oluştu. Bunların ilki olan San Francisco'daki grup 1894 yılında kuruldu.

Bu grupların oluşmasını kamçılayan etmenlerden birisi 1886 – 1887'deki Haymarket olayıydı. Birkaç polisin ölmesine ve yaralanmasına yol açıp dört anarşisti asılmaya, birini de hücrede intihar etmeye götüren Chicago'daki patlamanın ABD'deki anarşist hareketin çöküşünü hızlandırdığından sıkça söz edilir. Oysa kesinlikle tam tersi doğrudur. Haymarket idamları gerek göçmenler, gerekse yerli Amerikalılar arasında anarşizmi yaygınlaştırdığı gibi, 1887'den sonra İtalyan anarşist gruplarının sayısında da hızlı bir yükselişe neden oldu.

Bir başka önemli dürtü, İtalya'dan birçok seçkin anarşist yazarın ve konuşmacının gelişiydi. 1890'lardan itibaren hemen hemen tüm ünlü İtalyan anarşisti Yeni Dünya'yı ziyaret etti. Kimileri yalnızca üç–dört hafta, kimileri birkaç yıl, Luigi Galleani ve

Carlo Tresca gibi birkaç tanesi ise daha uzun süre kaldılar. Gelen ilk önemli kişi Francesco Saverio Merlino'ydu. 1892'de hareket henüz daha çok gençken ABD'ye ayak basan Merlino İtalyan anarşistlerin belki de en bilgilisiydi. Yıllarca Londra'da yaşamıştı. Öbür İtalyan anarşist önderlerinden ve birçok militan anarşistten farklı olarak, akıcı bir İngilizceyle konuşuyordu. Sonuçta, bu ülkedeki İtalyan anarşist dergilerinden birini, **II Grido degli Oppressi**, çıkarmayı başarmakla kalmadı, yeni vatanlarının dillerini öğrenmiş olan İtalyanlar ile Amerikalılar'a seslenen İngilizce **Solidarity**'yi de çıkardı. Bu basım–yayım etkinliğinin dışında, konuşmalar yapmak üzere büyük bir ABD turuna çıktı. Bu tur sırasında birkaç ay Chicoga'da kaldı. Yazılı ve sözlü propagandaları anarşizmin ABD'de gelişmesinde önemli bir rol oynadı. 1893'te Avrupa'ya dönmesi hareket açısından tahilsizlik olmuştur[8].

Ama Merlino, ABD'ye gelen bir dizi önemli sözcünün ilkiydi. Onu, New York'a 1895'de gelen ve hareket üzerinde daha da büyük bir etki yapan Pietro Gori izledi. Gori ABD'de bir yıl geçirdi. Merlino gibi o da hukuk eğitimi görmüştü. (Galleani de hukukçuydu). Önceden belirtildiği gibi, anarşist hareket içinde yer alan kişilerin hemen hepsi emekçiydi. Orta sınıf ve üst–orta sınıf ailelerden gelen bu önderler, vicdanlarıyla hareket eden soylu Rus popülistlerine benziyorlardı. Örneğin kendilerini halka karşı borçlu hisseden Kropotkin ile Bakunin halka devrimin ilkelerini öğretiyorlardı. Gori de onlar gibi refah içindeki bir evde yetişmişti; Okulu bitirip de avukatlık yaptığı yıllarda kazancını yoksullarla paylaşırdı. Etkili bir konuşmacı olmasının yanı sıra, yapıtları Amerika ve Avrupa'daki radikal çevrelerce okunup sahnelenen bir oyun yazarı ve şairdi.

Gori, ABD'de kaldığı sırada bir yıl içinde 200 ile 400 arasında (sayılar değişmektedir) toplantıya katıldı[9]. Gitar çalıp şarkı söylemeye başlıyor, sonra da etrafında toplanan kalabalığa anarşizm üzerine konferans veriyordu. Bu yolla pekçok yandaş kazandı ve bir sürü anarşist grubun oluşmasında ilk adımı attı. Boston ile San Fransisco arasında bir Hirisitiyan vaiz gibi kent kent dolaşarak anarşizm ilkelerini anlatıyordu. Daha sonra Avrupa'ya dönen Gori'nin hastalanarak 1911'de 44 yaşında ölmesi hareket açısından büyük bir kayıptı. Anarşizm en sevilen hava-

rilerinden birini kaybetmişti.

Merlino ve Gori'nin ardından ABD'ye İtalyan anarşist gezginlerin en açık sözlüsü (ama en az tanınmışı) olan Giuseppe Ciancabilla geldi. Roma'da doğmuş olan Ciancabilla (Gori Messina'da, Merlino Napoli'de, Galleani Piemonte'de ve Tresca Abruzzi'de dünyaya gözlerini açmışlardı) Amerika'ya 1898'de gelip, İtalyan anarşizminin Doğu'daki güçlü bir kalesi olan New Jersey, Paterson'a yerleşmişti. Ciancabilla çok geçmeden Gori'nin kurulmasına yardımcı olduğu ve ABD'deki İtalyan anarşizminin başlıca organı durumundaki La **Questione Sociale** gazetesinin yayın yönetmenliğini üstlendi. Daha sonra batıya gitti, Illionis'teki Spring Vadisi madencilerinin arasına yerleşti. Başkan Mc Kinley'in 1901'de öldürülmesinin ardından polisin boy hedefi durumuna gelen anarşistler üzerindeki baskıların yoğunlaştığı günlerde önce Spring Vadisi'nden, arkasından da Chicago'dan kovuldu. Oradan oraya sürüklendi, tutuklandı, itilip kakıldı ve sonunda Gori'nin 1895'de ders vermiş olduğu San Francisco'ya ulaştı. Burada **La Protesto Umana** adlı bir dergi çıkarmaya başladı. Amerikan anarşistlerinin en yeteneklilerinden biri olan Ciancabilla 1904'de aniden hastalanarak henüz 32 yaşındayken öldü.[10]

Şimdi de İtalyan anarşist liderler (liderler sözcüğü tırnak içine alınmalıdır zira anarşistlerin olsa olsa rehberleri ya da yol göstericileri olur) arasında en tanınmışı olan Errico Malatesta'ya gelelim. ABD'de birkaç ay kaldığı için ondan kısaca söz edeceğiz. 1899'da ABD'ye ayakbasan Malatesta La Questione Sociale'nin yayın yönetmenliğini üstlendi. Ayrıca Doğunun hemen her köşesinde birçok toplantıya katılarak İtalyanca'nın yanı sıra İspanyolca da konuşmalar yaptı. New Jersey, West Hoboken'de katıldığı bu konferanslardan birinde, ya karşı fraksiyonlardan birinin taraftarı ya da kişisel düşmanlığı olan (Romenica Pazzaglira adlı bu adamın davranışının nedeni karanlık kalmıştır) birince tabancayla bacağından vuruldu. Ciddi bir yara almasına karşın saldırgandan şikayetçi olmadı. İşin ilginç yanı Pazzaglia'yı Malatesta'yı vurmaya azmettirenin, İtalya'ya 1900'de giderek Kral Umberto'yu öldüren Patersonlu anarşist Gaetano Bresci olmasıdır. Amerikadan ayrılan Malatesta Londra'ya geçmeden önce kısa bir süre Küba'da kaldı. Birkaç yıl sonraysa va-

tanına dönerek Musolini'nin iktidarı ele geçirmesine kadar anarşist etkinliklerini yürüttü. 1932'de Roma'da ev hapsindeyken öldü.[11]

Yirminci yüzyılın ilk yirmi yılında Amerika'nın önde gelen İtalyan anarşisti Luigi Galleani üzerinde biraz daha fazla durmamız gerekir. Döneminin en radikal konuşmacılarından birisi olan Galleani, yandaşları arasında Sacco ile Vanzetti'nin de bulunduğu çok geniş bir hareketin yönlendiricisiydi. Ayrıca, Amerikan hükümetince kapatılana kadar on beş yıl çıkan başlıca İtalyan-Amerikan dergisi **Cronaca Sovversiva**'nın da yayın yönetmenliğini yapıyordu.

Ama bugün Galleani unutulmuş durumdadır. Günümüzde küçük bir araştırıcı grub ile sayıları giderek azalan kişisel tanıdıkları ve izleyicilerinden oluşan dar bir çevre dışında neredeyse kimse tarafından bilinmez. İngilizcede onu anlatan tek bir yaşamöyküsü çalışması yoktur; anarşizmle ilgili birçok genel tarih çalışmasında ya da William Reichert'ın Amerikan anarşizmiyle ilgili kapsamlı araştırmasında da fazlaca adı geçmez[12]. Dahası, onun yazıları 1982'de çıkan **Anarşizmin Sonu mu?** ya kadar hiç çevirilmemiştir. Galleani'nin inançlarını damıtarak ortaya koyan bu yapıt, İngilizce anarşizm literatüründe önemli bir boşluğu doldurmakta ve harekette büyük rol oynayan bir kişiyi tarihte hakettiği yerine oturtmaktadır[13].

Galleani 12 Ağustos 1861'de Piomente'deki Vercelli kasabasında (Torino'dan uzak değildi) doğmuştu. Orta sınıftan bir ana babanın oğluydu. Yirmi yaşına yaklaşırken anarşizme yönelmiş, Torino Üniversitesi'nde hukuk öğrenimi görürken içinde kapitalizme ve devlete karşı yaşamının sonuna kadar sönmeyecek bir nefret ateşinin tutuştuğu, yürekten bağlı bir militan olmuştu. Galleani hor gördüğü hukuk mesleğini reddederek yeteneklerı ile enerjisini radikal propagandaya adadı. Yargılanma tehdidi karşısında Fransa'ya sığındı, ama çok geçmeden katıldığı 1 Mayıs gösterisi nedeniyle buradan da kovuldu. Oradan gittiği İsviçre'de, sürgündeki Fransız anarşisti Elisée Reclus'ü ziyaret etti ve Orta Amerika üstüne istatistiki bilgiler derleyerek **Nouvelle Géographie Universelle**'yi hazırlamasında ona yardımcı oldu. Cenevre Üniversitesi'ndeki öğrencilerin Haymarket şehitleri onuruna bir anma toplantısı düzenlemelerin de yardım-

cı olunca, tehlikeli bir ajitatör kabul edilen bu ülkeden de kovuldu. İtalya'ya döndü ve polisle başını derde sokan ajitasyonlarına devam etti. Komplo suçundan tutuklanarak 1900'de Sicilya açıklarındaki Pantelleria adasından kaçana kadar 5 yılını hapis ve sürgünde geçirdi[14].

O sırada kırk yaşına basmış olan Galleani'nin böylece Kuzey Amerika'ya doğru uzun ve maceralı yolculuğu başladı. Reclus ve diğer yoldaşlarının yardımıyla ilkin Mısır'a geçerek burada İtalyan göçmenlerin oluşturduğu bir kolonide bir yıla yakın kaldı. Ülkesine iade edilme tehdidi üzerine Londra'ya gitti ve çok geçmeden Amerika yolculuğuna çıktı. Amerikaya ayak bastığında başkan McKinley'in öldürülmesinin üzerinden henüz bir aya yakın bir süre geçmişti. Paterson'a yerleşerek o günlerde Amerika'daki başlıca İtalyan anarşist yayını olan **La Questione Sociale**'nin yayın yönetmenliğini üstlendi. Haziran 1902'de Paterson ipek işçileri arasında bir grev patlak verdiğinde, bu görevine daha yeni başlamıştı. McKinley'in kurşunlanmasının peşinden gelen anti-radikal çılgınlığı cesaretle göğüsleyen Galleani bütün gücüyle onların davasına yönelmişti. Parlak ve ateşli konuşmalarla işçileri genel grev yapmaya ve kendilerini kapitalist baskıdan kurtarmaya çağırıyordu. O günlerde Fransa'dan gelen Paul Ghio bu tür konuşmalardan birinde hazır bulunmuştu. "Ben asla Luigi Gallcani'den daha güçlü bir konuşmacı dinlemedim," diye yazıyordu daha sonra. "Sözcükleri büyük bir ustalıkla kullanmasının yanısıra düşüncelerini de büyük bir kesinlik ve açıklıkla ifade ediyordu ki buna halk kürsülerinde seyrek rastlanır. Sesi sıcak, bakışları canlı ve insanın içine işleyici, jestleri olağanüstü kuvvetli ve kusursuzdu."[15]

Grevin ortasında işçilerle polis arasında çıkan bir çatışmada ateş açılması üzerine, yüzünden yaralandı. Bu olayın ardından isyan kışkırtıcılığı ile suçlanınca Kanada'ya kaçmayı başardı. Kısa bir süre sonra yaraları da iyileşince sınırı gizlice geçerek ona sadık anarsist yoldaşları arasında sahte bir isimle yaşamını sürdürmek üzere Vermont, Barre'ye sığındı.

New England'daki ilk anarşist gruplardan olan Barre grubu 1894 yılında kurulmuştu. Bu grubun üyeleri, eski ülkelerindeki meslekleri, âdetleri ve inançları kısaca eski yaşam tarzlarını ABD'ye taşımış olan Carrara'lı taş ve mermer kesicileriydi. Gal-

Icani bu sadık isyancılar arasında 6 Haziran 1903'te **Cronaca Sovversiva**'yı çıkarmaya başladı; Galleani'nin kışkırtıcı öğretilerinin sözcülüğünü yapan bu dergi, anarşist hareketin tarihindeki en önemli ve en ustalıkla çıkarılan yayınlardan birisiydi. Etkisi ABD'nin sınırlarını aşarak, Avrupa ve Kuzey Afrika'dan Güney Amerika ve Avustralya'ya kadar İtalyan radikallerin kümelendiği her yere ulaşmıştı. Ancak 1906'da, New York'daki **Il Proletario**'nun sosyalist yayın yönetmeni G.M. Seratti'yle bir polemiğe girince bu dergi Galleani'nin bulunduğu yeri açığa çıkardı. (İngiliz yazar H.G. Wells'e yöneltilen bir suçlama)[16]. Tutuklanan Galleani New Jersey'e geri gönderilerek 1902 grevindeki rolü nedeniyle Nisan 1907'de Paterson'da yargılandı. Ama yargılamada jüri oybirliğiyle karar vermeyince (yedisi mahkûm edilmesinden, beşi beraatinden yanaydı) serbest bırakıldı.

Galleani Barre'ye dönüp propanganda etkinliklerine yeniden başladı. Artık ellisine yaklaşıyordu, entelektüel yetenekleri doruğa ulaşmıştı. Yaptığı ateşli konuşmalar ve parlak kalemiyle İtalyan–Amerikan anarşist hareketinin tartışmasız önderi konumuna yükselmişti. Galleani'nin yankılanan canlı sesi dinleyicileri büyülüyordu. Kolay, güçlü, kendiliğinden bir konuşması vardı. Sacco ve Vanzetti de dahil olmak üzere izleyicileri üstünde öyle bir etkisi vardı ki, herkesten fazla yandaş kazandırdığı hareketin atasıymış gibi saygı görüyordu. Ayrıca verimli bir yazardı; kaleminden çıkan dört yüz makale, deneme ve broşür birçok kitada belki yüzlerce, binlerce okura ulaşmıştı. Ancak özgün bir yapıt üretemedi. Onun imzasını taşıyan **Faccia a faccia col nemico, Aneliti e singulti** ve **Figure e figuri** gibi kitaplar önceden **Cronoca Sovversiva**'da yayımlanmış yazıların derlemeleridir. Bu açıdan Godwin, Proudhon ya da Kropotkin'den çok, Most, Malatesta ve Tucker'a (**Bir Kitap Yerine: Yazamayacak Kadar Çok Meşgul bir Adamın Kitabı**'nın yazarı) benzemektedir.

Galleani'nin en eksiksiz yapıtı olan **Anarşizmin Sonu mu?** daha önce bir dizi makale olarak yayımlanmıştı. Haziran 1907'de, Galleani'nin Paterson'da beraat edişinden kısa süre sonra, Torino'da çıkan günlük **La Satampa** gazetesi anarşizmden sosyalizm saflarına geçmiş olan Saverio Merlino'yla yapı-

lan bir söyleşi yayımlanmıştı. Merlino, "Anarşizmin Sonu" başlığıyla çıkan bu söyleşide anarşizmin iç tartışmalarla parçalanmış niteliksiz kuramcılardan yoksun, kısa sürede yokolmaya mahkûm eskimiş bir öğreti olduğunu öne sürüyordu. Bu sözler Galleani'yı kızdırmıştı. Ona Cronaca Sovversiva'da **"Anarşizmin Sonum mu?"** sorusuyla yanıt verdi. Galleani'ye göre gerçeklik tam tersiydi. Politik ve ekonomik merkezileşmenin geliştiği bir çağda anarşizm her zamankinden daha günceldi. Ölmek bir yana, "yaşıyor, gelişiyor, ileri gidiyor"du[17].

Galleani'nin Ağustos 1907 ile Ocak 1908 arasında **Cronaca Sovversiva**'da bir makale dizisi halinde yayımladığı Merlino'ya yanıtı bu doğrultudaydı. Stirner'ci başkaldırı ruhunu Kropotkin'in karşılıklı yardım ilkesiyle birleştirerek, standartlaşmanın ve tekbiçimliliğin giderek artmakta olduğu bir dünyada kendiliğindenlik ve çeşitlilik, özerklik ve bağımsızlık, kendi yazgısını belirleme ve doğrudan eylem gibi erdemleri övüp, sosyalistlere ve reformistlere karşı var gücüyle komünist anarşizmi savunuyordu. Ateşli bir devrimci olarak, kapitalizmin ve devletin sabotajı ve suikasti de kapsayan şiddet araçlarıyla devrilmesini savunan militan bir anarşizmi vazediyordu. Ekonomik ve politik baskının kaldırılması konusunda hiçbir uzlaşmaya yanaşmamaktaydı. İnsanlığın altın çağına duyduğu özlemi, burjuva düzenin kökünden kurutulmasından başka hiçbir şey doyuramazdı.

Galleani Merlino'ya yanıt olarak on makale kaleme almıştı. Daha fazla yazmayı tasarlıyordu, ama hareketin günlük işleri (**Cronaca Sovversiva**'nın çıkarılması, toplantıların örgütlenmesi, broşürlerin yayımlanması, kıyı boyunca konferans gezilerine çıkılması) onu yazmaktan alıkoymaktaydı. 1912'de **Cronaca Sovversiva**'yı Barre'den Massachusetts Lynn'e taşıdı. Orada kendine bağlı bir taraftar topluluğu vardı. 1914'te Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Kropotkin'in tersine, bütün gücü ve konuşmalarıyla savaşa karşı çıktı. Savaşı **Cronaca Sovversiva**'da sık sık yenilenen bir sloganla mahkûm etmekteydi: "Contro la guerra, contro la pace, per la rivoluzione sociale!" (Toplumsal Devrim İçin Savaşa Hayır, Barışa Hayır) Amerika'nın Nisan 1917'de savaşa katılmasıyla hemen ardından Galleani hakkında soruşturmalar başladı. Gazetesi kapatılarak savaş çalışmalarını engellemekle suçlanarak tutuklandı. 24

Haziran 1919'da karısını ve beş çocuğunu arkada bırakarak memleketi İtalya'ya sürüldü.

Tekrar Torino'ya gelen Galleani **Cronaca Sovversiva**'yı çıkarmayı sürdürdü. Ama gazete, burada da Amerika'daki gibi yetkili makamlarca kapatıldı. Mussolini'nin 1922'de iktidara gelişi üzerine tutuklandı, yargılandı, yıkıcılıktan suçlu bulundu ve on dört ay hapse mahkûm edildi. Serbest bırakıldıktan sonra Merlino'yla olan eski polemiğine devam etti. 1925'te eski ve yeni tüm yazılarını bir kitapta toplayan yandaşlarının ABD'de çıkarmakta oldukları **L'Adunata dei Refrattari"** adlı dergide bu doğrultuda bir dizi yazı yayımlandı. Galleani ile anarşizm anlayışı büyük farklılıklar gösteren Malatesta bu kitabı komünist anarşizmin "açık, berrak ve parlak" bir anlatımı olarak tanımlamıştı[18]. Kasım 1926'da yeniden tutuklanan Galleani, 1892'de üç ay geçirdiği aynı hücreye kapatıldı ve onu eskisi kadar "pis ve çirkin" buldu[19]. Çok geçmeden Sicilya kıyısı açıklarındaki Lapari adasına sürüldü, oradan Messina'ya gitti ve Mussolini'ye hakaret suçundan altı ay hapse mahkûm edildi.

Galleani Şubat 1930'da sağlığının bozulması üzerine İtalya'ya dönme iznini aldı. Dağ köyü Caprigliola'ya çekildi. Burada kapısından ender olarak ayrılan ve evin çevresindeki kırlarda tek başına çıktığı yürüyüşlerde bile onu takip eden polisin gözetimi altındaydı. 4 Kasım 1931'de günlük yürüyüşünden dönerken yere yığıldı ve öldü. Onun anarşizmi, yaşamının sonuna kadar, yüreğinde sönmez bir ateşle yanmıştı. Yaşamı zor ve acılarla geçmesine karşın geleceğe daima umutla bakan Galleani, yarım yüzyıl boyunca ona esin vermiş olan ülküye bağlı kalmıştı.

Amerika'daki İtalyan anarşist hareketine herkesten daha fazla hayat veren kişi böyle bir insandı. Neredeyse hepsi kol emekçisi olan izleyicilerinin sayısı binlere varıyordu. Bunlar arasında New York'da giyim ve inşaat işçileri Paterson'da dev ipek fabrikalarındaki işçiler vardı. İzleyicilerine Barre'nin taş ocağı işçileri, Lynn'in ayakkabı işçileri, Boston'un inşaat işçileri ve Philadelphia ile Tampa'nın sigara fabrikası işçileri arasında da rastlıyoruz. Penssylvania ile Illionis madencileri arasında da sayısız yandaşı vardı. Chicago, Detroit, San Francisco ve Los Angeles'da berber ve terziden tuğla işçisi ve makinistе kadar bir-

çok meslekten kişi onun düşüncelerini paylaşmaktaydı.

Kuşkusuz İtalyan anarsistlerinin hepsi Galleani'nin izleyicisi değildi. İdeolojik açıdan dört kola ayrılıyorlardı: anarşist–komünist, anarşist–sendikalist, anarşist bireyselci ve herhangi bir tanıma gerek duymayan saf anarşist. Birbirleriyle örtüşen bu fraksiyonlar arasında öze değgin büyük ayrılıklar yoktu. Galleani'nin izleyicileri olan Sacco ile Vanzetti kendilerini yalnızca devleti değil, özel mülkiyeti de reddeden anarsist-komünistler olarak görüyorlardı. Üzerlerinde Carlo Tresca'nın güçlü etkisi olan anarko–sendikalistler, özel ayrıcalık ve yetkilerle donatılmış bir patron, **padrone**, yaratmasından korktukları için anarsist-komünistlerin uzak durduğu, sendikal harekete inanmaktaydılar. Üçüncü grubu oluşturan bireyselci anarşistler, hem anarşist–komünistlerin komünal düze lemelerine hem de anarko–sendikalistlerin işçi örgütlerine kuşkuyla yaklaşıyor, bunun **Nihil ile Cogito, Ergo Sum** ("Düşünüyorum, öyleyse varım" her zaman "ben" üzerinde vurgu) gibi İtalyan anarşist yayınların en ilginçleri, ama ekzotikleri değil, bireyselci anarşistlerce yüzyılın başlarında San Francisco'da yayımlanmaktaydı. **Eresia** ise yirmi yıl sonra New York'da çıkmıştı. Asıl peygamberleri, **Ego ve Kendisi** adlı yapıtını başucu kitabı yaptıkları ondokuzuncu yüzyıl Alman filozofu Max Stirner'dı. Salt hep göz ardı edildikleri için dahi olsa değinilmesi gereken dördüncü grup, kendilerine komünist anarşistler, sendikalist anarşistler ya da bireyselci anarşistler değil de "sıfatsız anarşistler" diyen, etiketlerine önek ya da sonek koymayı reddeden anarşistlerden oluşuyordu. En çok hayranlık besledikleri kişi de, çok çeşitli öğeleri, kendisinde birleştiren ve dogmatik olmayan bir anarşizm eğilimini savunan Malatesta'ydı.

İtalyan anarşistlerden pek çoğunun ve özellikle Galleani okulundan gelenlerin sendikalardan uzak durma eğilimi içinde olduklarına daha önce dikkat çekilmişti. Bundan ötürü İtalyan anarşistleri örgütlü Amerikan işçi hareketinde belirgin bir rol oynamıyorlardı. Ve bu yanlarıyla tekstil işkolundaki sendikalarda, özellikle Uluslararası Kadın Giyim İşçileri Sendikası ile Amerika Karışık Giyim İşçileri Birliği'nde önde gelen bir yer alan Rus ve özellikle Yahudi anarşistlerden ayrılıyorlardı. İtalyan anarşistleri bu sendikalardan tamamen uzak durmuyorlardı. Ama, kendi büroklatları, patronları ve memurlarıyla hiyerarşik

ve otoriter bir kalıba sokulabilecek etkili bir rol üstlenmiyorlardı. Rus anarşistleri, tam tersine, ABD ve Kanada'da neredeyse on bine varan üye sayısıyla övündükleri bir Rus İşçiler Birliği'ni örgütlemişlerdi. Bu tip etkinliklerden sakınan İtalyanlar ise grevlere ve gösterilere katılmakla yetiniyorlardı. Daha önce değinmiş olduğum 1902 Paterson grevine, 1912 Lawrence grevi ile yine Paterson'da 1913'de yapılan başka bir grev eklenebilir. Sacco ile Vanzetti bu grevlerde yer almışlardı; Sacco 1913'teki Hopedale grevine, Vanzetti 1916'daki Plymouth grevine katılmışlardı.

Grup oluşturan, gazete yayımlayan ve daha iyi çalışma koşulları için ajitasyon yürüten İtalyan anarşistleri, karşı oldukları kapitalist ve devletçi toplumdan köklü biçimde ayrılan bir tür alternatif toplum yaratmaktaydılar. Kendi çevreleri, kendi inançları, kendi kültürleri vardı. Karşı çıktıkları ve nefret ettikleri bir sistemin ortasında kendi dünyalarını oluşturuyorlardı. Altın çağı beklemektense, Amerikan kapitalizminin yarıkları içerisinde anarşist bir yaşam sürdürmeye çalışmaktaydılar. Pratikte ufak kapalı bölgeler, küçük özgürlük çekirdekleri oluşturuyor, bütün ülkenin ve dünyanın içinde kaybolarak yayılmayı ve çoğalmayı umuyorlardı. Fabrikada ya da madende on–oniki saat geçirdikten sonra eve gelecek, yemek yiyecek, sonra da anarşist kulübe gidip seyyar matbaalarda basılmış kitapçık ve dergilerini karıştırmaya başlayacaklardı. Sacco–Vanzetti'yi Savunma Komitesi'nin mali sorumlusu Aldino Felicani bu tür anarşistlere iyi bir örnekti. Onun biriktirmiş olduğu literatür, kendi kendini yetiştirmiş işçilerin verimlerinin basit bir bölümünü, onların idealizm ve bağlılıklarının bir göstergesini oluşturuyordu. ABD'de 1870 ile 1940 arasında onu aşkın dilde yaklaşık beş yüz anarşist gazete yayımlanmıştı. Bunlar içinde İtalyan gazetelerinin sayısı (özel nedenlerle çıkarılan **numeri unici**'ler dahil) yüze yaklaşıyordu ki, bu yayınları sıradan işçilerin boş zamanlarında, ağırlıklı olarak Pazar günleri ve akşamları çalışarak çıkardıklarını gözönünde bulundurursak bu sayıya hayranlık duymamak elde değildir. Gazete ve dergilerin yanısıra (İtalyanlar öbür göçmen gruplardan çok daha fazla sayıda gazete ve dergi çıkarıyorlardı.) Matbaalar kitap ve broşür seliyle dolup taşıyordu. Böylece müthiş bir alternatif literatür, anarşizm literatürü, ortaya çıkmıştı.

İtalyan anarşistleri yayıncılık girişimlerinin dışında çeşitli toplumsal etkinliklerle de uğraşmaktaydılar. Göçmen işçiler için yaşam koşulları çetindi, ama mutlu olup kahkaha attıkları anlar da az değildi. Kendi orkestraları ve tiyatro grupları vardı, pikniğe ve geziye çıkıyorlardı, kendilerine seslenen konferanslar ve konserleri izliyorlardı. Hemen her hafta geleneksel, toplumsal etkinliklerin dışında radikal etkinlikleri de oluyordu. Örneğin eski gazeteler karıştırıldığında Kral Umberta'yu öldüren kişinin dul karısı Mrs. Bresci'nin New Jersey, Cillside Parktaki restorantında düzenlenen piknikle karşılaşacaktır. (Polis daha sonraları bu kadını şehir dışına çıkarınca, kocasının eski yoldaşlarının yardımıyla iki kızıyla birlikte Kaliforniya'ya taşınmıştı.) Piknikler önemli olaylardı, yalnızca yeyip içmek ve dans etmekle yetinilmiyor, hareket adına para da toplanıyordu. New York ve New Jersey anarşistleri vapur kiralayarak Hudson'a gezintilere çıkarlardı. Ayı Dağı'na ya da başka kırlık alanlara vardıklarında, ellerinde ekmek ve şaraplarla kıyıya iner, akordiyon ve mandolin çalıp sürekli bir şeyler toplarlardı.

Konferanslara gitmek, özellikle bütün konuşmacılardan üstün tuttukları Galleani'nin konferanslarını dinlemek, İtalyan anarşistlerin başka bir popüler etkinliğiydi. Konferanslar kiralık salonlarda ve anarşist kulüplerde (örneğin Doğu Boston'daki Gruppo Autonomo, Paterson'daki Gruppo Diritto all'Esistenza, Doğu Harlem'deki Gruppo Gaetano Bresci, Circolo di Studi Sociali gibi ülkenin her yanında rastlanabilecek yerlerde) düzenlenmekteydi. Anarşist bir gazateyi açtığınızda üyelerinin yirmibeş ya da elli sent gibi haftalık ya da aylık katkılarıyla düzenlenen bu konferans listelerinin sıralandığını görürdünüz. Sacco-Vanzetti'yi Savunma Komitesi de sanıklar adına yedi yıllık mücadeleyi bu tür katkılarla sürdürmüştü.

İtalyan anarşistlerin alternatif kültürün ilginç bir yanını oluşturan kendi tiyatro toplulukları vardı. Küçük kasabalarla büyük kentlerdeki bu amatör tiyatro toplulukları başta Pietro Gori'nin oyunları olmak üzere, ilk 1 Mayıs gibi, yüzlerce oyun sergiliyorlardı. Sık sık sahnelenen bir başka oyun ise Haymarket trajedisini konu olan Chicago Şehitleri'ydi. New York'ta 1960'lara kadar süregelen ve ancak üyelerinin ölümü ya da yaşlanması nedeniyle dağılan bir Pietro Gori tiyatro topluluğu vardı.

Anarşist okullar (çoğu Barselona'da 1909'da idam edilen İs-

panyol eğitimci Francisco Ferrer'in adıyla anılan bu alternatif kültürün bir başka parçasını oluşturuyordu. ABD'de İtalyan ve İtalyan- olmayan Ferrer Okulları vardı. Bunlara ayrıca, uğruna çaba harcadıkları şeyi (Bu okullarda dinsel dogma ve boş inançlarla bezenmiş kilise okullarının, ya da generallerin, başkanların, savaşın ve fethin göklere çıkarılıp yüceltildiği kamu okullarının tersine, modern ve bilimsel çağa uygun bir eğitim verilmeye çalışıyordu.) çağrıştıran bir isimle, Modern Okullar denilmekteydi. Modern Okullar, özgürlüğün ve kendiliğindenliğin ağır bastığı bir atmosferde eğitim gören çocukların, işçi–sınıfı hareketlerini ve devrimleri, kendi başlarına hareket edip komşularıyla uyum içinde nasıl düşünüp yaşayacaklarını, öğrenececkleri okullardı. Birinci Dünya Savaşı çıktığında, İtalyanca eğitim veren böyle en az iki okul, Paterson ve Philadelphia'da kurulmuştu. İkisi de pazar ve akşam okullarıydı; hem yetişkinler hem de çocuklar devam edebiliyordu.

Anarşistler ayrıca geleneksel dinsel ve ulusal tatil günleri yerine kendi anma gün ve törenlerini de koymuşlardı. Noel, Paskalya, Şükran Günü yerine anarşistler, Paris Komünü'nün yıldönümünü, 1 Mayıs İşçi Sınıfının Dayanışma Günü'nü, 11 Kasım Haymarket idamlarının yıldönümünü başlıca tatil günleri olarak kabul ediyorlardı. Her yıl ülkenin dört bir yanında bu olayları anmak amacıyla yüzlerce toplantı düzenleniyordu.

Böylesi toplantılarda konuşmalar yapmak için ülke ölçeğinde bir geziye çıkan Emma Goldman'a İllionis, Spring Valley'de kadınlar vaftiz etmesi için (tabi ki dinsel azizlerin değil de isyancı ve halk kahramanlarının adıyla) çocuklarını getirmişler, ardından. onun kadınların kurtuluşu ve "çocuğun sınırlanmaksızın gelişmesinin zorunluluğu" üzerine yaptığı konuşmayı dinlemişlerdi[20].

Sacco ve Vanzetti'nin bağlandıkları hareketin karakteri işte böyleydi. İkisi de hareketin gazetelerine abone olmuşlar (verdikleri para **Cronaca Sovversiva** sütunlarında çıkmıştı); Galleani'nin konferanslarını –belki de dinsel bir tören gibi izlemişler; konferansların bildirilerini ve hareketin yayınlarını dağıtmışlar; konserlerle pikniklere katılıp anarşist oyunlarda rol almışlar; gösterilere katılmışlar (Sacco'nun, tutuklandığı zaman, cebinde Vanzetti'nin konuşma yapacağı bir protesto mitinginin duyuru-

su vardı) ve grevlerde ajitatif konuşmalar yapmışlardı. Vanzetti, Charlestown'daki hücresinden, anarşist basına birçok makale yazmış; bunların bir kısmı, 1971'de elli yıl yaşadıktan sonra yayımına son veren **Crünaca Sovversiva**'nın devamı olan **L'Adunata dei Refrattari**'de yayımlanmıştı.

Her ikisinin de devlete ve sermayeye acımasız bir savaş yürütülmesini savunan toplumsal militanlar oldukları gözardı edilmemelidir. Destekleyenlerin anlattıkları gibi masum hayalciler olmayan bu insanlar, hareketin sabotaj ve suikast yönteminin kullanılması da dahil olmak üzere ayaklanmacı şiddetten ve silahlı misillemeden yana olan bir kolundandılar. Böylesi eylemlerin devletin korkunç şiddetine yanıt olacağına inanıyorlardı. Onlara göre, asıl kundakçılar ve caniler, umutsuzluğa sürüklenmiş yalnız isyancılar değil, her türlü yönetimin askeri kaynaklarıydı –ordu, milis, polis, ölüm mangaları, cellatlar. Bütün isyancı eylemleri öven ve suç işleyenleri ezilenler uğruna yaşamlarını feda eden kahramanlar ve şehitler olarak yücelten Galleani'nin ve Sacco ile Vanzetti'nin tutumları buydu.

Yüce idealler taşıyan ve günlük yaşamlarında kibar birer insan olan Sacco ile Vanzetti, henüz bunu doğrulayan hiçbir kanıt ortaya çıkmamış olmasına karşın, bu tür eylemlere katılmış olabilirler[21]. Tutuklandıkları anda silahlı olmalarına ilişkin getirdikleri gerekçeler, Sacco çalıştığı fabrikada gece bekçisiydi, Vanzetti de balık satarken para taşırdı- inandırıcı değildir. Silah taşımalarındaki nedenin, misilleme eylemlerine inanan ve devlete uysalca boyun eğmeyi reddeden militanlar olması, daha büyük olasılıktır. Nasıl olursa olsun, iki insana yakıştırılan "iyi bir kunduracı ve yoksul bir balık satıcısı" imajlarının gözden geçirilmesi gerekmektedir[22].

Sacco ile Vanzetti politik çalışmalarını hapishanede bile sürdürerek sonuna kadar kararlı birer anarşist olarak kaldılar. Makaleleri ve mektuplarıyla, duruşmadaki konuşmalarıyla inandıkları ilkelerin, düşüncelerin propagandasını yaptılar. Bu açıdan, özgürlüğün fethedilmesinin amansız bir mücadeleyi gerektirdiğini düşünen Malatesta'yla aynı inancı taşıyorlardı. Malatesta'nın yazdığına göre, önemli olan, "bugün, yarın ya da on asır içinde anarşizme ulaşıp ulaşmamazı değil, bugün, yarın ve daima anarşizme doğru yürümemiz"di[23].

Notlar:

(1) **The Sacco-Vanzetti Case: Transcript of the Record of the Tiral of Nicola Sacco and Bartolomeo Vanzetti in the Courts of Massachusetts and Subsequent Proceedings, 1920–7,** 6 cilt. (New York, 1928–1929), c. V, s. 5065. / Bundan sonra **The Sacco-Vanzetti Case** olarak aktarılmıştır.
(2) Herbert B. Ehrmann, **The Untried Case: The Sacco–Vanzetti Case and the Morelli Gang** (New York, 1933).
(3) **The Sacco–Vanzetti Case,** c.V, s. 5378.
(4) **The Nation,** 23 Kasım 1921.
(5) **Sacco-Vanzetti: Developments and Reconsiderations –1979** (Boston, 1982), s.4.
(6) Der. Marion Denman Frankfurter ve Gardner Jackson **The Letters of Sacco and Vanzetti,** (New York, 1928), s.274; Bartolomeo **Vanzetti, The Story of a Proletarian Life** (Boston, 1923), s.20.
(7) Peter Kropotkin, **Memoirs fo a Revolutionist** (Boston, 1899), s.394.
(8) Max Nettlau, **Saverio Merlino** (Montevideo, 1948).
(9) Carlo Molaschi, **Pietro Gori** (Milano, 1959), s.15, üçyüz toplantı sayısını verir.
(10) Bkz. Ugo Fedeli, **Giuseppe Ciancabilla** (Imola, 1965).
(11) Malatesta'nın Amerika'daki konukluğu üzerine, bkz. Max Nettlau, **Errico Malatesta: Vita e pensieri** (New York, tarihsiz), s.255–56; Armando Borghi, **Errico Malatesta** (Milano, 1947), s. 135–39; ve Luigi Fabbri, **Malatesta** (Buenos Aires, 1945), s. 113–15.
(12) William O.Reichert, **Partisans of Freedom: A Study in American Anarchism** (Bowling Green, Ohio, 1979).
(13) Luigi Galleani, **The End of Anarchism?,** çev, Max Sartin ve Robert D'Attilio (Sanday, Orkney, 1982).
(14) Galleani'nin kariyerinin bu öyküsü için şu yapıtlardan yararlandım: Ugo Fedeli, **Luigi Galleani: Quarant'anni di lotte rivoluzionarie (1891–1931)** (Cesena, 1956); "Luigi Galleani: Note biografiche," **L'Adunata dei Refrattari,** 19 Aralık 1931; "Luigi Galleani non è piu," **L'Emancipazione,** 15 Aralık 1931; "Luigi Galleani: 12 Ağustos 1861–4 Kasım 1931," **Studi–Sociali** (Montevideo), 10 Ocak 1932.
(15) Paul Ghio, **L'Anarchisme aux Etats-Unis** (paris 1903), s.140.
(16) **Freedom,** Haziran 1907.
(17) Galleani, **The End ow Anarchism?,** s.5.
(18) **Pensiero e Volonta,** 1 Haziran 1926, der. Vernon Richards, **Errico Malatesta: His Life and Ideas** (Londra, 1965), s.34. Ayrıca bkz. Max Nettlau, "Luigi Galleani (1861–1931)," **Die Internationale,** Ocak 1932.
(19) Fedeli, **Luigi Galleani,** S.189–90; Nettlau, "Luigi Galleani".
(20) **Free Society,** 24 Eylül 1899.
(21) Bkz. Robert D'Attilio, "La Salute è in Voi: The Anarchist Dimension", **Sacco-Vanzetti: Developments and Reconsiderations,** s. 75–89.

(22) İlginç bir durumdur, Robert D'Attilio'nun gösterdiği gibi, idamından önce Vanzetti'nin söylediği bildirilen bu deyiş aslında onunla hücresinde görüşen muhabirin uydurmasıydı/buluşuydu. **Journal of American History 69** (Aralık 1982): 793-96.

(23) Errico Malatesta, **A Talk Between Two Workers** (Oakland, 1933), s.iii.

XIII

ABD'DEKİ YAHUDİ ANARŞİZMİ

Şimdi, ABD'deki anarşist hareketi oluşturan ulusal unsurların en geniş ve aktif olanına geliyoruz. Anarşizm, bütün enternasyonalist iddialarına ve insanlığın birliğine duyduğu inancına karşın, her zaman ulusal gruplar halinde bölünmüştür. Fransız, İspanyol, Rus, Polonya, Japon, Çin, Brezilya ve Küba anarşistleri vardır. Aynı nedenle, politik inançlarına ek olarak dilleri ve gelenekleriyle birleşmiş Yahudi anarşistleri de olmuştur. Üstelik bu şaşırtıcı gelmemelidir. Çünkü standartlaşmaya ve tekbiçimliliğe karşı her zaman çeşitliliği üstün tutan anarşistler, halklar arasındaki farklılıklara (kültürel, dilsel ve tarihsel açıdan) halkların ortak bağları kadar, değer vermişlerdir[1].

Yahudiler, Çarlık Rusyası'ndan ilk toplu göç dalgasını izleyen 1880'li yıllara kadar, Amerikan anarşist hareketinde kayda değer bir rol oynamışlardı. Bu dönemde Yahudi anarşistler sayıca azdı ve adı anılabilecek bir grup oluşturmamışlardı. Yahudi anarşistler arasından Isidore Stein, hareketin Alman kanadında aktifti ve 1883'te kurulan Uluslararası Emekçiler Birliği'nin New Haven Grubu'nun sekreteri olmuştu. Sonraki yıllarda baş-

ka Yahudiler de hareketin İngilizce konuşulan kanadında izlerini bıraktılar. Bunların en göze çarpanları Emma Goldman ile Aleksandr Berkman'dı. Ayrıca her ikisi de Benjamin Tucker'ın dergisi **Liberty**'de çalışmış olan Victor Yarros ile Henry Cohen; Portland'ın "paçavracı şair"i Herman Eich ve San Diego ile San Francisco'daki **The Beacon**'ın yayın yönetmeni Sigismund Daniclewicz de anılmaya değer önemli isimlerdi.

Bununla birlikte, bu bölümü, 1886–1887 Haymarket olayının doğrudan sonucu olarak doğan hareketin Yiddişçe konuşan koluyla sınırlı tutacağız. Amerikan basınında büyük yer verilen Chicago'lu anarşistlerin yargılanması, anarşist kişilere ve fikirlere karşı, yoğun bir ilgi uyandırmıştı. Yargılamanın adil olmayışı, hükmün ağırlığı (yedisi ölüme, biri onbeş yıl hapse mahkûm edilmişti), sanıkların kişilikleri ve etkileri Yahudi olsun olmasın genç idealistlerin hayal gücünü tutuşturmuş ve davaya çok sayıda yandaş kazandırmıştı.

Haymarket davası ABD'deki ilk Yahudi anarşist grup (Pionire der Frayhayt) oluşmasını hızlandırmıştı. Bu grup, Albert Parsons, August Spies ve arkadaşlarının mahkûmiyetlerinin açıklandığı gün olan 9 Ekim 1886'da New York'da kuruldu. Sayıları 12'yi bulmayan kuruculardan Faltzblatt, Bernstein, Strashusky, Strasky, Yudeleviç dışındakilerin adları radikal Yahudi tarihi uzmanlarınca bile bilinmemektedir. Ama onlara çok geçmeden bir grup seçkin yazar ve konuşmacı (Saul Yanovsky, Roman Lewis, Hillel Solotaroff, Moshe Katz, J.A. Maryson, David Edelstadt) katılınca, anarşist hareketin tarihindeki en dikkat çekici gruplardan birine dönüştüler. Hepsi de yirmi yaşlarının ya başlarında ya da ortalarında olan (Yanovsky ve Katz 1864'te, Solotaroff ve Lewis 1865'te Edelstadt ve Maryson 1866'da doğmuştu) bu insanlar, alışılmadık edebi ve konuşma hünerlerinin dışında, Lower East Side göçmenlerinin, özellikle de Özgürlüğün Öncüleri grubunun yerleşik olduğu New York'da ağırlıkla Yahudilerin oturduğu mahalleyi, güçlü biçimde etkileyen dinamik ve kuvvetli bir enerjiyle çalışıyorlardı[2].

Özgürlüğün Öncüleri'nin Uluslararası Emekçiler Birliği'ne (Haymarket anarşistleri de üyeydi buna) katıldıktan sonraki ilk görevi, Chicago'lu yoldaşlarını darağacından kurtarma kampanyasına katılmak olmuştu. Bu amaçla mitingler düzenlediler,

destekleme toplantıları ve hukuki işlemler için para topladılar. Ayrıca, Lower East Side'da yüz dolar toplanarak sanıkların ailelerine gönderildiği bir balo tertiplemişlerdi[3]. Bu arada, artan sayılarla gelmeye devam eden göçmenler arasında yaygın bir anarşist propagandaya giriştiler. Lower East Side'ın merkezindeki Orchard Street'te bulunan kulüplerinde coşkulu bir kalabalığın ilgiyle izlediği haftalık konferans ve tartışma toplantıları düzenliyorlardı. Haymarket davasıyla ilgili bir kitapçığın da yer aldığı Yiddişçe çıkardıkları yayınlar, sanıklardan dördünün asılması (11 Kasım 1887'de) üzerine iyice yoğunlaşmıştı[4].

Özgürlüğün Öncüleri sözlü ve yazılı propagandalarıyla, Yiddişçe konuşan toplulukların bulunduğu öbür doğu şehirlerinde de kendilerini kısa sürede hissettirmişlerdi. Öncülerin başı çekmesiyle Baltimore, Boston ve Providence ile öbür kentlerde işçi eğitim kulüpleri boy gösterirken, çoğunlukla anarşistlerle ve sosyalistlerin birarada bulunduğu karışık grup oluşmaya başlamıştı. Bunların en önemlisi olan Philadelphia'nın **Özgürlük Şövalyeleri** (Riter de Frayhayt) ABD'ye Londra'dan göçen anarşist işçilerce 1889'da kurulmuştu ve adlarını Whitechagel'deki Yahudi gruptan esinlenerek almışlardı. Şövalyeler, Öncüler'in yolunu izleyerek, Pazar günü öğleden sonraları yüzlerce işçinin katıldığı bir dizi anarşist forum düzenlediler. Konferans vermek üzere New York'un tanınmış anarşistleri (Solotaroff, Lewis, Edelstadt ve Katz) davet edilirken, şövalyeler de "güçlü ve ateşli nutuklar atan" Max Staller, Chaim Weinberg ve Isidore Prenner'in şahsında kendi konuşma yetenekleriyle övünüyorlardı[5].

"Pionire der Frayhayt" ve "Riter der Frayhayt" isimleri anarşistlerin inançlarının doruk noktası olan özgürlüğe bağlılıklarının altını çizmekle kalmıyor, aynı zamanda Johann Most ile onun gazetesi **Freiheit**'ın henüz emekleme aşamasındaki Yahudi hareketi üzerindeki etkisini de yansıtıyordu. Kendisi Musevi olmayan Most, Amerika'daki göçmen Yahudiler arasında anarşizmin yayılmasında önderlik etmekteydi. Most'un ABD'de, Rudolf Rocker'ın Londra'nın Doğu Yakası'ndaki Yahudiler arasında sahip olduğu yere eş bir konumu vardı. Ateşli konuşma tarzı, kan damlayan kalemi ve hararetle devrimi ve eylemli propogandayı savunması ona Yahudi militanlar arasında geniş ve sadık bir izleyici topluluğu yaratmıştı. Morris Hillquit'in sözle-

riyle, "yüce rahip"leri olarak görmeye başlamışlardı onu.

Yahudi anarşistlerin gözünde Most olağanüstü bir propagandacı ve ajitatördü. Konuştuğu, Almancayı çok az kavrayabilen Yahudileri bile (büyük çoğunluk böyleydi) devrimci tutkusuyla büyüleyebiliyordu. New York'daki Özgürlüğün Öncüleri grubunun bir üyesi olan Israel Kopeloff'un keskin sözleri "bomba ve dinamit etkisi" yapıyordu diye anlatıyor; ağzını açması yetiyordu, "onu dinleyenler hemen barikatlar kurmaya ve devrimi başlatmaya atılacaklardı" sanki. Philadelphia'lı Chaim Weinberg'i dinlersek, "Most'un kendisini dinleyenleri salt ikna etme yeteneğini taşıdığını söylemek yeterli değildir. Dost düşman, bütün dinleyicilerini elektriklendiriyor, kendisine hayran bırakıyordu"[7].

Yahudi anarşistler Most'un etkisiyle hareketin Alman koluyla sıkı bağlar kurdular. Most'un himayesindeki Emma Goldman ilk anarşist konuşmalarını Almanca yaparken, 1888'den beri Özgürlüğün Öncüleri'nin üyesi olan Aleksandr Berkman da Almanca izleyebilen anarşist okurlar için çeviri merkezi gibi hizmet gören **Freiheit**'ta dizgici olarak çalışıyordu. Aynı zamanda Rus popülizminin etkisiyle pek çok Yahudi anarşist Rus devrimci yayınlarına akın etmiş ve Rus radikal topluluklarına katılmışlardı. Bu topluluklardan birisi, Yanovsky ile Kopeloff'un da aktif üyesi oldukları New York'daki Rus İlerici Birliği'ydi[8].

Önceden belirtilmiş olduğu gibi, ABD'deki Yahudi anarşistlerden birçoğu radikal akımdaki çıraklık dönemlerini yeni dünyaya göçenlerin uğrak yeri olan Londra'da geçirmişlerdi[9]. Londra ile New York arasındaki bağ uzun yıllar gücünü korudu ve Amerika'daki Yahudi anarşistler Whitechapel gettosunda yayımlanan **Arbeter Fraynd**'ı (İşçilerin Dostu) okuyup desteklemeyi sürdürdüler. Ayrıca, Boston'da yayımlanan Benjamin Tucker'ın **Liberty**'sini ve yeterli İngilizceleri varsa New York'da yayımlanan Dyer Lum'un **The Alarm**'ını okuyorlardı. Gene de, kendi dillerinde basılıp kendi gereksinimlerini karşılayan, kendilerine ait bir derginin eksikliğini duyumaktaydılar. Özgürlüğün Öncüleri bu boşluğu doldurmak amacıyla Ocak 1889'da, New York'da haftalık bir gazete çıkarmaya başlayacaklarını, ve adının da **Varhayt** (Gerçek) olacağını açıklamıştı[10].

Öncüler **Varhayt**'ı çıkarması için, **Arbeter Frayd**'ın yayım-

lanmasında katkıları olan Whitechapel'li Joseph Jaffa'ya öneride bulundular. Rusya'da haham yetişmek üzere eğitim gören Jaffa, 1866'da Londra'ya gelmeden önce bir süre Paris'te yaşamıştı. İngilizce ve Fransızcayı rahat konuşabiliyor ve her iki dilden Yiddişçe'ye çeviriler yapıyordu. Uluslararası Emekçiler Birliği'nin Eğitim Kulübü'nün (Berner Street Kulübü de deniyordu) sekreterliği görevini yürütmüştü. Hareket içinde geniş bilgisi ve dil yeteneğiyle hayranlık toplayan, büyük saygı duyulan bir kişiydi[11]. Öneriyi kabul eden Jaffa kendisini seçenlerin doğru bir iş yaptığını kanıtladı. Yönetici olarak Isidore Rudaşevsky'nin ve yazı kurulu olarak hepsi de zeki ve yetenekli kişiler olan Katz, Solotaroff, Maryson ve Lewis'in yardımıyla Özgürlüğün Öncüleri'nin gurur duyabilecekleri bir yayın çıkartmayı başardı.

15 Şubat 1889'da gün ışığına çıkan **Varhayt** ABD'deki ilk Yiddişçe anarşist yayındı. Aslında, bütün dünyada bu dille yayınlanan ilk anarşist yayındı. Çünkü **Arbeter Fraynd,** 1885'de kurulduğu halde, 1892'de kesin bir anarşist tutum içine girmeden önce yarı anarşist, yarı sosyalist, karışık bir kimlik taşımaktaydı. Bu yüzden **Varhayt**'ın çıkışı Amerika'da olsun, ülke dışında olsun Yahudi hareketinin tarihindeki önemli bir dönüm noktasıdır. İçerik olarak, yayın yaşamına yeni başlamış bir gazete açısından oldukça yüksek bir düzey tutturmuştu. Johann Most ile Peter Kropotkin'in makaleleri, David Edelstadt ile Morris Rosenfeld'in şiirleri, Marksist iktisada ilişkin bir özet, o dönemin anarşistleri ile sosyalistlerinin gözde romanı olan Zola'nın **Germinal**'inin dizi halinde yayımı yer almaktaydı. 15 Mart 1889 tarihli sayısı, sekseninci yıldönümünü kutlamak amacıyla bütünüyle Paris Komünü'ne ayrılmıştı. Yayıncıya gönderilen mektuplar, politik ve işçi haberleri, Özgürlüğün Öncüleri'nin Yanovsky, Lewis, Solotaroff ve Katz gibi önde gelenlerinin denemeleriyle okunabilir bir gazete ortaya çıkmıştı[12]. Bu yüzden, **Varhay**t'ın yayımını yalnızca beş ay, toplam yirmi sayı sürdümesi şaşırtıcı bir durumdur. Kapanışının nedeni olarak parasızlık görünmektedir. Oysa, tarihteki en uzun ömürlü anarşist dergilerden **Fraye Arbeter Shtime** (Emeğin Özgür Sesi) seksenyedi yıldan fazla dayanmayı başarmıştı.

Anarşizm, 1886'dan 1890'a kadar süren ilk döneminde,

ABD'deki Yahudi radikaller arasında en geniş ve en dinamik hareket olarak boy göstermişti. Çoğunluğunu işçilerin oluşturduğu Yahudi anarşistler sağlıksız çalışma koşullarına karşı gerçekleştirilen ilk grevlerde yer aldılar ve New York pelerin yapımcıları ve kneepant işçilerininki gibi, ilk Yahudi sendikalarının örgütlenmesine yardımcı oldular. Aynı zamanda, kulüpler, kooperatifler yardımlaşma derneckleri örgütleyerek; konferansları, piknikleri ve konserleri destekleyerek; Paris Komunü'nün (18 Mart) ve Haymarket idamlarının (11 Kasım) yıl dönümleriyle 1 Mayıs kutlamaları düzenleyerek Lower East Side'ın ve öbür kentlerdeki gettoların toplumsal ve kültürel yaşamlarında önemli bir rol oynamışlardı. Böylece, İtalyan yoldaşlarınınkine benzeyen bir tür alternatif toplum (ya da karşı-kültür) yaratıp, halkın geleneksel etkinliklerine yeni bir devrimci içerik kazandırmış oluyorlardı.

Bu karşı-kültürün çarpıcı özelliklerinden birtanesi militan ateizm ve din-karşıtı propagandaydı. Yahudi anarşistlerin gözünde, dine yönelik saldırılar devlete ve sermayeye yönelik saldırılardan ayrılamazdı. Her devlette dinin, ayrıcalıklı bir avuç insanın büyük çoğunluk üzerindeki iktidarını sürdürmesinin bir aracı olduğu, bundan ötürü her kilisenin insanlığın hem politik ve ekonomik açıdan, hem de ruhsal açıdan boyunduruk altına alınmasında devletle ittifak yaptığı görüşündeydiler. Anarşistler, Yahudi olmanın bilincini taşımanın yanı sıra, Yiddişçe kültürün laik yönlerine bağlılığı da koruyarak, geleneksel Museviliği saldırgan bir tutumla yadsıyorlardı. Her dinin kökünde var olan cehaletin ve boş inançların karşısında aklı ve bilimi koyuyorlardı. Yiddişçeye 1888'de çevirilen Johann Most'un **Tanrı Salgını** adlı yapıtı bu din-karşıtı propagandada anahtar bir rol oynamıştı. Dahası Özgürlüğün Öncüleri, 1889'dan başlayarak her yıl, Yahudi tatillerinin en kutsalı olan Kefaret Günü"nde dört sayfalık din-karşıtı bir dergi çıkarıyor ve Yahudi dualarını ile ayinlerini alaya alan din-karşıtı broşürler basıyorlardı[13]. Benjamin Feigenbaum'un **Yeni bir Versiyona Göre Fısıh Yorumu** gibi bu türden başka yayınlar da Londra'dan getirtilip çok sayıda dağıtılıyordu.

Bununla birlikte, hareketin ilk evrelerinde din-karşıtı en etkili silah Kefaret Günü balosuydu. Dans edilen, âlem yapılan ve

ateist tiradlar söylenen bu balo açıkça Yahudilerin Kefaret Günü'nü alaya alıyordu. İnançlarına doğrudan yapılan bu saldırı dindar kesimi öfkeden çılgına çevirmekteydi. 1889'da düzenlenen New York'daki ilk Kefaret Günü balosunda, East Thirteenth Street'deki Clarendon Salonu'nun sahibi, tutucu Musevilerin baskısı karşısında anarşistlerle sözleşmesini iptal etmiş ve salona girişlerini önlemişti. Bunun üzerine kutlamalar Fourth Street Labor Lyceum'a kaydırıldı. Orada, Johann Most, Saul Yanovsky ve Roman Lewis'in konuşmalarının ardından, şarkılar söylendi, dans edildi ve Rusça, Almanca ve Yiddişçe kimi parçalar okundu[14].

Ondan sonra Kefaret Günü baloları New York'da ve öbür şehirlerde her yıl yapılmaya başlandı. Brooklyn'da 1890'da düzenlenen balonun biletlerinde şunlar yazılıydı: *"Dev Kefaret Günü Balosu. Tiyatroyla birlikte. Özgürlüğün yeni hahamlarının onayıyla düzenlenmiştir. Gece Gündüz Kol Nidre. 6651 (5651'in yanlış basılmış hali) yılında, Yahudi ilahların bulunmasından ve 1890'da sahte Mesih'in doğuşundan sonra, Brooklyn Labor Lyceum, 61–67 Myrtle Street, Brooklyn. Kol Nidre Johann Most tarafından sunulacak. Müzik, dans büfe, 'Marseillaise' ve Şeytan'a karşı diğer ilahiler"*[15]. Aynı yıl Baltimore'da anarşist ve dindar konuşmacılar arasında "Din ve sosyalizm bağdaşır mı?" konulu bir tartışma düzenlenmişti. Bunu dinlemek üzere 1.000 kişilik bir topluluk geldi. İlk sözü alan sofu kesimin temsilcisi savlarını herhangi bir olay çıkmadan sergiledi. Ardından, anarşist konuşmacı Dr. Micheal Cohn söz alır almaz izleyiciler arasında büyük bir dalgalanma başladı. Birisi "Ateş!" diye bağırıyordu ve toplantı çıkan karışıklar nedeniyle yarıda kesildi[16].

Ama anarşistler kararlıydılar. 1891'de Kefaret Günü Baloları Baltimore, New York, Philadelphia, Providence, Boston, Chicago ve St. Louis'de yeniden düzenlendi. New York'da konuşmacılar Solotaroff ile Lewis'ti. Ayrıca her zamanki gibi müzik, eğlence ve büfe vardı. Providence ve Boston'da Moshe Katz dinin evrimi üstüne (bir "Kol Nidre Sermon" olarak ilan edilmiş) bir konferans verdi ve hiçbir olay çıkmadı. Ama Philadelphia'da, balonun yapıldığı binayı basan polis iki kişiyi, Isidore Prenner ile I. Appel'ı, tutuklayarak isyan kışkırtıcılığından hapse attı.[17]

Kefaret Günü Baloları sonunda zararlı olmaya başlamıştı. Yalnızca dinsel duyguları ciddi biçimde zedelenen sofu Yahudileri değil, anarşistlerin din dışı kutlamalarına sığ geleneklerin anlamsız bir taklidi gözüyle bakan, dinlerine daha az bağlı Yahudileri de kendilerinden uzaklaştırıyordu. Gene de anarşistlerin etkisi büyümeye devam etti. Gettodaki radikal gençlerin gözünde sosyalistler ve öbür ortayolcular, yürekleri coşkuyla dolduran bütün zincirleri kırma düşüncesini hemen gerçekleşecek bir olasılık gibi sunan bu topyekun devrim havarilerinin yanında renksiz ve yavan kalıyorlardı.

Anarşistlere göre, kapitalist sistem içinde hiçbir anlamlı iyileşme sağlanamazdı ve işçiler kendi çıkarlarını doğrudan eylemle (gerekli olursa şiddete başvurarak) savunmazlarsa hep baskı altında yaşayacaklardı. Tekrar tekrar oy sandığının yararsızlığının altını çizip, kurulu düzeni yıkmak üzere silahlı ayaklanmanın zorunluluğunu vurguladılar. Yüzeysel reformlara (söyledikleri şekliyle, reformist "anlaşılmaz sözlere" (**knakeray**)[18])bel bağlamak teslim olmakla eşti. Most'un belirttiği gibi,[19] her an doğmasını bekledikleri altın çağ için, "Mısır'dan yeni bir kurtuluş"un gelmesi için, sabırsızdılar. Kurtuluşun gelmesini geciktiren her politika, her eylem düşmanın imdadına yetişiyor ve yoksulların köleliğini uzatıyordu.

Bu tür bir felsefenin Yahudi militanların imgelemine hakim olmasında pek şaşılacak bir yan yoktur. Varolan koşulları toptan reddedişiyle, dinsel olsun, toplumsal ve ekonomik olsun, geleneksel değerlere saldırışındaki ateşlilikle, doğrudan genç idealistlerin yeni temeller üzerinde kurulmuş özgür ve adil bir dünya özlemlerine sesleniyordu. Bunun dışında, Morris Hillquit'in dikkat çektiği gibi, anarşizm "heyecan verici komplolar, kahramanca ve fedakârlık örneği olan eylemlerle dolu, romantik bir hareket"ti.[20] Bu biçimiyle, yüzeysel yöntemlerden nefret eden çok sayıdaki genç isyancıyı kendisine çekiyordu.

Anarşistlerle sosyalistler arasında 1890'dan önce az çok dostça ilişki vardı. Yahudi işçileri yanlarına çekmek amacıyla, rekabet içinde oldukları halde, aralarındaki ayrım çizgileri çok kalın biçimde belirtilmemişti. Pek çoğu aynı örgütte (örneğin, The United Hebrew Trades) yer alıyorlardı. Ortak tartışma zeminleri aramaları hâlâ olanaklıydı. Anarşistlerle sosyalistler ası-

lışlarının birinci yıldönümü olan Kasım 1988'de Haymarket şehitlerini anmak amacıyla, ortak bir toplantı düzenlemişlerdi. Ama ondan sonra aralarındaki uçurum sürekli olarak açıldı. 1889 ve 1890'da iki tarafın belli başlı konuşmacıları (Saul Yanovski'ye karşı Louis Miller, Hillel Solotaroff'a karşı Michael Zametkin, Roman Lewis'e karşı Abraham Cahan) arasında temel taktik ve örgütlenme sorunlarına ilişkin açık tartışmalar yapılmaktaydı.[21]

Ayrılıkların büyümesine karşın, anarşistlerle sosyalistler, Yahudi işçilerin saflarında gerçekleşebilecek bir bölünmeden kaçınma amacıyla birlikte çalışmaya çaba harcıyorlardı. Anarşistler uzlaşma ruhu içinde Londra'da yayınlanan **Arbeter Fraynd** çizgisinde, başında her hizipten birer yayın yönetmeninin bulunacağı ve iki tarafın da sözcülüğünü yapan bir haftalık gazete çıkarılmasını önerdiler. Özgürlüğün Öncüleri ve Özgürlük Şövalyeleri'nin girişimiyle bu konuyu tartışmak üzere bir kurultay çağrısı yapıldı. Sosyalistler kuşkularına karşın çağrıyı kabul ettiler ve toplantı Essex Street Market'in salonunda 25 Aralık 1889'da başladı. Salon, kızıl bayraklar, Haymarket şehitlerinin portreleri ve "Ne Tanrı Ne Efendi!" yazılı bir pankartla süslenmişti.[22] Amerika'daki Yahudi radikallerin bu ilk toplantısında, New York'a ek olarak, Baltimore, Philadelphia, Boston, Chicago ve öbür kentlerdeki 31 örgütten (gruplar, sendikalar, eğitim kulüpleri) kırkyedi delege vardı. İki taraf da bütün güçlerini seferber etmişti. İki kamp arasında eşit olarak bölünen delegelerin içinde, anarşistlerin safında Lewis, Solotaroff ve Katz, sosyalistlerin safında Hillquit, Zametkin ve Miller gibi kişiler bulunuyordu.[23]

Ne var ki bir anlaşmaya varılamayacağı daha başından belliydi. Ortak bir gazeteden yana olan anarşistler, işçilerin, yalnızca düşünsel alanda yakınlaşmak için dahi olsa, radikal hareketin bütün akımlarıyla tanışmaları gerektiğini savunuyorlardı. Sosyalistler ise, partisiz bir dergiyi "pareveh lokshn" (etliye sütlüye karışmaz) olmakla suçluyorlardı. Etkili bir derginin tutarlı bir bakış açısı, temel politik, toplumsal ve ekonomik sorunlarda net bir tutumu olması gerektiğini ileri sürmekteydiler. Bir makalede şiddet reddedilip oy sandığı savunulurken, öbüründe te-

rörizmc hoşgörüylc bakılıp seçimlerin kötülenmesinin ne anlamı olurdu? Bu tür bir yayın, işçileri birleştirmek bir yana, onları umutsuz bir karışıklığa sürüklerdi.

Altı günlük sert tartışmaların ardından sorun oya sunuldu. Anarşistler az bir farkla, yirmiye karşı yirmi-bir oyla, yenilgiye uğradılar. Abraham Cahan'ın hatırladığına göre, toplantı bunun üzerine "karşılıklı acımasız suçlamalar" nedeniyle dağılmıştı.[24] Anarşizm ile sosyalizm arasındaki kopma onarılamaz hale gelmişti. Böylece bütün işbirliği denemeleri yararsız bulunarak reddedildi vc iki görüş arasında savaştan başka mücadele yolu kalmadı.

Sosyalistler, toplantının hemen ardından kendi gazetelerini çıkararak tartışmaya başladılar. İki ay sonra da haftalık **Arbeter-Tsaytung** yayımlanmaya başlandı. Yenilen anarşistler kendi yayınlarını çıkarmak için planlar yapıyorlardı. 17 Ocak 1890'da Özgürlüğün Öncüleri konuyu ele almak üzere Özgürlüğün Şövalycleri ile öbür grupların da katıldığı bir toplantı düzenlediler. Bu toplantıda isim üzerine de anlaşmaya varılmıştı: **Fraye Arbeter Shtime**. Moshe Katz ile H. Mindlin, Özgürlüğün Öncüleri grubu adına Londra'daki Morris Winçevsky'ye bir mektup yazarak onu yayın yönetmeliğini üstlenmeye davet etti. Anarşistten çok bir sosyalist olan Winçevsky çağrıyı hemen geri çevirince, görevi Roman Lewis üstlendi.

Gazetcyi çıkarmak için gerekli parayı toplamak amacıyla, önde gelen anarşist sözcülerin bir kısmı (New York'dan lewis ve Katz, Philadephia'dan Prenna ve Weinberg) Doğu ve Orta Batı'da gezilere çıktılar. Bu arada geçici olarak haftalık gazete, **Der Morgenshtern**, (Sabah Yıldızı) çıkmaya başlamıştı. 17 Ocak, 20 Haziran 1890 arasında yaşamını sürdüren bu gazetenin yayım yönetmeni, anarşizm ile sosyalizm arasında gidip gelen genç doktor Dr. Abba Breslavsky'ydi. Yayıncı ise, Lower East Side'da küçük bir matbaası olan anarşist Ephraim London (gelecekteki sosyalist kongre üyesi Meyer London'un babası) idi. **Der Morgenshtern**, makale ve şiirlerden oluşan zengin içeriği ve Çernicevsky'nin **Ne Yapmalı?**'sını dizi halinde basmasıyla övünmekle birlikte, yalnızca geçici bir girişimdi. Yayınını kesmesinden iki hafta sonra **Fraye Arbeter Shtime**'in ilk sayısı çıktı.

Fraye Arbeter Shtime'ın kuruluşu hareketin tarihinde bir kilometre taşıdır: 4 Temmuz 1890, Bağımsızlık Günü'nde yayınına başlayan bu gazete verdiği birkaç kısa araya karşın yaklaşık doksan yıl yaşadı. Aralık 1977'de yayımına son verdiğinde, Cahan'ın **Daily Forward**'ını yedi yıl geride bırakarak, dünyadaki en eski Yiddişçe gazete durumundaydı. **Fraye Arbeter Shtime** Amerika'daki Yahudi işçi hareketinde yaşamsal bir rol oynadı. Uzun yaşamı boyunca Yiddişçe radikal gazeteciliğin tarihindeki en iyi yazarlara ve şairlerin bir bölümüne sayfalarında yer vermiş böylece oldukça yüksek bir edebi standart tutturmuştu.[25]

32 Yahudi işçi derneğini temsil ettiği iddiasındaki **Fraye Arbeten Shtime** 184 East Broadway'de haftalık olarak yayımlanıyor; bir işçi gazetesi, radikal düşünce dergisi, edebi bir dergi ve halk üniversitesi olma özelliklerini taşıyordu. Most ile Kropotkin'in makalelerine, Turgenyev'in **Arife**'sinin çevirilerine, doğa ve toplum bilimlerinden alınan malzemelerin (Marx'ın **Kapital**'i dahil) halkın anlayacağı biçimindeki özetlerine, Edelstadt, Rosenfeld ve Joseph Bovshover'ın şiirlerine yer veriyor; sağlığa zararlı işyerlerinin sefaletini ortaya döküyor; açlığın, yoksulluğun, sömürünün ve baskının ortadan kalkacağı sınıfsız ve devletsiz bir altın çağın gözalıcı imgelerini resmediyordu. Edelstadt, kahramanlıklarıyla hâlâ güçlü bir esin kaynağı olan Haymarket şehitlerine adanmış bir dizi şiir yazmıştı. Parsons'un darağacındaki son sözleri "Halkın Sesi İşitilsin!" gazetenin başlığının yanında yer alıyordu.

Makalelerinde çeşitli konulara eğilen gazetenin ilk yayın yönetmeni Roman Lewis de düzenli olarak yazmaktaydı. Rusçası Yiddişçesi kadar akıcı enerjik bir genç olan Lewis, radikal topluluklarca sevilen bir konuşmacıydı ve gazete adına para toplamakta oldukça başarılıydı. Bununla birlikte, henüz açığa çıkmamış olan nedenlerden dolayı, görev süresi yalnızca altı ay sürdü. 1890 sonunda istifa edip pelerinciler sendikasında bir görev aldı ve sonradan sosyalistlerin saflarına geçti. Daha sonraları ise politikaya döndü ve Chicago'da Demokratların listesinden bölge savcı yardımcılığına seçildi.[26]

Lewis'in yerini alan verimli denemeci ve çevirmen Dr. J.A. Maryson, Özgürlüğün Öncüleri grubunda İngilizce propaganda

yürütccck kadar bu dile sahip birkaç kişiden birisiydi (bir başkası da Aleksandr Berkman'dı). Maryson'un yerini kısa süre sonra, göreve Cincinnati'den çağrılan şair David Edelstadt almıştı.[27] İlk Yiddişçe "işçi şairler"den birisi olan Edelstadt kendini ilkin **Varhayt**'ta göstermiş ve sonra Yahudi işçi sınıfının zırhını oluşturan **Der Morgenshtern**'de yazılar yazmıştı. Emma Goldman'a göre o "büyük bir şair ve şimdiye kadar yaşamış anarşistlerin en iyi örneklerinden biriydi.[28] Kendi dizelerinden birinde tanımladığı gibi, bir ilikçi, "yoksulluğun çocuğu, mücadele hayalcisi" olarak, şiirlerinde akıllardan çıkmayacak biçimde dile getirdiği sağlıksız koşullardaki çalışma yaşamının sefaletlerini ilk elden yaşamıştı. Bu şiirler ("In Kamf", "Vakht Oyf", "Natur un Mensh" en ünlüleridir). Yiddişçe konuşan işçiler arasında hemen tutulmuştu. Bestelenen bu şiirler pikniklerde, toplantılarda ve Yahudi emekçilerin bir araya geldiği yerlerde dillerden düşmüyordu.

Edelstadt, "sevimli idealist doğası"yla,[29] varlığının ilk evresinde **Fraye Arbeter Shtime**'a apayrı bir damga vurmuştu. Ancak aktif yaşamı anstzın yarıda kesildi. O zamanlar sağlıksız yerlerde çalışan emekçiler arasında yaygın olan tüberküloza yakalanınca, Ekim 1891'de görevinden ayrılmak ve tedavi olmak için Denver'e taşınmak zorunda kalmıştı. Ama hastalığı çok ilerlemişti; birkaç ay daha gazeteye şiirler gönderdiyse de sonunda gücü tükendi. Ekim 1892'de, yirmi-altı yaşındadayken, öldü.[30] Ölümünden sonraki birkaç yıl Chicago, Boston ve öbür kentlerde Edelstadt grupları ortaya çıktı. New York'ta Edelstadt Şarkı Topluluğu oluşturuldu; Denver'deki Edelstadt'ın mezarına, yeğeninin sözleriyle, "onu seven ve onun savunup aydınlatmaya çalıştığı emekçi insanlar" yazılı bir taş dikilmişti.[31]

Edelstadt'ın ölümü Yahudi hareket açısından bir darbe oldu. Gene de **Fraye Arbeter Shtime** Solotaroff ile Moshe Katz'ın yönetiminde varlığını sürdürdü. Yirmi-yedi yaşında yetenekli bir genç olan Katz, çok geçmeden, Kropotkin'in **Ekmeğin Fethi**, Jean Grave'in **Can Çekişen Toplum ve Anarşi**'si ve Aleksandr Berkman'ın **Bir Anarşistin Hapishane Anıları** da içinde olmak üzere çevirdiği anarşist klasiklerle ün kazanacaktı.[32] Fraye Arbeter Shtime anarşistlerle sosyalistlerin ortak gazete çıkarmak için bir araya geldikleri Aralık 1899'dan bir geleneği başla-

tarak, her aralık ayında Lower East Side'da Kefaret Günü balolarının yararlılığı ve anarşistlerin örgütlü işçilere karşı yaklaşımı gibi, hareketin önündeki belli başlı sorunların tartışıldığı bir konferans düzenliyordu.[33] Ayrıca 1891'de yayın yönetmenleri özgürlükçü doğrultuda eğitim yapacak çocuk okulları örgütlemelerini öncren, ünlü Fransız anarşisti ve coğrafyacısı Elisée Reclus tarafından ziyaret edilmişti.[34]

Dönemin bir başka önemli olayı, Özgürlüğün Öncüleri grubunun üyelerinden Aleksandr Berkman'ın Pittsburg yakınındaki Carnegie çelik fabrikasının yöneticisi Henry Clay Frick'i öldürme girişimiydi. 1892 Homestead grevi günlerine denk gelen Berkman'ın eylemi yoldaşlarının karışık tepkileriyle karşılaştı. Kimileri için, örneğin **Fraye Arbeter Shtime**'ın sonraki yayın yönetmenlerinden Joseph Cohen'e göre, Berkman'ın ismi "bir tür tılsım, esin ve cesaret kaynağıydı".[35] Ama başkaları olaya eleştirel yaklaşıyorlardı. Birkaç kişi de hareketle bağlarını koparmış, her yerde, ama özellikle demokratik Amerika'da terörizme başvurulmasını reddetmişti.

Berkman'ın eylemi sırasında **Fraye Arbeter Shtime** zaten ciddi sıkıntılar içersindeydi. Yoksul işçilerin desteğine bağımlı olduğundan daha başından beri parasal sorunlarla yüz yüzeydi. Dizgicilerle sürdürülen bir ücret tartışması gazetenin sıkıntılarını daha da ağırlaştırmıştı. Sonunda Mayıs 1892'de yayımına on aylığına ara vermek zorunda kaldı. Mart 1893'te ülkede yaşanan bir ekonomik bunalım sırasında yeniden yayın yaşamına başladı. Bu kez Nisan 1894'e kadar çıkabildi ve o tarihte yayınını tekrar durdurmaya zorlandı.[36]

1894'te **Fraye Arbeter Shtime**'ın yayınına son vermesiyle Amerika'da Yahudi anarşizminin tarihinin ilk aşaması sona ermiştir. Bir süre yaşanan duraklama döneminin ardında 1899'da gazetenin yeniden çıkmasıyla harekette canlanma başladı. Bu ara dönemde Yahudi anarşizmi çok karanlık günler geçirmişti. Özgürlüğün Öncüleri, Özgürlük Şövalyeleri ve öbür gruplar tıpkı Birinci Dünya Savaşı'ndan önce yok olana kadar varlığını ağır aksak sürdüren Uluslararası Emekçiler Birliği gibi yavaş yavaş sönmekteydiler. Gene de etkinliklerini tümüyle kesmemişlerdi. Eskisi kadar sık olmasa da, konferanslar ve toplantılar yapılıyordu. Dahası, kuzeydoğu kentlerinde yaşayan Yahudi

anarşistleri, her yıl New York'daki toplantıya delege gönderiyorlardı.[37] En önemli girişim ise, 1895'te bürosu 202 East Broadway'de bulunan otuz-iki sayfalık aylık kültür ve edebiyat dergisi **Di Fraye Gezelshaft**'ın (Özgür Toplum) çıkışıydı. Bu derginin yayın yönetmeni M. Leontieff (Lev Solomon Moisyev'in takma ismi) yirmi üç yaşında olmasına karşın, Avrupa edebiyatı konusunda oldukça bilgiliydi ve yayınına ara vermeden önce **Fraye Arbeter Shtime**'ada da yazıları çıkmıştı. İnşaat mühendisi olan Leontieff daha sonraki yıllarda New York'da Manhattan ve Williamsburg köprülerinin kontrol mühendisliğini yaparak kendi alanında dünya çapında bir ün kazanacaktı. Leontieff; Maryson, Katz ve Solotaroff'un yardımıyla **Di Fraye Gezelshaft**'ı, önde gelen Yiddişçe anarşist yazarların makalelerinin, Kropotkin, Grave, Reclus ve Sébastien Faure gibi seçkin Avrupalı anarşistlerin çevirilerinin yer aldığı, birinci sınıf bir yayın haline getirmişti.[38]

Di Fraye Gezelshaft'ın yanısıra ülke dışından gelen ziyaretçiler de durgunlaşan harekete canlılık getirmişlerdi. Özellikle, 1897'deki ilk gelişinde New York ve öbür kentlerde verdiği konferanslarda Kropotkin hareketin nabzının güçlenmesini sağlamıştı. Kropotkin ayrıca, Solotaroff'un evindeki gibi, yoldaşlarının düzenlediği ve Dreyfus davası ile günün diğer sorunlarının tartışıldığı özel toplantılara da katılmıştı. Mast da içinde olmak üzere önde gelen kuramcılarından hiçbirisi, Yahudi anarşistler üzerinde Kropotkin kadar etkili olamamıştır. ABD'ye gelen Kropotkin bu ülkede uzun süredir eksikliği duyulan ateşleyici işlevini görmüştü. Bununla birlikte hareket, **Fraye Arbeter Shtime**'ın beş yıllık aradan sonra yeniden yayın yaşamına atılmasına kadar, eski sağlığına kavuşamadı. Gazete Ekim 1899'da yeniden çıktığında dümenin başında Saul Yanovsky vardı. Yanovsky, yeni yüzyılın ilk yirmi yılını da kapsayarak 1919'a kadar görevde kaldı. Bu dönem, ileride göreceğimiz gibi, yalnızca **Fraye Arbeter Shtein**'ın değil, bir bütün olarak Yahudi anarşist hareketinin de en parlak devrine işaret etmekteydi.

Yannovsky 1864'te Rusya'nın Pinsk kasabasında doğmuştu. Bir hahamın oğlu olduğu halde, daha çok gençken aşağılayıcı bir dille "maskaralık" diye nitelediği dini reddetmişti.[39] 1889'da göç ettiği Amerika'da daha iyi koşullarda iş bulana kadar giyim

sanayiinde çeşitli işlerde (gömlekçi, pelerinci, kasketçi) çalıştı. Haymarket şehitlerinin yazgısından derinden etkilenince Özgürlüğün Öncüleri grubuna katıldı. **Varhayt** için yazılar kaleme alıyordu. Kendi tanımıyla "açık sözlü bir anarşist", "terörizm ve ayaklanma yorumcusu" oldu.[40]

Yazılarıyla dikkatleri üzerinde toplayan Yanovsky **Arbeter Fraynd**'ı çıkarmak üzere Londra'ya davet edilmişti. Rudolf Rocker'a göre onun gelişiyle Londra'nın "Yahudi işçi haraketinde yeni bir çığır" açılmıştı.[41] Parlak bir konuşmacı olan Yanovsky, Haymarket, 1 Mayıs ve Paris Komünü anma günlerinde kürsüyü sık sık Kropotkin, Errico Malatesta ve Louise Michel'le paylaşıyordu. 1890'da **Arbeter Fraynd** yayımı olarak çıkan ve anarşizmin Yiddişçe ilk anlatımı olan **Vols viln di anarkhistn?** adlı kitapçık işçi sınıfına yönelik hazırlanmıştı. **Vols viln di anarkhistn?** "Dili doğal ve canlıydı," diyordu Rocker, "okurlarını düşünmeye zorlardı." Rocker'in kanısına göre, Yanovsky o günlerde Whitechapel Yahudiler'i arasındaki "konuşmada ve yazıda en yetenekli propagandacı"ydı.[42]

Yanovsky İngiltere'de beş yıl geçirdikten sonra, yeniden New York'a yerleşmek üzere ABD'ye döndü. Kısa boylu, koyu saçlı, bıyıklı ve keçi sakallı Yanovsky, Northeast'in her yanında coşkulu dinleyicilere konferanslar vererek bir kez daha Yahudi anarşist çevrelerce aranılan kişi durumuna gelmişti. Ama Yanovsky'nin, hareket içindeki etkisini sınırlayan olumsuz bir yanı vardı. Dost düşman hiç kimseden eleştirilerini saklamıyor, dar görüşlü, alaycı ve hoşgörüsüz yapısıyla çevresine kaba davranıyordu. Ona çalışmalarının müsveddelerini gösteren bir genç şaire "Kâğıtları niçin boşa harcıyorsunuz?" diye soruyordu. Bir keresinde bir resitalin ardından piyaniste niçin keman çalmadığını sormuştu. Piyanist "Keman çalmasını bilmiyorum," diye yanıtlayınca, Yanovsky "Peki, piyanoyu biliyor musunuz?" diye karşılık vermişti.[43] Joseph Cohen, böylesi iğnelemelerin Yanovsky'e fazlasıyla düşman kazandırdığına işaret eder.[44] Goldman onun "despotik yöntemler"ini eleştiriyor Berkman ise katı ve diktatörce" davrandığını düşünüyordu. Başka bir yoldaşı ise şöyle demişti: "Zeki bir adam, ama tavırları çok keskin. Size öyle bir çelme takar ki yıldızları sayabilirsiniz!"[45]

Ama Yanovsky, bütün kişisel kusurlarına karşın, oldukça

yetenekli bir yayın yöneticmeni ve yöneticiydi. Bu konuda düşmanları bile aynı fikirdeydi. İlk bocalama günlerinin ardından **Fraye Arbeter Shtime**'ı canlandırmak üzere çağrılınca gazeteyi sağlam bir temele oturtmayı ve önceden sahip olmadığı bir istikrar kazandırmayı başarmıştı. Yetenekli bir edebiyatçı gözüyle baktığı için, gazetenin sütunlarını başarılı yazarlara ve pek çok konuda yeni görüşlere açtı. Kropotkin, Solotaroff ve Most gibi anarşist yazarlar listesine, Rudolf Rocker, Max Nettlau, Abraham Frunkin, Emma Goldman ve Yiddişçeyi Philadelphia gettosunda öğrenen ve Musevi olmayan Voltairine de Cleyre gibi isimleri de ekledi.[46] Kültüre aç Yahudi işçiler için August Strindberg, Henrik Ibsen, Bernard Shaw, Oscar Wilde, Leonid Andreyev, Olive Schreiner, Octave Mirbeau ve Bernard-Lazare'ın çevirilerini yayımladı. Ayrıca katkılarıyla **Fraye Arbeter Shtime**'ı zamanının en çok okunan gazetelerden biri durumuna getiren Avrom Reisen ve H. Leivick gibi dikkat çekici Yiddişçe yazarlara da yer verdi. Yanovsky'nin sütunu "Oyf der Vakh" (Gözlem), çarpıcı esprileriyle ün kazanmış bu sütunun tutkunu okurlar oluşmuştu.[47] Konunun uzmanı birinin görüşüne göre **Fraye Arbeter Shtime** Yanovsky yönetiminde "Yiddiş edebiyatında imrenilecek bir yere gelmişti.[48] Tirajı hızla yükselerek Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde yirmi bini aşmıştı.[49]

Yanovsky'nin **Fraye Arbeter Shtime**'a yeni bir yön verdiği de eklenmelidir. Gazete, 1894'te yayımına ara vermeden önce, altın çağın çok geçikmeden geleceği umuduyla doluydu. Varolan sistemin kökten bir devrimle baştan aşağı yıkılmasını savunuyor kısmi reformları küçümsüyordu. Yanovsky'nin kendisi, Yahudi yoldaşlarının çoğu gibi, Johann Most'un ateşli bir öğrencisi ve eylemli propagandanın savunucusuydu.[50] Ama artık, 1880'lerin ve 1890'ların vahiylere dayalı özlemleri, toplumsal devrimin elinin kulağında olduğu ve şiddete başvurmaktan kaçınılamayacağı inancı, sönmeye yüz tutmuştu. Yanovsky'nin vardığı sonuca bakarsak, toplumsal sorunların çözümü için anarşizmin daha yapıcı bir yaklaşım göstermesi gerekiyordu. Terörizme benliğinin her teliyle karşı çıkmaya başlamıştı. Bir dostunun sözleriyle, ona göre anarşizm bombaların değil insan onuru ve işbirliğinin, sevginin ve kardeşliğin felsefesi"ydi.[51] **Fraye Arbeter Shtime**'da belirtildiği şekliyle, "doğrudan ey-

lem" artık şiddet ya da yıkıcılık değil, tam tersine, özgürlükçü okulların oluşturulması, işçi sendikalarının güçlendirilmesi, her türden kooperatif örgütlerinin kurulması anlamına geliyordu.[52] 1901'de Başkan McKinley'in öldürülmesini öfkeyle karşılayan Yanovsky, anarşizmin uyumu ve "insanlar arasında barış"ı her şeyden çok istediğinde ısrarcıydı. Buna karşın o sıralar 185 Henry Street'te bulunan **Fraye Arbeter Shtime**'ın büroları sarhoş kalabalıklarca işgale uğrayıp darmadağın edilmiş, Yanovsky de dövülmüştü.[53]

Daha pragmatik ve daha az Donkişotçu bir tutuma kaymanın bir başka işareti, oluşum döneminde hareketin en çarpıcı özelliklerinden birisi olan din-karşıtı ajitasyonun yumuşatılmasıydı. Bir bildiride yazıldığı haliyle, "geçmiş günahları için oruç tutup kefaret ödemektense dans edip eğlenmeyi tercih edenler" için Kefaret Günü balоları yine yapılmaktaydı.[54] Ama yeni yüzyıla girilmeden öncekiler kadar yaygın olmadığı gibi, şevkle yürütüldüğü de kuşkuludur. 1903 ve 1906 yılları arasında Kişinev ve öbür Rus kentlerinde gerçekleştirilen programların pek çok Yahudi anarşistin köklerine dönmesinde ayıltıcı bir etkisi olmuştu. Israel Kopeloff bu durumu, Kişinev'den sonra "benim eski kozmopolitçiliğim, enternasyonalizmim ve benzer görüşlerim, dibi delinen bir varilin içindekiler gibi bir çırpıda yok olup gitti"[55] sözleriyle ifade ediyordu. Hareketin en sadık kişilerinden Hillel Solotaroff yeniden uyanan ulusal duygularla, tıpkı Rusya'daki bir gencin heyecanıyla himayesinde Amerika'ya göç etmiş olduğu Am Olam (Ebedi Halk) kolonisine katılmıştı. Özgürlüğün Öncüleri çağının eski tüfekleri olan Kopeloff ve Moshe Katz, Yahudilerin hayatta kalabilmelerinin tek yolu olarak gördükleri Siyonizm'e yönelmişlerdi.[56]

Daha Pragmatik bir yaklaşımın kendini gösterdiği bir başka alan da işçi hareketiydi. Anarşistler Yanovsky döneminde, ciltçilik ve sigara yapımcılığından terzilik ve boyacılığa kadar Yahudi işçilerin çalıştırıldığı tüm iş kollarındaki sendikaların örgütlenmesinde yer almışlardı. Özellikle Uluslararası Kadın Giyim İşçileri Birliği ile Amerika Birleşik Giyim İşçileri'nde grevlerde, rüşvetle mücadelede ve bürokrasinin kayıtsızlığına ve ayrımcılığa karşı savaşta aktif görevler üstlendiler.

Ama tüm bu militanca çalışmalarına karşın artık geçmişteki

gibi kısmi ekonomik kazanımları küçümsemiyorlardı. Rockor, "Eski slogan 'Kötü, En İyisidir' yanlış bir varsayıma dayanıyordu. Tıpkı talep işçilerden geldiği halde, birçok radikalin, proleterya'nın aklını çelip toplumsal kurtuluşa giden yoldan saptıracağı gerekçesiyle, işçilerin yaşam düzeylerindeki gelişmeye karşı çıktıkları "Ya Hep Ya Hiç" sloganı da yanlıştı. Bu sloganlar toplumsal mücadele tarihinin deneyimlerine ve insan psikolojisine de aykırıydı. Daha iyi bir yaşam düzeyi için mücadele de pişmeyen halkın, toplumsal kurtuluş mücadelesine soyunabilmesi mümkün değildi"[57] diye yazıyordu.

Bu yeni tutum gözönüne alındığında, anarşistlerin ABD ve Kanada'da sosyalist-yönelimli bir Yahudi kardeşlik topluluğu olan ve çalışmalarının ağırlığını yaşam sigortasına, hastalık ve kaza yardımlarına, eğitim ve kültür programlarına veren **İşçiler Çevresi**'nde aktif bir rol oynamaları şaşırtıcı gelmemelidir.[58] 1920'lere ulaşıldığında, New York'daki Naye Gezelshaft Şubesi, Philadelphia'daki Radical Library Şubesi, Baltimore'daki Frayhayt Şubesi ve Los Angeles'daki Kropotkin Şubesi de içinde olmak üzere yirmiyi aşkın anarşist şube kurulmuştu.

Ayrıca Yahudi anarşistler, her alanda kooperatif çalışmalarına girişmişlerdi. Bunların en dikkat çekicileri, New York'un Pennsylvania istasyonu yakınındaki Uluslararası Kadın Giyim İşçileri Birliği'nin ve Lower East Side ile Bronx'daki Birleşik Giyim İşçileri'nin konut kooperatifleriydi. Philadelphia'da o günlerde dağılmış olan Özgürlük Şövalyeleri'nin üyelerinden Chaim Weinberg, konferanslar düzenleyen, yayın dağıtan, kooperatif ayakkabı dükkânı ve fırını açan ve yaklaşık dokuz-yüz yeni üyesi bulunan Yahudi İşçileri Kooperatif Birliği'ni örgütlemişti.[59] Aynı şekilde, kurucularının çoğunluğunu Yahudi anarşistlerin oluşturduğu New Jersey'deki Stelton kolonisi de, Francisco Ferrer'in Barcelona'daki Escuela Moderna'sını örnek alan bir çocuk okulunun yanı sıra, kooperatif yiyecek mağazasına, giyim fabrikasına ve ucuz taşımacılık hizmetine sahipti.[60]

Yanovsky çağı, Yahudi anarşizminin Amerika'nın her tarafında hızlı bir genişleme gösterdi. **Fraye Arbeter Shtime**'ın yeniden çıkışını izleyen günlerde yeni gruplar fışkırdı, yeni yayınlar doğdu ve hareket en olgun aşamasına ulaştı. Yalnızca New York'ta 1900 ile 1918 yılları arasında toplam üye sayısı beşyüzü

bulan en az on Yahudi grubu oluşmuştu.[61] 1905 Devrimi'nin ardından Rusya'dan gelen yeni bir göç dalgasıyla, benzer bir gelişmeye öbür kentlerde de rastlandı. Aralık 1910'da, kentin başlıca Yahudi grubu olan Özgürlük Şövalyeleri'nin yerini alan Radical Library tarafından Philadelphia'da düzenlenen kurultayda **Yahudi Anarşist Federasyonu.** (Federirte Anarkhistishe Grupen in Amerike) kuruldu.[62]

Yahudi grupların çoğalması Yiddişçe anarşist yayınların artmasıyla elele gidiyordu. Aşağıdaki listenin gösterdiği gibi, ABD'de çıkan yirmi Yiddişçe anarşist yayından onikisi yirminci yüzyılın ilk yirmi yılında yayınlanmıştı.

ABD'DEKİ YİDDİŞÇE ANARŞİST YAYINLAR

– **Di Abend Tsaytung.** New York, 1906. Günlük. Yayımlayan. **Fraye Arbeter Shtime**. Yayın yönetmeni Saul Yanovsky.

– **Der Anarkhist.** Philadelphia, 1908. Aylık. Yayımlayan. Anarşist Komünistler Grubu.

– **Behind the Bars.** New York, 1924. Yayımlayan Anarşist Kızıl Haç Derneği. İngilizce ve Yiddişçe. Yalnızca bir sayı çıkmıştır (Ocak 1924).

– **Broyt un Frayhayt**. Philadelphia, 1906. Haftalık. Yayın yönetmeni Joseph J. Cohen.

– **Fraye Arbeter Shtime**. New York, 1890-1977. Haftalık, sonra onbeş günlük ve aylık. Yayın yönetmeni David Edelstadt, Saul Yanovsky vd.

– **Di Fraye Gezelshaft**. New York, 1895-1900. Aylık. Yayın yönetmeni M. Leontieff.

– **Di Fraye Gezelshaft**. New York, 1910-1911. Aylık. Yayın yönetmeni Saul Yanovsky.

– **Di Fraye Tsukunft.** New York, 1915-1916. Düzensiz. Yayımlayan Amerika Anarşist Federasyonu.

– **Dos Fraye Vort.** New York, 1911. Aylık. Yayımlayan Amerika'daki Federe Anarşist Gruplar. Yayın yönetmeni J.A. Maryson.

– **Di Frayhayt**. New York, 1913-1914. Aylık. Yayımlayan Amerika'daki Federe Anarşist Gruplar. Yayın yönetmeni L. Baronc.

– **Frayhayt.** New York, 1918. Aylık. Yayın yönetmeni Jacob Abrams vd.

– **Lebn un Kamf***. New York, 1906. Yayın yönetmeni Julius Edelsonn.

– **Der Morgenshtern.** New York, 1890. Haftalık. Yayın yönetmeni Abba Braslavsky.

– x**Di Shtime fun di Rusishe Gefangene***. New York, 1913-1916? Aylık. Yayımlayan Anarşist Kızıl Haç. Yayın yönetmeni Aleksandr Zager.

– **Der Shturm***. New York, 1917-1918. Onbeş günlük. Yayın yönetmeni Jacob Abrams vd.

– **Di Sonrayz Shtime.** Alicia, Michigan, 1934. Yayımlayan

Sunrise Kooperatif Çiftliği Topluluğu. Yalnızca bir sayı çıkmıştır (19 Mayıs 1934).

– **Tfileh Zakeh.** New York, 1889-1893. Yıllık olarak (Kefaret Günü'nde) Özgürlüğün Öncüleri Grubu tarafından çıkarılmıştır.

– **Varhayt.** New York, 1889. Haftalık. Yayımlayan Özgürlüğün Öncüleri Grubu. Yayın yönetmeni Joseph Jaffa.

– **Der Yunyon Arbeter.** New York, 1925-1927. Haftalık. Yayımlayan Anarşist Grup, I.I.G.W.U. Yayın yönetmeni Simon Farber.

– **Zherminal***. Brooklyn, N.Y., 1913-1916? Yayımlayan Germinal Grubu. Yayın yönetmeni Zalman Deanin. (Bu dergilerin kopyalarını bulamadım.)

Yanovsky, **Fraye Arbeter Shtime**'a ek olarak, yeni gazetelerden ikisinin de yayın yönetmenliğini üstlenmişti. Bunlardan birincisi olan **Di Abend Tsaytung** Abraham Cahan'ın çıkardığı başarılı **Jewish Daily Forward**'a rakip olması düşünülmüştü. Ama yeterli coşku ve özden yoksun kalınca ancak iki ay dayanabildi. İkincisi olan ve 1890'ların kalıplaşmış ismini taşıyan aylık edebiyat dergisi **Di Fraye Gezelshaft** daha dayanıklı çıkmış, yayımını bir buçuk yıl sürdürmüştü. Her şeye karşın Yahudi dergileri içinden en dayanıklısı **Fraye Arbeter Shtime**'di.

Bununla birlikte, öğrenme ve yükselme tutkusu anarşist basını kontrolsuz bir hıza sürüklemişti. Gazetelerin ve dergilerin yanısıra, matbaalar kitap ve broşür seliyle dolup taşıyordu. Örneğin, New Jersey, Newark'taki **Fraye Arbeter Ferlag**, Kropotkin, Malatesta ve öbür önde gelen anarşist yazarların Yiddişçe çevirilerini yayımlamış;Brooklyn'daki **Germinal Publishing Association** Kropotkin'in **Gençliğe Çağrı**'sının yeni bir Yiddişçe çevirisini basmış; Winnipeg'deki **Fraye Gezelshaft Grubu** Kropotkin'in **Sosyalist Evrimde Anarşizmin Yeri**'nin Yiddişçe baskısını çıkarmış; New York'taki Broyt'un **Frayhayt Bibliotek**'ini, Voltairine de Cleyre'nin **Doğrudan eylem**'ini, Maria Goldsmith'in **Anarşizm ve Devrimci Sendikalizm**'ini ve 1909'da ölüme mahkûm edilip hücresinde intihar eden Rus anarşisti Martrayona Prisianjniuk'un duruşma salonundaki konuşmasını yayımlamıştı.[63] Hem çocuklar hem de yetişkinler

Darwin'i, Spencer'i ve öbür ünlü bilimcilerle yazarları su gibi yutuyorlardı. "Aklınızdan çıkarmayın" diye bağırıyordu New York polis müdürü. "Herbert Spencer, çocuklar için peri masallarına tercih ediliyor.[64] Yahudi anarşistleri bilgi açlıklarını doyurmak için çeşitli şehirlerde kütüphaneler, okuma odaları ve edebi kulüpler örgütlerlerken, Lower East Side'da sadık bir anarşist ve kitap hastası olan Max Maisel'in kitapçı dükkânı entelektüel etkinliklerin merkezi haline gelmişti. Burası Yiddişçe radikal yapıtlarla doluydu. Bunların bir bölümünü (Kropotkin, Thoreas, ve Oskar Wild gibi yazarlardan) kendisi basmıştı.[65]

Kropotkin, Yahudi izleyicilerinin putlaştırdığı en popüler anarşist yazardı. 1901'de ABD'ye yaptığı ikinci ziyarette çeşitli şehirlerde çok kalabalık dinleyici toplulukları önünde konferanslar vermişti, bununla birlikte, 5. Bölüm'de dikkat çekildiği gibi, **Fraye Arbeter Shtime** birkaç fotoğrafıyla bir ek bölüm çıkarmayı önerdiğinde, Yanovsky "bir ikon" haline getirilmek istemediğini, söyleyerek reddetmişti.[66] Yahudi anarşistler İngiltere'ye dönen Kropotkin'e Rusyada gelişmekte olan anarşist hareket yönelik etkinliklerini desteklemek amacıyla para göndermişlerdi. 1905'te devrim patlak verdiğinde, bu doğrultudaki çabalarını iki katına çıkararak Rus anarşist basınını desteklediler ve Amerika'ya para toplama gezisine çıkan bir dizi Rus devrimcisini (Nicholas Çaykovsky, Maksim Gorky, Gregory Gerşuni, Katirena Breşkovskaya, Chaim Jitlovsky) bağırlarına bastılar.[67] 1907'de devrim bastırılınca, politik mahkûmlara yardım göndermesi için bir Anarşist Kızıl Haç örgütlendi. New York'ta merkezi, Philadelphia, Baltimore, Chicago ve Detroit'te şubeleri bulunan bu örgüt, çağrılar yapıyor imzaya dilekçeler açıyor, hapishane ve sürgündeki Rus devrimcilerine para ve giyecek toplamak amacıyla yemekler ("köylü baloları" ve "mahkûm baloları") düzenliyorlardı.[68]

Yahudi anarşistler Rusya'daki gelişmeleri tutkulu bir ilgiyle izlemeyi sürdürürken dünyanın başka yerlerindeki sorunlarla ilgilenmeyi de göz ardı etmiyorlardı. Denjino Katalcu ve anarşist arkadaşlarının Tokyo'da 1911'de idamını protesto ettiler. 1912'de Massachusetts, Lawrence'deki, 1913'te New Jersey, Paterson'daki tekstil grevcilerini desteklediler. Meksika Devrimi için para topladılar. Özellikle güney Kaliforniya'da Ricardo ve

Enrique Flores Magon'un önderlik ettiği harekete parasal destek sağladılar. Daha önce yaptıkları gibi kendi gazeteleri ve dergileri yararına piknikler, geziler, konserler ve tiyatro temsilleri düzenlediler.

Bu yıllarda 18 Mart, 1 Mayıs ve 11 Kasım, anarşist takvimin kızıl harfli günleriydi. 7 Aralık 1912'de yukarda da belirtildiği gibi Carnege Hall'da Emma Goldman'ın **Mother Earth**'ü ile **Fraye Arbeter Shtime** ortaklaşa Kropotkin'in onuruna yetmişinci doğum günü kutlaması düzenlediler. **Fraye Arbeter Shtime** Kropotkin'in yaşamını ve fikirlerini içeren özel bir sayı çıkarırken; Kropotkin'in yapıtları da içinde olmak üzere anarşist ve sosyalist klasiklerin Yiddişçe çevirisini yayınlayan bir Kropotkin Edebiyat Derneği (Kropotkin Literatur-Gezelshaft) kurulmuştu. Hem sekreterliğini hem de saymanlığını J.A. Maryson'un yaptığı ve katılanlar arasında Max Maisel'in de bulunduğu dernek ülkenin her yanındaki Yahudi gruplarından üyeleri bağrında topluyordu. Kuruluşunun ilk on yılı içinde Kropotkin'in yedi cilt kitabını, Bakunin'in bir ciltlik derlemesini, Marx'ın üç ciltlik **Kapital**'ini Proudhon'un **Mülkiyet Nedir?**'ini, Stirner'in **Ego ve Kendisi**'ni çıkartmıştı.[69]

Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasıyla anarşist hareket kritik bir döneme girdi. Kropotikn'in, Alman militarizminin Avrupa'daki toplumsal ilerlemeye ölümcül darbeler indireceğinden korkarak Antant'ı desteklediğini açıklaması **Fraye Arbeter Shtime**'da sert tartışmalara yol açarak arkasında asla kapanmayan yaralar bıraktı. Önceleri savaşa karşı çıkan Yonavski, Joseph Cohen, Aleksandr Berkman, Emma Goldman ve Atlantik'in iki yakasındaki öbür önde gelen anarşistlerle birlikte, bütün savaşların sorumluluğunun "yalnızca Devlet'in varlığı"na bağlı olduğunu bildiren, savaş üzerine bir uluslararası manifesto imzalamıştı.[70] Bu arada gazetesini de sorunla ilgili farklı görüşlere açtı. Ama daha sonra, Kropotkin'in etkisiyle, tavrını Müttefikler'den yana değişirdi.[71]

Bolşevik Devrimi bir başka sert tartışmanın kaynağını oluşturdu. Elbette bütün anarşistler, ABD'nin de benzer bir toplumsal ve politik altüst oluş geçireceğini umarak, çarlığın yıkılışını sevinçle karşılamışlardı.[72] Ama Bolşevikler'in Kasım 1917'de iktidarı ele geçirmeleri karışık tepkiler doğurdu. Goldman, Le-

nin ile Troçki'ye övgüler düzerken ("kişilikleri, ileriyi gören bakışları ve keskin devrimci anlayışlarıyla dünyayı dehşet içinde bırakan insanlar" diyordu), Yanovsky, Lenin'i bir "Mephistopheles" olarak görüp eleştiriyor ve Rusya'da geleceğini karartacak yeni bir diktatörlüğün kurulacağı öngörüsünde bulunuyordu.[73]

Bu tartışmaların tam ortasında Yanovsky **Fraye Arbeter Shtime** yayın yönetmenliğinden istifa etti. Anarşizmin (yıl 1919'du) zor günleri başlamıştı. Savaş sırasında ve savaşın hemen sonrasında gündeme gelen baskılar ve sürgünler, hareketi, Goldman ve Berkman'ın da içlerinde olduğu en bağlı eylemcilerinin bir bölümünden yoksun bıraktı. Komünizmin çekim gücü de Anarşizme güç kaybettirmekteydi. Pek çok kişi Rus Devrimi'ni işçilerin altın çağına adım olarak görüyor ve anayurtlarına akın ediyorlardı (ama onları bekleyen hapishanelerde kaybolmak ya da gizli polisin elinde ölmekti) ABD'ye göçün azalması ve Doğu Avrupalılar'a ülkeye girişte konan kısıtlamalar, Yiddişçe konuşanların sayısındaki artışı azalttı. Bu arada, eski anarşistler kuşağı da yok olmaya başlamış ABD'de doğup büyüyen yeni kuşaklar Amerikan yaşam tarzını benimsemişlerdi. Böylece hareket bir daha toparlanamayacağı bir durgunluk dönemine sürüklendi.

Yanovsky, **Fraye Arbeter Shtime**'den ayrıldıktan sonra, Uluslararası Kadın Giyim İşçileri Birliği'nin haftalık Yiddişçe organı olan **Gerekhtikayt**'ın (Adalet) yayın yönetmenliğini üstlendi ve bu görevi 1926'ya kadar sürdürdü **Gerekhtikayt** onun yönetiminde "Amerika'daki en canlı ve en iyi hazırlanan işçi gazeteleri"nden biri haline geldi.[74] Onun ayrılmasıyla zor bir döneme giren **Fraye Arbeter Shtime** ise bir yazı kurulu tarafından yönetiliyordu. Okurları azalmış, eski mali sorunlar yeniden başgöstermişti. Bu tür sorunları ele almak için 1912'de yeni bir Yahudi Anarşist Federasyonu, (Yiddişce Anarkhistishe Federatsie fun Amerike und Kenede,) kurulmuştu. Bu federasyon çeşitli çağrılar çıkarıyor, düzenlediği piknik ve şölenlere Kuzey Amerika'nın dört bir yanından insanlar katılıyordu. 1920'lerin ortalarına gelindiğinde gazete yeniden iki ayağı üzerinde durabilmeye başlamıştı.

Federasyon Yanovsky'nin yerini almak üzere, güçlü ve yete-

nekli bir kişi olan Joseph Cohen'i seçti. Cohen göreve 1923'te başladı. Philadelphia'lı bir sigara işçisi olan ve anarşizme Voltairine de Cleyre'ce kazandırılan Cohen, Yahudi hareketinin önde gelen kişilerinden biri olmuştu. Radical Library Grubu'nun ve Philadelphia Modern Okulu'nun itici gücü olmasının yanı sıra, New Jersey'deki Stelton kolonisinin ve sonraları Michigan'daki Sunrise kolonisinin kuruculuğunu da yapmıştı. Ayrıca, dört kitabın (Amerika'daki Yahudi anarşizmi üstüne bir tarih çalışması da dahil)[75] ve çok kendisinin önemli rol oynadığı birçok olayı konu alan sayısız makalenin yazarıydı.

Ama Cohen'in kişiliğinin sivri bir yanı vardı. O da Yanovsky gibi pek çok yoldaşını kızdıran bir hoşgörüsüzlük, hatta kibirlilik içindeydi. Aleksandr Berkman onu da diktatörce davranışlarla suçluyordu. Michael Cohn için "Yaptığı işin selameti için demokrasiden değil, otokrasiden yanadır" diyordu. Yine Berkman'a göre, Cohen net bir bakış açısından da yoksundu: "Önce bir anarşist gibi ardından bir parlamenter gibi yazar, insan onun neyi savunduğunu anlayamaz. Yönetmenliği boyunca F.A.S.'nin gerçek ve belirgin bir çehreden yoksun kaldığını düşünüyorum. Bu da bir gazete için hiç de hoş değil."[76]

Berkman'ın değerlendirmesinde pek haklı değildi. Cohen'in döneminde **Fraye Arbeter Shtime**, Yanovsky dönemindeki kadar olmasa bile, yine yüksek bir gazetecilik düzeyi tutturmuştu. Seçkin yazarların (Berkman, Goldman., Nettlau, Rocker, Maximoff ve Volin) denemeleriyle makalelerine yer veriyor, hem Amerika'daki hem de ülke dışındaki anarşist hareketin bilgi deposu özelliğini koruyordu. Ayrıca, yıldönümü sayıları ve özel ekler [77] ile Yiddişçeyi iyi bilmeyen genç okurlar için hazırlanan, ama ömrü uzun sürmeyen, bir İngilizce sayfa[78] içeriyordu. Nettlau'nun **Errico Malatesta**'sı (1924) ve Berkman'ın **Şimdi ve Sonra: Komünist Anarşizmin ABC**'si (1929) gibi İngilizce kitaplar ve broşürler de basmıştı.[79]

Yahudi anarşistler, bunların dışında, 1921'de kuramcılarının ölümünden sonra kurulan Moskova'daki Kropotkin Müzesi'ne para göndermişlerdi.[80] Ayrıca aralarında Nettlau, Malatesta ve Volin'in de olduğu yaşlı anarşistler için ayrılan bir fona katkıda bulunmuşlar[81] ve anarşist hareket üstünde bir başka Haymarket etkisi bırakan Sacco ile Vanzetti'nin yargılanmalarına karşı dü-

zenlenen toplantı ve protesto gösterilerine katılmışlardı. Dahası, 1923 ile 1927 arasında komünistlerin giyim sendikalarını ele geçirmelerini önlemek için eski rakipleri sosyalistlerle güçlerini birleştirmişlerdi. Bu amaç doğrultusunda Uluslararası Kadın Giyim İşçileri Birliği'nin Anarşist Grubu, sendikanın parti denetiminden kurtulmasını isteyen ve komünist yetkililerin "kibirliliğini"ni (khutspah), seçim hilelerini, kabadayılık ve "gangster"ce yöntemlerini mahkûm eden, **Der Yunyon Arbeter** (Sendika İşçisi) adlı haftalık bir gazete çıkartmıştı.[82]

Anarşistler, ittifak yaptıkları sosyalistlerin yardımıyla komünistlerin giyim sendikalarını ele geçirme çabalarını önlemeyi başardılar. Ama bu süreçte sendika hiyerarşisinin ağına düştüler. Gerçekten de kimi anarşistler sendika yöneticiliğine gelmişti. Morris Sigman ILGWU'nun başkanı olurken, Rose Pesotta ve Anna Sosnovksky başkan yardımcılıklarını almışlardı. Yanovsky, önceden görmüş olduğumuz gibi, sendika gazetesi **Gerekhtikayt**'nın yayın yönetmenliğini yapmaktaydı. Daha sonra onun yerini bir başka anarşist, **Der Yunyon Arbeter'in** eski yayın yönetmeni, Simon Farber almıştı. Bu gelişmeler, Yahudi anarşizminin yüzyılın başlarında yöneldiği daha pragmatik, daha az militan bir yapılaşmanın birer evresiydi. Eskiden reformizmi mahkûm eden anarşistler, artık uzlaşmacı bir tutum içindeydiler. Kimileri Sovyet Rusya'daki gelişmeler ışığında devrimin yararlılığını bile sorgulamaktaydı.[83]

Bu süreç, çok sayıda Yahudi anarşistin ilk kez (Roosevelt'ten yana) oy kullandığı 1930'ların New Deal'ı sırasında, hızlandı. Böylece Yahudi anarşizmi devrimci, düzen-karşıtı kimliğini yitiriyordu. Anarşistler, sosyalistlerle, komünistleri uğrattıkları yenilgiden sonra da dostluklarını sürdürdüler. **Fraye Arbeter Shtime**, bir yandan Haymarket ve Paris Komünü'ne olan bağlılığını sürdürürken öte yandan dergiyi abonelerle, 1 Mayıs'ta, Emek Günü'nde, öbür özel günlerde verdiği reklamlarla ve yıllık bağış toplama yemekleriyle destekleyen Karışık Giyim İşçileri Birliği'ni ya da ILGWU'yu eleştirmekten de sakınıyordu.

Yahudi anarşistlerin 1920'ler ve 1930'lardaki ilgi alanları sosyalistlerin ve liberallerinkinden çok farklı değildi. Bunlar iki savaş arasında dünyanın yüz yüze olduğu çok çeşitli sorunları

kapsıyordu: Bolşevik diktatörlüğün gelişmesi, Mussolini ve Hitler'in yükselişi, Avrupa'daki politik sürgünlerin kötü durumu, Sacco ile Vanzetti'nin öldürülmeleri, şiddet, devrim ve savaş gibi... Anarşistler kısa bir süre için İspanyol Devrimi'yle coşup davalarının yeniden canlandığı umuduna kapıldılar. Ama Franco'nun 1939'daki zaferi ölümcül bir darbe oldu. Umutlar acı bir hayal kırıklığına dönüştü. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkışı ve Avrupa'da Yahudilere yönelik katliamlar pek çok kişiye çılgınlık gibi görünüyordu. 1933'te Nazi Almanyası'ndan kaçarak Amerika'ya sığınmış olan Rocker, özgürlüğün yaşayabilmesi için, Hitler'in silah gücüyle yenilmesinin zorunlu olduğuna inanmaktaydı artık. Rocker, Kropotkinden, daha çeyrek yüzyıl önce Alman militarizmi ve onun her şeyi tektipleştirmesi konusunda "olayları benden ve başkalarından daha iyi değerlendiriyordu" diyerek söz ediyordu.[84]

Bu arada, **Fraye Arbeter Shtime**'ın yayın yönetmenliği el değiştirmişti. Joseph Cohen 1932'de Michigan'da Surise kolonisini kurmak üzere ayrılmış[85] onun yerine Yanovsky, Michael Cohn ve Abraham Frumkin'in de içinde olduğu bir yazı kurulu geçmişti. 1934'te atanan yeni yayın yönetmeni Mark Mratchny 1940'a kadar görevde kaldı. Rus Devrimi'ne katılmış olan ve Berkman ile Goldman'ın yakın dostu Mratchny, iyi eğitim görmüş zeki biriydi. Psikoanaliz okumuştu ve pekçok dil biliyordu. Kısaca görevinin gerektirdiği niteliklere fazlasıyla sahipti. Yakından ilgilendiği İspanya'daki gelişmelere gazetesinde geniş yer vermişti. İspanya'nın yenilgisi üzerine duygularını "benim için yıkıcı bir hayal kırıklığı" sözleriyle dile getirmişti. Yenilginin ardından anarşizm ona içi boş bir kabuk gibi görünmeye başlamıştı: "Kendimi boş bir sinagogtaki hahamlar gibi hissettim. Bunun üzerine **Fraye Arbeter Shtime**'dan ve hareketten çekildim."[86]

1930'ların sonu Saul Yanovsky'nin ölümüne de tanık oldu. **Özgürlüğün Öncüleri** grubundan hayatta kalanların sonuncularından olan Yanovsky 1880'lerden beri anarşist hareketin içindeydi. **Fraye Arbeter Shtime**'daki yayın yönetmenliği dönemi Yahudi hareketinin doruk noktasına çıktığı günlerdi. 1920'ler ve 1930'larda, gazetesi için para toplamak amacıyla kıyı boyunca dolaşıp konferanslar vermiş, hareketin içindeki etkinliğini

sürdürmüştü. Gücü tükenmeye yüz tutmuştu ama dili her zamanki gibi keskindi. "Yanovski yaşlanıyor ve sinikleşiyor," diye yazmıştı Michael Cohn 1930'da Berkman'a. "Her şeye ve herkese açıkça küfür edip lanetler okuyor."[87]

Yanovsky 1938'de, Kaliforniya'ya kadar gittiği son büyük konferans gezisine çıktı. Onunla yarım yüzyıl önce Londra'da karşılaşmış ve onu "yaşamımda karşılaştığım en harika genç adam" diye düşünen Thomaz H. Bell, Yanovsky Los Angeles'da konuşurken yanı başındaydı. Bell'in o anda gözlemlediği Yanovsky, "davranışları tuhaf ve dili yer yer sertleşen, ürkek bir adam"dı. "Ama onu kollarıma aldım ve bağrıma bastım, en sıcak duygularla sarkık yaşlı yanaklarından öptüm." Bell devam eder: "Yaşlandığımızda huysuz, kör, sağır, topal ve astımlı oluyoruz. Bizim hareketimiz de şimdi bütün dünyayı kaplayan dev bir gericilik çağında tümüyle ezilmiş durumda. Ama ah, genç hareketimizin şanlı günlerine ve şanlı yoldaşlarımıza dönüp baktığımda, derinden etkileniyor ve gururlanıyorum."[88] Tütün tiryakisi olan Yanovsky ertesi yıl akciğer kanserinden öldü.

Ama **Fraye Arbeter Shtime** yeni yayın yönetmenlerinin başarılı çalışmalarıyla yaşamını sürdürdü. Mratchny'den sonra Gustav Landauer'in sadık bir izleyicisi olan Dr. Herman Frank geldi. Onu, eskiden Londra hareketinin aktif unsurlarından Solo Linder ve Birinci Dünya Savaşı günlerinde eski bir Woobbly ve anarko-sendikalist olan Isidore Wisotsky izledi. Yıllar geçip okurlar azaldıkça, gazete de giderek yaşlanma belirtileri göstermiş, haftada bir çıkarken onbeş günlüğe, daha sonra da aylığa dönmüştü. Bu arada Yahudi göçmenlerin yaşayıp çalıştıkları gettolar ve sağlıksız atölyeler ortadan kalkmıştı. Wisotsky'nin yas tuttuğu gibi, dünün hayalci, devrimci, sosyalist, anarşist, I.W.W., idealist, ajitatör, özgür düşünen ve misyoner kişileri" de yok olmuştu.[89]

1970'lerde **Fraye Arbeter Shtime**'ın tirajı iki binin altındaydı. Yıllarca güçsüz kaldıktan sonra, Sacco-Vanzetti ajitasyonları sırasında anarşizme geçmiş olan Ahme Thorne'un Mart 1975'te yayın yönetmeliğini üstlenmesiyle yeni bir canlılık kazandı. Matbaacı ve amatör gazeteci olan Thorne, güzel baskıyı gören bir zanaatçı gözüne, iyi yazıyı seçen bir kulağa sahipti. Görevi boyunca gazete, Yiddiş entelektüel ve kültürel dünyasındaki eski

yerini, yeniden kazandı. Edebiyat ve iktisattan işçi ve dünya olaylarına uzanan çeşitli konulardaki bir dolu nitelikli ve ilginç makale kaleme almıştı.

Ne var ki zaman acımasızdı. Yiddişçe okuyanlar birer birer ölmekteydi. Yaşlı Yahudi anarşistler Florida ve Kaliforniya'ya çekilmişlerdi. Yahudi Anarşist Federasyonu 1966'da dağılmış **İşçiler Çevresi**'nin anarşist şubeleri ya dağılmış ya da anarşist olmayan şubelerle birleşmişlerdi. Uzun süre direnen Los Angeles'daki **Kropotkin Şubesi** de 1975'te elli yılı aşkın bir etkinlik dönemin ardından kapılarını kapattı. **Fraye Arbeter Shtime** da ölüm döşeğindeydi. Mayıs 1977'de verdiği son yıllık şöleni, **New York Times**'ın haber olarak geçtiği bir olay olmuştu.[90] O yılın Aralık ayında yükselen maliyetlerin ve azalan tirajının kurbanı olarak yayımına son verdi. Yayınlanmasından seksenyedi yıl sonra kapandığında, dünyanın en eski Yiddişçe yayını ve (1886'da kurulan Londra'daki **Freedom**'ı saymazsak) varolan en eski anarşist dergisiydi. Ayrıca İtalyanca olarak yayınlanan **L'Adunata dei Refrattari** 1971 kapandığı için, ABD'de yabancı dilde çıkan anarşist gazetelerin de sonuncusuydu.[91]

Fraye Arbeter Shtime'ın yayınına son vermesi Amerika'daki Yahudi anarşist hareketinin de tükendiğine işaret ediyordu. Yahudi anarşistler, yaklaşık yüz yıllık eylem dolu etkileyici bir geçmişe sahiptiler. Kabul edilen standartları reddetme cesareti göstermekle ve doğru olduğuna inandıkları ilkeler uğruna acılara katlanmakla kalmadılar, kendi çevreleri, grupları, gazeteleri ve forumları içinde, sıcaklığa, yoldaşlığa, ortak davaya sadakate dayalı zengin bir toplumsal ve kültürel yaşam kurmayı da başardılar. Dahası, egemen toplumsal ve politik sistemin geleneklerine meydan okuyarak, yoğun biçimde özlemini duydukları daha özgür dünyayı, bir anlık da olsa, yakalayabilmişlerdi.

Notlar!

(1) Anarşizm, hareketc sadık birinin belirttiği gibi, "milliyeti silip atmaz". Israel Ostroff'la görüşme, Bronx, N.Y., 28 Eylül 1972. Doğu Avrupa ve diğer bölgelerdeki Yahudi anarşizminin tarihi, kendini ABD'yle sınırlayan bu incelemenin kapsamı dışında kalmaktadır.

(2) Emma Goldman anılarında onları "yetenekli ve umut vaat eden genç insanlar" olarak nitelendirir. Goldman, **Living My Life** (New York, 1951), s.55.

(3) Joseph Jaffa, "Di arbeter-bavegung in Niu-York," **Varhayt**, 1 Mart 1889.

(4) **Der gezetslekher mord in Shikago fun 11 November 1887**, der. Roman Lewis (New York, 1889), David'd Edelstandt'ın bir şiiriyle birlikte. Yedi Haymarket sanığının ikisinin ölüm cezası müebbet hapse çevrilmiş, üçüncü bir sanık hücresinde intihar etmişti. Haymarket'ın New York'taki Yahudi radikaller üstündeki etkisi için, ayrıca bkz. S. Yanovsky, **Ershte yorn fun yidishn frayhaytlekhn sotsializm** (New York, 1948), s. 413.

(5) Marcus Graham, "Anarchists: Chaim Weinberg," Man!, Nisan 1933; Abraham Cahan, **The Education of Abraham Cahan** (Philadelphia, 1969), s. 413.

(6) Morris Hillquit, **Loose Leaves from a Busy Life** (New York, 1934), s. 5.

(7) I. Kopeloff, **Amol in Amerike** (Varşova, 1928), s.113-14; E. Tcherikower, **The Early Jewish Labor Movement in the United States** (New York, 1961), s. 220-21.

(8) L. Lipotkin /Lazarev/, "Russkoe anarkhisheskoe dvizhenie v Severnoi Amerike," elyazması, s. 112-15, International Institute of Social History, Amsterdam.

(9) Bkz. Lloyd P. Gartner, **The Jewish Immigrant in England, 1870-1914** (Detroit, 1960), s. 100-37; William J. Fishman, East End Jewish Radicals, 1878-1914 (Londra, 1975).

(10) The Alarm, 19 Ocak 1889.

(11) H. Burgin, **Di geshikhte fun der yidisher arbeter bavegung in Amerike, Rusland un England** (New York, 1915), s. 49ff; Rudolf Rocker, **The London Years** (Londra, 1956), s. 125; Tcherikower, **Early Jewis Labor Movement**, s.226. Ayrıca bkz. Jaffa'dan Sosyalist Liga Konseyi'ne, 19 Eylül 1887, Socialist League Archive, International Institute of Social History.

(12) **Varhayt** ve onun tarihi üzerine, bkz. Elias Schulman, "Di Varhayt", der. Jacob Shatsky, **Zamlbukh lekoved dem tsvey hundert un utsiken yoyvl fun der yidisher prese, 1686-1936** (New York, 1937), s. 197-211.

(13) **Tfileh Zakeh**, No:1-5, New York, 1889-1893. Katkıda bulunanlar arasında Edelstadt, Solotaroff ve Maryson yer alıyordu.

(14) Tcherikower, **Early Jewish Labor Movement**, s. 259-60. 1888'de

Kefaret Günü'nde balo düzenleme geleneğini başlatmış olanlar Whitechapel anarşistleriydi.

(15) **New York Sun**, 24 Eylül 1890. Ayrıca bkz. Tcherikower, **Early Jewish Labor Movement**, s. 261; ve Moses Rischin, **The Promised City: New York's Jews, 1870-1914** (Cambridge, Mass., 1962), s. 155.

(16) **Fraye Arbeter Shtime**, 10 Ekim 1890; Tcherikower, **Early Jewish Labor Movement**, s. 264.

(17) **Tfileh Zakeh**, No:3, 1891; **Fraye Arbeter Shtime**, 16, 23, 30 Ekim 1891; Tcherikower, **Early Jewish Labor Movement**, s. 264-65.

(18) **Fraye Arbeter Shtime**, 8 Ağustos 1890.

(19) J. Most, "Der. nayer yetsies mitsraim," **Varhayt**, 15 Şubat 1889.

(20) Hillquit, **Loose Leaves**, s.5.

(21) "Politik eyleme karşı eylemli propaganda" ve "İşçilerin sekiz saatlik işgünü için ajitasyon yürütmesi gerekli midir?" gibi, **Fraye Arbeter Shtime**, 10 Ekim 1890; Melech Epstein, **Jewish Labor in U.S.A.**, 2 cilt (New York, 1969), c.I, s.199; J.A. Maryson, "Der eshter period fun der anarkhistesher bavegung," Der. A. Frumkin ve Chaim Feinman **Moyshe Katz Zamlbukh** (Philadelphia, 1925), s.31; Kopeloff, **Amol in Amerike**, s. 230-31; Tcherikower, **Early Jewish Labor Movement**, S. 224.

(22) **Di Konventsion: An di yidişhe arbeter fun Amerike** (New York, 1889); **New York Sun**, 26 Aralık 1889. Ayrıca bkz. Kopeloff'un mektubu, **Arbeter Fraynd**, 24 Ocak 1890; A. Cahan, **Bleter fun mayn lebn**, 2 cilt. (New York, 1926), c.II, s.13-15; B. Weinstein, **Fertsik yor in der yidisher arbeter-bavegung** (New York, 1924), s.118.

(23) Hazır bulunan diğer seçkin anarşistler arasında New York'dan Max Girzdansky, Baltimore'dan S. Garson ve Philadelphia'dan Max Staller, Chaim Winberg ve Isidore Prenner yer alıyordu.

(24) Cahan, **Beleter**, c. II, s.15; Epstein, **Jewish Labor**, c.I, s.205. Ayrıca bkz. **Arbeter Fraynd**'da Michael Cohn! (17 Ocak 1890), LMouis Miller (21 Şubat 1890) ve Roman Lewis'in (28 Şubat 1890) mektupları.

(25) **Fraye Arbeter Shtime**'ın karakteri ve tarihi üstüne, bkz. H. Frank, "60 yor 'Fraye Arbeter Shtime," **Fraye Arbeter Shtime**, 16 Şubat 1951; Shelby Shapiro, "Freie Arbeter Shtime," **Clenfuegos Press anarchist Review**, No: 5 (1981), s. 60; P. Constan / Ahme Thorne /, "Oldest Anarchist Journal Suspends Publication," **C.I.R.A. Bulletin**, No:35 (Yaz 1987), s.8-10.

(26) **Fraye Arbeter Shtime**, 1 Ocak 1891, 16 Şubat 1951; Epstein, **Jewish Labor**, c.I, s. 43. Lewis 1918'de intihar etmişti.

(27) **Fraye Arbeter Shtime**'ın ilk yayın yönetmenleri için bkz. Joseph J. Cohen'den Agnes Inglis'e, 19 Nisan 1945, Labadie Collection, University of Michigan.

(28) Emma Goldman'dan Thelma Koldofsky'ye, 1 Şubat 1936, Nettlau Archive, International Institute of Social History.

(29) Goldman, **Living My Life**, s.55.

(30) Edelstadt'ın yaşamı ve çalışmaları üstüne, bkz. **Dovid Edelstadt Gedenk-Bukh** (New York, 1953); D. Edelstadt, **Shriften** (Londra, 1910); Kalman Marmor, **Dovid Edelstadt** (New York, 1950).

(31) Sonia Edelstadt Keene'den Paul Avrich'e, 9 Aralık 1974, Avrich Collection, Library of Congress. 1948'de Buenos Aires'deki Edelstadt Grubu tarafından J. Sigal'in derlediği bir Kropotkin Zamlbulkh çıkarıldığı da not edilebilir.

(32) Bkz. "M. Katzes tetikayt in der anarkhistisher un sotsialrevolutsionerer bavegung," Der. Frumkin ve Feinman, **Moyshe Katz Zambukh.**

(33) Fraye Arbeter Shtime, 1 Ocak 1891, 1 Ocak 1892.

(34) I. Rudash / Rudashevsky / "An Evening with elisée Reclus," **Man!**, Nisan 1938. Reclus New York'a 1889'da çıktığı bir gezi sırasında Johann Most'u **Freiheit** bürosunda aramıştı.

(35) Joseph J. Cohen, **Di yidish-anarkhistishe bavegung in Amerike** (Philadelphia, 1945), s. 194.

(36) **Tfileh Zakeh**, Özgürlüğün Öncüleri grubunun Kefaret Günü'nde çıkardıkları yıllık, 1893 sayısından sonra o da depresyonun kurbanı olarak çıkmaz olmuştu.

(37) Örneğin, bkz. **The Firebrand,** 4 Ekim 1896.

(38) **Di Fraye Gzelshaft** üstüne, bkz. a. Frumkin, **In friling fun yidishn sotsializm** (New York, 1940), s.79-85. Leontieff, üstünde şimdi onun onuruna bronz bir plaketin bulunduğu George Washington Köprüsü inşaatında da danışmanlık yapmıştı.

(39) Sophia Janoff'la / Yanovsky / görüşme, Bronx, N.Y., 1 Haziran 1972.

(40) Yanovsky, **Ershte yorn**, s. 95-101.

(41) Rocker, **London Years,** s. 128.

(42) A.g.y., s. 129-30. Yaşam öyküsünü yazan kişinin tanımıyla, Yanovsky'nin söylev verme tarzı "esprili, keskin volkan gibi ve patlayıcı gürlükteydi." Abba Gordin, **S. Yanovsky: Zayn lebn, kemfn un sahfn, 1864-1939** (Los Angeles, 1957), s. 129.

(43) Lucy Robins Lang, **Tomorrow is Beautiful** (New York, 1948), s. 112; Israel Ostroff'la görüşme, 28 Eylül 1972.

(44) Cohen, **Di yidish-anarkhistishe bavegung,** s.92.

(45) Emma Goldman'dan Aziz Yoldaş'a, 16 Nisan 1929, Goldman Archive, International Institute of Social History; Alexander Berkman'dan Minna Lowensohn'a, 2 Şubat, yılı yok / 1930?/, Avrich Collection; Bessie Zoglin'le görüşme, New York, 3 Şubat 1977. Ayrıca bkz. Berkman'dan Michael Cohn'a, 16 Aralık 1930, Berkman Archive, International Institute of Social History.

(46) Bkz. Paul Avrihc, **An American Anarchist: The Life of Voltairine de Cleyre** (Princeton, 1978).

(47) Zaman darlığı nedeniyle Yanovsky, "konuştuğu gibi dizen" matbaacıya doğrudan doğruya bütün bir sütunu dikte ettirebiliyordu. Morris Ganberg'le görüşme, Bronx, N.Y., 2 Şubat 1974.

(48) Epstein, **Jewish Labor,** c.I, s. 207. Krş. Charles a. Madison, **Yiddish Literature** (New York, 1968), s. 138.

(49) P. Constan'la /Ahrne Thorne/ radyo görüşmesi, WBAI, New York, 18 Haziran 1976; Constan, "Oldest anarchist Journal," s. 9.
(50) S. Yanovsky, "Kropotkin kakim ia ego znal," Der. G.P. Maximoff, **P.A. Kropotkin i ego uchenie** (Chicago, 1931), s.219.
(51) Israel Ostroff'la görüşme, 28 Eylül 1972.
(52) **Fraye Arbeter Shtime,** 7 Ocak 1911.
(53) A.g.y., 20 Eylül 1901; Rischin, **Promised City,** s. 161.
(54) **Free Society,** 18 Eylül 1904. Krş. 28 Eylül 1906'da Chicago'daki Edelstadt Grubu'nun desteğiyle düzenlenen bir Kefaret Günü balosu ilanı, Michael A. Cohn Papers, YIVO Institute for Jewis Research, New York.
(55) Kopeloff, **Amol in Amerike,** s. 458, aktaran Nora Levin, **While Messiah Tarried: Jewish Socialist Movements, 1871-1917** (New York, 1977), s. 172.
(56) Der. Maximoff, **P.A. Kropotkin i ego uchenie,** s. 332.
(57) Rocker, **London Years,** s. 80.
(58) İşçilerin Çevresi üstüne bkz. J.s. Hertz, **Fuftsik yor arbter ring in yidishn lebn** (New York, 1950); Judah J. Shapiro, **The Friendly Society: A History of the Workmen's Circle** (New York, 1970).
(59) **Man!,** Nisan 1933; Avrich, **An American Anarcihst,** s. 133; Morris Beresin'le görüşme, Philadelphia, 28 Kasım 1971.
(60) **Fraye Arbeter Shtime**'da (16 Ekim 1909) siyah puntolarla verilmiş olan Ferrer'in 1909'da idam edilmesi ABD'de bu tür yirmiyi aşkın okulun kurulmasına esin kaynağı olmuştu. Bkz. Paul Avrich, **The Modern School Movement: Anarchism and Education in the United States** (Princeton, 1980).
(61) Anarkhic Grubu, Likht Grubu, Enternasyonal Grup, Fraye Arbeter Shtime Grubu, Broyt un Frayhayt Grubu, Germinal Grubu, Yahudi kendi kendine Eğitim Grubu, Shturm Grubu, Frayhayt Grubu, Sanat ve Eğitimin Dostları Grubu.
(62) Delegeler New York, Philadelphia, Boston, Baltimore, Paterson, Chicago, Winnipeg ve diğer şehirlerden gelmişlerdi. **Fraye Arbeter Shtime,** 7 Ocak 1991; **The Agitator,** 15 Ocak 1911. Federe Anarşist Grupların yerini 1914'te Amerika Anarşist Federasyonu almış, o da iki yıl sonra dağılmıştı.
(63) Bkz. Paul Avrich, **The Russian Anarchists** (Princeton, 1967), s. 66-67.
(64) Aktaran Richin, **Promised City,** s. 199.
(65) Bkz. S. Linder, "Max N. Maisel," **Fraye Arbeter Shtime,** 1 Kasım 1959.
(66) Yonovsky, "Kropotkin kakim ia ego znal," s. 216.
(67) **Di Abend Tsaytung,** 11, 21, 30 Mart ve 11 Nisan 1906; **Fraye Arbeter Shtime,** 29 Aralık 1906.
(68) Boris Yelensky, **In the Struggle for Equality: The Story of the Anarchist Red Cross** (Chicago, 1950); Avrich, **The Russian Anarchists,** s. 113-14; **Fraye Arbeter Shtime,** 10 Şubat 1956; Morris Ganberg'le görüşme, Bronx, N.Y., 2 Şubat 1974.

(69) Maryson, Stirner ve Marx dahil en zor çevirilerden bir kısmını kendisi yapmıştı. Bir tahmine göre, Kropotkin Edebiyat Derneği'nin en parlak günlerinde üçbin üyesi vardı. **Fraye Arbeter Shtime,** Ocak 1970.

(70) **Mother Earth,** Mayıs 1915.

(71) **Fraye Arbeter Shtime,** 26 Aralık 1914. Diğer Yahudi anarşistler, Michael Cohn dahil, Alman yanlısı bir görüşü savunuyorlardı. A.g.y., 21 Kasım 1914; **Mother Earth,** Aralık 1914.

(72) **Fraye Arbeter Shtime,** 17 Nisan 1917, aktaran Z. Szajkowski, **Jews, Wars, and Communism,** 4 cilt. (New York, 1972-1977), c. I, s. 72.

(73) Emma Goldman, **The Truth about the Boylsheviki / aynen /** (New York, 1918), s. 5, 10; tang, **Tomorrow is Beautiful,** s. 112.

(74) Louis Levine, **The Women's Garment Workers** (New York, 1924), s. 494.

(75) **Di yidish-anarkhistishe bavegung** (bkz. 35. not).

(76) Alexander Berkman'dan Michael Cohn'a, 7 Kasım 1930, Berkman Archive; Berkman'dan Minna Lowensohn'a, 2 Şubat, yılı yok /1930?/, Avrich Collection. Krş. Abraham Blecher, "Problems of Therry and Practice, "**The Road to Freedon,** 1 ve 15 Ağustos, 1 Eylül 1926.

(77) Örneğin, **Yubilay zaml-Bukh, 1899-1929** (New York, 1929), gazetenin Yanovsky döneminde canlanmasının otuzuncu yıldönümü onuruna.

(78) "Gençliğin Sesi" başlıklı İngilizce sayfa "gerçekte bir gençlik organı değildi" diyordu dönemin genç anarşistlerinden biri, "eskimiş ve modası gemişti, sanki Yiddişçenin İngilizceye bir çevirisiydi. "Louis Slater'le görüşme, Long Beach, N.Y., 27 Ekim 1972.

(79) **Fraye Arbeter Shtime**'ın ya da Yahudi Anarşist Federasyon'un etkisiyle yayımlanan diğer yapıtlar, Armando Borghi'nin **Mussolini, Red and Black**'i (1938) ve Rudolf Rocker'in İspanya İç Savaşı üstüne iki broşürüydü: **The Truth about Spain** (1936) ve **The Tragedy of Spain** (1937).

(80) 23 Mart 1925'te hem Yanovsky hem de Cohen New York'taki bir akşam yemeğinde müzeye para toplamak amacıyla konuşmuşlardı. **The Road to Freedom,** Mart 1925. Cohen'den Kropotkin'in dul karısı Sophie'ye yazılan 19 Ocak 1926 tarihli bir mektupta 150 dolar alındığı kabul edilmektedir. Cohen Papers, Bund Archives of the Jewish Labor Movement, New York.

(81) Yahudi Anarşist Federasyon'un sekreteri, **Benjamin Axler, den Max Nettlau ya,** 11 Temmuz 1929, Nettlau Archive.

(82) **Der Yunyon Arbeter,** 4 ve 21 Aralık 1925, 8, 15, ve 22 Kasım 1926. Ayrıca bkz. Abraham Blecher, "The War in the International Ladies 'Garment Workers' Union," **The Road to Freedom,** Ağustos 1925; Simon Farber, "Di frayhaytlekhe sotsialista un di treyd-yunyon bavegung," **Fraye Arbeter Shtime,** 16 Şubat 1951; "An Important Declaration," Anarşist İşçiler Grubu'nun bildirisi, 1925, Labadie Collection.

(83) Anarşist Kızıl Haç'ın 1924'te canlandığına ve "Amerikan İşçilerine: Rusya Hapishanelerinde İşkence Gören Yoldaşlarınızı Kurtarın" başlıklı bir çağrı yayınladığına da dikkat çekilebilir. **Behind the Bars,** Ocak 1924.

(84) Rudolf Rocker'den Ben Capes'a, 16 Nisan 1941, Cohen Papers, Bund Archives; Rocker, **London Years,** s. 34. Rocker geldiği andan itibaren Amerika'daki Yahudi anarşist hareketi içinde bir güç haline gelmiş, kıyı kıyı dolaşarak konferanslar vermiş, **Fraye Arbeter Shtime** için yazılar kaleme almış, anarşist felsefe ve tarihe kalıcı bir katkı oluşturan bir dizi kitap üretmişti.

(85) Mark E. Clevans'la/Mratchny/görüşme, New York, 15 Şubat 1974. Mratchny üstüne, bkz. Rudolf Rocker, **Revolutsie un regresle,** 2 cilt. (Buenos Aires, 1963), c. 1, s. 251-252; Avrich, **The Russian Anarchists,** s. 206, 222, 232-35; P. Constans/Ahrne Thorne/, "Tsu di shloyshim nokh unzer gutn khaver Mark Mratchny, "**Fraye Arbeter Shtime,** Mayıs-Haziran 1975.

(87) Michael Cohn'dan Alexander Berkman'a, 29 Aralık 1930, Berkman Archive.

(88) Thomas H. Bell'den **Fraye Arbeter Shtime'a,** 13 Mayıs 1940, Labadie Collection.

(89) Isidore Wisotsky, "Such a Life," elyazması, Labadie Collection, s. 322. Ayrıca bkz. Wisotsky'nin anıları, **New York Times Magazine,** 12 Ekim 1958.

(90) **New York Times,** 5 Haziran 1977.

(91) Bir saatlik dökümanter. "Emeğin Özgür Sesi: Yahudi Anarşistleri" 1980'de Pacific Street Films tarafından hazırlanmış, Amerika'nın her tarafı ile çeşitli yabancı ülkelerde tiyatrolarda ve televizyonda gösterilmişti. Gazetenin son yayın yönetmeni ve filmdeki anahtar bir kişilik olan Ahrne Thorne 13 Aralık 1985'te seksenbirinci doğumgününe az bir süre kala ölmüştü.

XIV

ANA ÇİZGİLERİYLE ALEKSANDR BERKMAN

Aleksandr Berkman doğumunun üstünden yüzü aşkın, ölümünün üstünden de elli yıl geçtikten sonra hakettiği biçimde tanınmaya başlamaktadır. Berkman'ın ismini son zamanlara kadar anarşist çevreler dışında kimse bilmiyordu. ABD tarihindeyse adına ancak 1892'de Homestad çelik grevi sırasında Henry Clay Frick'e suikast girişimiyle ilişkili olarak rastlanmaktadır. Ancak geçtiğimiz on yıl içinde anarşizme duyulan ilginin canlanması Berkman'ın yaşamına ve düşüncelerine ilginin artmasına yolaçtı. Hapishane anılarının ardından, hapishane anılarıyla komünist anarşizme ilişkin ilk yazılarının oluşturduğu bir çalışması yeniden yayınlandı. Böylece başlıca yazılarını toplayan üçlemenin tamamlanması için geriye yalnızca Rusça günlüğünün yeniden basılması kaldı.[1]

Berkman, "Frick'e kurşun sıkan adam" değildi yalnızca. 1906'da hapishaneden çıkışıyla 1919'da Rusya'ya sürgün edilişi arasında geçen süre içinde Emma Goldman'la birlikte, Ameri-

kan anarşist hareketinin önde gelen önderlerinden biriydi. O anarşizmin başlıca yayın organının yayın yönetmeni, yetenekli bir yazar ve konuşmacı, "insanlığın şimdiye kadar düşündüğü" en güzel şey"[2] sözleriyle yücelttiği, bir dava uğruna uzun yıllar zindanlarda yatmış bir kahramandı. Uzlaşmaz kişiliğiyle ne herhangi bir ikiyüzlülüğe sapıyor, ne de pek çok devrimcinin kendini kaptırdığı biçimde iktidar açlığı duyuyordu. Victor Serge'e göre, tarihe karışmış idealistler kuşağından hayatta kalan son kişiydi.[3] Amerika'nın ardından Rusya'dan da sürgün edilmiş ve son yılarını Güney Fransa'da, bağlandığı idealin nihai zaferine duyduğu inanca sadık kalarak geçirmiştir. Berkman "içi ve dışı bir adamdı" diye yazıyordu H.L. Mencken, gene de "biz onu sanki deli bir köpekmiş gibi kovalıyor, en sonunda kıçına tekmeyi yapıştırıp ülkeden atıyoruz. Ancak onunla birlikte, İç Savaş'tan bu yana içimizden çıkmış olan akıllı bir beyin ve cesur bir ruh da gidiyor." [4]

Dört kardeşin en küçüğü olan Alexander Berkman 21 Kasım 1870'de Rusya'nın Vilna kasabasında varlıklı bir Yahudi annebabanın çocuğu olarak dünyaya geldi. Toptan ayakkabıcı olan babası, St. Petersburg'a taşınmalarına elverecek kadar zengindi (bu, Yahudi tüccarlar ve meslek adamlarının üst dilimlerine özgü bir ayrıcalıktı). Saşa (Aleksandr'ın Rusça kısaltılmış hali), rahat bir ortamda (hizmetçiler ve başkent yakınlarındaki bir yazlık) büyüdü ve toplumun ayrıcalıklı kesimlerine eğitim veren klasik bir jimnazyuma gitti. Ama çok erken yaşlarda başkaldırı düşlerine kaptırmıştı kendini. 1870'li yıllar, özellikle St. Petersburg'da, Rus popülizminin hızla geliştiği günlerdi ve bu gelişme 1881'de Çarın öldürülmesiyle doruğa çıkmıştı. Bir keresinde Saşa'nın coğrafya dersi, sınıfın pencerelerini kıran bombalarla kesilmişti. O akşam evde anne ve babası kendi aralarında sessizce konuşmuşlar, ama devrimcilere sempati duyan ağabeyi onun yatağına gelerek "Halkın iradesi, zorba ortadan kaldırıldı, Özgür Rusya gibi, gizemli, dehşet saçan sözlerle aklını karıştırmıştı.[5]

Saşayı suikaste katıldıkları için genç yaşlarda asılan beş popülistin kahramanlığı derinden etkilemişti. İdealizmleri ve cesaretleri ona esin kaynağı oldu. Asılanlar yaşamı boyunca aklın-

dan hiç çıkmadı. On yıl sonra Frick'i öldürmeye karar verdiğinde anıları ilk günkü canlılığını korumaktaydı. Özel bir esin kaynağı da jimnazyuma başladığı yıl Sibirya'ya sürülen annesinin en küçük kardeşi "Maksim Dayı"nın, hapishane anılarıydı. Berkman'ın arşivindeki belgeler, "Maksim Dayı"nın, popülizmi anarşizmle örtüşen ünlü devrimci önderlerden Mark Natanson olduğunu ortaya koymaktadır. Natanson'un yoldaşlarının hayranlık duyduğu, örgütleme gücü, açık fikirliliği, inancı uğruna kendini feda etmeye hazır kişiliği yeğeninde de fazlasıyla vardı. Çaykovski çevresinin (Peter Kropotkin de bu çevredendi) ve 1870'lerin en geniş popülist örgütü Toprak ve Özgürlük Derneğinin kurucusu olan Natanson, sonraları Sosyalist Devrimci Parti'de anahtar bir kişi, Birinci Dünya Savaşı sırasında kararlı bir militarizm-karşıtı, Rus Devrimi sırasında Sol Sosyalist Devrimciler'in önderi ve Bolşevik diktatörlüğün sert bir eleştiricisi olmuştu. Bu yüzden İsviçre'ye sürüldü ve orada 1919'da öldü.

Berkman'ın daha sonra "örnek aldığım soylu ve büyük adam" diye hatırladığı "Maksim Dayı" böyle biriydi.[6] Berkman'ın kendi kariyeri de benzer bir yolu izleyecekti. Okulda en yetenekli –ama "çok asi"– öğrencilerden biri sayılıyordu. Oniki yaşında Tanrı'nın varlığını reddeden bir deneme kaleme almıştı. Onbeşinde, çoktan beri devrimci yayınları okuyan biri olarak, "erken yaştaki tanrısızlığı, tehlikeli eğilimleri ve başeğmez tutumları" yüzünden bir alt sınıfa indirildi.[7] O günlerde babasının zamansız ölümüyle ailesi başkentte oturma hakkını yitirerek Yakada yerleşim bölgesindeki Kavno kasabasına taşınmıştı. Ertesi yılda annesinin ölümüyle öksüz kalan Saşa altı yıl sonra, Şubat 1888'de, yeni bir yaşama başlamak üzere Amerika'ya hareket etti.

11 kasım 1887'de, ABD'ye hareketinden tam üç ay önce, Haymarket anarşistleri darağacında can vermişlerdi. Berkman New York'a vardığı zaman davayla ilgili ateşli tartışmalar sürmekteydi. Şehit Rus popülistlerin anısı belleğinde tüm canlılığıyla yaşayan Berkman idamlardan derinden etkilendi. Zaman geçirmeden anarşist ajitasyon çalışmalarına atılıp, ilkin Yahudi grubu Özgürlüğün Öncüleri içinde, sonra da hareketin göçmen kanadının en etkili kişisi olan Johann Most'un önderliğindeki Alman **Freiheit** grubunda, çalışmaya koyuldu.

Berkman ile Emma Goldman'ın ömür boyu sürecek dostluklarının ilk adımlarını attıkları ilk birkaç yıl görece sakin geçmişti. Ama 1892'de, Saşa, Emma ve genç bir anarşist ressam.[8] Massachasetts, Worcester'de büfe açmalarının hemen ardından Pittsburgh yakınlarındaki Carnegie çelik fabrikasında işçilerin kurşunlandığı haberi bir bomba gibi patladı. Bunun üzerine düşlerini süsleyen popülist kahramanlarına öykünen Berkman bir tabanca edinerek Carnegie'nin otokrat yöneticisi Frick'i (onun etkileyici resim koleksiyonunun bulunduğu muhteşem malikanesi New York'daki Beşinci Cadde'yi hâlâ süslemektedir) öldürmek üzere Homestead'e doğru yola çıktı. Grevi kırmak üzere özel bir Pinkerton ordusu getirterek kan dökülmesini hazırlayan kişi Frick'di. Berkman'a göre Frick kapitalist baskının bir simgesiydi ve onun ortadan kaldırılması halkın var olan adaletsiz düzene başkaldırmasına yol açacaktı. Deyiş yerindeyse, bir eylemli propoganda örneği kabul edebileceğimiz Berkman'ın bu girişimi Avrupa'nın her köşesine yayılan siyasal suikastlerin ABD'ye yansımasıydı.

Gelgelelim, Berkman tıpkı tabanca ve bıçakla yaralandığı halde çok çabuk iyileşen Frick'i ortadan kaldıramadığı gibi, halkı uyandırmayı da başaramamıştı. Üstelik hareketini pahalıya ödedi. Ondört yıl boyunca (yirmibirinde girip otuzbeşinde çıkmıştı) Pennsylvania'nın Batı Hapishanesi'ne kapatıldı. Burada yaşadıklarını, tahliye oluşundan altı yıl sonra yayımlanan **Bir Anarşistin Hapishane Anıları**'nda anlatır. Ama hapishane, bütün boğuca vahşetine karşın, Berkman'ın karakterini geliştirip olgunlaştırmıştı. Puşkin, Gogol, Turgenyev, Hugo ve Zola'nın yapıtlarıyla tanışmış, ayrıca tarih, şiir, felsefe ve din kitapları okumuş böylece dilini ve yazma yeteneğini geliştirmişti. Hapishane anarşist inançlarını pekiştirmesine de yardımcı olmuştu. "İnsanlığın belirsiz bir gelecekteki özgürlüğüne ilişin idealler im" diye yazıyordu Emma Goldman'a parmaklıklar arkasında yaklaşık on yıl kaldıktan sonra, "iyice netleşti ve anarşizmin canlı gerçekliği biçiminde berraklaşarak benim ayakta kalabilmemin temel gücünü oluşturdu.[9]

Berkman'ın uzun aralıklarla tek kişilik hücrelerde geçen hapishane yaşamı, boyun eğmez ruhunun tanığıdır. Gene de çöküşün eşiğine gelmiş gibiydi. Geçmişteki kâbusların işkencesi ve

geleceğe ilişkin kuşkuların aklından çıkmamasıyla ezilen Berkman, yaşama yeniden uyum sağlamanın mücadelesini sürdürüyordu. Zaman zaman intiharı bile düşündüren derin iç çalkantılarla geçen bir dönemin sonunda ruhu yeniden canlanmaya başladı. Hapishane anılarını yazması tutuklu kaldığı günlerin kabuslarından kendini kurtarmasına yardımcı olmuştu. Kısa süre sonra tüm enerjisini yine toplumsal adalet davasına yöneltecek duruma geldi. "Kendimi uzun bir hastalıktan sonra iyileşmiş biri gibi hissediyorum: çok zayıf, ama yaşama neşeyle bakan biri."[10]

1906'da (Berkman'ın hapisden çıkışından kısa süre önce) Johan Most'un ölmesiyle, Berkman Emma Goldman ile birlikte Amerikan anarşist hareketinin önderleri durumuna geldi. Toplantılarda konuşan, gösteriler örgütleyen, yayın çıkaran, işçiler ve işsizler arasında ajitasyon çalışmalar yürüten Berkman, Goldman'ı bir yana bırakırsak, özgürlükler uğruna tüm öbür arkadaşlarından çok daha fazla çaba harcıyordu. Goldman'ın **Mother Earth**'ü, onun yayın yönetmenliğinde ABD'deki başlıca anarşist dergi ve dünyada çıkarılan en iyi dergilerden biri haline gelmişti. Emma, tüketici hapislik yılları düşünüldüğünde Berkman'ın "üslûbunun güçlülüğü ve düşüncelerinin berraklığıyla herkesi şaşırttığını" söylemişti.[11] Emma'nın dergisindeki işlerinin yanı sıra, Goldman'ın **Anarşizm ve Öbür Denemeler** adlı kitabının (1910'da Mother Earth yayınevince yayımlandı) taslıhlerini toplayıp yayına hazırlıyordu; Emma'nın anılarını topladığı **Hayatımı Yaşarken** de içinde olmak üzere, yayınladığı tüm kitaplar için de benzer çalışmaları yapmıştı.

Berkman bu arada başka çalışmalara da aktif olarak katılıyordu. 1910 ve 1911'de öğrencilerine özgürlükçü bir ruh aşılayan New York'daki Ferrer Okulu'nun açılmasına yardımcı oldu ve ilk öğretmenlerinden biri olarak dersler verdi. İşsizler için düzenlenen gösterileri yönetti. 1912 Lawrence tekstil grevi ve 1914 Ludlow katliamı gibi olayların ardından ajitasyon çalışmalarında yer aldı. Birinci Dünya Savaşı'nın patlaması üzerine New York'ta militarizm-karşıtı toplantılar düzenledi. Kamuoyunu, büyüyen savaş histerisine karşı harekete geçirmek amacıyla konferanslar vermek için tüm ülkeyi dolaştı. 1915'in sonuna doğru, beş yıl önce Los Angeles Times Building'in bombalan-

masında McNamara kardeşlere suç ortaklığı yaptıkları gerekçesiyle hapse atılmış olan David Caplan ve Matthew Schmidt'in serbest bırakılması kampanyasını başlatmak üzere Kaliforniya'ya gitti. Ocak 1916'da da San Francisco'da kendi devrimci gazetesi **The Blast**'ı kurdu. **The Blast,** onsekiz aylık yayın yaşamında, Amerika'daki en etkili anarşist dergi olan **Mother Earth**'ün ardından ikinci duruma gelmişti.

Ama **The Blast** adı pek isabetli bir seçim değildi. 22 Temmuz 1916'da San Francisco Savaş'a Hazırlık Mitinginde patlayan bir bomba on kişiyi öldürüp kırk kişiyi yaralayınca, polis hiç ilgisi olmadığı halde Berkman'ı da olaya bulaştırmaya çalıştı. Ama çabaları sonuçsuz kaldı. Suç, Richard Frost'un davayla ilgili titiz incelemesinde sergilediği gibi, yalancı tanıklıklara ve uydurma kanıtlara dayanılarak mahkûm edilen Thomas Mooney ile Warren Billings adlı iki işçi militanın (ikisi de anarşist değildi) üstüne yıkıldı.[12]

Haymarket trajedisinde olduğu gibi, bombayı aslında kimin attığı asla öğrenilemedi. Buna karşın Billings müebbet hapse, Mooney de asılarak ölüme mahkûm edildi. Frost'un da belirttiği gibi, para toplayarak, avukatlar bularak ve onları savunmak için ulus çapında bir kampanya örgütleyerek ilk yardımlarına koşanlardan biri de Berkman'dı. Berkman'ın önayak olmasıyla anarşistler (aralarında Anatoli Jelezniyakov da vardı), Rus Devrimi'nin en hareketli günlerinde Petrograd'daki Amerikan büyükelçiliğinin önünde bile gösteri düzenlemişlerdi. Bu olay üzerine Başkan Wilson, davaya müdahale ederek Mooney'in cezasının indirilmesini sağladı.[13] Berkman'ın yardımı olmasa, Mooney ile Billings de Parsons ile Spies'ın, Sacco ile Vanzetti'nin yazgısını paylaşabilirlerdi. Gene de 1939'a kadar serbest bırakılmayıp, yirmi yıldan fazla, işlemedikleri bir suç için hapishanede tutuldular.

1917'de Amerika'nın savaşa girmesi üzerine Berkman, askere almaya karşı ajitasyon yürütmek amacıyla New York'a döndü. Tabii hemen tutuklandı, yargılandı ve Atlanta Federal Hapishanesi'nde iki yıl hapse mahkûm edildi. Mahkûm arkadaşlarının dövülmesini protesto ettiği için bu sürenin yedi ayını tek kişilik bir hücrede geçirdi. Kendisi de askere alma yasasını eleştirdiği için hapse atılmış olan Goldman, Berkman'ın

dışarı çıktığında "İçini kavuran yaşadığı deneyimin dehşetiyle" Batı Hapishanesi'nde geçirdiği ondört yıla oranla hem fiziksel, hem de moral olarak çöküşe daha yakın bir ruh hali içinde bulunduğunu söylüyordu.[14]

Ne var ki, devrim-karşıtı bir histeri dalgasına yakalanmış olan hükümet, Berkman'ı ülke dışına çıkarana kadar rahat etmeyecekti. Aralık 1919'da Goldman'la ikisini Rusya'ya sürdüler. Ayrılışlarından önce Chicago'da verilen bir veda yemeğinde, Berkman'ın yirmibeş yılı aşkın bir süre önce öldürmeye çalıştığı Frick'in ölüm haberi geldi. Berkman'ın yorumu "tanrı'nın sürgünü" şeklindeydi. Frick "zaten saati dolmuş biriydi. Ne yaşarken fark ediliyordu, ne de ölümünden sonra hatırlanacaktır. Onu tanıtan Aleksandr Berkman'dı; Frick yalnızca Berkman'ın ismi anıldığı zaman yaşayacaktır. Böyle bir şerefin bedelini ödeyememiş olması tek şansıdır."[15]

1920'de, 50 yaşına yaklaşan Berkman gençken ayrıldığı topraklara döndü. Özgürlük ve adalete olan tutkusundan hiçbir şey yitirmemişti. Yepyeni bir enerjiyle devrimci eylemlere atıldı. Politik uğraşlarında olmasa bile kültürel çabalarında Bolşevikler'le işbirliği yaptı. Birkaç ay o ve Goldman Archangel'den Odessa'ya kadar ülkeyi dolaştılar ve Petrograd'daki Devrim Müzesi için malzeme topladılar. Ama çok geçmeden Sovyet yönetimince uygulanan yöntemler bütün coşkusunu söndürdü. Rus anarşistlerinin toplu tutuklanmaları, Mahno'nun gerilla ordusunun dağıtılması ve yerel sovyetlerin devlet aygıtının birer aleti haline gelmeleri karşısında serseme dönmüştü. Bolşevikler, ülkeyi bir yandan işçiler adına yönetirken, öbür yandan da aslında devrimin başarısının doğrudan bağlı olduğu halkın insiyatifini ve kendine güvenini yok ediyorlardı.[16]

Son darbe Mart 1921'de Kronstadt isyanının bastırılmasıyla geldi. Berkman'a göre, bu olay "yeni bir tiranlığın başlangıcını simgeliyordu."[17] Aynı yılın sonunda düş kırıklığı içinde göç etmeye karar verdi. "Puslu günler yaşıyoruz", diye not düşmüştü günlüğüne. "Umut alevleri birer birer söndü. Terör ve despotizm Ekim'de doğan yaşamı eziyor. Devrim'in sloganları terkedildi, idealleri halkın kanıyla boğuldu. Dünün soluğu milyonları ölüme mahkûm ediyor; bugünün gölgesi ülkenin üzerinde

üzerinde siyah bir kefen gibi sallanıyor. Diktatörlük kitleleri ayaklar altında çiğniyor. Devrim ölmüştür; onun ruhu karanlıklarda ağlıyor... Rusya'dan ayrılmaya karar verdim."[18]

Bir kez daha sürgüne giden ve ülkesiz ya da yurtsuz kalan Berkman, yaşamını adadığı hareket uğruna, çalışmayı sürdürdü. Stockholm'de kısa bir süre kalıp Berlin'de anarşist çevrelere karışıp Bolşevik Rusya ve Kronstadt isyanı üzerine kitapçıklar yayımladı. 1925'te yaşamının geri kalan bölümünü geçireceği Fransa'ya taşındı. Chicago'daki eski bir arkadaşına "içindeki çatışmalardan, ruhunu saran yalnızlık duygusundan düş kırıklığı ve direniş yıllarının düşünsel yorgunluğundan yakınmaktaydı."[19] Ama çaresizliği kabul etmiyordu. Yoldaşları adına yardım çalışmalarına katıldı, (Errico Malatesta, Sébastien Faure ve Max Nettlau gibi) yaşlı Avrupalı anarşistler için bir fon örgütledi, Rusya'daki anarşist tutuklulara yardım komitesinin sekreterlik ve saymanlığını üstlendi ve bu komitenin bültenini çıkardı. Ayrıca Bolşevik yönetimin politik baskılarına ilişkin malzeme toplanmasına yardımcı oldu (**Rus Hapishaneleri'nden Mektuplar** 1925'te yayımlanmıştı) ve aynı yıl ufukta grünen Sovyet totalitarizminin ilk ve ciddi eleştirilerinden biri olan Rusça günlüğünü Bolşevik Efsanesi adıyla yayınladı.

1926'da, Paris yakınlarında yaşamakta olan Berkman, anarşizmi anlatan bir kitap yazmak için New York'taki Yahudi Anarşist Federasyonu'ndan çağrı aldı. Goldman'ın açıkladığı gibi[20], bunu iki gerekçeyle kabul etti. Birincisi, anarşiyi terörizm ve kaosla eşanlamlı olarak gören sıradan yurttaşların kafalarındaki anarşizme ilişkin çarpıtmaları düzeltmekti. Önde gelen anarşizm tarihçilerinden Max Nettlau'ya bu yanlış anlaşılmayı düzeltmek için "**her** insanın okuyup anlayabileceği bir kitap, anarşizmin bir ABC'sinin yazılması" gerekeceğini söylemişti. İkinci olarak, Rus Devrimi'nin ışığında anarşizmin konumunu yeniden irdelemek zorunluydu. Çünkü Bergman'a göre Rus Devrimi'nden çıkarılacak en önemli ders otoriter yöntemlerle "özgürlüğe ulaşılmıyacağı, bu yöntemlerin amaçlamanın özüyle aynı olduğu" idi.[21]

İşte "Şimdi ve Sonra"nın amaçları bunlardı ve kitabın "Anarşist Komünizmin ABC'si" alt başlığı içeriğine ilişkin yeterli ipu-

cu vermekteydi. Berkman özgün bir kuramcı değildi. Fikirleri büyük oranda Kropotkin'den ve hareketin öbür öncülerinden alınmıştı. Ama konusundaki sağlam ve akıcı hakimiyetiyle zihni açık ve yetenekli bir yazardı. Ortalamanın üstünde bir üslûpçu olan B.L. Mencken, Berkman'ın "sade, ateşli ve mükemmel İngilizce"yle yazma yeteneğini övüyordu.[22] Sonuçta, ister İngilizce olsun, ister başka dillerde komünist anarşizmi Kropotkin'in **Ekmeğin Fethi**'den daha açık ve anlaşılır biçimde anlatan bir yapıt ortaya çıkmıştı. Berkman'a göre "önemli olan fikirdi."[23] Kadın-erkek herkesi daha özgür bir yaşama hazırlamak için, onları otoriter önyargılardan kurtarıp uyum ve barış içinde yaşamalarını sağlayacak yeni bir fikirle, işbirliği ve karşılıklı yardım ruhuyla, beslemenin zorunlu olduğuna inanıyordu. Bu amaçla yazılmış küçük kitabı, (aslında Berkman'ın bütün özgürlükçü yaşamı) önemli bir katkıydı.

Şimdi ve Sonra 1929'da yayımlandığında Berkman'ın yaşayacak yedi yılı kalmıştı. Fransız hükümetinin sürekli kovma tehditleri altında, Amerikan ve İngiliz yayıncılar için çeviri yaparak, yayınların hazırlanmasına yardımcı olarak ve zaman zaman başka isimlerle kitap yazarak, geçimini güç belâ kazanabiliyordu. Yoldaşlarından ve dostlarından gelen armağanlar da önemli ekonomik katkıda bulunuyordu. 1930'ların başında sağlığı bozulmaya başladı, mektuplarında depresyondan ve halsizlikten yakınıyordu. 1936'nın ilk aylarında onu sürekli acılara boğan iki prostat ameliyatı geçirdi. Sonunda 28 Haziran 1936'da hastalığın pençesinde kıvrandığı ve başkalarının elaçıklığıyla yaşadığı bu dünyadan ayrıldı. Nice'deki dairesinde kendini vurarak Emma Goldman'ın düşündüğü gibi, ruhunu canlandırıp ona yeni bir yaşam soluğu verebilecek olan İspanya İç Savaşı'nın çıkışından tam üç hafta önce intihar etti.[24]

"Bir **insan** olmak," diyordu Berkman, "tam bir **İNSAN**" olmak yaşamın en yüce amacıydı.25 Kendisi bunun olağanüstü bir örneğini oluşturmuştur. Yoldaşı Rudolf Rocker onun için şu satırları kaleme almıştı: "Ender bulunan bir kişi, büyük ve soylu bir karakter, gerçek bir insan ayrıldı aramızdan. Onun mezarı önünde sessizce eğiliyor ve yıllar boyu inanarak hizmet ettiği ideal için çalışmaya yemin ediyoruz."[26]

Notlar:

(1) Alexander Berkman, **Prison Memoirs of an Anarchist** (New York, 1912); **Now and After: The ABC of Communist Anarchism** (New York, 1929); **The Bolshevik Myth (Diary 1920-1922)** (New York, 1925).
(2) Alexander Berkman'dan Ben Capes'a, 25 Nisan 1927, Berkman Archive, International Institute of Social History, Amsterdam.
(3) Victor Serge, **Memoirs of a Revolutionary, 1940-1941** (Londra, 1963), s. 154.
(4) **New York World,** 26 Nisan 1925.
(5) Berkman, **Prison Memoirs of an Anarchist,** s. 86.
(6) Berkman'dan Hudson Hawley'e, 12 Haziran 1932, Berkman Archive.
(7) Berkman, **Prison Memoirs of an Anarchist,** s. 16.
(8) Modest Aronstam (daha sonra Modest Stein), Berkman'ın ve Goldman'ın anılarının "Feyda"sı.
(9) Berkman, **Prison Memoirs of an Anarchist,** s. 415.
(10) A.g.y., s. 508.
(11) Emma Goldman, **Living My Life** (New York, 1931), s. 398.
(12) Richard H. Frost, **The Mooney Case** (Stanford, 1968).
(13) **Bulletin of the Relief Fund of the International Working Men's Association,** Mart 1927; **Fraye Arbeter Shtime,** 1 Aralık 1971.
(14) Goldman, **Living My Life,** s. 698.
(15) A.g.y., s. 709.
(16) Alexander Berkman, **The "Anti-Climax": The Concluding Chapter of My Russian Diary "The Bolshevik Myth"** (Berlin, 1925).
(17) Berkman'dan Hudson Hawley'e, 12 Haziran 1932, Berkman Archive.
(18) Berkman, **The Bolshevik Myth,** s. 319.
(19) Berkman'dan Ben Capes'a, 25 Ağustos 1924, Berkman Archive.
(20) Emma Goldman, Berkman'ın **Now and After**'ına önsöz, 2. basım. (New York, 1937).
(21) Berkman'dan Max Nattlau'ya, 28 Haziran 1927, Berkman Archive.
(22) **New York World,** 26 Nisan 1925.
(23) Berkman, **Now and After,** s.223.
(24) Goldman, Berkman'a önsöz, **Now and After.**
(25) Berkman, **Prison Memoirs of an Anarchist,** s.7-8.
(26) **Vanguard,** Ağustos-Eylül 1936.

XV

RİCARDO FLORES MAGON HAPİSHANEDE

Yirminci yüzyılın ünlü Meksikalı anarşisti Ricardo Flores Magon'un paradoksal bir yaşam öyküsü vardır. Bir yanıyla Magon Meksika devriminin şehitleri arasında sayılmalıdır. Partido Liberal Mexicano'da somutlaşan onun hareketi, Mayıs 1911'de Porfirio Diaz'ı sürgüne gönderen kuvvetleri harekete geçirmişti. Devrimin ilk evrelerinde tirajı yaklaşık otuz bine ulaşan dergisi **Regeneracion** da köy ve kent emekçilerinin Diaz diktatörlüğüne karşı ayaklanmalarını sağlayarak Devrimin çok daha eşitlikci bir çizgiye oturmasına yol açmıştır.

Baja Kaliforniya'da 1911'de gerçekleşen Magonist ayaklanma "Topak ve Özgürlük" bayrağı altında Mexicali ve Tujuana'da kısa ömürlü devrimci komünler kurulmuştu. Bu komünlerin kuramsal temelini oluşturan Kropotkin'in **Ekmeğin Fethi**'ni Flores Magon bir tür anarşist incil gibi görüyordu ve yandaşları bu kitaptan binlercesini halka dağıtmışlardı. Bugün Flores Magon'un anısı Meksika'nın her tarafında saygıyla hatırlanmakta,

ondan kalanlar Mexico City'deki Örnek İnsanlar Odası'nda sergilenmektedir. Ülkenin her yanında onun ismini taşıyan sokaklar ve meydanlar vardır. Meksikalılar, ülkenin yaşadığı başlıca toplumsal altüst oluşlardan birisi olan Devrim'in.[1] "öncüsü" olarak gördükleri Magon'u büyük bir saygıyla anmaktadırlar.

Bununla birlikte, Flores Magon yaşamının büyük bölümünü Meksika'da değil, ABD'de geçirmiştir. 1903'ün sonuna doğru Mexico City'deki Belen Hapishanesi'nden serbest bırakıldığında, yeni baskılarla karşılaşma olasılığı üzerine, ülkeden ayrılmayı kararlaştırmış ve ajitasyon çalışmalarına sınırda devam etmişti. 4 Ocak 1904'te otuz yaşındayken anayurduna bir daha dönmemek üzere Texas'da Carada'daki Rio Grande'ye geçti. ABD'deki 19 yılının yarıdan fazlasını hapislerde geçirdi. Missouri'de, Kaliforniya'da, Arizona'da, Washington'da ve Kansas'ta (1922'de buradaki Lea Vennuorth Hapishanesi'nde öldü) birçok kez hapse atıldı. Bir dostunun söylediği gibi, uzun ve serüvenli yolculuğu "onu doğrudan doğruya Haç'a" götürmüştü.[2]

Böylece, Flores Magon'un Diaz'a karşı başlayan mücadelesi zamanla Amerika'daki politik baskılara karşı bir mücadeleye dönüştü. Polisin, özel detektiflerin, posta ve göçmen bürosu görevlilerinin peşini bırakmadığı Flores Magon, periyodik tutuklamalara uğrayıp sürekli sürülme tehdidi altında yaşayarak şehirden şehire sürükleniyordu. 1904 ve 1907 arasında El Paso, san Antonio, St. Louis, Toronto, Montreal ve Los Angeles'ta yaşadı. San Antonio'da öldürülmek istendi; Los Angeles'ta polis tarafından dövüldü; St. Louis ve El Paso'da gazetesinin bürosu basıldı, dosyalarına ve malzemelerine el kondu. 1907'den 1910'a kadar da Los Angeles'ta ve Arizona'da demir parmaklıklar arkasında kaldı.

ABD'deki bu yıllarında Flores Magon'un özgürlükçü felsefesi en verimli günlerini yaşıyordu. Aynı nedenle, başında bulunduğu hareket de Amerikan anarşistlerinin ve Dünya İşçiler Birliği üyelerinin düşlerini coşturmaktaydı. Hem Emma Goldman, hem de Aleksandr Berkman ondan yana konuşmalar yapıp yazılar yazıyor **Regeneracion** için fon oluşturuyor, Flores Magon'la arkadaşları tutuklandığında avukat ve kefalet ücreti için para topluyorlardı. Ayrıca Haymarket şehidi Albert R. Parsons'un dul karısı Lucy Parsons'un çabalarıyla, New York'taki Anarşist

Kızıl Haç'tan da para yardımı gelmekteydi. Meksikalı yoldaşları adına para toplayan bir başka önemli Amerikan anarşisti olan Voltairine de Cleyre ölümünden altı ay önce **Regeneracion**'da yayımlanan son şiiri "Kızılla Yazılan"ı onlara adamıştı.[3] Bundan başka, iki Kaliforniya'lı anarşist, Almanya doğumlu Alfred G. Santfleben ile İngiltere doğumlu William C. Owen **Regeneracion**'un İngilizce sayfasını yayıma hazırlarlarken, Baja Kaliforniya'daki Liberal ordunun saflarındaki yüzlerce Amerikan anarşisti ile Dünya İşçiler Birliği Üyeleri de (aralarında IWW davasının ünlü şehitleri Frank Little ile Joe Hill de bulunuyordu) dergiye katkıda bulunanlar arasında yer almaktaydı.

Ricardo Flores Magon, 3 Ağustos 1910'da Ricardo Amerikan tarafsızlık yasalarını çiğnediği gerekçesiyle üç yıl kapatıldığı hapishaneden serbest bırakıldı. Altı ay sonra Flores Magon'un izleyicileri, Amerikalı dostları arasında büyük umutlar uyandıran Baja Kaliforniya'daki isyanı başlattılar. Los Angeles'ta onları destekleyen bir toplantı da Emma Goldman'ın konuşmasını coşkulu bir kalabalık devrimci şarkılarla kesiyordu. Jack London, Mexicali'nin ele geçirilmesinden sonra, Flores Magon'a yüreklendirici bir mesaj göndermişti: "Biz ABD'li sosyalistler, anarşistler, işsizler, yasa dışına düşenler ve dışlanan yurttaşlar, Meksika'daki köleliği ve otokrasiyi devirme kavganızda kalbimiz ve ruhumuzla yanınızdayız."[4] Ama Mayıs'ın sonuna doğru ayaklanmanın hızı kesilmişti 22 haziran 1911'de Flores Magon bir kez daha tarafsızlık ilkelerini çiğnemekten dolayı suçlu bulunarak, Washington, McNeil Adası'ndaki federal hapishanede bir yıl onbir ay hapse mahkûm edildi. Hapishane yaşamının sıkıntılarını, Batı Kıyısı'ndaki başlıca anarşist topluluk olan Home kolonisinden gelen ziyaretçiler dağıtıyordu. Ocak 1914'te, cezasını bitirerek salıverildi. Tahliyesinden sonra Los Angeles yakınlarındaki bir kooperatif çiftliğinde çalışan Magon bir büronun ahırında yerleştirilmiş elle çalışan baskı makinesiyle **Regeneracion**'u yeniden çıkarmaya başladı. Ne var ki şubat 1916'da bir kez daha tutuklanıp McNeil Adası'nda bir yıl hapse mahkûm edildiyse de bu kez cezasının infazı ertelendi.

"Suçumuz mu?" diye yazıyordu. Berkman San Francisco'daki gazetesi **The Blast**'a. "Cennette olsun yeryüzünde olsun

Tanrılar'ın otoritesini tanımayı reddetmemiz. 'Ne Tanrı Ne Efendi!'. bizim düsturumuz budur."[5]

Flores Magon 21 Mart 1918'deki son tutuklanışında arkadaşı Librado Rivera ile birlikte I. Dünya Savaşı öncesi ABD'yi boydan boya kaplayan karşı devrim dalgasının kurbanı olmuştu. Tutuklanmalarının nedeni, onların da imzalarının bulunduğu ve dünyadaki anarşistlerle işçileri pek uzak olmayan toplumsal devrime hazırlanmaya çağıran bir manifestonun yayınlanmasıydı. "Eylem, eylem, daha çok eylem; şu anda yapmamız gereken budur," deniyordu manifestoda. "Anarşizme inanmış her erkek ve kadın, tehlikeyi düşünmeden, alaylara aldırmadan ve sonuçları önemsemeden bu düşünceyi canla başla yaysınlar.."[6] Savaş çabalarını engellemekten dolayı Casusluk Yasası'na göre cezalandırılan Flores Magon, bu kez çok ağır bir cezaya çarptırılarak yirmi yıl hapse (Rivera'ya da onbeş yıl verilmişti) mahkûm edildi. Ayrıca 1916'da tecil edilmiş olan bir yıllık cezasını da çekecekti. "Yirmibir yıl ceza," diye yazıyordu Home kolonisindeki bir dostuna, "benim gibi yaşlı ve yıpranmış bir adam için ömür boyu mahkûmiyet demektir."[7]

3 Kasım 1919'da sağlığının bozulması nedeniyle McNeil Adası'ndan Leavenworth'daki daha geniş ve daha az rutubetli olan federal hapishaneye nakledildi. Arkasından arkadaşı Rivera da oraya getirildi. Bitişikdeki hücrede kalan Dünya İşçiler Birliği Üyesi şair Ralph Chaplin, Flores Magon için "tanıdığım herkesten daha nazik ve daha öfkeliydi", ancak yüzü ve hareketleri "bir askerden çok azize benziyordu" demişti. Hapishane kütüphanesinde görevli tutuklu olarak çalışan Flores Magon, "Hepimizin üzerinde üstün niteliklere sahip bir devrimci izlenimi bırakmıştı ve hapishanelerde geçirdiği yıllar sağlığını bozmasına karşın insanlığın daha iyiye gideceğine olan inancını yıkamamıştı.[8]

Flores Magon, Leayenworth'da hapisteyken "Elen White" ile uzun sürecek bir mektuplaşmaya başlamıştı. "Elen White" onun salıverilmesi için oluşturulan bir savunma komitesinin üyesi. New York'lu anarşist Lildey Samaoff'un takma adıydı. 1899'da Rusya'da doğmuş olan Samoff ABD'ye 1905'te geldiğinde, yaşadığı Yahudi-karşıtı pogromların taze anılarıyla doluydu. Genç

bir kızken katıldığı anarşist hareketde de politik inançları doğrultusunda aktif olarak çalışmış, **The Road to Freedom** ve **Man!** de dahil olmak üzere çeşitli Amerikan anarşist yayın organlarında şiir ve oyunları yayımlanmıştı. Flores Magon'un ölümünden sonra, tıpkı ona yaptığı gibi Sacco ile Vanzetti'nin kurtarılma kampanyasına katılmış, onlarla mektuplaşıp, hapishanede ziyaretlerine gitmişti. New Jersey, Stelton'daki Ferrer kolonisinin çok eski bir üyesiydi ve 1981'de ölümüne kadar can yoldaşı Louis G. Raymond'la birlikte yaşamını orada sürdürdü. 1971'de şiirlerinden oluşan bir kitapçık çıkardı. Şiirlerinden ilki, Flores Magon'u ve onun "başkaldıranların değil, yalnızca dar kafalıların, kurnazların ve cahillerin istendiği" Amerika'daki çarmıha gerişini anlatmaktadır.[9]

Ricardo Flares Magon 6 Ekim 1920'den 12 Kasım 1922'ye (ölümünden dokuz gün önceye) kadar süren iki yılı aşkın dönemde Sarnoff'a kırktan fazla mektup yazmıştı. (bu mektupların hepsi korunmuştur ve biri hariç Amsterdam'daki International Institute of Social History'de bulunmaktadır). Bu mektuplar, Flores Magon'un yorulmak bilmeyen avukatı Harry Weinberger'e ve Nicolas T. bernal, Gus Teltsch ve Rose Bernstein gibi dostlarına yazdığı diğer mektuplarla birlikte, Mexico City'deki "Ricardo Flores Magon" Kültür Grubu tarafından 1925'te İspanyolcaya çevrilerek yayımlandı.[10] 1976'da Mexico City'deki Tierra y Libertad Grubu da, orijinallerin teksir edilmiş nüshalarıyla birlikte, Sarnoff'a yazdığı mektupların yeni bir İspanyolca çevirisini çıkardı.[11]

Sarnoff'un mektupları son derece ilginçtir. Bu mektuplarında Palmer dönemindeki hapishane yaşamının dehşet verici yönlerinin dışında, savaşın bitimiyle bütün anarşist hareketin zihnini kurcalayan başlıca sorunları (Bolşevik devrime karşı tutum ve özgürlükçü bir alternatif olasılığı) uzun uzun tartışmaktadır. Goldman ve Berkman başta olmak üzere çoğu anarşist gibi Flores Magon da önceleri Lenin'le Troçki'yi özgürlüğün ve adaletin şafağının habercileri olarak selamlamıştı. Ama 1920'de devrimi "öldürüp" halka yeni bir diktatörlük dayattıkları için onları suçlamaya başladı. Zorbalık, diyordu, zorbalıktan başka bir yere götüremez ve "ben, ister işçiler ister burjuvazi tarafından uy-

gulansız, despotizme karşıyım." Ama gerçek bir devrimin ufukta olduğuna ilişkin inancını asla kaybetmedi. "Tarih, beşiği Bastille'in yıkıntılarında sallanmış olan dönemin son satırlarını yazıyor ve yeni bir dönemi açmak üzere yeni dönemin ilk evreleri kuşaklar boyunca insan ırkının özgürlüğe giden yolu el yordamıyla bulması olarak bilinecektir."[12]

Tarihe karışmış bir romantik devrimcilik çağını yansıtan, coşkulu ama aşırı derecede süslü bir üslûpla kaleme alınmış olan Flores Magon'un mektupları edebi bir değer de taşımaktadır. W.C. Owen, Flores Magon'u "devrimci hareketin çıkardığı en güçlü yazarlardan biri" diye nitelemekte haklıdır.[13] Ülküsü ve moral coşkusuyla birleşen edebi yeteneği sayesinde **Regeneracion,** dönemin dikkat çekici anarşist dergilerinden biri haline gelmiş, Flores Magon'a Meksika'da ve ABD'de sadık bir izleyici topluluğu kazandırmıştı. İspanyolca yazıları gibi güçlü bir şiirsel anlatım ve ateşli bir ülkücülükle kaleme alınmış olan Sarnoff'la öbür dostlarına yazdığı mektuplar İngilizceye olan egemenliğini sergilemektedir. Kimi arkaik ya da yaşamayan sözcükleri kullandığı bu mektuplarındaki dil Vanzetti'nin 1928'de yayımlanan hapishane mektuplarıyla benzeşmektedir[14]

Leavenworth'a nakledildiyse de Flores Magon'un sağlığı kötüleşmeye devam etti. Weinberger inatçı çabalarına karşın serbest bırakılmasını sağlayamamıştı. (Weinberger'in başvurusunu reddeden Genel Savcı H.M. Daugherty, Flores Magon için, "bu ülkenin yasalarına boyun eğmeyen kararlılığı, ortaya atıp uygulamaya geçirdiği yıkıcı ve devrimci öğretileriyle tehlikeli bir adam" diyordu.)[15] Anarşist inançlarından vazgeçip af için kişisel başvuruda bulunmayan Flores Magon ölümü, devletten alçakca merhamet dilenmeye yeğ tutmaktaydı. "Ben ölünce," diye yazıyordu Aralık 1920'de, "dostlarım mezar taşıma. Burada hayalcinin biri yatıyor: düşmünlarım da 'Burada delinin biri yatıyor.' diye yazacaklar. Ama hiç kimse 'Burada bir korkak ve idealllerine ihanet eden biri yatıyor.' diye yazamayacak"[16]

21 Kasım 1922'nın ilk saatlerin de Rulph Chaplin sakin bir şekilde Flores Magon'un hücresinde kalp yetersizliğinden öldüğünü haber verdi. Öldüğünde kırkdokuz yaşında ve mahkûmiyetinin beşinci yılında idi. Librado Rivera gibi kimile-

ri onun öldürüldüğü kanısındaydı. Ama Chaplin ölüm nedeninin ani bir fiziksel çöküş olduğundan emindi.[17] Nasıl olursa olsun, onu öldüren hapishaneydi. Weinberger'in af dilekçelerini gözardı eden ve Flores Magon'a uygun tıbbi bakım koşulları sağlamayan yetkililer onu fiilen ölüme mahkûm etmişlerdi. Haberi duyan ve kendisi de Amerikan hapishanelerinde onaltı yıl yatmış olan Berkman şunları yazmıştı: "Ricardo mükemmel bir insan ve çok sadık bir yoldaştı. Bu hapishane doktorları -onları tanırım- son nefesinizi verirken bile iyi olduğunuza yemin ederler."[18] Flores Magon'un ölümüyle Kızıl Haç bir kişinin daha kurban edildiğini öne sürmüştü.

Yirmi yıl sürgünden sonra Ricardo Flores Magon'un cesedi anayurduna dönebildi. Meksikaya getirildiğinde onu karşılayan kırmızı ve siyah bayraklı işçi ve köylü kitleleri çiçeklerle bezeli tabutunu taşıyan özel treni başkente götürecek demir yolunu kasabadan kasabaya elleriyle döşemişlerdi. WC Owen'a göre, Flores Magon'un yurttaşları tarafından böylesine sevgiyle karşılanmasının nedeni cesareti ve doğruluğuydu. "Bu insanın o kadar açık bir içtenliği vardı, inancına o kadar bağlıydı ki," diye yazıyordu Owen, "başka herkes sessizliğe gömülse bile, o mutlaka konuşurdu. İnsanın kölelikten kurtulması için verilen büyük kavgayı ne pahasına olursa olsun sonuna kadar götürmekte engellenemez bir kararlılığı vardı."[19]

Flores Magon'a Ocak 1923'te, Mexico City'de o güne kadar görülmemiş görkemlilikte bir cenaze töreni düzenlendi. İki yıl önce Moskova'da yapılan Kropotkin'in cenaze töreni gibi bu tören de "Anarşi Uğruna Öldü" yazılı bayrakların taşındığı politik bir gösteriye dönüşmüştü. 1 Mayıs 1945'te uluslararası işçi sınıfının dayanışma gününde cesedinden geriye kalanlar ulusal panteona nakledildi. "Meksika devleti, Devlet'in varlığına lanetler okumuş bir insanı kutsadı," demişti bir Amerikalı tarihçi. "Bu cömert ama ironik bir komplimandı."[20]

Notlar:

(1) Bkz. James D. Cockroft, **Intellectual Precursors of the Mexican Revolution, 1903-1913** (Austin, 1968); John M. Hart, **Anarchism and the Mexican Working Class, 1860-1931** (Austin, 1978).
(2) W.C. Owen, "Death of Ricardo Flores Magon," **Freedom,** Aralık 1922.
(3) Voltairine de Cleyre, "Written-in-Red (To Our Living Dead in Mexico's Struggle), "**Regeneracion,** 16 Aralık 1911.
(4) **Regeneracion,** 11 Şubat 1911.
(5) **The Blast,** 15 mart 1916.
(6) **Regeneracion,** 16 Mart 1918, der. David Poole, **Land and Liberty: Anarchist Influences in the Mexican Revolution**'da İngilizce çeviri (Sanda, Orkney, 1977), s. 104-105.
(7) Ricardo Flores Magon'dan Gus Teltsch'e, 15 Aralık 1920, **Epistolario revolucionario e intimo,** 3 cilt. (Mexico City, 1925), c.I, s.30.
(8) Ralph Chaplin, **Wobbly: The Rough-and-Tumble Story of an American Radical** (Chicago, 1948), s.255, 278. Leavenworth'daki hapishane müdürü Flores Magon'u "iyi eğitimli, kurnaz bir Meksikalı" olarak tanımlıyordu. Aktaran, Dirk Raat, **Revoltosos: Mexico's Rebels in the United States, 1903-1923** (Chllege Station, Texas, 1981), s.273.
(9) Lilly Raymond, **Miscellaneous Poems** (Stelton, N.J., 1971). Raymond'lar hakkında daha fazla bilgi için bkz. **Vicisitudes de la Lucha** (Calgary, Alberta), No: 8 (1975).
(10) Flores Magon, **Epistolario revolucionario e intimo,** yeniden basım: Ediciones Antorcha, Mexico City, 1975. Flores Magon'un Lilly Sarnoff'a 27 Mart 1922 tarihli bir mektubu Weinberger Papers, Yale University'desinde muhafaza edilmektedir.
(11) **Ricardo Flores Magon: Su vida, su obra y 42 cartas escritas en ingles durante los dos ultimos anos de su prision y de su vida,** çev. Proudhon Carbo (Mexico City, 1976). mektupların en önemlisi şu yapıtta toplanmıştır: Der. Paul Avrich, "Prison Letters of Ricardo Flores Magon to Lilly Sarnoff", **International Review of Social Ristory 22** (1977), s.379-422.
(12) "Prison Letters of Ricardo Flores Magon," s. 386, 394, 404.
(13) Owen, "Death".
(14) Vanzetti'nin Flores Magon davasını yakından bildiği belirtilmelidir. Bkz. der. Marion Denman Frankfurter ve Gardner Jackson, **The Letters of Sacco and Vanzetti.** (New York, 1928), s. 169.
(15) Hart M. Daugherty'den Harry Weinberger'e, 18 Nisan 1921, der. Poole, **Land and Liberty,** s. 106-107.
(16) Ricardo Flores magon'dan Nicolas T. bernal'e, 6 Aralık 1920, **Epistolario revolucionario e intimo,** c.I, s.24.
(17) Chaplin, **Wobbly,** s.310.
(18) Alexander Berkman'dan Michael A. Cohn'a, 14 Aralık 1922, Michael A. Cohn Papers, YIVO Enstitute for Jewish Research, New York.
(19) **Freedom,** Aralık 1922.
(20) Lowell L. Blaisdell, **The Desert Revolution: Baja California 1911** (Madison, 1962), s.204.

XVI

MOLLİE STEİMER: ANARŞİST BİR YAŞAM

23 Temmuz 1980'de bayan Mullie Steimer'in Meksika'nın Cuernavacc kasabasında kalp yetersizliğinden ölümüyle anarşizmin zaferi uğruna verilen kesintisiz bir savaşım da sona eriyordu. Steiner, Emma Goldman ve Aleksandra Berkman'la yakın ilişkisi olan seçkin kişilerin sonuncularından biriydi. Ayrıca uluslararası üne sahip eski kuşak anarşistlerin de son temsilcilerindendi. Ve içleride Jacab Abroms, Victor Serge, ve Leon Trocki gibi Meksika'da yaşayan Rus politik göçmenlerin de sonuncusuydu.

Kalbi durduğunda sekseniki yaşındaydı. 21 Kasım 1897'de güneybatı Rusya'daki Dunayevtsy köyünde doğan Steimer, ABD'ye 1913'te ana babası ve beş kardeşiyle birlikte göç etmişti. New York gettosuna geldiğinde on beş yaşındaydı. Ailesine destek olmak için hemen bir giyim fabrikasında çalışmaya başladı. Bu arada radikal yayınları okumaya da başlamıştı. Bakunin, Kropotkin ve Goldman'ın yapıtlarını keşfetmeden önce Bebel'in **Kadınlar ve Sosyalizm**'ini, Stepniyak'ın **Yeraltı Rusyası**'nı okudu. Mollie 1917 yılında artık bir anarşistti. Rus Devrimi'nin patlamasıyla birlikte, **Der Shturm** (Fırtına) adlı

gizli bir Yiddişçe dergi etrafında toplanmış genç bir anarşist grubuna katılarak ajitasyon çalışmalarına başladı. Ancak bir süre iç çekişmelerle uğraşan Shturm grubu yıl sonuna doğru yeni baştan örgütlenerek **Frayhayt** (özgürlük) ismini aldı ve bu adla yeni bir dergi çıkarmaya başladı. Bu derginin Ocak/Mayıs 1918 tarihleri arasındaki beş sayısında Robert Minor'un karikatürleri Maria Goldsmith ve Georg Brandes'in makaleleri de yayımlandı. Yayın yönetmenleri derginin sloganı olarak, Henry David Thoreau'nun ünlü deyişini seçmişlerdi: **"En iyi hükümet kimseyi yönetmeyendir"** (Yiddişçesi: "Yene regirung iz di beste, velkhe regirt in gantsn nit"); bu deyiş, Jefferson'un "En iyi hükümet en az yönetendir." sözüne nazireydi.

Frayhayt Grubunu Doğu Avrupa kökenli 12-15 kadın ve erkek Yahudi işçiden oluşturuyordu. Harlemde 5 East 104 Street'deki Steimer ve birkaç grub arkadaşının kaldığı altı odalı bir apartman dairesinde düzenli olarak toplanıyorlardı.

Mollie dışında grubun en aktif üyesi otuz-iki yaşındaki Rusya'dan 1906'da göç eden Jacob Abrams'dı.[1] Mücellitler Sendikası'nın sekreteri olan Abrams 1915'de resmi makamların Mooney-Billings'in dinamitlenmesi olayına bulaştırmaya çalıştıkları Aleksandr Berkman'ın San Francisco'ya iadesini önlemek için büyük çabalar harcamıştı. Grubun bir başka üyesi, 1911'deki trajik Triangle Shirtwaist yangınında pencereden atlayarak küçük yaralarla kurtulmayı başaran Abrams'ın karısı Mary'ydi. Öbürleri ise, matbaacı Hyman Lachowsky, yirmi-bir yaşındaki ve anarşistten çok Marksist olan Samuel Lipman, Lipman'in kız arkadaşı Ethel Berastein, Bernstein'ın kız kardeşi Rose Bernstein, Jacob Schwartz, Sam Hartman, Bernard Senraker (onun kızları Germinal ve Harmony Stelton'daki Ferrer Okulu'na gidiyorlardı), Clara Larsen, Sam ve Hilda Adel (yazar Leon Edel'in amcasıyla yengesi) ile Zalman ve Sonya Deanin idi.

Grup, gazetesini gizlice ve kolektif olarak çıkarıp dağıtıyordu. Gizliliğin nedeni, gazetenin anti-kapitalist tutumu ile devrim ve Sovyet yanlısı yöneliminin ötesinde, Amerika'nın savaşa katılmasına karşı çıktığı için, (başlığının köşesinde "Tek haklı savaş toplumsal devrimdir." yazıyordu). Federal hükümet tarafından yasadışı ilan edilmesiydi. Gazeteyi bir el matbaasında basan grup, sıkı sıkı bağladığı paketleri geceleri şehirdeki posta

kutularına bırakıyordu. Federal ve yerel makamlar kısa sürede grubun eylemlerini farkettilerse de izini Abrams, Steimer ve yoldaşlarını manşetlere çıkaran (ve hapse attıran) bir olaya kadar bulamadılar.

Bu olaya yol açan gelişme, 1918 ilkbaharı ve yazında Amerikan askerlerinin Sovyet Rusya'ya çıkartma yapmasıydı. Müdahaleyi karşı-devrimci bir manevra olarak gören Frayhayt grubu üyeleri bunu önlemeye karar vermişlerdi. Bu amaçla biri İngilizce biri de Yiddişçe olmak üzere, Amerikan işçilerini genel greve çağıran iki bildiri hazırladılar. "Rus Devrimi'nin ezilmesine izin verecek misiniz?" diye soruluyordu İngilizce bildiride "SİZ; evet, SİZİ kastediyoruz, Amerika halkı: RUS DEVRİMİ DÜNYA İŞÇİLERİNİ YARDIMA ÇAĞIRIYOR. Rus Devrimi haykırıyor: 'DÜNYA İŞÇİLERİ: UYANIN: AYAĞA KALKIN: SİZİN DÜŞMANINIZI VE BENİMKİNİ ALAŞAĞI EDİN!' Evet, dostlar, dünya işçilerinin tek bir düşmanı vardır ve o da KAPİTALİZM'dir." Yiddişçe bildiride de benzer bir mesaj iletiliyordu: "İşçiler, barbarca müdahaleye bizim yanıtımız genel grev olmak zorunda! Açıkça meydan okursak, hükümet, özgürlük uğruna savaşanın yalnızca Rus işçisi olmadığını, devrim ruhunun burada, Amerika'da da yaşadığını anlayacak. Hükümetin ağır hapis cezalarıyla, idamlarla ve kurşuna dizmelerle sizi korkutmasına izin vermeyin. Rusya'nın muhteşem savaşçılarına ihanet etmemeliyiz ve etmeyeceğiz. İşçiler, haydi savaşa!"[2]

İki bülten de beş bin tane basılmıştı. Steimer bildirilerin çoğunu şehrin farklı yerlerinde dağıttı. Arda kalanını da 23 Ağustos günü çalışmakta olduğu Aşağı Manhattan'daki fabrikaya götürerek burada elden dağıttı, kalanlarıysa üst kattaki bir bulaşık yıkama odasının penceresinden aşağı attı. Ancak sokağa saçılan bültenleri okuyan bir grup işçi hemen polise haber verdi. Polis de Amerikan askeri istihbaratını arayınca, binaya iki ordu görevlisi geldi. Kat kat soruşturma yapan görevliler Hyman Rosansky isimli genç bir işçinin bildiri dağıtımına yardımcı olduğunu tesbit etiler. Frayhayt grubuna yeni girmiş olan Rosonsky itiraf etmekle kalmayıp arkadaşlarını da teker teker ele verdi.

Steimer; Lachowsky ve Lipman'la birlikte hemen gözaltına alındı. Aynı gün polis, East 104. Street'deki grubun merkezini

basarak daireyi talan etti ve Jacob Abrams ile Jacob Schwartz'ı tutukladı. İkisini de karakola götürürlerken yolda tekmelerle ve coplarla dövmüşlerdi. Karakola geldiklerinde dayak iyice arttı. Schwartz kanlar içindeydi. Çok geçmeden Lachowsky de başındaki saçlar yolunmuş, çürükler ve kanlar içinde yanına getirildi.[3] Birkaç gün içinde grubun öbür üyeleri de yakalanıp sorgulandı. Birkaç tanesi serbest bırakıldıysa da, Abrams, Steimer, Lachowsky, Lipman ve Schwartz (Gabriel Prober isimli bir dostla birlikte) Kongre'ce bir yıl önce kabul edilen Yıkıcılık Yasası uyarınca komplo kurmak suçundan mahkûm edildiler. Polislerle işbirliği yapan Rosansky'nin yargılanması ertelenmişti.

Abrams davası ABD'deki demokratik hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında bir dönüm noktasını oluşturur. Bu Yıkıcılık Yasası çıktıktan sonra görülen ilk davaydı. Ve yasayla ilgili bütün tarih çalışmalarında, Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen Kızıl Panik histerisinde anayasal hakların en pervasızca çiğnenmesinin çarpıcı örneklerinden biri olarak anılmaktadır.[4]

İki hafta süren duruşma 10 Ekim 1918'de New York'taki Federal Mahkeme Salonu'nda başladı. Sanıklar Abrams, Steimer, Schwartz, Lachowsky ve Prober'di. Ama Schwartz mahkemeye hiç çıkarılmadı. Polis tarafından çok ağır biçimde dövülmüş olduğu için Bellevue Hastanesi'ne kaldırılmıştı; orada, dava sürerken, 14 Ekim'de öldü. Resmi kayıtlara göre ölüm nedeni, tehlikeli bir salgın hastalık olan İspanyol nezlesiydi. Yoldaşlarına göreyse Schwartz vahşi biçimde dövülerek öldürülmüştü. Cenaze töreni politik bir gösteriye dönüştü. 25 Ekim'de Parview Palace'da onuruna Aleksandr Berkman başkanlığında bir anma toplantısı düzenlendi. Alanda toplanan oniki bin kişi, Amerika'nın Rusya'ya müdahalesine karşı çıktığı için kendisi de tutuklanmış olan; John Reed ile Abrams davasının savunmasını üstlenen ve 1917'de askere alma yasasına karşı çıktıkları için yargılanan Berkman ve Goldman'ı da savunmuş olan avukat Harry Weinberger'in konuşmalarını dinlediler. Weinberger, daha sonra salıverilmesi için kısa bir süre için Ricardo Flores Magon'un da savunmanlığını üstlenecekti.

Abrams davası, Kongre'de onsekiz yıldır Alabama'yı temsil etmekte olan Yargıç Henry DeLamar Clayton tarafından yürütülüyordu. Clayton, Haymarket ve Sacco-Vanzetti davalarının

yargıçları Gary ve Thayer'la aynı tiynette olduğunu kısa sürede gösterecekti. Sanıklara "serbest aşk" deneyimlerine ilişkin sorular soruyor, her fırsatta alay edip onları aşağılıyordu. "Üreticilerden söz edip duruyorsunuz," demişti. Abrams'a "Şimdi niçin dışarı çıkıp üretim yapmadığınızı sorabilir miyim? Bu ülkede ekilmeyi bekleyen bol miktarda ekilmemiş toprak var." Abrams bir başka keresinde kendini anarşist olarak nitelendirip İsa'nın da bir anarşist olduğunu eklediğinde, sözünü şöyle kesmişti: "Burada Efendi'miz yargılanmıyor. Siz yargılanıyorsunuz." Abrams yanıtlamaya koyulmuştu: "Ne zaman ki bizim Amerikan Devrimi'mizin ataları..." Clayton yine araya girmiş: "Hangileri sizin?" Abrams: "Benim atalarım." Clayton: "Bu ulusun atalarının sizin atalarınız olduğunu mu söylemek istiyorsun? Evet, sanırım bunu da geçebiliriz, çünkü Washington ve arkadaşları da yargılanmıyor burada. "Abrams açıklamaya çalışıyordu: "Onlara saygı duyuyorum. Biz büyük bir insanlık ailesiyiz, 'bizim atalarımız' diyorum. Halktan yana olanlara ben 'ata' derim."[5]

Savunma avukatı Weinberger, Yıkıcılık Yasası'nın Amerika'nın savaşı sürdürmesini engelleyen eylemleri cezalandırmayı öngördüğünü, sanıkların karşı çıktıkları askeri müdahalenin ise ABD'nin savaşmakta olduğu Almanlar'a ya da müttefiklerine yönelik olmadığı için, savaş çabalarının kesintiye uğratılması olarak yorumlanamayacağını anlatmaya çalışmıştı. Ama bu sav Yargıç Clayton'un "ilkbaharda açan çiçeklerin, lay lay lom, davayla hiçbir ilgisi yoktur." sözleriyle red edildi. Yargıcın "yan alaycı yöntemleri"ni öven **New York Times,** "duruşmayı yürütüş tarzıyla şehrin ve ülkenin şükranlarını" kazandığını bildiriyordu. Upton Sinclair ise, tersine, Clayton'un Hester Street'i demokrasi için, emin bir yer yapmak için Alabama'dan ithal edildiğini söylüyordu.[6]

Duruşma sonuçlanmadan önce, Mollie Steimer politik inançlarını açıkladığı etkili bir konuşma yaptı. "Anarşizmden," demişti, "hiçbir insan grubunun başka bir grup tarafından yönetilmeyeceği yeni bir toplumsal düzeni anlıyorum. Sözcüğün tam anlamıyla bireysel özgürlük hâkim olacaktır. Özel mülkiyet kaldırılacak; herkes kendisini gerek zihinsel gerekse fiziksel olarak geliştirmekte eşit fırsatlara sahip olacaktır. Şimdiki gibi günlük geçimimizi sağlamak için mücadele etmeyeceğiz. Her-

kes yapabildiği kadar üretip gereksinimini karşılayacak kadar alacaktır. Para kazanmaya uğraşmak yerine, eğitim için, bilgi için uğraşacağız. Günümüzde dünyadaki bütün insanlar kendine ulus diyen çeşitli gruplara bölünmüşken, bir ulus bir başkasına meydan okur ve çoğu durumda düşman olarak görürken, biz dünya işçileri birbirimize kardeşçe sevgiyle ellerimizi uzatacağız. Bu fikri hayata geçirmek için bütün enerjimi ve gerekirse yaşamımı adayacağım."[7]

Kürsüde Clayton bulunduğu sürece, duruşmanın sonucu önceden kestirilebilirdi. Jüri sanıkların biri dışında hepsini suçlu buldu (Prober her açıdan temize çıkmıştı). Hükmün verildiği 25 Ekim günü Samuel Lipman yerinden bir adım öne çıkarak mahkemeye demokrasi hakkında bir söylev vermeye başladı. "Siz demokrasi hakkında hiçbir şey bilmiyorsunuz," diye sözünü kesmişti Yargıç Clayton, "anladığınız tek şey anarşi cehennemi."[8] Clayton üç adamı, Lipman, Lackowsky ve Abrams'ı cezanın en üst sınırı olan yirmi yıl hapse ve 1.000 dolar para cezasına çarptırırken, Steimer onbeş yıl hapis ve 500 dolar para cezası aldı. (Duruşması ayrı görülen itirafçı Rosansky ise üç yıllık bir cezayla paçayı kurtarmıştı.)

Bildiri dağıttıkları için verilen mahkûmiyetlerin barbarlığı liberalleri ve radikalleri şok etmişti. Harvard Hukuk Okulu'nda başlarında Zechariah Chafee'nin bulunduğu bir grup öğretim üyesi, sanıkların, yalnızca bir başka ulusun işlerine karışılmamasını savundukları kısaca özgürce konuşma haklarını kullandıkları için cezalandırılmalarını protesto ettiler. "Yüzyılı aşkın bir zamandır ezilen bütün uluslar için bir sığınak olmakla övündükten sonra," diyordu Profesör Chafee, "birdenbire yalnızca kendimizden daha radikal olmayanlar için bir sığınak olma durumuna düşmemeliyiz. Monarşik İngiltere'nin Cumhuriyetçi Mazzini'ye ya da Anarşist Kropotkin'e karşı böyle bir tavır aldığını düşünün!"[9]

Bir af dilekçesi hazırlayan Chaffee'nin yanında, Roscoe Pound ve Felix Frankfurter gibi seçkin hukuk bilginleri dahil "Harvard'ın bütün hukuk adamları yer almıştı. Benzer dilekçeleri Norman Thomas, Hutchins Hapgood, Neith Boyce, Leonard Abbott, Alice Stone Blackwell, Henry Wadsworth Longfellow Dana ve Bolton Hall da imzaladılar. Detroit'te ilerde Michigan

Üniversitesi Labadie Kolleksiyonu'nun sorumlusu olan Agnes Inglis de sanıklar için çalışmıştı. Aynı şehirde yaşayan bir İtalyan anarşisti dava hakkında bir oyun yazıp yoldaşları için sahneye koydu.[10]

Ayrıca New York'taki iki örgüt de, cezalarını ABD Yüksek Mahkemesi'ne temyiz eden iki tutuklunun yardımına koştu. Bunlardan başkanlığını Pryns Hopkins'in, sekreterliğini M. Eleanor Fitzgerald'ın yaptığı ve Leonard Abbott, Roger Baldwin, Lucy Robins, Margaret sanger ve Lincoln Steffens'in danışma kurulu üyeleri olarak yer aldığı Politik Tutuklulara Af Birliği bu davaya ilişkin **Düşünce Suç mudur?** başlıklı bir bülten çıkardı. Öbür örgüt Politik Tutukluları Savunma ve Yardım Komitesi ise Sam ve Hilda Adel Frayhart grubunun eski üyelerince kurulmuş ve Abrams'ın sekreter olarak çalıştığı Mücellitler Sendikası, İşçiler Çevresi ve **Fraye Arbeter Shtime** tarafından desteklenmişti. Bu örgüt 1919'da, davayla ilgili çok değerli bir bilgi kaynağı olan, **Yirmi Yıl Hapse Mahkûm Edilmiş** başlıklı otuz-iki sayfalık bir kitapçık çıkardı. (Bu kitapçığın Rusça çevirisi ABD ve Kanada'daki Rus İşçiler Birliği'nce yayınlandı).

Bu arada dört anarşist temyizden sonuç alınıncaya kadar kefaletle tahliye edildiler. Steimer hemen radikal faaliyetlerine yeniden girişti. Sonraki onbir ay içinde en az sekiz kere tutuklandı, kısa sürelerle karakola alındı, serbest bırakıldı, yeniden tutuklandı, kimi zamanlar hakkında şikayet bile olmadan gözaltına alınıyordu. 11 Mart 1919'da East 15. Street'deki Rus Halkevi'nde tutuklandı. Baskını düzenleyen federal ve yerel polis 164 radikali toplamış, bunların bir kısmı daha sonra (içlerinde Goldman ve Berkman'la birlikte) **Buford**'a sürgüne gönderilmişlerdi. İsyan kışkırtıcılığıyla suçlanan Steimer, 1.000 dolar kefaletle serbest bırakılmadan önce kötü ünüyle tanınan Tombs hapishanesinde sekiz gün kaldı daha sonra yeniden tutuklanarak Ellis Adası'na sürgün edildi. Günde yirmi dört saat kilitli tutulan beden hareketler yapıp temiz hava almasına ve öbür politik tutuklularla birarada kalmasına izin verilmeyen Steimer, yetkililer koşullarını düzeltene kadar açlık grevine başladı. "ABD'nin bütün yönetim aygıtı kırk kilodan fazla gelmeyen bu inceçik kızı ezmek için kullanılıyordu," demişti. Emma Goldman.[11]

Mahkemesi sürmekte olan bu 21 yaşındaki tutukluyu hükümet henüz sınırdışı etmeye hazır değildi. Ellies Adası'ndan bırakılan Mollie sürekli gözetim altında tutuluyordu. Mollie 1919 Sonbaharında, Jefferson City'deki federal hapishanede iki yıllık mahkûmiyetini bitirip New York'a dönen Goldman'la tanışma fırsatına kavuştu. Kalıcı bir dostluğun başlangıcıydı bu Mollie, Emma'ya çarlık döneminin ciddi, çileci, idealist ve "yaşamaya bile başlamadan önce canlarını feda eden" Rus kadın devrimcileri hatırlatıyordu. Emma'nın tanımıyla, Mollie "boyu ve yüz hatlarıyla Japonları andıran, ufak tefek ve yabansı görünüşlü bir kız"dı. Emma ekliyordu: "Demir iradesi ve şefkatli kalbiyle harika bir kız, ama korkutucu fikirleri var." Yeğeni Stella Balantine'le şakalaşırken, onun için "bir tür eteklikli Aleksandr Berkman" diyordu.[12]

Steimer, Goldman'la tanıştıktan az sonra yeniden tutuklandı. 30 Ekim 1919'dan 29 Nisan 1920'ye kadar altı ay kaldığı Blackwell Adası'ndaki ıslahevine kapatıldı. Pis bir hücreye atılıp yine mahkûm arkadaşlarından tecrit edilen ve dış dünyayla her türlü ilişkisi engellenen Steimer, bu uygulamaları ciğerleri patlayıncaya kadar "Anarşist Marş"ı ile öbür devrimci şarkıları söyleyip yeni bir açlık grevine başlayarak protesto etti.[13]

Bu günlerde Yüksek Mahkeme'nin Mollie ile yoldaşları hakkındaki cezayı onayladığı haberi geldi. Ancak iki yargıç, Louis Brandeis ile Oliver Wendell Holmes, sanıkların savaş çabalarını engellemek değil, Rusya'ya yardım etmek olduğu görüşünü paylaşarak etkili bir karşı oy yazısı kaleme almışlardı. "Bu durumda," diye yazıyordu Holmes, "Hükümet'in ABD Anayasası'nı yayınlama hakkı olduğu kadar sanıkların da yayınlama hakları bulunduğuna inandığım iki bildiri için verilen yirmi yıllık mahkûmiyet isteminin hiçbir dayanağı yoktur."[14]

Yüksek Mahkeme kararını açıklayınca Abrams, Lipman ve Lachowsky para yedirerek New Orleans'tan Meksika'ya kaçmayı denediler. Ama peşlerine düşen federal ajanlar bindikleri teknenin önünü keserek onları yakalayıp Atlanta'daki federal hapishaneye götürdüler. (Bu hapishaneden Rusya'ya sürgün edilme kararının kesinleşmesini bekleyen Berkman daha yeni bırakılmıştı). Berkman gibi Abrams'la yoldaşları da Atlanta ha-

pishanesinde (Aralık 1919 Kasım 1921) iki yıl kaldılar. Kaçış planlarını haber alan Steimer onlarla işbirliği yapmayı reddetmişti, çünkü kaçarlarsa sıradan işçilerin katkılarıyla toplanan 40.000 dolar boşa gidecekti. Yardımlarına koşan insanları aldatmanın onursuzca bir hareket olacağını düşünüyordu. Mollie Steimer Nisan 1921'de Blackwell Adası'ndan Missouri'deki Jefferson City'ye nakledildi. Aralık 1919'da Berkman'la birlikte sürgün edilmede önce Goldman da oraya kapatılmıştı.

Mollie, Jefferson City'de onsekiz ay kaldı. Duruşmanın başladığı günden beri yaşamı bir trajediydi. Tekrar tekrar hapse atılmanın dışında, erkek kardeşlerinden birisi gripten ölmüş, babası da Mollie'nin mahkûm edilmesinin şokuyla yaşamını yitirmişti. Gene de umutsuzluğa kapılmıyordu. Weinberger'e yazdığı bir mektupta Edmund V. Cooke'un şiirinden bir alıntı yapmıştı:

Ne kartalları köleleştirir,
Ne de düşüncenin egemenliğini sınırlayabilirsiniz;
Fikirleri hapse atamaz,
Düşünceyi sürgün edemezsiniz.

Bu arada Weinberger, Politik Tutukluları Savunma ve Yardım Komitesi'nin desteğiyle, Rusya'ya sürgün edilmeleri koşuluyla müvekkillerinin serbest bırakılmasını sağlamaya çalışıyordu. Abrams ve Lipman böyle bir çözümden yanaydı, ama Lachowsky ve Steimer sürgüne ilke olarak karşıydılar. Mollie özellikle çok katıydı. Weinberger'e, "her insanın kendi seçtiği yerde yaşayacağına inanıyorum. Hiçbir kimse ya da grup beni buradan gönderme hakkına sahip değildir, hatta **hiçbir** ülke!" demişti. Dahası, demir parmaklıklar ardındaki öbür politik tutuklularla ilgileniyordu. "Onlar da benim yoldaşlarım; binlerce politik tutuklunun ABD hapishanelerinde çürüdükleri bir dönemde kendimin ve üç kişinin serbest bırakılmasını istemenin hem son derece bencilce bir şey olduğunu, hem de bir anarşist-komünist olarak ilkelerime ters düşeceğini düşünüyorum."[15]

Steimer'in ilkelerine inatla sarılmasına öfkelenen Abrams, Weinberger'den yardım istemişti. "Ona iyi bir Hıristiyana yaklaşır gibi yaklaşmalı," diyordu Abrams, "Kropotkin ya da Baku-

nin'in bir kitabıyla yaklaşmalı. Yoksa başaramazsınız."[16] Sonra bir anlaşmaya varıldı ve Weinberger dört tutuklunun, Rusya'ya gitmeleri ve ABD'ye bir daha asla dönmemeleri koşuluyla serbest bırakılmalarını sağladı. Politik tutukluları Savunma ve Yardım Komitesi yolculuk masraflarını karşılamak için para toplamış ve Kasım 1921'de Steimer'le arkadaşları sürgün edilmeyi beklemek üzere Ellis Adası'na varmışlardı. Amerika'dan ayrılmak onları hiç etkilememişti. Tersine, anayurtlarına dönmeye ve devrim uğruna çalışmaya can atıyorlardı. Yoldaşları Marcus Graham'ın yazdığı gibi: "Rusya'da onların eylemlerine daha fazla gereksinim var. Çünkü orada, 'proletarya' adına hareket eden bir yönetim var ve proletaryayı köleleştirmek için akla gelebilecek herşeyi yapıyor."17

Mollie'nin dostları ve bütün ailesi ABD'de kalmasına karşın Rusya'ya dönme olasılığı kalbinin küt küt atmasına yol açıyordu. "Bulunacağım her ülkede idealimi, anarşist-komünizmi savunacağım," diyordu hareketinden beş gün önce Harry Weinberger'e. İki gün sonra, 21 Kasım 1921'de, East 17. Street'teki Allaire Restaurant'ta dört genç anarşistin onuruna bir veda yemeği düzenlemiş; yemekte Weinberger, Leonard Abbott, Harry Kelly, Elizabeth Gurley Flynn, Norman Thomas ve başkaları konuşmalar yapmışlardı. Mollie de Ellis Adası'ndaki hücresinden, bütün "özgürlük âşığı Amerikalılar"ın toplumsal devrime katılmalarını isteyen bir çağrı göndermişti.[18]

24 Kasım 1921'de Mollie Steimer, Samuel Lipman, Hyman Lachowsky ve yanına karısını da almış olan Jacob Abrams, **SS Estonia** gemisiyle Sovyet Rusya'ya doğru hareket ettiler. **Fraye Arbeter Shtime** ise bir uyarı yazısı yayımlamıştı. Gazetenin öngörüsüne göre, sürgünler Amerikan müdahelesine karşı çıktıkları ve Bolşevik rejimi desteklediklerı halde umdukları gibi karşılanmayacaklardı, çünkü Rusya artık gerçek devrimcilerin bir sığınağı değil, bir otorite ve baskı ülkesiydi.[19] Bu öngörü çok geçmeden doğrulandı. Amerika'daki Kızıl Panik'in kurbanları Rusya'da da kurbanları oldular. Moskova'ya 15 Aralık 1921'de vardıklarında, Devrim'in tuttuğu yolun Goldman ile tuttuğu Berkman'ı düş kırıklığına uğrattığını ve bu nedenle Batı'ya geçtiklerini öğrendiler. (Weinberger'e yazdığına göre, onları bu-

lamamak Steimer'de "çok derin" bir düş kırıklığı yaratmıştı).[20] Kropotkin Şubat'ta ölmüş; Kronstadt isyanı Mart'ta bastırılmıştı. Mahno'nun asi ordusu dağıtılmıştı ve yüzlerce anarşist hapishanelerde çürüyordu: işçi ve köylü sovyetleri, parti diktatörlüğünün birer aleti, yeni bir bürokrasinin aleti durumuna gelmişlerdi.

Ama bu kasvetli manzarada parıltılı noktalar da vardı. Abrams, Sovyet dışişleri bakanlığının bodrum katında işletmeye başladığı Moskova'daki ilk buharlı çamaşırhaneyi örgütlemişti. Aynı zamanda, henüz kapatılmamış olan Golos Truda yayınevindeki anarko-sendikalist yoldaşlarıyla birlikte çalışabiliyordu. Lipman, **Buford** gemisinde Berkman ve Goldman'la birlikte sürgün edilmiş olan sevgilisi Ethel Bernstein'e kavuşmuştu. Anarşizmden çok Marksizme yakın olan Lipman, agronomi üzerine bir dönem öğrenim gördü ve 1927'de Komünist Parti'ye katıldı. Moskova'da mutsuz olan Lachowsky ise bir matbaacı olarak iş bulmak üzere memleketi Minsk'e dönmüştü. Steimer de orada yaşam arkadaşı olan Senya Fleshin'le tanıştı.

Mollie'den üç yaş büyük olan Senya, 19 Aralık 1894'te Kiev'de doğmuş ve onaltı yaşında göç ettiği ABD'den, 1917'de devrime katılmak üzere tekrar Rusya'ya dönene kadar, Goldman'ın **Mother Earth**'ünün bürosunda çalışmıştı. Önce Petrograd'daki Golos Truda grubunda, sonra da Ukrayna'daki Nabat Konfederasyonu'nda aktif görevler aldı. Mart 1919'da konfederasyonun dergisindeki yazılarında Bolşevikleri halkla kendileri arasında bir "Çin duvarı" ördükleri için ağır biçimde eleştirmekteydi.[21] Kasım 1920'de konfederasyon dağılınca, Senya da Volin, Mark Mratchny, Aaron ve Fanny Baron'le birlikte tutuklanıp Moskova'daki bir hapishaneye gönderildi. Kısa süre sonra serbest bırakılınca Devrim Müzesi'nde çalışmak üzere Petrograd'a döndü. Amerika'dan kısa bir süre önce gelmiş olan Steiner ile burada karşılaşmış ve o anda birbirlerine aşık olmuşlardı.

Hareketlerinin bastırılması karşısında derinden yaralanan Senya ile Mollie, hapse atılmış yoldaşlarına yardımcı olmak amacıyla bütün ülkeyi dolaşarak bir Anarşist Tutuklulara Yardım Derneği örgütlediler. 1 Kasım 1922'de Rusya'daki suçlulara yardım etmek ve ülke dışındaki anarşistlerle bağ kurmak (o sıralarda Berlin'de bulunan Goldman ve Berkman'la yazışmak-

taydılar) suçlarından kendileri de tutuklandılar. Sibirya'da iki yıl sürgünc mahkûm edilince Petrograd'da kaldıkları hapishanede 17 Kasımda açlık grevine başladıklarını açıkladılar ve ertesi gün serbest bırakıldılar. Ancak kenti terketmeleri yasaklanmış ve her kırk-sekiz saatte bir, yetkili makamlara rapor vermeleri zorunlu kılınmıştı.

Senya ile Mollie çok geçmeden mahkûm yoldaşları yararına etkinliklerine yeniden başladılar. 9 Temmuz 1923'te evleri basıldı ve Sovyet Ceza Kanunu'nun 60-63. maddelerini ihlâl ederek anarşisizm propagandası yapmak suçundan bir kez daha tutuklandılar. Hapishanede mahkûm arkadaşlarından ayrı bir yere konunca tekrar açlık grevine başladılar. Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin (Profintern) bir kongresinde yabancı anarko sendikalistlerin Troçki'yi protesto etmeleri kısa sürede serbest bırakılmalarını sağladı. Ama bu kez de ülkeden kovuldukları bildirildi. Onları uğurlamak üzere Moskova'dan Jack ve Mary Abrams ile Ethel Bernstein gelmişti. 27 Eylül 1923'te Almanya'ya giden bir gemiye bindirildiler.[22]

Senya ile Mollie karaya çıktıklarında doğruca Aleksandr Berkman'la Emma Goldman'ın onları beklemekte olduğu Berlin'e gittiler. Vardıklarında yarı-aç, beş parasız bir durumdaydılar ve sürekli pasaportları yoktu. 1948'de Meksika yurttaşlığını kazanana kadar geçen sonraki 25 yıl ülkesiz anarşistler, "Nansen" yurttaşlar, olarak yaşadılar. Molie, Berlin'den Londra'daki **Freedom**'a gönderdiği, "Rusya'dan Ayrılmaya Dair" (Ocak 1924) ve "Komünist Gardiyanlar" (Mayıs 1924) başlıklarını taşıyan iki makalede son yaşadığı deneylerini anlatıyordu. İki yıl önce Amerika'dan sürüldüğünde "kalbinin küt küt attığını" söylemişti, ama Rusya'dan sürülmesine "derinden üzülmüştü". Bolşevikler'in ikiyüzlülüğü, hoşgörüsüzlüğü ve ihaneti öfke ve isyan duyguları uyandırdığı" halde gene de üzüntü duyuyordu. Anayurdundaki büyük bir halk devriminin acımasız bir politik seçkinler grubunca gaspedildiğini söylemekteydi. "Hayır, Rusya'nın dışında olmaktan mutlu DEĞİLİM. Orada kalıp işçilerin ikiyüzlü komünistlerin zorbaca eylemleriyle savaşmalarına yardımcı olmayı isterdim."[23]

Senya ile Mollie'nin önce Berlin'de ardından Paris'te, yürüttükleri yardım çalışmaları sürülmelerine yol açtı. Berkman,

Goldman, Aleksandr Schapiro, Volin ve Mratchny'yle birlikte mahkûm ve sürgün edilen yoldaşlarına sürekli olarak yardım paketleri ve cesaret mesajları gönderen Rusya'da Mahkûm Edilen Devrimcileri Savunma Komitesi ile (1923-1926) Rusya'da Mahkûm Edilen Anarşistler ve Anarko Sendikalistler için Uluslararası Emekçiler Birliği'nde (1926-1932) görev aldılar. Bu kuruluşların Amsterdam'daki International Institute of Social History'de saklanan arşivleri, Sibirya, Beyaz Deniz ve Orta Asya'dan, Gulag Takımadaları'nı oluşturan Pinega, Minusinsk, Üst-Kulom, Narym ve Yeniseisk gibi ekzotik görünüşlü yerlerden gelen mektuplarla ağzına kadar doludur. Mektupların bir kısmı da Amerika'da tanıdıkları anarşistlerden geliyordu.

1924'te taşındıkları Paris'te Volin ve ailesiyle bir süre aynı odada yaşamış; daha sonra yine Rus anarşist kaçaklardan olan Jacques Doubinsky'nin yanına taşınmışlardı. 1927' de Mollie ile Senya, yalnızca Rusya'dan değil, İtalya, İspanya, Portekiz ve Bulgaristan'dan da beş parasız ve yasal belgeleri olmadan gelen ve durmadan sürülme tehdidiyle yaşayan (bu kimi siyasi sürgünler için ölüm anlamına geliyordu) anarşist arkadaşlarına yardım etmek amacıyla Paris Karşılıklı Yardım Grubu'nu oluşturma da Volin, Doubinsky ve Berkma'la birlikte çalıştılar.

Bir başka Rus anarşisti Peter Arşinov'un Nestor Mahno'nun teşvikiyle hazırladığı **Örgütsel Platform**'u mahkûm ederken de Volin, Berkman ve diğerleriyle aynı görüşü paylaşıyorlardı. Senya ile Mollie'ye göre, **Örgütsel Platform** bir merkez yürütme komitesi kurulması çağrısı yapmasından dolayı otoriterizm tohumları taşıyor ve anarşizmin temel önemdeki yerel özerklik ilkesiyle çelişiyordu. "Yazıklar olsun," diye yazmıştı Mollie Kasım 1927'de, "'platform'un özü devrim sırasında kitlelere POLİTİK ÖNDERLİK EDİLMELİDİR savına dayanıyor. İşte bela da buradan başlıyor, geri kalanıysa ... bu çizgiden temelleniyor. Anarşist-Komünist İşçi Partisi'ni, bir orduya ve.... kaçınılmaz olarak sorgucular, hapishaneler ve yargıçlardan oluşan bir casusluk sistemini, yani bir ÇEKA'nın, kuruluşuna götürecek olan bir devrimi savunma sistemini öngörüyor."[24]

Geçimini güç belâ kazanabilen Senya, bu arada çarpıcı bir yetenek sergilediği fotoğrafçılık mesleğini seçmişti. Adı duyulmuş ama kendileri tanınmayan Berkman, Volin ve öbür yoldaş-

ların portrelerini çekip uluslarası anarşist basınca yaygın bir şekilde kullanılmasını sağlayarak anarşist hareketin Nadar'ı olmuştu. Senya 1929'da Berlin'de Saşa Stone'un stüdyosunda çalışma daveti aldı. Mollie'nin desteği ile burada 1933'e kadar çalışmalarını sürdürdü. Ancak Hitler iktidara gelince Almanya'yı terk ederek İkinci Dünya Savaşı'nın patlamasına kadar yaşamlarını sürdürecekleri Paris'e dönmek zorunda kaldılar.

1920'ler ve 1930'lardaki sürgün yıllarında Senya ile Mollie'nin ziyaretçileri eksik olmuyordu (Harry Kelly, Rose Pesotta, Rudolf ve Milly Rocker vb.). Bu ziyaretçilerin bir bölümü eski dostlarına ilişkin izlenimlerini aktardılar. Örneğin Kelly, Mollie'yi "görünüşte her zamanki gibi çocuksu ve çok idealist" bulmuştu. Onun "dar görüşlü ve fanatik" olduğunu düşünen Goldman Senya'yı her zaman "hasta ve kötü durumda" görmüştü. Emma, Mollie'yi yine genç bir militan ve "aşırı fanatik" biri olarak Berkman'la kıyaslıyordu. "Mollie Berkman'ın eteklikli biçimi. Son derece sekter, görüşlerine bağlı ve demirden bir iradesi var. Lehinde ya da aleyhinde olduğu bir konuda dünya yıkılsa görüşünden vaz geçmez. Ama ülkümüzün ateşiyle yaşayan gerçekten en sadık ruhlardan biri."[25]

Bu yılların en duygusal karşılaşması, Jack ve Marx Abram'ın Sovyet sisteminin büyüsünden kurtulup Rusya'dan döndükleri zaman gerçekleşti. Dört eski yoldaş haftalarca Volin'in dairesindeki Senya ile Mollie'nin odasını paylaştılar ve gelecekte onları bekleyen söylevin kuşkuları içinde eskilerden konuştular. Bu Abrams'ların ömürlerinin geri kalan bölümünü geçirecekleri Meksika'ya gitmelerine kadar sürdü. 1918'deki davanın diğer sanıklarına gelince; Lachowsky memleketi Minsk'e taşındı ondan bir daha hiç haber alınmadı. Lipman ise tutuklanıp öldürüldüğü Stalin'in Büyük Tasfiye'sine kadar bir ağronom olarak çalıştı. Karısı Ethel on yıl Sibirya'daki bir mahkûm kampına gönderildi ve şimdi Moskova'da yalnız ve yoksul bir yaşam sürdürmektedir. Erkek olan tek çocukları Hitler'e karşı savaşta cephede öldürülmüştü.[26]

1939'da patlayan savaş Senya ile Mollie'yi Paris'te yakalamıştı. İlk başta pek rahatsız edilmediler, ama çok geçmeden Yahudi kökenleri ve anarşist inançları başlarına belâ oldu. 18 Mayıs 1940'ta Mollie bir temerküz kampına konurken, Fransız

yoldaşlarından yardım gören Senya ülkenin işgal edilmemiş bölgesine kaçabilmişti. Mollie kısa bir süre sonra bir yolunu bulup serbest bırakıldı ve ikisi Marsilya'da yeniden birleştiler. Marsilya'da 1941 sonbaharında eski dostları Volin'i de son kez gördüler. Zaman yitirmeden Atlantik'i geçip Mexico City'ye yerleştiler. Mollie Aralık 1942'de Rudolf ve Milly Rocker'e şöyle yazıyordu: "Kalbim terkedilmiş sevgili yoldaşlarımız için ne kadar da sızlıyor. Volin'in, bütün İspanyol dostlarımızın, Yahudi ailemizin başına neler geleceğini kim bilebilir! Bir çılgınlık bu!"[27]

Senya sonraki yirmi yılda Mexico City'de SEMO (Senya ve Mollie'nin ilk hecelerinin birleşmesi) ismiyle bir fotoğraf stüdyosu çalıştırdı. Bu sürede Tierra y Libertad grubundan İspanyol yoldaşlarıyla sıkı bağlar kurup Jack ve Mary Abrams'la da sevgi dolu bir dostluğu sürdürdüler, Jack'in, Meksika'daki sürgünler kolonisine katılan Troçki'yle dostluğu ilişkilerini etkilememişti. Abrams'ın 1953'teki ölümünden az önce gırtlak kanseri ameliyatı olmak üzere ABD'ye girmesine izin verildi. "Zorlukla hareket edebilen, can çekişen bir adamdı," diyordu dostları Clara Larsen, "ama gene de günde yirmi dört saat bir FBI ajanının koruması altındaydı!"[28]

Mollie ise Amerika'ya bir daha dönmedi. Dost ve akrabaları onu Mexico City ya da (Senya'yla birlikte 1963'te çekildiği) Cuernavaca'da görmek için sınır geçmek zorundaydılar. Mollie ABD'den sürüldüğü zaman, bulunacağı her ülkede idealini, anarşist-komünizmi, "savunmaya" yemin etmişti. Rusya'da, Almanya'da, Fransa'da ve sonra Meksika'da sözüne sadık kaldı. Rusça, Yiddişçe, İngilizce, Almanca, Fransızca ve İspanyolca'yı akıcı biçimde konuşan Mollie, yoldaşlarıyla mektuplaşıp dünyanın her tarafındaki anarşist basınla ilişkisini sürdürdü. Rose Pesotta ve Clara Larsen gibi New York'tan gelen çok sayıda ziyaretçiyle de görüşüyordu.

Mollie, 1976'da Emma Goldman'la ilgili belgesel hazırlayan bir Hollanda televizyon ekibi tarafından filme alınmıştı. 1980 başlarında da New York'un Pacific Street Collective kuruluşu tarafından filme alındı ve ateşli sözlerle sevgili anarşizmini anlattı. Son yıllarında yıpranmış ve yorgun düşmüş hissediyordu kendini. Mary Abrams'ın Ocak 1978'deki ölümü onu derinden

sarsmıştı. İki yıl sonra, Pacific Street filmcileriyle görüşmesinin üstünden çok geçmeden, tamamen çöktü ve Cuernavaca'daki evinde kalp yetersizliğinden öldü. Devrimci tutkusu sonuna kadar hiç azalmayan bir alevle yanmıştı. Aciz ve hasta durumundaki Senya da Mollie'nin ani gidişine dayanamadı ve Mollie'nin ölümünün üzerinden bir yıl bile geçmeden, 19 Haziran 1981'de, Mexico City'deki İspanyol Hastahanesi'nde yaşama gözlerini yumdu.

Notlar:

(1) **J. Abrams-Bukh** (Mexico City, 1956), s.9-19.
(2) Zechariah Chafee, **Free Speech in the United States** "Double Jeepardy -The Abrams Case of 1919," **American Jewish Archives 23** (Nisan 1971), s. 6-32.
(3) B. Aurin, "The Third Degree,'" **Freedom** (New York), 15 Ocak 1919.
(4) Bu davanın olağanüstü ve kapsamlı bir incelenmesi için, bkz. Richard Polenberg, **Fifhting Faiths: The Abrams Case, the Supreme Court, and Free Speech** (New York, 1987).
(5) **New York Times,** 18 Ekim 1918. Ayrıca bkz. Richard Polenberg, "Progressivism and Anarchism: Judge Henry (Sonbahar 1985), s. 397-408.
(6) **New York Times,** 28 Ekim 1918; Szajkowski, "Double-Jeopardy," s.22.
(7) **Sentenced to Twenty Years Prison** (New York, 1919), s.20
(8) Chafee, **Free Speech,** s. 127.
(9) A.g.y., s.237.
(10) Agnes Inglis'den Harry Weinberger'e, 9 Şubat 1920, Weinberger Papers, Yale University,.
(11) Emma Goldman, **Living My Life** (New York, 1931), s. 705.
(12) A.g.y., s. 701-702.
(13) Mollie Steimer, "To My Comrades," **Freedom** (New York), Ekim-Kasım 1919.
(14) **Is Opinion a Crime?** (New York, 1920), s.a.
(15) Szajkowski, "Double-Jeopardy," s.25-26.
(16) Jacob Abrams'dan Harry Weinberger'e, 3 mart 1920, Weinberger papers.
(17) **Free Society** (New York), Ekim-Kasım 1921.
(18) Mollie Steimer'den Harry Weinberger'e, 19 Kasım 1921, Weinberger Papers.
(19) **Fraye Arbeter Shtime,** 26 Kasım 1921.
(20) Mollie Steimer'den Harry Weinberger'e, 20 Aralık 1921, Weinberger Papers.
(21) **Nabat** (Harkov), 23 Mart 1919.
(22) **Der. Alexander Berkman, Letters From Russian Frisons** (New York, 1925), s.92-111.
(23) Mollie Steimer, "On Leaving Russia," **Freedom,** Ocak 1924; broşür biçiminde yeniden basımı, **A Worker's Experience in Russia** (Los Angeles, 1924).
(24) Mollie Steimer'den "On Leaving Russia," **Freedom,** Ocak 1924; broşür biçiminde yeniden basımı, **A Worker's Experience in Russia** (Los Angeles, 1924).
(24) Mollie Steimer'den Yoldaş Ginev'e, 30 Kasım 1927, Fleshin Archive, International Institute of Social History, Amsterdam. Ayrıca bkz. der. Abe Bluestein **Fighters for Anarchism** (New York, 1983), s.50-62.

(25) Harry Kelly, "Roll Back the Years: Odyssey of a Libertarian," elyazması, Avrich Collection, Library of Congress, böl. 39, s.4; Emma Goldman'dan Alexander berkman'a, 29 Şubat 1932, Berkman Archive, International Institute of Social History; Goldman'dan Michael Cohn'a, 12 Ağustos 1931, Goldman Archive, International Institute of Social History.

(26) Mollie Steimer'den Paul Avrich'e, 18 Nisan 1975, Avrich Collection, Clara Larsen'le görüşme, New York, 21 Mayıs 1974.

(27) Mollie Steimer'den Rudolf ve Milly Rocker'e, 5 Aralık 1942, Rocker Archive, International Institute of Social History.

(28) Clara Larsen'le görüşme, 21 Mayıs 1974. Ayrıca bkz. Augustin Souchy, "Zum Gedächtnis Jakob Abrams," **Die Freie Gesellschaft** (Darmstadt), No: 42, 1953, s.31-32,

AVRUPA VE DÜNYA

XVII

PARİS KOMÜNÜ VE MİRASI

1871 Paris Komünü çağdaş tarihin temel olaylarından biridir Ondokuzuncu yüzyılın en büyük şehir ayaklanması olarak bütün dünyada yankılanmış Peter Kropotkin ve Errico Malatesta'yı birer anarşist yapmış, Avrupa kıtasının her tarafından anarşist hareketlerinin fışkırmasına yol açmıştı. Ardından bir gericilik dönemi gelmesine ve Birinci Enternasyonal'ın dağılmasına karşın Komün, Kropotkin'in ve Bakunin'in parlak ve etkili denemeler, Marx'ın da en tanınmış yapıtlarından biri olan **Fransa'da İç Savaş**'ı yazmalarında esin kaynağı olmuştu.

Ortaya çıktığı zaman dost-düşman herkes Komün'ü yalnızca Fransa için değil, bütün Avrupa için de çok büyük önem taşıyan bir olay olarak gördü. Tarihin yüzyılı aşkın bir zamandır izlediği seyir bu izlenimi pekiştirmekteydi. Gerçekten de dünya çapında önem taşıyan Komün'ün ülke dışındaki etkisi ise Fran-

sa'dakinden de büyük oldu. Komün, bir savaşın, özellikle kaybedilen bir savaşın toplumsal isyanı nasıl ateşleyebileceğini gösteriyordu (bu örnek bir sonraki yüzyılda Rusya, İspanya ve Çin'de yinelenecekti). Çünkü, 1793 ve 1848 geleneğini canlandırıp bir halk devriminin patlamasına elverişli bir hava yaratarak işçilerin devrimci coşkusunu yeniden uyandıran olay, kuşatma koşullarında Sedan'da alınan yenilgi ve teslim olmanın verdiği aşağılanma duygusuydu. Komün, kahramanlık ve fedekârlık öyküleriyle ve öncü reform önlemleriyle gelecek kuşaklara esin kaynağı olmuştur. 147 Komünar'ın Kanlı Mayıs Haftası'nda katledildiği Père-Lachaise Mezarlığı'ndaki Mur des Fédérés, sosyalistlerin, anarşistlerin ve komünistlerin o günden bu yana ziyaret ettikleri bir yer olma özelliğini günümüzde de korumaktadır.

Öte yandan Komün'ün yenilgisi, yapılan hatalardan ders almak isteyenler için canlı bir örnek oluşturdu. Marksistler, Komünarların insiyatifi ele geçirip Versailles'a yürümeleri durumunda sonucun daha farklı olabileceğini ileri sürdüler. Çoğunluk bir iç savaşı kışkırtma korkusuyla geri adım attıkları halde, Komün'deki kimi eylemciler (öncelikle Blanquistler), Engels'in "savunma her silahlı ayaklanmanın ölümüdür" sözleriyle dile getirdiği gerçeklikten hareket ederek bu tutuma karşı çıkıyorlardı. Marx da aynı fikirdeydi. Nisan 1871'de Komünarlar için şöyle yazıyordu: "Eğer yenilirlerse, bunun sorumlusu yalnızca kendi "iyi niyetleri'dir."[1] Gene de bu yargının doğruluğu kuşku götürür. Çünkü, Komünarlar'ın nihai yenilgilerine saldırıya geçememelerinin yol açtığı doğruysa da, Prusya birliklerinin Paris'i kuşatmış olduğunu gözönünde bulundurursak, Versailles'a yürümelerinin de sonucu pek değiştirme olasılığı yoktu. Bismarck'ın, Fransa'yı devrimci bir hareketin ele geçirmesine sessiz kalarak izin vermesi, çok güçtü.

Öyleyse, bu görece kısa dönem (Komün 18 Mart'tan 28 Mayıs'a, yalnızca yetmiş-iki gün yaşamıştı) niçin bu denli bitmez tartışmalara konu olmuştur? Eski bir devrimci geleneğin sonu, ya da yeni birşeyin başlangıcı mıydı? Bu sorun hâlâ tartışılan pek çok sorundan biridir. Gene de yanıtı bellidir: Her ikisini de içeriyordu. Değişmeyen dar görüşlülüğü, seksiyonların ve kulüplerin mantar gibi çoğalması, Kamu Esenliği Komitesi, Öz-

gürlük, Eşitlik Kardeşlik sloganı ve İnsan Hakları Bildirgesi'yle geçmişe dönüştü. Ama öbür yandan, merkezi otoriteyi reddetmesiyle, kadın hakları ve işçi denetimi deneyleriyle geleceğe giden yolu da gösteriyordu. Fransız ve Rus devrimleri arasında bir köprü; birincinin yankısı ve ikincinin öncüsü; ölen bir çağın sonu ve henüz rayına oturmamış bir yenisinin başlangıcıydı.

Aslında 1871'de Paris'te ne olmuştu? Komün bir işçi sınıfı hükümeti miydi? Proletarya diktatörlüğü müydü? Devletin yadsınması mıydı? Marx, Engels ve Bakunin'in tanımları sırayla böyleydi. Ama üç ünlü devrimciden yalnızca Bakunin Komün'ün tutarlı bir destekçisiydi. Üstelik 1870 sonbaharında Lyons ve Marsilya'da Komün'ü hazırlayan olaylarda doğrudan yer almıştı. Marx ise, tersine, fiilen patlayana kadar Paris'teki bir isyana bütün gücüyle karşı çıkıyordu. Marx, Komün kurulmasının "umutsuz bir aptallık" olacağına inanıyor, işçileri zamansız bir ayaklanmaya karşı uyarıyordu. Yalnızca ayaklanma başladıktan sonra destek verdi ve parlak bir övgü konuşması yaptı: "İşçilerin Paris'i, Komün'üyle sonsuza kadar yeni bir toplumun şanlı müjdecisi olarak hatırlanacak. Komün şehitleri işçi sınıfının yüce kalbine kazınmıştır."

Komün ilkelerinin ölümsüz olduğunu söylüyordu Marx. Asla yok olmayacaklar, işçilerin kurtuluşuna kadar kendilerini tekrar tekrar göstereceklerdi. Bakunin de paylaşıyordu bu görüşü. Her ikisi de Komün'ü yeni bir toplumun prototipi sayıyorlardı. Ama Bakunin'e göre Komün bir proletarya diktatörlüğü olmadığı gibi, herhangi bir biçimde hükümet de değildi; "halkın nihai kurtuluşu ve dayanışmalarının yeni bir çağını" başlatan, "devletin cesurca ve açık açık yadsınması"ydı.[2] Bakunin'in İsviçreli arkadaşı James Guillaume'a göre, Komün "sözcüğün asıl anlamıyla gerçek anarşi durumu"na zemin hazırlayan bir "federalist devrim"di. Kropotkin de aynı doğrultuda Komün'ü "büyük bir toplumsal devrimin öncüsü..." gelecek devrimlerin başlangıç noktası" olarak selamlıyordu.[3]

Ama Komün ne anarşistlerin ne de komünistlerin tekelindedir. Komün'ün programı, tek bir etiket yapıştırılabilecek kadar kesin bir kimlik taşımaz. Tam tersine, Komün net ideolojik ya da yanlı sınıflandırmaları tanımaz. Çok çeşitli çıkarları ve özlemleri yansıtarak herkes için bir şey ifade ediyordu. Son dö-

nemlerde yapılan araştırmalarda karmaşık niteliği bir kez daha vurgulanmıştır. Hem merkezi hem federalist, hem otoriter hem özgürlükçü eğilimleri yansıtmaktadır. Komün'de ütopyacılık pratik deneyselcilikle, yurtseverlik, evrensel kardeşlik düşüncesiyle içiçe girmişti. Toplumsal bileşimi açısından işçilerin, serbest meslek adamlarının, tüccarların ve zanaatkârların bir karışımıydı. Bakuninciler, Marksistler, Proudhoncular, Blanquistler, Cumhuriyetçiler ve Jakobenler, bir aradaydılar.

Ancak Komün'ün kökleri lokal düşüncelere uzanıyordu; yönelimi ağırlıkla adem-i merkeziyetçi ve özgürlükçü doğrultudaydı; taktikleri kendiliğinden ve doğrudan eylemlere dayanıyordu. Başka yerlerde olduğu gibi Fransa'da da çoğu emekçinin gözünde de, ideal toplum hâlâ konseylerin, kulüplerin ve komünlerin doğrudan demokrasisi, işçilerin, zanaatkârların ve köylülerin barış ve sukün içinde yaşayacakları, katıksız bir ekonomik ve politik özgürlüğün tabandan örgütleneceği antiotoriter bir topluluktu. Ortaçağlardan beri tüm başkaldırı ve direnmelerin de talepleri bunlardan başka birşey değildi.

Bu yaklaşıma bağlı kalan Komün, hem ekonomik, eğitsel ve kültürel, hem de politik ve askeri konularda yerel denetim uygulamaktaydı. Din adamlarının mülklerine el koydu ve kiliseleri toplumsal forumlara çevirdi. Polisi ve orduyu kaldırarak, onların görevlerini subayları seçimle gelen sıradan yurttaşlara ("silahlı halka") devretti. Kamu görevlerinde seçim ilkesini yürürlüğe koydu ve maaşlarını işçi ücretleriyle sınırladı. Çok kısa bir ömrü olduğu ve daha çok yiyecek ve savunma sorunlarıyla uğraştığını gözönünde, bulundurursak, Komün'ün reform önlemleri etkileyiciydi. Kiralar dondurulmuş ve borç ödemeleri ertelenmişti. Özgür okullar açılmış, bir sanatçılar konseyi oluşturulmuştu (başında Proudhon'un dostu Courbet vardı). Temel kamu hizmetleri (-posta, kanalizasyon, gaz ve ulaşım-) etkin biçimde işletilebiliyordu.

Çalışma ve sanayi alanındaki reformlar özellikle dikkat çekici türdendi. Fabrikalarda cezalar kaldırıldı; firmlarda gece çalışmasına son verildi; kimi işyerlerinde on saatlik işgücüne geçildi. Komün herşeyden önce sıradan işçilerin kendi kendilerini idare edebileceklerini kanıtlamıştı. Taş kesiciler bir sigorta programı hazırladılar. İşsiz kadınlar kooperatif atölyeleri örgüt-

lediler. Her bölgede sendikalar ve fabrika konseyleri boy gösterdi. Sahiplerinin terkettiği fabrikalar işgal edildi ve (Rus ve İspanyol devrimlerindeki işçilerin özyönetim deneyimlerini önceleyen bir biçimde) işçi kooperatifleri haline getirildi. Aralık 1870'de bir işçi kulübü, "nasıl köylüler 1789'da toprağa el koydularsa, bugünün işçilerinin de üretim araçlarına el koyma hakları bulunduğuna inanıyoruz," diyordu.[4] Komün yaşadıkça bu tür açıklamalar hep yinelendi. Örneğin, Paris'i Savunan Kadınlar Birliği'nin şöyle bir açıklaması vardı: "Çalışmayı işçinin kendi emeğinin ürününden yararlanacağı biçimde yeniden örgütlemenin tek yolunun, çeşitli sanayileri işletip kârları paylaştıracak özgür üretici kooperatifleri kurmak olduğunu düşünüyoruz." Bu açıklama devam ediyordu: "Erkek ve kadın işçiler arasındaki her türlü rekabete son verilmesi gerekmektedir, çünkü onların çıkarları kesinlikle birdir ve dayanışma içinde bulunmaları Emek'in Sermaye'ye karşı nihai ve evrensel darbesinin başarı kazanmasında temel bir önem taşımaktadır."[5]

Komün'ü, Avrupa anarşizmi ile sosyalizminin gelişmesi açısından benzeri görülmedik önemde bir olay durumuna getiren özellikler bunlardı. Komün'e katılanlar arasında, 1865'te ölen Proudhon'un yandaşlarının (Courbet, Longuet, Vermorel vb.) bulunması şaşırtıcı değildir. Etkisi Marx'tan tartışma götürmez biçimde daha büyüktü. Komünarların "Federaller" adıyla anılmaları bunun yeterli kanıtıdır. George Woodcock'un gözlemlediği gibi, "herkese bütün haklarını ve her Fransıza bir insan, bir yurttaş ve bir emekçi olarak yeteneklerini tam olarak sergileme olanağını güvence altına alan Komün'ün mutlak özerkliğinin Fransa'daki bütün yörelere yayılması'nı isteyen 19 Nisan 1871 tarihli Komün bildirisi belki de Proudhon'un kendisi tarafından kaleme alınmıştı.[6]

Elisée ve Elie Reclus kardeşler (Elie sonradan Bibliothèque Nationale'in müdürü olacaktı) gibi çok sayıda Bakuninci anarşist de komünde yer almıştı. Ayrıca, Louise Michel gibi geleceğin anarşistleri, Benoît Malon, Gustave Lefrançais, Arthur Arnould ve Eugène Varlin gibi yarı-anarşist ve özgürlükçü sosyalistler de vardı. Versailles askerlerinin eline geçen Varlin ağır işkenceler görmüş, sakat edilmiş ve kurşuna dizilmişti: Ko-

mün'ün en ünlü şehitlerinden biri olan Varlin 1870'de şöyle yazıyordu: "Gelecekteki devrim, işçileri kapitalizmin ya da politik sömürünün her biçiminden tamamen kurtaracak ve bütün toplumsal ilişkileri adalet ilkesine göre temellendirecektir."[7] Komün'e katılan diğer tanınmış eylemciler arasında İtalyan devrimcisi Amilcare Cipriani ve sonradan sürgüne gönderilen Emile Henry'nin babası Fortuné Henry de sayılabilir.

Komün gerek İtalya, İspanya ve İsviçre, gerekse Fransa'daki anarşist harekete büyük bir hız kazandırmıştı. Dahası, anarşist-komünizm ve eylemli propaganda öğretileri doğrudan Komün'ün ürünüydü ve 1870'lerde üçü de Komün'ün ardından anarşist olan Kropotkin, Malatesta ve Paul Brousse tarafından geliştirilmişti. Aslında eylemli propaganda sözcüğü asıl anlamıyla bireysel terör eylemleri değil, Paris Komünü çizgisindeki bir toplumsal devrimin üssü olarak bir kasaba ya da mahallenin ele geçirilmesi anlamına geliyordu. Sınırlardan İspanya, İsviçre ve İtalya'ya kaçan pek çok Komünar militan, gittikleri yerlerde yerel anarşist hareketleri teşvik etmiş ve Anti-Otoriter Enternasyonal'in kurulması için çalışmışlardı.

Komün, herşeyden çok, yeni doğan özgürlükçü hareketin esin kaynağıydı. Bütün ülkelerdeki anarşistlerin gözünde, federalist ve anti-devletçi ideallerin kendiliğinden ifadesi, toplumsal devrimin ve gelecekteki özgürlükçü düzenin bir modeliydi. "Geleceğin toplumu," diye yazıyordu Bakunin **Paris Komünü ve Devlet Fikri**'nde, aşağıdan yukarıya işçilerin özgür birlik ve federasyonu biçiminde örgütlenecektir. Bu önce birlikler ardından bölgeler, uluslar ve sonunda büyük uluslararası ve evrensel federasyon biçiminde gerçekleşecektir. İşte o zaman gerçek ve canlı özgürlük ve mutluluk düzeni doğacaktır."

Komün, görmüş olduğumuz gibi, Kropotkin'in düşüncesini de benzer biçimde etkilemiş; Kropotkin'in **Bir Asinin Sözleri, Ekmeğin Fethi** ve **Tarlalar, Fabrikalar ve Atölyeler**'de geliştirdiği toplumsal devrim modeline örnek oluşturmuştu. Kropotkin'in anarşist yaşamı tamamen 1871 Paris Komünü ile 1921 Kronstadt Komünü arasındaki elli yıla denk düşüyordu. 1871'de Paris Komünü'nün bastırılmasının ardından bilimsel araştırmalarını bırakarak kendini devrimci davaya adadı. 1872'den 1874'e kadar Çaykovski çevresinin üyesi olarak, işçilere ve

köylülere Komün'ün dersleri konulu konferanslar verdi, Hapse atıldığı St. Petersburg'da bitişikteki hücrede yatan bir arkadaşına, Komün'ün tarihini anlatmıştı. Kropotkin, "ilk denemeden öteye geçemeyecek" olan Komün'ün sınırlılığını kabul ediyordu. Devleti tamamen yıkmadığını ve otoriter-devrimci grupların özgürlükçü karakterini lekelediğini görmüştü. Gene de, "rezil burjuva sömürü düzenine son verecek, halkı devletin vesayetinden kurtaracak ve insanlığın evriminde yeni bir özgürlük, eşitlik ve dayanışma çağını açacak" ilk kahramanca çaba olarak yüceltmekteydi.[8]

Komün, kısa ömründe hem ünlü hem de adsız kahramanların sayısız cesaret örneklerine tanıklık etmişti: Montparnasse İstasyonu'nun dışındaki bir gazete bayiinde sakince oturan bir işçi, yoldaşlarının gitmesinden çok sonra, Versailles askerlerinden oluşan bir müfrezeye ateş açacak ve cephanesi tükenince ağır ağır yürüyerek uzaklaşacaktı. Charles Delescluze, silindir şapkası, redingotu ve kırmızı kuşağıyla yenilginin hemen öncesinde barikatların üstüne çıkacak, yaşlı vücuduyla Versailles'ın keskin nişancılarının önünde batan güneşin kızıllığında ölümsüz bir siluet olarak tarihe yazılacaktı. Louise Michel 18 Mart'ta bir sokaktan aşağıya "İhanet!" diye bağırarak koşacak ve Montmartre tepelerindeki silahların kaldırılmasını önleyecekti. Louise Michel ile Elizabeth Dmitrieff bütün umutlar sönüp gittikten sonra da malzeme taşıyacak, yaralılara bakacak ve barikatların arkasına silah götüreceklerdi. Böylesine duygu, inanç ve cesaret dolu eylemler Komün'ü Fransa'da olduğu kadar Fransa dışında da destanlaştırmış, trajik soruna karşın insanlığın kurtuluşu için esin kaynağı olmasını sağlamıştır. "Tarih," diyordu Marx, "büyüklüğü bakımından bununla kıyaslanacak bir örneğe sahip değildir." "Onlar deliydiler," diyordu ressam Renoir, "ancak sol memelerinin altında asla sönmeyen bir kor parlıyordu."[9]

Bununla birlikte Komün'ün karanlık yanları, ihanet ve hoşgörüsüzlük anları da vardı. Anısının Devrimci çevrelerde uyandırdığı saygı, bunları gölgede bırakmıştır. Komün kahramanlar olduğu kadar alçaklar da çıkarmıştı; yahudi-karşıtlığı ve entelektüel düşmanlığı, Action Française'i ve yirminci yüzyıl faşizmini önceleyerek başlarını kaldırmışlardı. Ücretlerde eşitlik ola-

cağı ilan edildiği halde, Komün'ün önderleri kendilerine günde onbeş frank aylık bağlamışlardı. İşçi ücretinin çok üstündeki bu rakkam ancak bir fabrikadaki ustabaşının yá da Ulusal Muhafızlar'daki kıdemli subayların ücretine eşti. Courbet, Malon, Lefrançais ve Arnould gibi özgürlükçü kişilerin muhalefetine karşın, Kamu Esenliği Komitesi kuruldu, basına sansür getirildi ve her politik eğilimden yirmi-yedi gazete kapatıldı. Felix Pyat ve özellikle Raoul Rigault, keyfi tutuklamaların ve idamların emrini vererek, Lefrançais ve Deleschuze'un şiddetle karşı çıkmalarına karşın rehin alma yöntemini uygulayarak Komün'ün soylu imajına leke düşürmüşlerdi. Komün'ün yalnızca ilk on gününde dörtyüzden fazla insan tutuklandı; Paris Başpiskoposu'yla çok sayıda rahip gözaltına alındı ve kurşuna dizildi.

Genç de bütün bunlar ulusal hükümetin vahşeti yanında hiçbir şeydir. Ulusal hükümetin baskılarını, Meksika Savaşı'nda hiç esir almamasıyla övünen acımasız olan General Gallifet yönlendiriyordu. Paris'te bir hafta içinde Fransız Devrimi boyunca öldürülenin iki katından fazla insan katledildi. 25.000'den fazlası boğazlandı, 5.000'i sınır dışı edildi. 50.000'i tutuklandı, 14.000' i mahkûm edildi ve binlercesi sürgüne gönderildi. "Paris'ten yeni döndüm," diye yazıyordu Adolphe Tiers, Versailles'daki dışişleri bakanına, "orada berbat manzaralara tanık oldum.[10]

Önceki haftaların neşeli atmosferiyle keskin bir zıtlık oluşturan baskıların yoğunluğu ve vahşeti, isyanın niteliğiyle taban tabana zıttı. Çünkü Komün herkes için bir bayram sevinçli ruhların bir patlaması, Lenin'in sözleriyle "ezilenlerin festivali"ydi. Ve Komün'e damgasını vuran özellik yoğun kardeşlik, dayanışma, cömertlik ve umut duygularıydı. Trajediye bunları da eklediğimizde, başkaldırının sonu daha da katlanılmaz geliyordu. "Komünarlar," diye yazıyordu Kropotkin, "kamçılanmış, hançerlenmiş, kurşuna dizilmiş ve Versailles katilleri tarafından karınları deşilmişti." Kalelerde ve hapishanelerde 3.000 kadar insan öldü; Satory deposunda insanlar topluca kurşuna dizildiler; ele geçirilen her barikattaki savunucular hemen orada katledildiler; Mur des Fédérés'de 147 kişi öldürüldü.

Ortalığı kaplayan histeri dalgası ve söylentiler de pek çok masum kişinin boğazlanmasına neden olmuştu. Süt şişeleri taşı-

yan kadınlar, kundakçılar (**pétroleuses**) diye arkalarından vuruldular. "Pervazda bir el görünse, pencereye mermi yağıyordu," diye yazmıştı Voltairine de Cleyre.

"Boğazlardan bir protesto çığlığı çıksa ev işgal ediliyor, oturanlar dışarı çıkarılıyor, duvar diplerine sıralanıyor ve hemen kurşuna diziliyordu."[11] Bunun üzerine yetkili makamlara çoğu imzasız yaklaşık 400.000 ihbar mektubu gelmişti. Louise Michel Yeni Kaledonya'ya sürüldü ve orada anarşizme geçti. Ciddi biçimde yaralanan Elizabeth Dmitrieff İsviçre'ye kaçtı, sonra anayurdu Rusya'ya geçti, politik bir sürgünle evlendi ve Sibirya'da erken yaşlarda öldü. Bu arada, Londra **Times** gazetesi "Versailles askerlerinin son altı günde insanlık dışı üç yasasına göre tutukluları kadınları ve çocukları kurşuna dizmesini, süngülemesini ve dişlerini sökmesini "protesto ediyordu. Condan Times tepkisini" Hatırlayabildiğimiz kadarıyla, tarihte böyle bir olay görülmemiştir."[12] sözleriyle dile getiriyordu. Öte yandan Bakunin Komün "monarşik ve dinci gericiliğin cellatlarınca kılıçtan geçirilip kanla boğulduğu" için "Avrupa proletaryasının düşlerinde ve kalbinde daha da canlı ve etkili hale geldiğini" yazmaktaydı.

Paris Komünü tek başına bir olay olarak görülmemelidir. Tam tersine, hem bölge hem de zaman olarak, 1870'lerin başlarında güneybatı Avrupa'ya kadar yayılan daha geniş bir hareketin parçasıydı. Aslında sınırlarının ötesine yayılmadan önce Fransa'da bir harekete dönüşmüş durumdaydı. Paris'te değil, İkinci İmparatorluk'un çöküşünün ardından Eylül 1870'de taşra kentlerinin en devrimcisi olan Lyon'da doğmuştu. Lyon Komünü'nün kurulduğu haberi Rhone vadisinde ve Provence'de zincirleme bir tepkiye yol açmıştı. Sonbahar ve kış aylarında Marsilya, Toulouse, Narbonne, Cette, Perpigman, Limoes, Saint-Etienne, Le Creusot ve diğer kasabalarda ayaklanmalar başladı. Bir kabarıp bir alçalan hareket kısa ömürlüydü (kimi yerlerde Komün asla yeraltından çıkamadı) ama, özellikle Lyon ve Marsilya'da (ilkbaharda Paris Komünü'nün kurulmasıyla yeniden canlanan yerler) büyük önem taşımaktaydı.[13]

Güney'de Bakuninciler baskenttekinden daha önemli bir rol oynamışlardı. Marsilya'da Bakunin'in izleyicilerinin üçü, Gas-

ton Gremieux, Charles Alerini ve André Bastelica olayların merkezinde yer alıyordu. Lyon'daysa dümenin başında bizzat Bakunin ve yakın arkadaşı Albert Richard vardı. Bakunin'in General Cluseret'in yardımıyla belediye binasını ele geçirdikten soraki ilk hareketi devletin kaldırıldığını ilan etmek olmuştu. 25 Eylül 1870'te bu doğrultuda duvar afişleri asıldı:

MADDE 1: Gücünü yitiren devletin yönetim ve idare aygıtı kaldırılmıştır.

MADDE 2: Bütün ceza ve sulh mahkemeleri feshedilmiş ve yerlerine Halk'ın adaleti konmuştur.

MADDE 3: Vergi ve ipotek borçları iptal edilmiştir. Vergilerin yerini, federatif komünlerin Fransa'nın kurtuluşunun gereksinimine göre varlıklı sınıflardan toplayacağı katkılar alacaktır.

MADDE 4: Devlet kaldırıldığı için, özel borçların ödenmesine artık kimse karışamaz.

MADDE 5: Belediyenin varolan bütün yönetim organları da kaldırılmıştır. Bunların yerine her komün Fransa'nın selametine uygun komiteler geçirecektir. Bütün yönetim yetkileri Halk'ın doğrudan gözetimi altında bu komitelerce kullanılacaktır.

MADDE 6: Ülkenin her departmanının en büyük şehrindeki komiteler Fransa'nın kurtuluşu için tasarlanmış bir devrimci meclise iki delege gönderecektir.

MADDE 7: Bu meclis Lyon'un belediye binasında hemen toplanacaktır, çünkü Lyon Fransa'nın ikinci büyük şehridir ve ülke savunması görevinin üstesinden hakkıyla gelebilir. Halk tarafından desteklenen bu meclis Fransa'yı kurtaracaktır.

SİLAH BAŞINA!!![14]

Komünal hareket Güney Fransa'dan titreşimlerinin anında duyulduğu İtalya ve İspanya'ya sıçradı. İtalya'da. Bakunin'in aktif olarak yer aldığı son eylemi olan 1874 Bolagna ayaklanması biçimini aldı. Son yankısıysa Bakunin'in genç izleyicileri Malatesta, Cafrero ve Stepniyak'ca yönlendirilen 1877 Benevenla isyanıyla duyuldu. İspanya'da ise 1873-74 arasındaki "kantoncu" hareketin esin kaynağı doğrudan Fransa'daki, özellikle de Lyon ve Marsilyadaki olaylardı. Pireneleri aşan pekçok sığınmacı (aralarında Alerini ve Paul Broussé de vardı) komün-

lerin oluşumunda ve Temmuz 1873'teki Barselona genel grevinde yer almışlardı.

Dahası Paris, dünyanın değişik yerlerindeki daha genel bir devrimci komünler geleneğinin de parçasıydı. İki yüzyıla yayılan bu örnekler şöyle sıralanabilir: 1793, 1848 ve 1871'de Paris'te; 1905, 1917 ve 1921'de Rusya'da; 1874, 1877 ve 1920'de İtalya'da; 1918-1919'da Almanya'da; 1873-1874 ve 1936-1939'da İspanya'da; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Orta ve Doğu Avrupa'da (-Doğu Berlin, Poznan, Budapeşte ve Prag). Bunlara, merkezi otoriteye saldırısı ve işçi denetimi çağrılarıyla 1968 Paris isyanı ve, hakkında sınırlı bilgimiz olan ve 1967 yılında öğrenci ve işçilerce kendine "1871 Paris Komünü'nü model alarak" kurulan Şanghay Komünü de eklenebilir."[15]

Çoğunlukla aralarındaki tüm farklılıklara karşın bu olayların birçok ortak yanı da vardır. İleri ülkelerde değil (Marx'ın beklediği gibi), tersine zanaatkâr ve köylü ekonomileriyle güçlü bölgesel geleneklerin ağır bastığı, görece geri ve dışsal alanlarda (Bakunin'in öngördüğü gibi) meydana gelmişlerdi. Hepsi de aşağıdan gelen, adem-i merkeziyetçi, federalist, otoriter ve oligarşik rejimleri hedef alan özgürlükçü toplumsal devrimlerdi. Hepsi de, Kropotkin'in 1871'e ilişkin yazdığı gibi, "Devinimsiz bir havuzda bahar meltemiyle buhar olup uçan su" benzeri yıkılmış hükümetlerin boşluğunda, kendiliğinden bir sürü konsey ve komitenin fışkırışına tanıklık etmişlerdi. Hepsi de aynı bayram atmosferini, aynı yüce ruhu ve coşkuyu aynı cömertliği ve kahramanlığı sergileyen tümden eşitlikçi bir doğrultudaydılar. Hepsi de yoğun gericilik dönemlerinin peşinden gelen vahşi zulümlerin damgasını taşıyorlardı. Ve gelecekteki isyancılara esin kaynağı olacak kahramanlar doğurdular.

İtalya ve İspanya'da olduğu gibi Rusya'da da, Komün'ün, öncelikle 1873 ve 1874'te toplumsal isyanı başlatmak üzere "halka giden" genç popülistlerin üstündeki etkisi çok büyüktü. Kropotkin, yaşamının sonuna kadar bağlı kalacağı anarşizme Komün'ün ardından katılmış, hareketin içinde doğrudan yer almış olan Peter Levrov "bugün solgun bile olsa, proleter cumhuriyetin ilk şafağı" sözleriyle tanımlıyordu Komün'ü[16]

1905 Devrimi sırasında kendilerine Komünar adını takan bir grup anarşist Bialystok kasabasını "ikinci bir Paris Komünü"

halinc getirmeye çalışmıştı. Benzer şekilde 1917 Devrimi sırasında Moskova ve Petrograd'daki anarşistler de iki başkenti 1871 imajına göre biçimlenen eşitlikçi komünlere dönüştürmenin yollarını aramışlardı. Petrograd Anarşistler Federasyonu'nun savaş sloganı "Toplumsal Devrimle Anarşist Komün'e" idi.[17]

Marx'ı izleyen Lenin de Komün'ü ilk modern devrim, ikincisini Rus Devrimi'nin oluşturduğu bir tarihsel sürecin ilk aşaması sayıyordu. Lenin Nisan 1917'de Finlandiya İstasyonu'na yanında **Fransa'da İç Savaş**'la gelmiş, komünün programını **Nisan Tezleri** ile **Devlet ve Devrim**'de birleştirmişti. Lenin öldüğünde, cesedi bir Komünar bayrağına sarılmıştı; kırk yıl sonra Sovyet kozmonotlar uzaya Marx ve Lenin'in portreleriyle bir Komünar bayrağının kurdelesini götürmüşlerdi. Ne var ki özgürlükçü bir açıdan bakıldığında, Ekim Devrimi'nden sonra 1871'in idealleri ihanete uğramıştı; anarşistler Bolşevik diktatörlüğe yanıt olarak Komün'ü gösteriyorlardı.

Kronstadt 1921, Rusya'da komün geleneğinin son örneğiydi. Elbette Kronstadt ile Paris arasında farklılıklar vardı. Kronstadt iki hafta süren daha küçük bir olaydı ve görece daha az kayıpla sonuçlanmıştı. Dahası, isyancılar sosyalist (en azından isim olarak) bir rejimle karşı karşıyaydılar. Ancak çarpıcı benzerlikler öylesine çoktu ki, Petrograd'daki anarşistler Kronstadt'a "İkinci Paris Komünü" adını takmışlardı. Aynı özgürlükçü atmosfer, merkezi iktidarın aynı biçimde reddedilişi, konseylerin ve komitelerin aynı biçimde kendiliğinden oluşumu, aynı işçi denetimi çağrıları, aynı kahramanca eylemler, aynı saldırıya geçmeme başarısızlığı ve aynı kanlı son söz konusuydu. Tuhaf bir ironiyle tarihler bile çakışıyordu: Paris 18 Mart 1871'de ayağa kalkmış, Kronstadt elli yıl sonra aynı gün, 18 Mart 1921'de düşmüştü Aleksandr Berkman bu koşutluğu şöyle söze döküyordu: "Galipler 1871'deki komün'ün yıldönümünü kutluyorlar. Troçki ve Zinovyev, Parisli isyancıları boğazladıkları için Thiers'i ve Gallifet'i lanetliyorlar."[18]

Bununla birlikte Paris örneği ölmedi. 1936'da Barselona'da, 1956'da Budapeşte'de ve 1968'de Prag'da yine komünler kuruldu (-bu isyanların hepsi Marksistler tarafından ezilmiş ve dolayısıyla Marksisler'in devrimci iflaslarını kanıtlamıştı). "Kimi

yenilgiler vardır ki aslında zaferdirler," diyordu Karl Liebknecht 1919'da katledilişinin öncesinde, "kimi zaferler de vardır ki yenilgilerden daha utanç vericidir."[19] Paris'ten Prag'a kadar komünal ayaklanmalar için uygun bir yazıttır bu. Ama komüncülerin geleneği merkezi yönetime bir alternatif olarak hâlâ yaşamaktadır. En azından Kropotkin buna inanıyordu: "İnsanlık, devletin zincirlerini koparıp putlarını yıkarak, artık ne efendi ne de köle tanıyan, özgürlüğün fethine doğru yürüyüşümüzde yolumuzu aydınlatan ilk kurtuluş deneyiminin bedelini kanları ve ızdıraplarıyla ödeyen soylu şehitlere saygı duyan daha iyi bir geleceğe doğru ilerleyecektir."

Notlar:

(1) Engels, aktaran Frank Jellinek, **The Paris Commune, 1871** (Londra, 1937), s.176; Marx'tan Ludwig Kugelmann'a, 12 Nisan 1871. Marx'tan yapılan bütün diğer alıntılar alınmıştır (Londra, 1871). **Fransa'da İç Savaş**'tan.
(2) Bakunin'in bu ve diğer alıntıları için, der. Nicolas Walter **The Paris Commune and the Idea of the State.** (Lozan, 1971).
(3) Guillaume, aktaran der. Jacques Rougerie, **Procès des Communards** (Paris, 1964), s.14. Kropotkin'den yapılan bütün alıntılar için yine onun **Paris Komünü** adlı denemesi, der. Nicolas Walter, **Freedom Pamphlet** No: 8 (Londra, 1971).
(4) Der. Eugene Schulkind, **The Paris Commune of 1871: The View from the Left** (Londra, 1972), s.39.
(5) Der. Stewart Edwards, **The Commonurds of Paris, 1871** (Londra, 1973), s.135.
(6) George Woodcock, **Pierre-Joseph Proudhon** (Londra, 1956), s.276-277.
(7) Schulkind, **The Paris Commune,** s.33.
(8) Ayrıca bkz. Nicolas Walter, "The Paris Commune and the Anarchist Movement," der. Walter, **Freedom Pamphlet** No: 8.
(9) Alistair Horne, **The Fall of Paris: The Siege and the Commune, 1870-1871** (Garden City, N.Y., 1967), s.472.
(10) Jellinek, **The Paris Commune,** s. 320.
(11) Voltairine de Cleyre, **Selected Works** (New York, 1914), s.246.
(12) Schulkind, **The Paris Commune,** s. 27.
(13) Bkz. Jeanne Gaillard, **Communes de province, Commune de Paris, 1870-1871** (Paris, 1971).
(14) Schulkind, **The Paris Commune,** s. 74.
(15) Der. John Hicks ve Robert Tucker, **Revolution and Reaction: The Paris Commune of 1871.** (Amherst, Mass., 1973), s.113.
(16) Schulkind, **The Paris Commune,** s.294.
(17) Paul Avrich, **The Russian Anarchists** (Princeton, 1967), s.48, 126.
(18) Alexander Berkman, **The Bolşhevik Myth (Diary 1920-1922)** (New York, 1925), s.303.
(19) Stewart Edwards, **The Paris Commune, 1871** (Londra, 1971), önsöz.

XVIII

PAUL BROUSSE: OLASILIKÇI ANARŞİST

Paris Komünü'nün anarşizme kazandırdığı pek çok kişi içinde Fransız hekim Paul Brousse de vardı. Bugün unutulmuş olsa da, Brousse yüzyıl önce, Birinci Enternasyonal'in anti-otoriter kanadı ile Fransız, İspanyol, İsviçre ve Alman anarşist hareketlerinin oluşum yıllarında önemli roller oynayan, uluslararası anarşist harekette saygı gören kişilerden biriydi. Çarın gizli polislerinden birinin kızı olan karısı Natalia Lundsberf da anarşizme yürekten inanmıştı ve Brousse onun kanalıyla 1870'li yıllarda İsviçre'deki anarşist sürgünlerle yakın ilişkiler kurmuştu.

1876'da Bakunin'nin cenaze töreninde konuşmuş, 1877 ve 1878'de İsviçre'deki anarşist dergi **L'Avant Garde**'ın çıkarılmasında Kropotkin'le ortaklaşa çalışmıştı. Yine Kropatkin'le birlikte ondokuzuncu yüzyıl sonlarının temel anarşist öğretilerinden ikisini, komünist-anarşizmi ile eylemli propagandayı formüle etme çalışmalarına katıldı.

Brousse, politik gelişmesinin izlediği alışılmışın dışındaki yol da ilginçdir. İlk yıllarındaki uzlaşmaz anarşist eğilimleri, ayaklanma ve isyan yanlılığı sonradan "olasılıkçılık" diye bilinen ılımlı bir sosyalizm biçimine kaymış, nihayet yani yüzyılın ilk yıllarında Paris Belediye Konseyi başkanlığı ve Fransız Parlamentosu üyeliğinde son bulmuştu. Anarşizmden kopması özgürlükçü yoldaşlarının düşmanlığını kazanmasına yol açmıştı. Eski bir reformist ve anarşist olarak Marksistler tarafından da aforoz edilmişti. Marksistler, ayrıca Brousse'nin kurucu üyelerinden olduğu İkini Enternasyonal'ce destek görmesine de büyük bir öfke duyuyorlardı.

Brousse 23 Ocak 1844'te güney Fransa'daki Montpellier'de rahat yaşayan bir orta-sınıf ailenin oğluydu. Büyükbabası tahıl tüccarı, babası ise, Montpellier Üniversitesi'nin tıp bölümünde kimya kürsüsünün başkanlığını yapan bir hekimdi. Genç Brousse de bu okula kaydoldu ve 1867'deki kolere salgını sırasında hastanede staj yaptı. Bu nedenle bütün üniversite harçlarından muaf tutulmuştu. Öğrenimini tamamlayınca doktorluğa başladı. Bu arada gelecekteki rakibi Jules Guesde'nin çıkardığı **Les Droits de l'Homme** adlı radikal gazeteye 1870'de gönderdiği yazılarıyla politikaya ilk adımlarını atdı.

Önceden dikkat çekildiği gibi, Brosse'u (Kropotkin, Malatesta ve başkaları gibi) anarşist yapan Paris Komünü'ydü. Komün hareketini desteklediği ve Komün'ün ezilmesinden sonra yasadışı ilan edilen Uluslararası Emekçiler Birliği'nin Montpellier seksiyonunun üyesi olduğu için 1872 yılında tutuklanıp dört ay hapse mahkûm edildi. Komün isyanının etkilerini sınırlarında hissetmeye başlayan İspanya'ya kaçtı ve orada güney Fransa'da devrimci komünlerin hayata geçirilmesinde yer almış, kendisi gibi birer sürgün olan Bakuninci Charles Alerni ve Camille Camet'le tanıştı. Nisan 1873'te üç kaçak Barselona'da Enternasyonal'in Fransızca seksiyonunu kurdular. Brousse, Enternasyonalin Fransa'da diri tutulmasına yardımcı olan ve ülkeye gizlice sokulan **La Solidarité Révolutionnaire** gazetesinin yönetmenliğini üstlendi.[1]

Bu sırada komün hareketi İspanya'da sağlam kökler salmış ve 20 Haziran 1873'te aralarında Brousse'un da bulunduğu bir grup Enternasyonalist, Brousse'un daha sonra Kropotkin'e anlat-

tığı gibi, "ya devrim ya ölüm" kararlılığıyla Barselona'nın belediye binasını ele geçirmişlerdi."[2] Çok çabuk dağılan bu girişimin ardından, bir ay sonra, hükümetin işçileri orduya almaya başlamasıyla çöken bir genel grev patladı. Brousse'nun da aktif rol oynadığı genel grevin başarısızlığı genç ihtilalci üstünde derin etkileri bırakmış, Brousse ömrünün geri kalan bölümünde devrimci silah olarak genel greve her zaman karşı çıkmıştır.

Proudhon'un federalist fikirlerini savunan Francisco Piy Margall'ın Temmuz 1873'te iktidardan indirilişinin ardından Barselona'ya gerici bir askeri yönetim egemen olunca bu kent devrimci bir sığınak olma özelliğini yitirdi. Bunun üzerine Brousse da, Alerini, Camet ve Enternasyonal'in Barselona seksiyonunun önderi Garcia Vinas'la birlikte İsviçre'ye geçti. Brousse'un yola çıkışı, Avrupa anarşist hareketinin ön sıralarına geçtiği Jura Federasyonu ve Anti-Otoriter Enternasyonal'deki altı yıllık faaliyetlerinin ilk adımlarını oluşturuyordu. Brousse o zaman otuz yaşındaydı. İnsanın içine işleyen kahverengi gözleri, siyah sakalı ve dalgalı koyu saçlarıyla karşılaştığı herkeste güçlü bir izlenim bırakıyordu. Kropotkin onu **Bir Devrimcinin Anıları**'nda şöyle anlatmaktadır: "Her fikri geometrik bir mantıkla en son noktasına kadar götürmeye hazır, devlete ve devlet örgütlenmesine güçlü eleştiriler yönelten, akıl dolu, eğlendirici, keskin ve canlı zekâya sahip genç bir doktor. Fransızca ve Almanca iki gazete çıkaracak, ciltler dolduracak kadar mektup yazacak, ve işçilerin akşam toplantılarına canlılık verecek zamanı bulabiliyordu. 'gerçek' bir güneyli kurnazlığıyla insanları örgütlemekte çok etkiliydi"[3]

Bern'e yerleşen Brousse, hemen, uluslararası, anarşist hareketin nüvesini oluşturan Jura Federasyonu için ajitasyon ve propaganda faaliyetlerine girişdi. İsviçre'deki Fransız sürgünlerin en yeteneklilerinden biriydi. Uzlaşmaz bir özgürlükçü olarak genel oy hakkına karşı çıkıyor. Genel oy hakkına, Proudhon'un anlayışı doğrultusunda, "basit sayıların vahşeti" olarak saldırıyor ve ayrıcalıklı toplumsal kesimlerin işçileri boyunduruk altında tutmasının bir aracı sayıyordu. Enternasyonal'deki merkezi örgütlenmeye de aynı ölçüde karşıydı. Marx'a ve Genel Konsey'e yönelttiği aralıksız eleştiriler yüzünden Eylül 1872'de Montpellier seksiyonundan atılmıştı. Aynı yıl Bakunin ile bir-

likte Guillaume da Bague kongresinde Enternasyonal'den kovuldular.

Brousse, Bern'e gelişinden kısa süre sonra, Jura Federasyonu'nun yerel Fransızca seksiyonunu örgütleyerek, anarşistlerin kalesi yapmıştı. Aynı zamanda, İsviçre'deki Almanca konuşan işçilerin desteğini kazanmaya çalışıyordu. Jura Federasyonu'nun La Chaux-de-Fonds'daki 1874 kongresinde, Brousse'un ısrarı üzerine, Federasyon'un **Bulletin**'inin Almanca ekini çıkarmayı üstlenmişti. Ocak 1875'te, yine ağırlıkla Brousse'un çabalarıyla, Bern'de küçük bir Alman çalışma grubu oluşturuldu. Bu grup, aynı yılın Ekim ayında, toplumsal bir devrimle devletin yıkılması çağrısında bulunan, belki de ilk, Almanca anarşist programı hazırlamıştı.[4] Grup Mart 1876'da da Paris Komünü'nün beşinci yıldönümünü kutlamak üzere halka açık bir yürüyüş düzenledi. Ama o sıralar hem anarşistlerin, hem de sosyalistlerin simgesi olan kızıl bayrağı görünce öfkeden çılgına dönen karşı görüşlü kent sakinlerince yürüyüş dağıtıldı.

15 Temmuz 1876'da "bütün işçilerin tam, kesin ve sürekli kurtuluşlarını" isteyen **Die Arbeiter-Zeitung** çıkmaya başladı.[5] Mali açıdan Natalya Landsberg'in desteklediği gazeteyi, Alman anarşist hareketinin belli başlı kurucuları arasında bulunan üç Alman sürgün (Emil Werner, Otto Rinke ve August Reinsdorf) ve Kropotkin'le işbirliği halinde olan Brousse yayına hazırlıyordu. Makalelerin çoğunu Fransızca olarak Brousse ve Kropotkin kaleme alıyor, Werner de Almanca'ya çeviriyordu. Gazete İsviçre'de dağıtılmasının yanı sıra sınırdan gizli yollarla sokulduğu Almanya'da, ertesi yıl yayını durana kadar, anarşist propagandanın başlıca aracı haline gelmişti.

Bu arada, 1 Temmuz 1876'da Bakunin Bern'de ölmüştü. 3 Temmuz'daki cenaze töreni, Brousse, Guillaume, Elisée Reclus, Adhémar Schwitzguébel ve Nicholas Jokovsky'nin konuşmalarıyla politik bir gösteriye dönüştü. Brousse bu noktada anarşist harekette yeni yüzyıla girilene kadar önemli bir rol oynayacak olan eylemli propaganda kuramını ciddi olarak geliştirmeye başlamıştı. Terim Carlo Cafiero'ya mektubunda kullanan Malatesta'ya atfedilmektedir. Aslında Fransa ve İspanya'daki komüncü ayaklanmalarla beslenen bu fikir, daha önce 1873 yaz aylarında Brousse'un **Solidarité Révolutionnaire**'inde dile

getirilmişti. Brausse o günlerde Avrupa'nın dört bir yanındaki şehirlerde komünlerin kurulacağını öngörüyordu. Komünün "devrimin aracı" olma rolü anarşizm kuramının temelini oluşturmaktaydı.

Brousse'un devrimci keskinliği ve eylemli propagandaya ağırlık vermesi topladığı desteği gün geçtikçe arttırmış ve Jura Federasyonu'nun gayri-resmi önderi olan, daha ılımlı sendikalist görüşlere sahip James Guillauma, ciddi biçimde kafa tutmasını sağlamıştı. Ama Brousse özünde bir pragmatistti ve eylemli propaganda fikriyle tek tek suikastleri kastetmiyor, (onyıllar boyunca öyle sanıldı) tersine, 1871 Komünü'nde örneklendiği gibi yerel gösterileri, ayaklanmaları ve öbür toplu doğrudan eylem biçimlerini anlatıyordu.

Broausse "eylemli propaganda" terimini 1876 ve 1877'de Arbeiter-Zeitung'da bu anlamda kullanmıştı. 18 Mart 1877'de Paris Komünü adına Bern'de düzenlenen bir anma yürüyüşünde yine bu biçimiyle pratiğe geçirildi. Yürüyüşe, bu vesileyle **Kızıl Bayrak** adlı bir şarkı bestelemiş olan Brousse'un yanı sıra, Kropotkin, Schwitzguébel ve George Plehanov da katılmıştı. ("Rus Marksizminin babası" olan Plehanov o zaman genç bir Bakuninciydi. Bir yıl önce Aralık ayında onun da yer aldığı St. Petersburg'da Kazan Katedrali'ndeki gösteri gerçek anlamıyla eylemli propagandanın ilk örneği sayılabilir). Bakunin'nin mezarının ziyaret edilmesiyle devam eden Bern gösterisi polis tarafından dağıtılmıştı. Eylemli propagandanın daha dramatik bir örneği, ertesi yıl İtalya'da, Malatesta, Cafiero ve Stepniyak'ın önderliğinde Benevento ayaklanmasıyla sahneye koyuldu. Ama o da kısa süre içinde bastırıldı.[6]

Brousse, eylemli propagandanın dışında, Kropotkin'in, yaratıcısı olmasa da, önde gelen kuramcılığını yaptığı komünist-anarşizmin de ilk temsilcilerinden biriydi. Eylemli propaganda da olduğu gibi, komünist-anarşizm terimi de açık biçimiyle ilk kez 1876'da İsviçre'deki bir başka Fransız sürgünlerden François Dumartheray tarafından dile getirilmiş **Die Arbeiter-Zeitung**'da Brousse tarafından işlenmişti. İtalya'da da (yine eylemli propaganda da olduğu gibi) aynı anda ve bağımsız olarak formüle edilmiş Ekim 1876'da İtalyan Federasyonu'nun resmi programına alınmıştı. Anti-Otoriter Enternasyonal'in Verviers

Kongresi'nde hem Brousse hem de Andrea Costa, bireyleri gereksinimlerinden çok çalışmayla ödüllendiren Bakunin'in kolektivizmine bağlı kalan İspanyol anarşitleri Vinas ile Morago'nun karşısında, komünist-anarşizme şiddetle sahip çıkmışlardı. Ayrıca o günlerde İspanya'nın dışındaki çoğu Bakunincinin kolektivizmden komünist-anarşizme kayması, komünist-anarşizmin formüle edilmesinden önce ölen Bakunin'in de aynı yolu izleyeceğine inanmanın temelini oluşturuyordu.

1877 Yılı ortasında Brousse'un dikkati İsviçre'den Fransa'ya, Jura Federasyonu ve kışkırtıcı hareketten, kendi ülkesindeki anarşizmin canlanmasına kaymaya başlamıştı. Jura Federasyonu zaten gerilemekteydi. Bern'deki hareketse çökmüş **Arbeiter-Zeitung** kapatılmıştı. Brousse o yıl, Kropotkin'in yardımıyla, temel ilke olarak aşağıdaki şiiri benimseyen **L'Avant-Garde** adlı dinamik bir dergi çıkartmaya başlamıştı:

Kalkın, insanlar, bütün gücünüzle!
İşçiler, makinenin başına geçin!
Köylüler, el koyun toprağa!

İsviçre'de yasal, Fransa'da gizli dağıtılan **L'Avant-Garde,** uzlaşmaz bir kararlılıkla, devletin baştan aşağı yıkılmasını ve onun yerine "her gereksinim ve her isteğin çevresinde bağımsız insan gruplarının oluşmasına ve bu gruplarca bağımsız federasyonlar oluşturulmasına" dayalı bir toplum kurulmasını istemekteydi.[7]

1789'da ise bu kez Brousse Kropotkin'e 19. yüzyılın en etkili anarşist dergilerinden olan **Le Révolte**'yi çıkarmasında yardımcı olmuştu. Ama Brousse o yılın Haziran ayında tutuklanıp ülkeden çıkarıldı. Sınır dışı edilmeden önce ancak 7 hafta kalabildiği Brüksel'den, siyasal yaşamının yeni bir evresine başlayacağı Fransa'ya geçmeden önce, yaklaşık bir yıl kalacağı Londra'ya gitti.

Brousse'un anarşizmi 1870'li, olasılıkçılığı ise 1880'li yılların bütününü kapsamıştı. Anarşist inançlarını gözden geçiren Brousse eylemli propagandayı terketmiş ve eskiden küçümsediği parça parça reformların yararlılığını kabul etmeye başlamıştı. 1880'de Fransa'ya döndüğünde seçimlere düşmanca yaklaşmayı

da, bırakmıştı. Artık oy kullanmamakta ısrar etmiyordu. 1883'te, "ülkü birkaç pratik aşamaya bölünmelidir," diye yazıyordu, "bizim yönelimlerimiz de onları **olanaklı** kılacak şekilde **hazırlanmalıdır**".[8] Brousse, kısaca, reformist ve belediye sosyalizminin önde gelen bir savunucusu haline gelmişti. Fransa'da 1880'lerin en güçlü sosyalist hareketi olan Olasılıkçı Partiyi kurdu ve 1889'da İkinci Enternasyonal'in oluşumunda görev aldı.

Ne var ki bu gelişme görüldüğü kadar tutarsız değildi. Çünkü Brousse, yaşamöyküsünün yazarı David Stafford'un açıklığa kavuşturduğu gibi,[9] önceki önvarsayımlarının bir kısmını korumaktaydı. Anarşizmden olasılıkçılığa geçişi ani bir değişim, geçmişten keskin bir kopuş değil komünalist programının ihtilalci olmıyan bir biçimde devamıydı. Yerel eylemlere, özgürlükçü bir toplumun embriyonu olarak komüne duyduğu inanç, belediye düzeyindeki yeni reform programında da vardı. Bu, eninde sonunda bütün ülkeyi kapsayacak bir tür "tek şehirde sosyalizm"e benziyordu. İşçi sınıfı devriminin aracı olan komünün yerini, işçi sınıfının reformlarının aracı olan komün almıştı.

Brousse anarşist harekete bir daha asla dönmedi. Costa, Guesda, Plehanov ve Akselrod gibi, sosyalist bir siyasal hareketin kurucusu olan Bakuninciliğe erken yaşlarda gönül vermişti. Ama bu hareketten ayrılışı öbürlerinde çok önemli farklılıklar gösteriyordu: O Anarşizmden Marksizm uğruna vazgeçmemişti. Tam tersine, Birinci Enternasyonal'deki Bakuninci günlerinde olduğu kadar anti-Marksist, yine uzlaşmaz bir anti-merkeziyetçi ve anti-otoriterdi. Her türden seçkinlere ve soyut kuramsal sistemlere beslediği nefret de olasılıkçı ilkelerinin ayrılmaz bir bileşenini oluşturuyordu. Brousse ısrarla Marx "yanılmaz değildir". "O, Tanrı değildir." diyordu. Engels'in onu şöyle tanımlıyordu: "Brousse, karşılaştığım kafası en karışık insandı, anarşizmden anarşiyi çıkarmış ama diğer bütün deyişleri ve özellikle taktikleri korumuştu."[10]

İkinci Enternasyonal'in kurulmasıyla Brousse'un etkisi doruk noktasına çıktı. Ama ertesi yıl, 1890'da, genel grevi savunan ve entellektüellerle profesyonellerin partiye kabul edilmesine karşı çıkan Jean Allemane'ın yandaşlarının ayrılmasıyla

olasılıkçı hareket bölündü. Ömrünün geri kalan yirmi yılında gittikçe yalnızlaşan Brousse'nin sosyalist hareketteki etkisi sönüp gitti. Temmuz 1890'da Paris Belediye Konseyi'nin başkan yardımcısı olarak 1871 Komünü'nün bastırılmasında görev almış iki piyade taburunun onuruna bir resepsiyon düzenlenmesine izin verdi. 1889'da da "Cumhuriyet'in güvenliğinin en üstün yasa olduğu" gerekçesiyle Millerand'ın Fransız hükümetine girmesini (Üçüncü Cumhuriyet'te bakanlığı kabul edilen ilk sosyalist) onayladı.[11]

1905'de Paris Belediye Konseyi Başkanı olan Brousse bu sıfatla İspanya Kralı III. Alfonso'u ziyaret etti. Ancak bu hareketi eski anarşist yoldaşlarının düşmanlığının canlanmasına yol açtı ve Guillaume onunla bütün ilişkilerini kopardı. Daha sonra Brousse neredeyse tamamen unutuldu. 1910'da parlamentodaki koltuğunu kaybedince bir devlet akıl hastanesinin müdürlüğüne getirildi. 1912'de unutulmuş bir kişi olarak öldü.

Notlar:

(1) James Guillaume, **L'Internationale: Documents et souvenirs (1864-1878)**, 4 cilt. (Paris, 1905-1910), c.III, s.90-91.
(2) Aktaran David Stafford, **From Anarchism to Reformism** (Londra, 1971), s.37.
(3) Kropotkin, **Memoirs of a Revolutionist** (Boston, 1899), s.393-94.
(4) Max Nettlau, **Anarchisten und Sozialrevolutionäre** (Berlin, 1931), s.131-32; Andrew Carlson, **Anarchism in Germany** (Metuchen, M.J., 1972), s.83-84, 401-402.
(5) **Arbeiter-Zeitung,** 15 Temmuz 1876, aktaran Carlson, **Anarchism in Germany,** s.84.
(6) Brousse aynı yıl, eylemli propaganda "halkın bilincini uyandırmanın güçlü bir aracıydı" diye yazmaktaydı. **Bulletin de la Fédération Jurassienne,** 5 Ağustos 1877, aktaran Jean Maitron, **Le mouvement anarchiste en France,** 2 cilt. (Paris, 1975), c. I, s.76-77.
(7) J. Langhard, **Die anarchistischen Bewegung in der Schweiz** (Berlin, 1903), s.95; George Woodcock, **Anarchism: A History of Libertarian Ideas and Movements** (Cleveland, 1962), s.293.
(8) Aktaran Theodore Zeldin, **France, 1848-1945,** 2 cilt. (Oxford, 1973-1977), c. I, s. 753.
(9) Stafford, **From Anarchism to Reformism,** s.44, 183-84, 246-50.
(10) A.g.y., s. 143, 163.
(11) Aaron Noland, **The Founding of the French Socialist Party (1893-1905)** (Cambridge, Mass., 1956), s.22, 93.

XIX

GUSTAV LANDAUER'İN ŞEHİT OLMASI

Alman anarşisti ve kahramanı Gustav Landauer'in anısı son yirmi yıldır dikkat çekici biçimde canlandırıldı. Avusturya radyosu 1969'da bir programını "Münih Cinayeti: Gustav Landauer'in Yaşamı ve Çalışmaları" başlığıyla ona ayırmış; Tel Aviv'de bir anarşist grup onun ismini almış (İsrail komüncü hareketindeki etkisi büyüktü); Nisan 1974'te de New York'taki anarşist bir konferansda geniş katılımlı bir oturum onun yaşamı ve düşüncesine ayrılmıştı.

Aynı zamanda Landauer üstüne çeşitli dillerde bir dizi kitap ve makale yayınlandı. Max Nettlau ile Augustin Souchy'nin Almanca yazıp İspanyolca ve İsveççe basılan ve çoktandır baskısı bulunmayan eski çalışmalarının[1] yerine birer cilt halinde dört yaşamöyküsü basıldı.[2] Ayrıca yaşamı ve fikirleriyle ilgili yeni incelemeler de hazırlanmaktadır. Landauer'in kendi yazıları ise 1960 ve 1970 lerde son derece yararlı not ve sunuş yazılarını da

içeren bir çok antolojide yayımlandı;[3] uzun çalışmalarının bir çoğu, ise yeniden basıldı (bunlar arasında Shakespeare üstüne denemeleri ile ilk basımları Rütten ve Loening'ce kırk yıl önce yapılan Fransız Devrimi'nden mektuplarının toplandığı yapıt da vardır).[4] Landauer'in önemli yazılarının bir kısmı, çok önce, onu İspanya ve Latin Amerika'da geniş kitlelere tanıtan Diego Abad de Santillan tarafından İspanyolcaya çevrilmişti. İngilizce olarak elimizde bulunanlar ise, **Aufruf zum Sozializmus** (1911) ile **Die Revolution** adlı denemesinden (1908) kimi parçaların bir çevirisiyle, **Almanya'da Sosyal Demokrasi** başlıklı ve ilk olarak 1896'da Londra'daki Freedom Press tarafından yayımlanan kitabıdır,[5] başlıca denemelerini ve mektuplarını bir araya getiren bir derlemenin basımı oldukça gecikmiştir.

Landauer'e ilgi niçin canlandı? Onu önemli bir kişi haline getiren neydi? (Rudolf Rocker "ruhsal bir dev" olarak adlandırıyordu onu.)[6] İlk olarak, Landauer'in totalitarizmin askerlerinin elindeki trajik ve vahşi ölümü hâlâ öfke ve şefkat duyguları uyandırmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Alman devriminin en ünlü anarşist şehidiydi. Dikkat çekici kişilik özellikleri zeka ve kişisel yetenekleriyle (Rocker'i saymazsak) yirminci yüzyılın en etkili Alman anarşist entelektüeliydi de. Erast Toller, Hermann Hesse ve Arnold Zweig gibi önde gelen Alman yazarlar onun çalışmalarından övgüyle söz ederler. Landauer, çağdaş Alman tarihinden en etkileyici radikal yayınlarından olan **Der Sozialis**'i (Berlin, 1891-1899, 1909-1915) çıkartmıştı. **Ölüm Vaizi** (1893) adlı romanı dağınık, dolambaçlı ve tekrarlı anlatımlarla dolu bir yapıtdı. Ama öte yandan Shakespeare, Goethe, Hölderlin, Strindberg ve Walt Whitman üstüne özgün denemeler üreten duyarlı bir tiyatro ve şiir eleştirmeniydi. Ayrıca, Alman yazarı Hans Blüher'in yirminci yüzyılın en güzel aşk mektupları diye nitelediği mektupları kaleme almıştı.[7] Alman Ekspesyonist hareketinden yazarlarla, özellikle de Toller ve Georg Kaiser'le yakın ilişki içindeydi. 1892'den 1919'daki ölümüne kadar Neue Freie Volksbühne hareketinde yer alarak avantgarde Alman tiyatrosunda etkin bir rol oynadı.

Bunların dışında, anarşist ve anarşist-olmayan yazarların verimli bir çevirmeni olarak da iz bırakmıştı. Proudhon'un **Savaş**

ve Barış'ı ile **Ondokuzuncu Yüzyılda Genel Devrim Fikri**'nden kimi parçaları; Kropotkin'in **Karşılıklı Yardım, Tarlalar, Fabrikalar ve Atölyeler** ve **Büyük Fransız Devrimi** gibi belli başlı yapıtlarını, Almancaya aktardı. Etienne de la Boétie'nin **Gönüllü Köleliğin Söylemi**'ni; Oscar Wilde'ın **Dorian Gray'in Portresi**'ni ve **Sosyalizmde İnsanın Ruhu**'nu; George Bernard Shaw'un denemelerini ve ömrü boyunca coşkulu bir izleyicisi olmaktan hiç vazgeçmediği Whitman'ın şiirlerini çevirdi. (**Çimen Yaprakları**'nda insanın dünyayı kendi içinde taşıdığı şeklindeki kendi gizemsel inancının yansıdığını görüyordu ve 1919'da Bavyera'da Eğitim Bakanı olunca Whitman'ın şiirlerinin her okul çocuğunun ders programına girmesini önermişti.) Son olarak, felsefesine büyük bir hayranlık beslediği Alman ortaçağ mistiği Meister Eckhart'ın vaizleri ve denemelerinin çağdaş bir yorumunu düzenledi.

Landauer, Yahudi mistik filozofu Martin Buber'le kurduğu dostlukla da tanınır. Buber, Landauer'in etkisiyle özgürlükçü biri haline gelmiş ve Landauer'in Sosyalist Bund'una üye olmuştu. **Die Revolution**'u ilk yayımlayan ve ölümünden sonra Landauer'in yazılarıyla mektuplarını büyük zorluklara göğüs gererek derleyip yayıma hazırlayan kişi Buber'di. Bundan başka, Buber'in **Ütopya Yolları**'nda Landauer üstüne yazdığı bölüm İngilizce'deki sayılı ciddi değerlendirmelerden biri olma özelliğini hâlâ korumaktadır.[8]

Landauer insanı şaşırtacak kadar çok yönlü biriydi. Gazeteci, filozof, romancı ve eleştirmenlik gibi çeşitli dallardaki verimleriyle herkesi etkiliyordu. Yaşamöyküsünü yazan kişilerin onu farklı açılardan değerlendirmelerinin nedeni belki de budur. Ruth Hyman'a göre bir "ütopya filozofu", Charles Maurer'e göre "mistik bir anarşist", Eugene Lunn'a göre "romantik sosyalist", Wolf Kalz'a göre de "kültürel sosyalist ve anarşist"ti. Oysa Landauer kendine farklı bir etiket takıyor, "anarşist-sosyalist" diyordu. "Anarşi," diye yazmaktaydı, "insanın devlet, kilise ve sermaye putlarından kurtuluşunun ifadesidir, sosyalizm, insanlar arasında gerçek ve saf bir topluluk kurulmasının ifadesidir ve saf oluşu bireyin ruhunun ürünü olmasından kaynaklanır.[9] Spinoza, Schokin ve Tolstoy gibi çeşitli düşünürlerin etkisi altındaki Landauer, aynı zamanda sosyalist, bireyci, ro-

mantik, mistik, militan ve pasif direniş savunucusuydu. Ruskin ve Morris'in Sanatlar ve Zanaatlar Hareketi ile Geddes ve Howard'ın Garden City (Bahçe Şehir), hareketine de yakınlık duyuyordu. Gene de, tüm bu farklı unsurlara karşın, bütünlüklü bir toplum felsefesi ve devrim kuramı ortaya koyabilmişti.

Landauer 7 Nisan 1870'de Güneybatı Almanya'daki Karlsruhe'de orta-sınıftan bir Yahudi ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. Karlsruhe, Orta Çağ'a uzanan uzun bir toplumsal muhalefet tarihine sahip ve öbür iki önde gelen Alman anarşisti, Johann Most ile Rudolf Rocker'in de doğup büyüdükleri bir bölgeydi. Fransa-Prusya savaşının çıktığı 1870 yılı merkezi militer bir devlet olarak Almanya'nın doğuşuna da tanıklık etmişti. Landauer elli yıllık ömrü boyunca bu büyüyen canavarla savaşacaktı. Aynı zamanda, hiyerarşik ve otoriter karakteriyle Alman Sosyal-Demokrat Partisi'nde somutlaşan merkeziyetçi ve devletçi sosyalizm yorumuna da karşıydı. Döğüştüğümüz şey," diye öne sürüyordu, "yukarıdan, bürokrasi eliyle getirilen Devlet Sosyalizmi'dir, savunduğumuz şey de, özgürce birleşme, otoritesizlik, düşüncenin bütün prangalardan kurtulması, bağımsızlık ve herkesin refahıdır."[10]

1892'de, Heidelberg, Berlin ve Strassburg Üniversitelerinde öğrenim gördükten sonra, Berlin'de "Die Jungen" diye bilinen (Rudolf Rocker'in de üyesi olduğu) bir yıl önce Sosyal-Demokrat partiden atılanların kurduğu karşıt bir Marksist gruba katılmıştı. Grubun haftalık gazetesi **Der Sozialist**'in yayın yönetmenliğini üstlenerek, Bakunin ve Kropotkin'in çizgisi doğrultusunda Marksizm'in adem-i merkeziyetçi ve anti-otoriter bir eleştirisini geliştirdi. Devletin yerini aşağıdan örgütlenmiş özerk komünlerin oluşturduğu bir federasyonun almasını savunmaktaydı.

Kropotkin ve William Morris gibi Landauer de, "bağımsız birimlerden oluşan bir bütün, derneklerin derneği" diye nitelendirdiği Orta Çağ'ın adem-i merkeziyetçi komünal yaşamına hayranlık besliyordu.[11] Sınıf mücadelesi kavramını kabul ettiği halde, hem Marksist kuramın dogmatik katılığı, hem de ekonomik ve politik anlamdaki merkezi bürokratik otorite ona çok itici gelmekteydi. 1893'te İkinci Enternasyonal'in Zürih Kongresi'ne

alınmayan kişilerden biriydi (bir başkası da Rosa Luxemburg'tu). İtalyan devrimcisi Amilcare Cipriani bunun üzerine, "Sizin yasak koyduğunuz insanlarla, hoşgörüsüzlük ve vahşiliğinizin kurbanlarıyla beraberim" diye protesto ederek salonu terketmişti.[12] Landauer, anarşistlerin Sosyalist Enternasyonal toplantılarına kabul edilmeleri için son kez çaba harcadıkları 1896 Londra Kongresi'nden de (Errico Malatesta, Ferdinand Domela Nieuweahuis ve diğer anarşist delegelerle birlikte) kovulmuştu. Landauer, 1911'de yayımlanan **Aufruf zum Sozialismus** adlı çalışmasında, Marksizm'i "zamanımızın vebası ve sosyalist hareketin laneti" diye niteleyecek kadar ileri gidecekti.[13]

1893'te, Zürih Kongresi'nden sonra, **Ölüm Vaizi** adlı romanını yayımladı. Ama yayını geçici olarak durdurulan **Der Sozialist**'te "yıkıcı materyaller" basmaktan hapse atılınca edebi çalışmaları kesintiye uğradı. Çeşitli kereler (bir keresinde Berlin polis şefini eleştirdiği için) hapse atılmakla birlikte, 1890'ların sonuna kadar **Der Sozialist**'i çıkarmayı sürdürdü. **Der Sozialist,** Landauer yönetiminde, ajitasyon yanı sınırlı kalsa da, yüksek entelektüel düzeyi ile dikkatleri çeken bir dergi olmuştu. Kuramsal ve felsefi içeriğinin gün geçtikçe ağır basması işçi sınıfının geniş kesimlerini yanına çekmesini engelliyordu. Çağrıları, fabrika işçileri ve çiftçilerden çok entelektüellerle profesyonellere yönelikti. Bu durum, gazetenin anarşist bir propaganda aracı olarak etkinliğini kaybettiğini ileri süren kendi kadrosundaki işçiler arasında hoşnutsuzluk doğurmaktaydı. Landauer yaklaşımını değiştirmeyi denediyse de fazla ileri gidemedi ve 1899'da okur sayısının düşmesinden dolayı **Der Sozialist** yayımına son vermek zorunda kaldı.

O sıralarda Landauer kapitalizme ve devlete doğrudan saldırmaktan vazgeçmeye başlamıştı. Önceleri düşüncelerine Bakunin ve Kropotkin'in devrimci anarşizmi egemendi. Gerçi bu kişilere ilgisini kaybetmiş değildi. Bakunin hakkında "karşılaştığım ilk günden beri onu sevdim ve hayranlık besledim" diyordu ve Max Nettlau'nun bu Rus anarşistiyle ilgili yaşamöyküsü denemesine bir sonsöz yazmıştı.[14] Sonraki yıllarda da Kropotkin'in en önemli kitaplarından birkaçını çevirdi. Gelgelelim, yeni yüzyıla girildikten sonra gün geçtikçe Tolstoy'un ve "sosya-

listlerin en büyüğü" diye adlandırdığı Proudhon'un etkisine girdi.[15] Felsefesini oluştururken Proudhon'un karşılıklı yardımlaşmacılığı üzerinde durmuş, küçük üreticinin ucuz kredi bulmasını ve ürünlerini değerinin altında elden çıkarmamasını sağlıyacak bir Halkın Bankası görüşünü benimsemişti. Barışçıl toplumsal devrimi ve özellikle Francisco Ferrer'in geliştirdiği Modern Okullar hareketi biçimindeki özgürlükçü eğitimin önemini vurgular olmuştu. Kropotkin'e sadık kalmakla birlikte, onun düşüncesinin, militan ve devrimci yönlerinden çok, etik yaklaşımını, karşılıklı yardım kuramını ve adem-i merkeziyetçi kooperatif üretimine önem verişini öne çıkarıyordu.

Kropotkin ile Proudhon'un federalist ilkelerini harmanlayan Landauer, gönüllü işbirliğine ve karşılıklı yardıma dayanan bir toplum, "bölgesel topluluklara, tarımı ve sanayiyi birleştiren kır topluluklarına dayanan bir eşitlikçi değişim toplumu" istiyordu.[16] Sınıf mücadelesini ağzına daha az alıyor; "doğrudan eylem"e artık, silahlı isyan ya da eylemli propaganda hareketlerinden çok, otoriteye pasif direnişle birleşen barışçıl kooperatiflerin kurulması anlamını yüklüyordu. Landauer'in gözünde, "genel grev" de çalışmanın durdurulması yerine, insanların kendi yararlarına ve kendi kendilerini yöneterek çalışmayı sürdürmeleri anlamını taşımaya başlamıştı. Devleti sevginin ve insanlığın yadsınması olarak değerlendirirken, onun yerini zamanla gönüllü toplulukların alması çağrısında bulunuyordu. İşçilere, köylülere ve entelektüellere aynı biçimde seslenerek, uyuşukluktan kurtulmalarını ve kendi kır ve kent komünlerini oluşturarak baskıya, sömürüye ve adaletsizliğe dayalı devlet sistemini aşmalarını istemekteydi.

Landauer'e göre sosyalizm, artık ne tamamen yeni bir şeyin hayata geçirilmesi, ne de aniden gelen vahye bağlı birşeydi. Ona göre sosyalizm, şu anda varolan ve gelişen birşeyin, "daima yeni başlayan" ve "daima hareket eden" birşeyin keşfedilmesi ve geliştirilmesiydi. Bu fikir, IWW'nin "eskinin kabuğu içinde yeni toplumun kurulması" sloganına benziyordu. En iyi bilinen **Die Revolution** ve **Aufruf zum Sozializmus** başlıklı yazılarında, halkı varolan toplumun "dışında" ve "yanında" özgür bir toplum yaratmaya çağırmıştı; "kapitalizmin dışına çıkmalarını" ve "insan olmaya başlamalarını" (başkalarının da izle-

yeceği, onlara bir esin kaynağı ve model işlevi görecek, kurulu düzenin içindeki özgürlükçü bölgeler biçiminde alternatif bir toplum diyeceğimiz oluşumu yaratmalarını) istemişti. Bir başka deyişle, devrimi artık şiddete dayalı bir kitlesel altüst oluş olarak değil, karşı-kültürün barışçı ve tedrici biçimde yaratılması olarak kavrıyordu.

Landauer, bu yaklaşımı formüle ederken, onaltıncı yüzyıl Fransız yazarı de la Boétie'nin ve onun kitlelerin "gönüllü köleliği"ne yönelttiği eleştirilerin etkisi altında kalmıştı.[17] La Boétie, insanların otoriter kurumlardan desteklerini çekmeleri ve kendi özgürlükçü kurumlarını oluşturmaları gerektiğini söylüyordu: Tirana kimse itaat etmezse, gücü yok olur. Merkezi, baskıcı ve bürokratik toplumun yıkılması Landauer'in temel mesajı olmuştu artık. 1908'de kurduğu Sosyalist Bund, anarşistlerin İspanya İç Savaşı sırasında "akraba grupları" diyeceği doğal ve gönüllü organların oluşturduğu türden bir alternatif toplumun ilk adımı olarak düşünülmüştü. Sosyalist Bund, aynı zamanda, otoriter özgürlükçü parti olacaktı. Paris'te bile bir grubu olan Sosyalist Bund'un 1911 yılında Berlin, Zürih ve öbür Alman ve İsviçre şehirlerinde yirmi grubu vardı.

Bununla beraber, Landauer gönüllü işbirliğinin ve pasif direnişin sözcülüğüne soyunduğu halde, kitlesel devrimi bütünüyle reddetmemişti. Kendiliğinden halk ayaklanmasını da asla reddetmiyordu; bireysel terörizme karşı çıkmakla birlikte, teröristlere sempatisini hep korumuş ve onları eyleme sürükleyen çaresizliği anlamıştı. Ama en önemlisi, bireyin içindeki ruhsal devrimin zorunluluğuna inanıyordu. Toplumsal sorunların şiddetle ya da iktidarı ele geçirerek çözülemeyeceğini söylüyordu. Çünkü gerçek toplumsal devrim ruhsal gençleşme devrimiydi. Gerekli olan, "insan ruhunun yeniden doğuşu"dur diye yazıyordu. Toplumun temelden dönüşümü ancak "bize ruh egemen olduğunda, devrim yerine yeniden doğuş egemen olduğunda" gerçekleşebilir. En ünlü ve en sık aktarılan pasajında belirttiği gibi, "devlet bir durum, insanlar arasında belirli bir ilişki, insan davranışının bir tarzıdır. Devleti başka ilişkiler kurarak, farklı davranarak yok ederiz."[18]

Landauer, Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda, Alman sanat ve entelektüel çevrelerce yakından tanınıyordu.

Uzun, ince, dar omuzlu, zarif hatları ve etkileyeci gözleri vardı. Genellikle uzun bir pelerin ve eski moda bir şapka giyerdi. Gür sakalı ve uzun koyu saçları ona bir Tevrat peygamberi görünüşü kazandırıyordu. Düşünceli ve daima doğruyu arayan birisi olan Landauer her türlü dogmadan uzak durmaktaydı. "Konuştuğu zaman," diye yazıyordu Rocker, "her sözünün ruhundan geldiği, kesin bir bütünlüğün damgasını taşıdığı, hissedilir."[19] Ama kendi ülkesinde saygı gösterilmeyen bir peygamberdi. Savaşa karşı çıkışı ve Almanların saldırgan olduğunu kabul edişiyle yurttaşlarından pek çoğunun nefretini kazanmıştı. "Savaş bir iktidar, cinayet ve soygun eylemidir," diye yazıyordu 1912'de, Amerikan yazarı Randolph Bourne'u önceleyerek. "Savaş, devletin kendini en çarpıcı ve en açık ifadesidir" demişti.[20] (Bunu Bourne'un 1918'deki ünlü deyişiyle karşılaştırın: "Savaş devletin sağlığıdır.") 1916 Noel'inde Woodrow Wilson'a, yalnızca barış yapılması gerekliliğini değil, aynı zamanda silahlanmayı denetleyip bütün dünyada insan haklarının korunmasını sağlayacak bir uluslar birliğinin zorunluluğunu da vurgulayan bir mektup kaleme almıştı.

Bavyera'da Bolşevik Devrimi'nin 1. yıldönümü olan 17 Kasım 1918'de devrim başladığında Landauer, dostu ve yeni Bavyera cumhuriyetinin sosyalist başkanı Kurt Eisner tarafından Münih'e çağrıldı. Ama Landauer, kimilerinin iddia ettiği gibi, Eisner'in kabinesine hiç girmedi. Tersine, yoldaşları Erich Mühsam ve Ernst Toller'le birlikte, uzun süredir savunduğu türden bir federalist toplum kurmak amacıyla işçi, çiftçi, asker ve denizci konseylerini örgütleyen bir harekette temel rol oynadı. Mühsam'la birlikte Devrimci İşçiler Konseyi'nde ve Bavyera Merkezi İşçiler Konseyi'nde görev aldı. Gerek parlamenter bir yönetimin, gerekse sanayiyi ve tarımı devletin denetlediği bir proletarya diktatörlüğünün üstünde özerkliğe ve özyönetime dayalı bir konseyler ve kooperatifler sistemini savunmayı sürdürüyordu.

Bu noktada Mühsam'la taban tabana zıt görüşleri bulunan Landauer, Rusya'da Lenin'in kurduğu devrimci diktatörlüğü de eleştirmekteydi. 1918'de şöyle yazıyordu: Bolşevikler "dünyanın bugüne kadar tanık olduklarından çok daha korkunç bir as-

keri rejim kurmaya çalışıyorlar".[21] Marksist devlet sosyalizmi ve proletarya diktatörlüğü yaklaşımının yerine, aşağıdan yerel denetime ve işçilerin özyönetimine dayalı, adem-i merkeziyetçi bir özgür kooperatifler ve topluluklar toplumunu öne çıkarmaktaydı. Bir gecede devletsiz altın çağa geçilmesini beklemiyordu. "Sona ulaşmayı dilemek aklıma bile gelmez," diyordu. "Daima ufkun ötesinde bir şeyler arayacağım. Ben süreçle ilgileniyorum ve son noktada hep bir sürecin içindeyiz."[22]

Ne var ki umutları, sınırlı da olsa, boşa çıkmıştı. Eisner'in öldürülmesinin ardından (Berlin'de Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht cinayetlerinden hemen sonra) Landauer, kırkdokuzuncu doğumgünü olan 7 Nisan 1919'da Münih'te ilan edilen yeni Konsey Cumhuriyeti'nde eğitim bakanı oldu. (Onun yardımcılarından genç anarşist Ret Marut, daha sonra "B. Traven" adıyla ünlü bir romancı olacaktı.)[23] Bu görev düşlerindeki ruhsal devrimin gerçekleşmesinde eğitime büyük önem veren bir adam için biçilmiş kaftandı. Ama görev süresi yalnızca bir hafta sürebildi ve komünistlerin iktidarı almasıyla sona erdi. Çocukları ve yetişkinleri de kapsayan her yaştaki yurttaşlar için özgürlükçü bir eğitim programı hazırlamış olmasına karşın, asla uygulamaya koyamamıştı.

1 Mayıs 1919'da Berlin'deki savunma bakanı Gustav Noske, Bavyera devrimini ezmek amacıyla Freikorps birliklerini yollamıştı. Ertesi gün Landauer tutuklandı. "Şimdi farklı türde bir şehit olarak öne çıkmanın zamanı," diye yazmıştı 1911'de, "kahramanca değil, doğru yaşamaya örnek oluşturacak sessiz, iddiasız bir şehit olmanın."[24] Landauer bugün böyle bir kahramandır. Hapishane avlusunda bir subayın gelip yüzüne vurması vahşi bir cinayetin habercisiydi. Askerlerin saldırısına uğrayan Landauer coplar ve dipçiklerle dövüldü, tekmelendi, üstüne çöküldü ve ayaklar altında çiğnendi. "Beni öldürün, öyleyse!" diye haykırmıştı. "İnsan olduğunuzu düşünebilmeniz için!"[25] O durumda kurşuna dizildi. Cesedi yerlerde sürüklenip bir bulaşık çukuruna atılmıştı. (Erich Mühsam da 1934'te Naziler'in elinde aynı yazgıyı paylaşacaktı.)

Sosyal-Demokrat biri olan Noske, cezalandırma birliğinin komutanını "Münih'teki operasyonu sağduyuyla ve tamamen

başarılı biçimde yürütmesinden dolayı" kutlamıştı. Landauer'i öldüren asker, "yalnızca emirleri yerine getirdiği" için bütün suçlamalardan kurtulmuştu. Landauer'in yüzüne vuran subay beşyüz mark para cezasına çarptırıldı. Bir başka subaya da beş hafta hapis cezası verildi; Ama hapis nedeni Landauer'i öldürmek değil, saatini çalmaktı. Sorumlu olan subay mahkemeye bile çıkarılmadı. Anarko-sendakalist Birliği'nin Münih işçilerinin katkılarıyla diktiği Landauer anıtı Hitler'in iktidara gelmesinden sonra Naziler tarafından yıkıldı. Hâlâ yeniden dikilmeyi beklemektedir.

Notlar:

(1) Max Nettlau, "La vida de Gustav Landauer segun su correspondencia," **La Protesta,** ek, 31 Temmuz 1929, yeniden basım: **Incitacion al Socialismo** (Buenos Aires, 1947), s.187-325.
(2) Wolf Halz, **Gustav Landauer: Kultursozialist und Anarchist** (Meisenheim am Glan, 1967); Charles B. Maurer, **Call to Revolution$ The Mystical Aharchism of Gustav Landauer** (Detroit, 1971); Eugene Lunn, **Prophet of Comminity: The Romantic Socialism of Gustav Landauer** (Berkeley, 1973); Ruth Link-Salinger (Hyman), **Gustav Landauer: Philosopher of Utopia** (İndianapolis, 1977).
(3) En dikkat çekici olanlar için, der. Heinz-Joachim Heydorn, **Zwang und Befrejung** (Köln, 1968); der. Ulrich Linse **Gustav Landauer und die RevolutionBefrelungzeit, 1918/19** (Berlin, 1974); der. Ruth Link-Salinger, **Erkenntnls und Befrelung** (Hyman) (Frankfurt, 1976).
(4) Gustav landauer, **Shakespeare,** 2 cilt. (Frankfurt, 1920), yeniden basımı: **Briefe aus der französischen Revolution,** 2 cilt. (Frankfurt, 1918), yeniden bakımı 1961'de yapılmıştır.
(5) Gustav Landauer, **For Socia lism** (St. Louis, 1978); **Anarchy,** Ağustos 1965; **Social Democracy in Germany** (Londra, 1896).
(6) Rudolf Rocker, **The London Yeras** (Londra, 1956), s.90.
(7) Maurer, **Call to Revolution,** s.47.
(8) Buber'in yaşamöyküsünün yazarına göre, evliliğinden sonra Landauer'le dostluğu "olgun yaşamının en belirleyici ilişkisi"ydi. Maurice Friedman, **Martin Buber's Life and Work: The Early Years, 1878-1923** (New York, 1981), s.77.
(9) **Der Sozlalist,** 15 Temmuz 1911, aktaran Lunn, **Prophet of Comminity,** s.200.
(10) Landauer, **Social Democracy in Germany,** s.8.
(11) Martin Buber, **Paths in Utopia** (Boston, 1958), s.53; Lunn, **Prophet of Community,** s.184.
(12) James Joll, **The Second International, 1889-1914** (Londra, 1955), s.72.
(13) Gustav Landauer, **Aufruf zum Sozlallzmus,** der. Heinz-Joachim Heydorn (Frankfurt, 1967), s.93; Landauer, **For socialism,** s.60.
(14) Max Nettlau, **Michael Bakunln** (Berlin, 1901), s.56-58.
(15) **Der Sozlalist,** 1 Ocak 1910.
(16) Aktaran Buber, **Paths in Utopia,** s.56.
(17) Etienne de la Boétie, **A Discourse of Voluntary Servitude,** Almancaya Landauer tarafından çevrilmiştir: **Der Sozlalist,** 1 Eylül 1910-1 Ocak 1911.
(18) Aktaran Buber, **Paths in Utopia,** s. 46.
(19) Rocker, **The London Years,** s.90.
(20) Aktaran Lunn, **Prophet of Community,** s.242.
(21) A.g.y., s.254.

(22) Landauer'den Georg Springer'e 27 Kasım 1918, aktaran Maurer, **Call to Revolution,** s. 188.
(23) Bkz. Will Wyatt, **The Man Who Was B. Traven** (Londra, 1980).
(24) Der. Martin Buber, **Gustav Landauer: Sein Lebensgang in Briefen,** 2 cilt. (Frankfurt, 1929), c.II, s.424; Lunn, **Prophet of Community,** s.342.
(25) **Gustav Landauer,** c. II, s.421-24; Lunn, **Prophet of Community,** s. 338-40. Buber, Landauer'in öldürülmesini "günümüzdeki insanlık dışılığın tablosunu yansıtan" bir ölüm olarak niteliyordu. Friedman, **Martin Buber's Life and Work,** s.256.

XX

BREZİLYALI ANARŞİSTLER

Arjantin'i saymazsak, Latin Amerika'daki en geniş anarşist hareket Brezilya'da doğmuştur. Anarşist hareketin yandaşlarını, 1880'ler ile Birinci Dünya Savaşı arasında yalnızca Portekiz, İspanya ve İtalya'dan değil, ayrıca Almanya, Avusturya ve öbür Avrupa ülkelerinden de gelen göçmenlerle göçmen çocukları oluşturuyordu. Bu dönemde Brezilya'ya sadece İtalya'dan bir milyonu aşkın göçmen gelmiş, bu insanların binlercesi ya anarşist olmuş ya da anarşizme sempati duymuştur. Böylece anarşizm, savaştan önce Brezilya işçileri ve aydınları arasındaki başat radikal ideoloji olarak sosyalizmi epeyce geride bırakmıştı. 1920'lere kadar Brezilya'daki sendikaların çoğu anarko-sendikalist yönelimliydi ve güçlü özgürlükçü eğilimlerini uzun yıllar korumuşlardı. Dahası, Brezilya komünizminin kaynağı asıl olarak, sosyal-demokrasiden çok anarşist hareketti, Brezilya Komünist Partisi bu kökeninden dolayı özellikle ilk yıllarında belirgin bir özgürlükçü görünüm kazanmış ve bu niteliğini ancak Stalinizm'in 1930'larda konumunu sağlamlaştırması üzerine kaybetmişti.

Brezilya'nın sahip olmakla övündüğü güçlü anarşist hareket ülkenin coğrafi büyüklüğü ve nüfusu gözönüne alındığında pek şaşırtıcı gelmeyebilir. Bununla birlikte, kapsadığı dikkat çekici yelpaze ve canlılığı ile yandaşlarının anarşizm ülküsüne bağlılıkları karşısında etkilenmemek elde değildir. Hareketin kökleri, Proudhon'la Bakunin'in öğretilerinin dünyanın her tarafında anarşist grupların kurulmasına esin kaynağı olduğu 1870'lere ve 1880'lere kadar götürülebilir. Bundan başka, 1887 Haymarket idamları da Brezilya hareketi üzerinde güçlü izler bırakmıştır. Brezilya anarşistleri de çok geçmeden kendi şehitlerini verdiler. Bunların ilki 1898'de politik bir toplantıda "Viva l'anarchia!" diye bağırınca sırtından hançerlenerek öldürülen Polinice Mattei idi.[1]

Haymarket olayı, başka yerlerde olduğu gibi Brezilya'da da, hem İtalyanca hem de Portekizce anarşist yayınların doğmasına ve anarşist grupların oluşmasına yol açmıştı. 1890'da bir İtalyan agronomu ve ütopyacı Dr. Giovanni Rossi, Parana'da, Latin Amerika'daki ilk anarşist topluluklardan birisi olan Cecilia Kolonisini kurdu.[2] Sonraki yirmi yılda çeşitli dillerde Avrupada basılan anarşist yayınlar ortalığı sel gibi kapladı. Bunlar arasında yalnızca Proudhon, Bakunin ve Kropotkin'in yapıtları değil, Reclus, Malatesta, Jean Grave ile Saerio Merlino, Charles Malato ve Augustin Ramon gibi daha az tanınmış ama etkili yazarların yapıtları da yer alıyordu.

Portekiz ve İspanya'daki gibi Brezilya'daki anarşist hareket de genellikle, ilkelere uzlaşmaz bir bağlılık, yoğun bir dinkarşıtlığı, vejeteryanlık, alkol ve tütün kullanılmaması gibi özelliklerle belirlenen, çileci, yarı dinsel bir biçime bürünmüştü. Brezilyalı anarşistler, kendi dergilerinin yanı sıra yeni yüzyılın ilk yıllarında çıkarılmakta olan başka işçi yayınları ile özgür düşünceli ve radikal dergilerin yayın kurullarında çalışıyorlardı. İşçi örgütlerinin kurulmasında temel bir rol oynamışlardı. Bunların en önemlisi olan ve 1906'da kurulan **Conederaçao Operaria Brasileira** (Brezilya İşçi Konfederasyonu) çizme yapımcılarını, matbaacıları, duvarcıları, mobilyacıları, balıkçıları, liman işçilerini, tekstil işçilerini, otel ve lokanta işçilerini, öğretmenleri, gazeteci ve şairleri bünyesinde topluyordu. Beyaz yakaları, koyu boyunbağları ve redingotlarıyla işçi konferanslarında fo-

toğraf çektiren bu kendi kendini yetiştirmiş işçiler ekzotik görünüşlü ve etkileyici bir manzara oluşturmaktaydılar. 1 Mayıs toplantıları, grevler ve sekiz saatlik işgünü hareketinde oynadıkları rollerin ötesinde, militarizm-karşıtı gösteriler, özgürlükçü okullar, tiyatro oyunları ve bilim ve sanat konularında konferanslar örgütlüyorlardı.

Anarşizm tarihinin en renkli kişilerinden bir bölümünün Brezilya'da yetiştiğini söylemek pek abartılı değildir. Yeni yüzyıla girilirken İtalya'dan göç eden ve ardından Arjantin'den sınırdışı edilen Oreste Ristori bunlardan birisiydi. Kaçmak isterken gemiden küçük bir sandala atlamış ve iki bacağını da kırmıştı. İkna yeteneği o kadar güçlüydü ki, ona bakan doktor tedavi bitene kadar anarşist oluvermişti. Ristori önce Uruguay'a, sonra Brezilya'ya gitti. Sao Paulo'da İtalyanca yayınlanan haftalık **La Battaglia**'yı kurdu. 1936'da ülkeden ikinci kez kovulduktan sonra savaşmak üzere İspanya'ya gitti. Franco'nun devrimciler karşısında iç savaştan galib çıkması üzerine anayurdu İtalya'ya dönerek anti-faşist direnişe katıldı. Dört yıl savaştıktan sonra 1944'te Almanlar tarafından yakalandı ve kurşuna dizildi.

La Battaglia'da Ristori'ye yardım eden Gipi Damiani da, 1899'da Brezilya'ya göç etmeden önce İtalya'da yıllarca hapis yatmış, ev hapsinde kalmıştı. Damiani Brezilya'ya gelir gelmez anarşist inançları yüzünden yine tutuklandı. Serbest bırakılınca matbaacılık mesleğini öğrendi ve Sao Paulo tiyatrolarının sahne düzenlemeleri işinde çalıştı. Bir yandan da **La Battaglia** ve diğer anarşist gazetelerin çıkarılmasına yardım ediyordu. Yoldaşları onu söylevlerinden çok "alaycı gülümsemeleri" ile hatırlarlar.[3] 1919'da İtalya'ya sürüldüğünde, Malatesta'yla yakın işbirliği içinde **Umanita Nova**'da çalışmaktaydı.

Everardo Dias, Haymarket idamlarının yapıldığı 1887 yılında İspanya'dan Brezilya'ya getirildiğinde henüz iki yaşındaydı. İlk gençlik yıllarında anarşist olan Dias, Özgür Düşünce Derneği'nde Ristori ve Benjamin Mota'yla birlikte derneğin onbeş günde bir çıkan dergisi **O Livre Pensador**'u (Özgür Düşünce) yayına hazırladı. Dergi; Darwin, Spencer ve Ferrer'in fikirlerini savunuyor ve Katolik kilisesinin bilgi düşmanlığıyla despotizmine, ayrıca "insanın icat ettiği en büyük kötülük" olan alkol

ve "tütün tiranlığı"na saldırıyordu.[4]

İspanya'dan göç etmiş olan Florentino de Carvalho ise önce polisle birlikte çalışmış, ama sonradan, 1902'de Sao Paulo'daki bir kitapçıda tesadüfen eline geçirdiği Kropotkin'in **Ekmeğin Fethi**'ni (İspanya ve Latin Amerika'daki anarşistler için bir tür incil olan kitabı) okuyunca anarşizm saflarına geçmişti. Polisliği bıraktıktan sonra liman şehri olan Santos'da yükleme-boşaltma işçisi ve matbaacı olarak çalıştı. Orada eski meslektaşlarının kovaladığı işçileri örgütlüyordu. İşinin yoğunluğuna karşın okuma, yazma ve öğretme fırsatını buluyor, Nietzsche'nin yoldaşlarını anımsattığı koyu saçları ve keskin gözleriyle anarşist toplantılara katılıp konuşmalar yapıyordu.

Portekiz'den 1901'de göç eden ve Sao Paulo'daki bir anarşist gruba katılan Neno Vasco, varlıklı bir aileden geliyordu ve hukuk okulunu kazanmıştı. Carvalho iyi bir konuşmacı olmadığı halde (dinleyicilerin yüzüne bile bakamayacak kadar çekingendi) makaleleri ve oyunlarıyla ve çıkardığı **Aurora** (Şafak) ve **A Terra Livre** (Özgür Yeryüzü) dergileriyle Brezilya'nın en verimli anarşisti olma ününü kazanmıştı. Bir dil ve imlâ uzmanı olarak modernleştirilmiş bir heceleme sistemi tasarlamış ve Brezilya Bilim Akademisi buradan aldığı pek çok değişikliği benimsemişti.

Bir başka yetenekli dil uzmanı, Brezilya'ya 1907'de Paris'ten gelen Paulo Berthelot'tu (onun tutkusu da Esperanto diliydi). Gelişinden kısa süre sonra kıyı şehirlerinden ayrılıp, Kızılderili kabilelerin devletsiz birlikte yaşamları hakkında bilgi edinmek üzere iç bölgelere gitmiş, ama sıtmaya yakalanıp 1910'da ölmüştü. Öldüğünde otuz yaşındaydı.

Sao Paulo'nun önde gelen anarşisti olan "ermiş kişilikli insan"[5] Edrgard Leuenroth, 1881'de Brezilya'da, Almanya'dan göç eden eczacı baba ile Brezilyalı bir anneden doğmuştu. Leuenroth mürettip, yayın yönetmeni, kütüphaneci ve sendika örgütleyicisi olarak çalıştı.1905'te ülkenin belli başlı anarşist dergilerinde **A Terra Livre**nin çıkarılmasında Vasco ve Manuel Moscoso ile birlikte görev aldı. İlginç bir not düşmek gerekirse, **A Terra Livre** 1906'da Rusya'daki devrimci mücadeleler üstüne bir dizi makale yayımlayarak parasal yardım çağrısında bu-

lunmuş ve Peter Kropotkin'den bir teşekür mektubu almıştı.[6]

Leuenroth dışında üzerinde durulmayı hakeden iki yerli Brezilyalı daha vardır. Bunlardan birincisi olan Fabio Luz, Federal Bölge'de okul müfettişliği görevini yürüten ve yaşamı boyunca anarşist öğretileri yayan, tıp öğrenimi görmüş tanınmış bir romancıydı. Öbürü olan José Oiticica da kuzeydoğudaki Algosa eyaleti senatörünün oğlu, şair, dil uzmanı ve filozoftu. Oiticica, tıp ve hukuk öğrenimi görmüş, Laguna'da belediye okullarının müdürlüğüne atanmadan önce, Rio'da bir okul açmıştı. Anarşizme klasik yapıtları okumaktan çok, toplum ve devlet hakkındaki kendi fikirlerinin evrimleşmesiyle geçmişti. Laguna'da iki yıl kalıp Rio'ya döndükten sonra, önceden basit bombacılar gözüyle baktığı anarşistlerin özünde kendisiyle aynı fikirleri savunmakta olduklarını görünce hayretler içinde kaldı. Sonunda onların davasını kendi davasıymış gibi benimsedi ve en aktif savunucularından biri oldu. Ama onun özgürlükçülüğü tartışmalıydı. "Ben aristokratların demokratlaşmasının peşinde değilim," demişti bir keresinde. "Benim aradığım şey demokratların aristokratlaşmasıdır. Benim arzuladığım şey onlara zekâ, kültür, ölümsüz güzellik sevgisi, yokolmayan bir sanat sevgisi aşılamaktır." Bu tür açıklamalara burun kıvıranlar, hatta rahatsız olanlarla karşılaşırsa, hemen bolşevik diktatörlüğün "üç Yahudi önderi" olan Troçki, Zinovyev ve Kamenev'e başvuruyordu Oiticica.[7]

Brezilyalı anarşistlerin Rus Devrimi'ne yanıtı başka ülkelerdeki yoldaşlarınınkinden pek farklı değildi. İlk başta, çok az istisnayla, Bolşevik ayaklanmayı coşkuyla karşılayıp, Lenin'le Troçki'yi anarşizmin nihai devletsiz komünizm görüşünü savunan yoldaşları olarak selamladılar. Bolşevizmin anarşizmin etkisiyle otoriter bir felsefeden örgürlükçü bir felsefeye geçtiğine inanıyorlar; "proletarya diktatörlüğü"ne iktidarı yeniden ele geçirmeye çalışan toprak sahipleri, kapitalistler ve öbür karşıdevrimci unsurlarla savaşmanın geçici bir yolu olarak göz yumuyorlardı. 1917 ve 1919 yılları arasında Rio ve San Paulo'daki anarşistler, Bolşevik örneğini izleyerek kapitalist sistemi yıkacak bir genel grevin başlatılması umuduyla bir dizi grev ve gösteri düzenlediler. Müttefikler'in Rusya'ya müdahalesini mahkûm ettiler, "Enternasyonal"i söylediler ve geleceğin düze-

nini kutlamak üzere (kırmızı elbiseli kızların arkasında) sokaklarda yürüdüler. Aralarında Oiticica'nın da bulunduğu Rio de Janerio'daki anarşistler Kasım 1918'de, şehrin kilit noktalarını ele geçirip bir yıl önceki Bolşevik darbesi doğrultusunda hükümeti yıkmak amacıyla başarısız bir komplo hazırlamışlardı.

Ama 1921'de, anarşist yoldaşlarına yönelik baskılar, Kronstadt isyanının ezilmesi ve Sovyet yönetiminde bürokratlaşmanın ve despotizmin artması haberlerinin ulaşması üzerine pek çoğu derin bir hayal kırıklığına uğradı. Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmelerinin üçüncü yıldönümü olan 7 Kasım 1920'de, anarşist dergi **A Plebe** (Halk) Bolşevizme karşı tam kapsamlı bir kampanya başlattı. Gene de sayıları az olmayan birçok anarşist talihlerini yeni kurulan Brezilya Komünist Partisi'ne bağlamışlar, Rusya'daki "Sovyet anarşistler"in birer benzeri haline gelmişlerdi.

Bu arada Brezilya'da devrimi başlatma çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Anarşistler yine polisin takibine uğruyor ve baskı altında yaşıyorlardı. Çeşitli yerlere dinamit atmakla ve komplo kurmakla suçlanarak tutuklandılar, gözaltına alındılar, dövüldüler, aç bırakıldılar, işkence edildiler, kurşuna dizildiler ve sürgüne gönderildiler. Grevcilerin üstüne ateş açıldı, işçiler kara listelere alındı ve işlerinden atıldılar. Gazeteler kapatıldı, matbaalar yerle bir edildi, toplanma yerleri ve kültür merkezleri mühürlendi. Bolşevizmi destekleyenler işçileri komünizmin daha disiplinli yöntemleri adına anarşizmin anti-politik ve merkezci olmayan ilkelerinden vazgeçmeye çağırıyorlardı. Kitlenin desteğini kazanmak için birbirleriyle kavga etmeleri devrimci hareketi çok şey kaybettirmiş ve Brezilya işçilerinin birliğini bozmuştu.

Anarşistlerin kendi içlerinde bölünmeleri işleri daha da kötüleştirdi. Yalnızca Bolşevik diktatörlüğün niteliği konusunda değil, anarşist hareket ile sanayi işçi sınıfı arasındaki ilişki konusunda da anlaşamıyorlardı. Bireyselciler kolektivistlere yükleniyor, anarşist-komünistler anarko-sendikalistlere saldırıyorlardı. Marksist karşıtlarıyla ilgili olarak Bakunin'in görüşleri yineleyen bir anarşist-komünist, en sonunda sendikalizm egemen olursa, "bütün enerjisini yeni bir devletin kurulmasına adayacak ve sonuçta politik eşitsizliğin yanı sıra yeni bir ekonomik

eşitsizliği körükleyecek bir sendika memurları toplulüğu ortaya çıkacak Burjuva sınıfının yerinde memurlar sınıfı duracaktır.[8]

Böylesi tartışmalarla bir sonuca varılması olanaksızdı. Nitekim 1920'lerden sonra anarşizmin Brezilya'daki etkisi azaldı ve bir zamanlar serpilip gelişen hareket daralıp cılızlaştı. Gene de Leuenroth, Oiticica ve arkadaşları mücadeleden vazgeçmediler. Sacco ile Vanzetti'yi kurtarma hareketinde etkin olarak yer aldılar, daha sonra Yeşil Gömlekliler'e ve diğer faşist gruplara karşı sokaklarda döğüştüler. Sao Paulo ve Rio de Janeiro'da küçük anarşist çevreler ilkelerine sonuna kadar bağlı kalarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bile varlıklarını sürdürdüler. Ancak bu son anarşist yuvalar da 1964'te iktidara gelen askeri diktatörlükçe yok edildi.

Notlar:

(1) Eric A. Gordon, "Anarchism in Brazil: Theory and Practice, 1890-1920" (Doktora tezi, Tulane University, 1978), s.67-68.
(2) Bkz. Giovanni Rossi, **Utopie und Experiment** (Zürih, 1897); Afonso Schmidt, **Colonia Cecilia**(Sao Paulo, 1942); Newton Stadler de Souza, **O anarquismo da colônia Cecilia** (Rio de Janerio, 1970).
(3) Aktaran John W.F. Dulles, **Anarchists and Communists in Brazil, 1900-1935** (Austin, 1973), s.8. Damiani ve genelde Brezilya anarşizmi üstüne, ayrıca bkz. Edgar Rodrigues, **Socialismo e sindicalismo no Brasil, 1675-1913** (Rio de Janerio, 1969) ve **Nacionalismo e cultura social, 1913-1922** (Rio de Janerio, 1972).
(4) Aktaran Dulles, **Anarchists and Communists in Brazil,** s.8.
(5) A.g.y., s.15.
(6) Sheldon L. Maram, "Anarchists, Immigrants, and the Brazilian Labor Movement, 1890-1920" (Doktora tezi, University of California, Santa Barbara, 1972), s.106.
(7) Dulles, **Anarchists and Communists in Brazil,** s. 328.
(8) Aktaran Gordon, "Anarchism in Brazil", s.168-69.

XXI

AVUSTRALYALI BİR ANARŞİST: J.W. FLEMİNG

Anarşist portreler galerisindeki yolculuğumuz, Emma Goldman'ın tanımıyla Avustralya'daki "en etkin yoldaşımız" J.W. Fleming'in yaşam öyküsüyle sona eriyor.[1] Güçlü kişiliği ve militan yapısıyla Fleming içinde bulunduğu hareketc yaşam veren kişilerden biriydi. Hyde Park'ın Melbourne'deki eşi olan Yarra Bank'taki kürsüsünden her Pazar günü işçiler ve işsizler adına konuşmalar yapardı. Cesareti ve güçlü iradesi herkesce biliniyordu. Sürekli rahatsız edilmesine, kovuşturmaya uğramasına ve tutuklanmasına karşın yaklaşık altmış yıl boyunca kendini adadığı davada bir misyoner gibi sürdürdü çalışmalarını. Bu yüzden, Avustralya anarşizminin tarihinde "en kararlı ve kalıcı ajitatör" olarak adlandırılması pek şaşırtıcı değildir.[2]

Kendisi henüz beş yaşındayken ölen bir İngiliz anne ile İrlandalı bir babanın çocuğu olan John Wihlliam Fleming, İngiltere'de, Derby'de 1863 ya da 1864'te doğdu.[3] İşçi olan babası Derby'deki bir greve katılmış; büyükbabası ise 1840'larda Tahıl

Yasaları'nın iptal edilmesi çalışmalarında yer almıştı. Chamy (çocuğa böyle diyorlardı) henüz on yaşındayken çizme fabrikasında çalışmaya başladı. Dine kuşkuyla baktığı onlu yaşlarında, Midlands'a uğrayan dönemin önde gelen özgür düşünceli kişilerinin (Charles Bradlaugh, George Jacob Holyoake ve Annie Besant) konferanslarını izledi.[4] Yaşamı boyunca din-karşıtı biri olacak, asıl ideolojik bağlılığı olarak ateizmden anarşizme geçtiğinde bile uzun yıllar din-karşıtı ve özgür düşünceden yana sözlerini sürdürecekti.

Bunun ötesinde, Fleming'in kişiliğinin şekillendiği yıllara ilişkin az şey bilinmektedir. Bir dayısı onu Avustralya'ya davet ettiğinde, buraya göç etmeye karar verdi. Melbourne'e 1884'te vardı ve hemen çizme yapımcısı olarak iş buldu. Yirmi yaşındaydı. Çok geçmeden İngiltere'de henüz çocukken etkilendiği laik harekete kaydı. Hemen hemen bütün anarşistler ya ateist ya da çileciydi bir kısmı da anarşizme özgür-düşünce hareketinden gelmişti. Fleming için de aynı şey sözkonusuydu. 1882'de kurulan Laik Avustralyalılar Derneği'nin Malbourne şubesine girmekle kalmamış, Ekim 1884'te Sidney'deki İkinci Avustralya Özgür Düşünce Konferansı'nda da hazır bulunmuştu.[5]

Fleming aynı zamanda, bütün aktif yaşamı boyunca uğraşacağı başka bir davaya (işsizler hareketi) daha bağlandı. 1885'te, gelişinin üstünden daha bir yıl geçmeden Melbourne'de "Ekmek ya da İş" yazılı bayrakların taşındığı ve Hazine binasına yürüyüşle son bulan bir işsizler gösterisine katılmıştı. Yürüyüşçülere polisi saldırarak içlerinde Fleming'in de bulunduğu pek çok kişiyi tutukladı. Yaşı küçük olduğu için mahkemece serbest bırakıldı ama bu arada kendisine "sopayla dövülerek" özel bir nasihat çekildi. Ne varki, kolayca pes edecek kişilerden olmayan Fleming zaman geçirmeden yoldaşlarını hapishaneden çıkartmak için para toplamaya koyuldu.[6]

Yasalarla sık sık başı derde giren Fleming bu ilk olayın ardından Marlbourn'u terk ederek, çizme yapımcılığını sürdürecegi ve Laik Avustralyalılar Derneği'nin şube sekreterliğini üstlenerek özgür düşünce ajitasyonlarını yürüteceği, Ballarat'a yerleşti.

Main Street'te yanında William Lee isimli bir yoldaşıyla beraberken taş yağmuruna tutulunca Melbourne'e geri döndü. Geri

dönüşünden yaklaşık altı ay sonra iki önemli gelişme oldu: Birincisi, Avusturalya'daki ilk anarşist grup olan **Melbourne Anarşist Kulübü**'nün kuruluşuydu. 1 Mayıs 1886'da Laik Avustralyalılar derneği Melbourne şubesinin bir yan kolu olarak kurulmuş olan Klübe aynı yılın Eylül ayında girmişti.[7] 4 Mayıs 1886'daki ikinci olay, daha önce görmüş olduğumuz gibi, dünyanın her tarafındaki anarşist hareketle derin izler bırakan Chicago'daki Haymarket patlamasıydı. Fleming, Melbourne Anarşist Kulübü'ne katıldıktan sonra, Chicago'lu anarşistlerin mahkûm edilmesini protesto eden bir toplantıda konuşmuş ve, bir grup işçi arkadaşıyla birlikte, Başkan Cleveland'a yaklaşan idamlara karşı çıkan bir dilekçe göndermişti. Fleming, ömrünün kalan günlerinde, yoldaşlarının "dehşetle katledilmesi"ni unutmayarak, Parsons, Spies, Lingg, Engel ve Fischer'i mezara götüren ideale sadık kaldı.[8]

Fleming, hizip çekişmeleri sonucu dağılışından kısa süre önceye, Temmuz 1890'a kadar Melbourne Anarşist Kulübü'ndeki çalışmalarını sürdürdü. Aynı zamanda üyelerine daha iyi çalışma koşulları sağlanmak amacıyla kampanya yürüten Victoria Çizme Yapımcıları Birliği'nin kurucusuydu. Ertesi yıl sendikanın başkanlığına seçildi. Avustralya İşçi Partisi'nin öncüsü olan İlerici Politik Liga'nın Fitzroy şubesinin de başkanıydı.[9] Ayrıca, William Morris'in İngiltere'deki örgütünün bir benzeri olan Avustralya Sosyalist Ligası'nın kurucu üyelerindendi. Ve yine, Amerika'daki aynı isimli örgütten esinlenen Emek Şövalyeleri'nde çalışmaktaydı. 1890'da Şövalyeler'in Melbourne şubesinin bir toplantısında Fleming, Victoria'da 1 Mayıs gösterisi düzenlemek üzere işçi ve radikal temsilcilerden bir komite oluşturulmasını önermişti. İki yıl sonra gerçekleştirilen Melbourne'deki ilk 1 Mayıs yürüyüşünün başında Fleming vardı.[10]

Fleming bu ilk yıllarda başka etkinliklere de zaman buluyordu. Kooperatiflerin kuruluşunu desteklemiş, 1889'daki Londra liman işçileri grevi adına bağış toplamış, Melbourne halk kütüphanesinin pazar günleri de açık kalması kampanyasına katılmış, köy yerleşim hareketleri adına konuşmuş ve özgürce konuşma, özgürce düşünme hakları için, militan sendikacılık için ve tek vergiden yana ajitasyon çalışmaları yürütmüştü.

Fleming bütün bu eylemlerdeki rolü nedeniyle ardı arkası kesilmeyen baskılara uğruyordu. Kiralık katiller tarafından dövülmekte, tutuklanmayla tehdit edilmekteydi. Ama çevresinde saygı da uyandırmıştı. Dürüstlüğü ve işçiler adına yorulmak bilmez çabaları sayesinde, Fleming'e işsizlere dağıtması için para ve şampanya gönderen Victoria valisi Lord Hopetoun'un dostluğunu kazanmıştı. Söylendiğine göre, dostlukları Valinin Fleming'in Carlton'daki küçük evine ziyaretler yapabileceği kadar gelişmişti. Melbourne'ün bir semti olan Carlton'daki evi aynı zamanda geçimini kazandığı çizmeci dükkânıydı. Ve burada yarım yüzyıl tek başına yaşamıştı. (Bir Melbourne gazetesi "işsizlerin savunuculuğu Mr. Fleming'in bu kirli küçük dükkânından yapılıyor." diye bir habere yer verince, validen cömertçe yardım görmüştü.)[11]

Fleming, bir kuramcı ya da yazardan çok, eylemciydi. Yaklaşık yarım yüzyılı kapsayan bir süre içinde anarşist basına yazdığı yazılar, günün olayları üstüne yorumlarını içeren yayın yönetmenine yazdığı mektuplardan ibaretdi. Bununla birlikte sözcüklerle oynarken rahattı, bu, yalnızca mektuplarında değil, Victoria'daki konferans salonlarında ve açık hava toplantılarında kürsüye çıktığı zaman da açıkça görülebiliyordu. Aslında Fleming'in asıl iddiası radikal bir konuşmacı olmasıydı. 1884'te Melbourne'e varır varmaz, halka açık forum yeri olan Queen's Bridge yakınlarındaki North Wharf'ta öğleden sonraları düzenlenen pazar toplantılarına gitmeye başlamıştı. Çok geçmeden kürsüye kendisi de çıktı; ateizm ve işsizlikten kadın hakları ve tek vergiye kadar çeşitli konularda konuşmalar yaptı. Haziran 1887'de "İnsanlar Kraliçe'nin Ellinci Yıl Töreni'ni Kutlamak İçin Aç Kalmalı mıdır?" konulu bir toplantıda iki bin dinleyiciye seslendi. Temmuz ayındaki konusu "Reform mu, Devrim mi?" idi ve dinleyici sayısı üç bine çıkmıştı.[12]

Kalabalığın gün geçtikçe artışından telaşa kapılan Melbourne Harbour Trust, 12 Aralık 1887 Pazar günü rıhtıma izinsiz girdiği için Fleming'e bir resmi celp çıkartmıştı. Uyarı cezası alan Fleming ertesi hafta geri döndü. Yetkili makamların baskılarına karşın, şehir boyunca akan Yarra Nehri'nin kıyısında yeni bir konuşmacılar köşesi düzenledi ve buraya altmış yıl hiç aralıksız pazar öğleden sonraları üstüne çıkacağı bir kürsü yer-

leştirdi. Fleming, yerden yaklaşık yetmiş santim yüksekliğindeki taş ve topraktan yapılmış bir kürsünün konduğu, uzun bir karaağacın altında konuşuyordu. Ağaç, kalın siyah harflerle "Anarşi" sözcüğünün yazılı olduğu parlak bir kızıl bayrak asılıyordu. Zaman zaman "Ne Tanrı, Ne Otorite" deyişinin yazıldığı bir afiş de asılırdı. Yanda, anarşist kitaplarla dolu küçük bir masa dururdu. Konuşmaya başlayacağını küçük bir zili çalarak bildirir ve kalabalık etrafında toplanırdı. Kalın bıyıkları, düzenli hatları, soluk cildi ve "dost, sıcak gözleri"yle ufak tefek bir adam olan Fleming, basında genellikle anlatıldığı gibi devrimci bir kundakçıya hiç benzemiyordu. Bir dinleyicisinin belirttiği gibi, "avaz avaz bağırmazdı" ve "yaygaracı" biri değildi. Tam tersine, "yumuşak, nazik bir sesle", ölçülü ama ateşli tonlarda konuşmasını sürdürür, yalnızca "asalak sınıfların, otokratların ve sahtekârların kötülükleri" üzerinde durduğu zaman öfkeye kapılırdı.[13]

Fleming'in özellikle yeni yüzyıla girildikten sonra konuşmacı olarak en çok işlediği konu, parlamenter politikanın ve parçalı reformların yararsızlığıydı. Çare diye bulunan önlemleri çoktandır terketmiş olan Fleming, umutlarını, gerekirse silahlı ayaklanmayı da kapsayan doğrudan eylemlere bağlamıştı. Kapitalist sistemle uzlaşmayı reddediyordu, işçilerin kurtuluşunun ancak kapitalizmin kökünden sökülüp atılmasıyla sağlanabileceğine inanmıştı. Hep bu noktaya ağırlık veriyordu. Ona göre politik eylemler, işçilerin payını çoğaltmak bir yana, onları kurtuluşa giden biricik yoldan, toplumsal devrim yolundan uzaklaştırırdı.

Fleming, hızlı bir gelişme gösteren İşçi Partisi'ni hiç beğenmiyordu. Fleming'e göre, bu partinin önderleri Avustralya'nın hayati organlarını tüketerek geçiniyorlardı, "İşçi Partisi üçkağıtlarla geliştirilerek işçilerin cennet ve kâbesi yapılıyor" diyordu. Melbourne'de yozlaşmış dilenciler cirit atıyor. Kendine saygı duyan insanlara çok ender rastlanmakta. Uyumayla uyanma arasında bir noktada bulunan yeni işçi politikacıları tam bir doğuştan köle yapısındalar. Atalarımızın bize devrettiği özgürlükleri, kızıl ve sıcak kanlarıyla suladıkları özgürlükleri, işçi savunucusu kılığına girerek politik alçakları yumuşatmak için ayaklar altına alıyorlar."[14]

Fleming'in ağır dilinin düşmanlıklara yol açacağı kesindi. Uzlaşmaz ve boyun eğmez biri olan, muhafazakârlara ve liberallere aynı ölçüde öfkelenen Fleming, sık sık soru yağmuruna tutuluyor, sözü kesiliyor, yumruklarla karşılaşıyor ve zorla kürsüsünden indiriliyordu. 1904'te Çalışma Bakanlığı memurlarına saldırıları nedeniyle ("şişman yaşlı Carr", "yaşlı bunak" vb.)[15], 1890'dan beri Çizme Yapımcıları Birliği'ni temsil ettiği Melbourne Ticaret Odası Konseyi'nden kovulmuştu. Fleming kovuluşunu, politik bir partinin hazmedemeyeceği anarşist inançlarına bağlıyordu. "Ben Tolstoy'un, Spencer'in ve dünyanın en ileri düşünürlerinin grubundan değilim," diyordu. "İşçiler gözlerini Parlamento'ya dikip umut bağladıkları sürece haklarını asla alamazlar. Genel bir grev dünyadaki bütün parlamentolardan daha etkilidir... Biz Chicago'da asıldık, New York'ta elektrikli sandalyeye oturtulduk, Paris'te giyotine gönderildik ve İtalya'da boğazlandık, ben yoldaşlarımla birlikte yürüyeceğim. Sizin hükümetinize ve otoritenize karşıyım. Kahrolsun hükümet. Elinizden geleni yapın. Yaşasın Anarşi!"[16]

Fleming vazgeçmiyordu. Kovuluşundan sonraki Pazar günü, Yarra Bank'takinden daha büyük bir kalabalığa, "Anarşi'yi dinleyen" sekiz-on bin kişiye hitap etti.[17] On yıl boyunca "politik işçi hareketindeki üç kağıtçılar", işçilerin doğuştan haklarını bir tas çorbaya satan parti patronları ve yetkilileri diye adlandırdığı kişileri mahkûm etmeyi ısrarla sürdürdü. 1910'da Güney Avustralya'nın İşçi Parti'li başbakanını polise "Adelaide'deki grevcileri coplama" emri verdiği için ağır biçimde suçladı. 1911'de, gerçek değişimin ancak "peşinden aktif isyanın geleceği doğrudan eylemlerle" sağlanabileceğinde ısrar ederek, "politik eylem safsatası"na karşı çıkmıştı. 1912'de Richmond Town Hall'de işsizlerle ilgili bir toplantıda dinleyicilerini "açlığa katlanan insanlar yerine zincirlerini kıran kişiler" olmaya çağırmış yine doğrudan eylem stratejisini savunmuştu. Son olarak 1913'te Meksika Devrimi'ni bir model olarak aktarıp "yalnızca eylemin başarı kazanacağını, politikanın daima başarısızlığa uğrayacağını" bildiriyordu. "Kahrolsun politika! kahrolsun politikacılar!"[18]

Ama Fleming, ne kadar çabalarsa çabalasın, dalgayı kendine çeviremedi. İşçi Partisi yıllar geçtikçe anarşistlerin ve diğer mi-

litanların alcyhine taban oluşturmayı sürdürüyordu. Fleming çetin bir mücadeleyle karşı karşıya olduğunun farkındaydı, ama cesaretinin kırılmasına olanak tanımadı. "Melbourne'de Anarşi'yi ön planda tutan bir kaç kişi kaldık," diye itiraf ediyordu 1904'te, "ama biz gelecekteki hasadın tohumlarını ekiyoruz."[19]

İnatçı ve boyun eğmez biri olan Fleming çalışmalarını ara vermeden sürdürüyordu. Her yıl, al renkli bayrağını açarak, Melbourne'deki, bando takımları ve süslü arabalarıyla on-yirmi bin yürüyüşçünün katıldığı, kendisinin kalabalığa hitap edeceği Yarra Bank'ta sona erecek olan 1 Mayıs olayının başına geçiyordu. Fleming 1913'teki gösteriyi özellikle başarılı sayıyordu, çünkü "ne toplu saldırıya uğramış ne de sözü kesilmişti" (oysa önceki yıllarda taşa tutuluyor ve bayrağı "paramparça ediliyordu.")[20] Ayrıca her yıl Paris Komünü (18 Mart) ve Chicago şehitlerinin asılması (11 Kasım) ile ilgili anma toplantılarına katılıyodu. Chicago şehitleri anması 1910'da, Fleming'in altı yıl önce kovulduğu Ticaret Odası Konseyi salonunda yapılmıştı. Ama Konsey'den hiçbir itiraz gelmedi ve toplantı "büyük bir başarı"yla gerçekleşti. Aramızdan ayrılan yoldaşlar için, Anarşi ve ayaklanma için üç kez canlı tempo tutulması"yla sona ermişti.[21]

Fleming harekete yeni bir etki kazandırmak amacıyla, 1908'de anarşizmin en yetenekli konuşmacılarından Emma Goldman'ı Avustralya'da geniş bir gezi yapmaya davet etmişti. Amerikalı yoldaşına derinden bir hayranlık besleyen ve onunla yıllarca mektuplaşan Fleming, Yarra Bank'taki konuşmalarında onu övüyor. **Mother Earth** dergisini 1906'da ilk çıktığından beri kendi ülkesinde dağıtıyordu. Davetten heyecanlanan Goldman yolculuk için para toplamaya başlamıştı. Yanında sevgilisi Ben Reitman da olduğu halde, gezisinin Amerikan makamlarının dikkatlerinden uzakta "neşeli geçeceğini ve uzun zamandır gereksinim duyduğu dinlenme fırsatını bulacağını" umuyordu. Reitman'ı da "bu düşünce çılgınca" sevindirmişti. Goldman geziyi hazırlanırken "yeni dostlar kazanmayı, taptaze beyinleri ve yürekleri uyandırmayı beklediği" Victoria'ya götürülmek üzere 1.500 poundluk yayın topladı. Nisan 1909'da yolculuğa hazırdılar. Büyük bir veda partisi düzenlenmişti. Ama tam hareketlerinin öncesinde Goldman Amerikan yurttaşlığından çıkarıldı ve

ülkeye yeniden girmesi yasaklanmaması için gezi ertelendi. Bu aksilik düzenlemeleri ayarlayan Fleming'le arkadaşlarının yanı sıra **Mother Earth**'ın da korkunç bir parasal kayba uğramasına yol açmıştı.[22]

Fleming, **Mother Earth**'ü toplantılarında satmayı ve Goldman'la yazışmayı sürdürmesine karşın karşılaşma olanağını hiç bulamadı. Fleming, Guy Aldred'in Birinci Dünya Savaşı'ndan önce yayımladığı Londra dergisi **Freedom** ve **The Herald of Revolt** gibi yayınların da satışına yardımcı oluyordu. "Emin olabilirsin, aziz yoldaşım, gazeteni yaymak için elimden geleni yapacağım," diye yazmıştı. 1912'de Aldred'e, "Ama Avustralyalılar devrimci yayın okuma alışkanlığı Tom Mann onları koyun kafalılar diye niteliyordu, ben de öyle olduğunu sanıyorum." Fleming'in söylediğine göre, o yıl Avustralya'nın her şehrinde işsizlik toplantıları düzenlenmiş, gene de grev yapılamamıştı. "Kapitalistlerin tehdit etmesi yetiyor, hemen boyun eğiyorlar. Ezenlerin yüce silahı olan askere alma sağlam kökler salmış durumda. Ondört yaşındaki çocuklar Melbourne'den yüz mil uzaktaki bir askeri kaleye kapatılıyor. İşçi hükümetinin Avustralya'ya getirdiği budur. Ah, canları cehenneme, bu insan süprüntüleri mert olabilirler mi? Ben Anarşi diye haykırıyorum."[23]

Fleming boşuna bağırıyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasıyla, Avustralya kendini anavatanı saydığı Britanya'nın yanında kavganın içine atıvermişti. Amerika'daki Goldman gibi Fleming de anti-Militarist ilkelerine sarıldı. Savaş, gördüğü kadarıyla, kapitalistlerin iktidar ve kâr mücadelesiydi. İşçiler yalnızca ölmeye hazır askerler oldukları için, iki tarafın herhangi birinin zaferini tercih etmek saçmalıktı. Kropotkin'in Müttefikler'i desteklemesi karşısında şok olmuştu. Kasım 1914'te Goldman'a şöyle yazıyordu: "Bunca yıl Kropotkin'i öğretmen ve yol gösterici olarak kabul ettikten sonra bizi böylesine hayal kırıklığına uğrattığını düşünmek ne kadar acı. Kendimi bezgin hissediyorum."[24]

Fleming gür bir sesle karşı çıkıyordu. 1915'teki konferanslarından birinin başlığı "Zenginin Savaşı, Yoksulun dövüşü" biçimindeydi. Savaş aleyhindeki sözleri için mahkemeye çıkarılan Fleming'i sosyalist bir avukat, Marshall Lyle, savunmuş ve be-

raat etmişti. Ama çok geçmeden Yarra Bank'taki bir konuşmasında "askere gitmekten caydırıcı" faaliyetleri nedeniyle cezalandırıldı. "Niçin gidip döğüşeceksiniz ki?" dediği bildiriliyordu. ("Almanlar iktidarda olursa, şu anda tahammül ettiğimiz alçaklardan daha kötü mü olur?") Fleming savaş bitene kadar anti-militarist kampanyasını sürdürdü ve karşıtlarının kaba güce dayalı saldırılarına maruz kaldı. Alay edildi, taşlandı, tekmelendi, nehre atılmakla tehdit edildi, bir keresinde gerçekten nehre atılmış ve yıllarca işsizlerden yana onunla birlikte mücadele etmiş olan sosyalist arkadaşı Percy Laidler tarafından kurtarılmıştı.[25]

Savaş bittiğinde, Fleming, ellili yaşlarının ortasında ve Britanyalı bir anarşistin nitelemesiyle Avustralya anarşizminin "son Mohikan'ı" durumundaydı.[26] Gene de önünde yaşayacak otuz yıldan fazla bir zaman vardı. Eylemlerinin hızı yavaşlasa da, asla aylak biri olarak kenara çekilmedi. Tam tersine, her yıl 1 Mayıs'ta yürümeyi ve kırmızı bayrağıyla küçük çanına artık herkesin alıştığı Yarra Bank'taki yerinden, her Pazar günü konuşma yapmayı sürdürdü. 1920'lerde idamlarını önlemeyi amaçlayan dünya çapındaki kampanyaya katılarak Sacco-Vanzetti adına konuşmalar yaptı. Yıllar geçtikçe, eski özgürdüşünce hareketindeki günlerinin mesajına ağırlık vermeye başlıyordu. Onun konuşmalarının düzenli dinleyicilerinden biri kendisine başlıca hedef olarak "büyük bir kinle saldırdığı" Katolik kilisesini seçtiğini dile getirmektedir. Bir keresinde çevredeki Katolik topluluklardan gelen bir gençlik çetesi kürsüyü işgal edip Fleming'i itip kakmaya başlamış, ama öbür konuşmacılarla dinleyiciler yardımına koşup çapulcuları dağıtmışlardı. Herhangi bir yara almayan ama sersemlemiş durumdaki Fleming kürsüye yeniden çıkarak: "Ben haklıyım. Tek bir kaybım var gibi görünüyor. Gözlüğümü kaybettim. Herhalde şimdiye kadar Mannix'in müzesine konulmuştur bile." (Mannix, Melbourne'ün Katolik başpiskoposu'ydu.) sözleriyle konuşmasını sürdürmüştü.[27]

Büyük Depresyon etkisini gösterdiğinde, Fleming işsizlerden yana kampanyasını yeniden başlattı. "Avustralya perişan bir durumda, hiçbir düzelme belirtisi yok," diye yazıyordu Goldman'a 1933'te. "İşçiler adaletsizliğe boyun eğecekler, tek

bildikleri zorunlu hakemlik kurumu. Voltaire bir keresinde dünyanın aptallarla dolu olduğunu söylemişti ve dünyayı bulduğu kadar sefil ve aptalca bırakıyor." Voltaire'in haklı olduğunu söylüyordu Fleming. Yarım milyon insan işsizdi ve her yıl otuz bin çocuk herhangi bir iş umudu olmadan okuldan ayrılıyordu. Bu yönetimi İşçi Partisi'nin "politik orospularına emanet etme"nin sonucuydu. Komünistler de daha iyi değildi ama: "Komünistler, işçilerin sırtlarına binmeye çalışarak, işçi Parti'lilerden bir adım önde gidiyorlar. Zaman zaman hayatın bir komedi olduğunu, her sonucun buna çıktığını düşünüyorum. Buna inanırdım, ama artık biliyorum." Anarşist arkadaşlarına gelince, sayıları hızla azalmaktaydı. Kimileri komünistlere katılmıştı, kimileri de politik işler bularak İşçi Partisi'ne. "Eski yoldaşların pek çoğu öldü, " diye yazıyordu Fleming, "ve ben bu onurlu ırkın sonuncusuyum. Bugünkü gençler özgür olmayı istemeyen işe yaramaz insanlar. Anarşizm'in sesi vahşi bir boşlukta yankılanıyor."[28]

Zamanın geçmesi de durumu düzeltmedi; hatta, kimi açılardan daha da kötüleşti. Ama Fleming aynı geçmişteki gibiydi. Hafta hafta, yıl yıl hükümete ve dine karşı konuşmalarını sürdürdü. "Anarşist bayrağı havada tutuyorum," diyordu. "Her zaman bir anarşist ve ateist olarak öleceğimi söylerim, çünkü bunlar akla ve sağduyuya dayanıyor." Bundan şikayetçi de değildi Tam tersine, geride bıraktığı yaşam çizgisine memnunlukla bakıyordu. "Hayatımı yaşadım," diyordu Goldman'a, onun özyaşam öyküsünün başlığını yineleyerek. "Benim küçük çabalarım seninkine eş değil, ama gene de bir çaba."[29]

Ne var ki, İkinci Dünya Savaşı'nın çıkışıyla Fleming de kuşkulara boğulmuştu. "Akıl çağı" asla gelmeyecek miydi?, diye soruyordu. "İnsan doğası değişmez. Son toplu kasaplığın acı deneyimleri unutuldu; şimdi yeni bir koyun sürüsü hazırlanıyor. İnsanlar akıllarını kaybettiler ve emirlere, ölüm yürüyüşlerine uysalca boyun eğiyorlar; insan doğası gereği acemi ve her yönden acemi kalıyor. Ben gençken büyük umutlar vadeden özgürlük şafağı görülmez oldu... Şimdi gerçekler konuşuyor. Dünya aptallarla dolu. benim hedefim Tanrı denen hokkabaza ve onun yoldaşı otoriteye saldırmak. Herşeyden önce, otorite Tanrı'dan geliyor. Anarşizm, haşarat sürülerinin kan buldukları sahtekâr-

ları açığa çıkarıyor. Platon, senatonun kokuşmuş olduğunu yazmıştı; politikacılar rüşvetçi, insanlar aptaldı. Düşünen insan sayısı çok az, çoğu asla düşünmüyordu. ben yetmiş-altı yaşındayım. Günlerim bitti. Hayatımı yaşadım. Anarşizm bayrağını yüksekte tuttum. Yaşasın Anarşi!"[30]

Fleming eski iyimserliğini kaybetmişti. İşçilerin altın çağının "tohumlarını ekmek"ten söz etmiyordu artık. Tersine, gelecekten fazla umut beslemeyen, içe kapanık bir ruh hali vardı. Ama daha on yıl, "eski deyişleri cilalayıp parlatarak ve muhtemel iktidarlara yararsız kafa tutuşlarını sürdürerek" haftalık toplantılarına devam etti.[31] Basında onun eylemleriyle ilgili son haber 1947'de, Fleming seksen-üç yaşındayken çıkmıştı: "Evet, 'Chummy' hâlâ, o eski karaağacın altında, aynı kızıl bayrağın altında, ve kayadan yapılan aynı kürsüden Anarşi'yi her yandan esen rüzgâra vererek öğüt dağıtıyor... Eski zaman gevezelerinin sonuncusu olan Chummy elli yıldan fazla dayandı."[32]

Fleming 25 Ocak 1950'de Carlton'daki evinde öldü. Bütün yaşamı, gençliğinde benimsediği bir davaya adanmıştı. Kendi isteği üzerine cesedi yakıldı. Nisan sonunda, ölümünden üç ay sonra, dostları birdenbire Fleming'in küllerinin 1 Mayıs'ta Yarra Bank'a saçılmasını istediğini hatırladılar. "Külleri ne oldu," diye sormuştu Percy Laidler. Kasaplar sendikasının bir üyesi neyin kastedildiğini anlamış ve 1 Mayıs'ta yanında bir kutu külle beraber gelmişti. Yarra Bank'ta Laidler ayağa kalktı ve Fleming hakkında bir konuşma yaptı; konuşmasını bitirirken havaya avuç avuç serptiği küller Melbourne'deki bütün insanların üzerinde uçacaktı.[33]

Böylece, sonuna kadar aykırı biri olarak kalan Chummy, son 1 Mayıs törenine de katılmış oluyordu.

Notlar:

(1) Emma Goldman, **Living My Life** (New York, 1931), s. 436.

(2) Jim Garvey, "Chummy Fleming, 1863?-1950: A Memoir," Avrich Collection, Library of Congress.

(3) Fleming'in açıklamalarında, 1863'te mi yoksa 1864'te mi doğduğu belli olmamaktadır, ama K.J. Kenafick, **Marxism, Freedom and the State**'e (Londra, tarihsiz) ithaf yazısında 1864 yılını verir.

(4) **The Tocsin** (Melbourne), 17 Ekim 1901; Sam Merrifield, "John William (Chummy) Fleming," **Recorder: Melbourne Branch, Australian Society for the Study of Labour History**, Temmuz 1964, s. 3-5.

(5) Bob James, "Fleming John William," **Australian Dictionary of Biography**, ve **Chummy Fleming: A Brief Bibgraphy** (Melbourne, 1986).
(6) **The Tocsin,** 17 Ekim 1901.
(7) Sam Merifield, "The Melbourne Anarchist Club, 1886-1891," **Labour History** (Melbourne), No: 3, s. 32-43.
(8) **Freedom,** Ocak 1911.
(9) James, "Fleming, John William"; **Freedom,** 16 Haziran 1979.
(10) Sam Merrifield'den Paul Avrich'e, 30 Eylül 1977, **100 th Australian anarchist Centenary Celebrations,** broşür (Melbourne, 1986), Avrich Collection.
(11) **The Age,** 25 Haziran 1902.
(12) Garvey, "Chummy Fleming".
(13) A.g.y.; David Stephens'den Paul Avrich'e, 5 Eylül 1977, Avrich Collection.
(14) **The Syndicalist,** 1-15 Eylül 1913.
(15) **The Age,** 4 Nisan 1904.
(16) Aktaran **Freedom,** 16 Haziran 1979. Fleming, Fransız anarşisti Emile Henry'nin 1894'de duruşma salonunda söylediklerini yineliyordu: "İnsanları Chicago'da astınız, Almanya'da başlarını kestiniz, Jerez'de boğdunuz, Barcelona'da kurşuna dizdiniz, Montbrison ve Paris'te giyotine gönderdiniz, ama anarşizmi asla yok edemeyeceksiniz." Aktaran James Joll, **The Anarchists** (Londra, 1964), s. 138.
(17) **Freedom,** Haziran 1904.
(18) A.g.y., Ağustos 1911
(19) A.g.y., Haziran 1904.
(20) A.g.y., Ağustos 1913.
(21) A.g.y., Ocak 1911.
(22) Goldman, **Living My Life,** s. 436, 449, **Mother Earth,** Mart ve Nisan -1909.
(23) **The Herald of Revolt,** Ağustos 1912.
(24) Fleming'den Emma Goldman'a, 12 Kasım 1914, **Mother Earth,** Şubat -1915.
(25) **The Labour Call,** 8 Temmuz 1915; Bertha Walker, **Solidarity Forever!** (Melbourne, 1972), s. 104.
(26) Stuart Christie, der. Marcus Graham, **Man! An Anthology of Anarchist Ideas, Essays, Poetry and Commentaries'e** giriş yazısı (Londra, 1974), s. 11.
(27) Garvey, "Chummy Fleming."
(28) Fleming'den Emma Goldman'a, 18 Ocak 1933, **Freedom** (New York), 18 Mart 1933.
(29) A.g.y., **Man!** kasım 1938.
(30) **Man!,** Ocak 1940.
(31) Garvey, "Chummy Fleming".
(32) **Melbourne Herald,** 7 Haziran 1947.
(33) Walker, **Solidarity Forever!,** s. 271.

Siyasal Kültür Dizi: 1

BENJAMİN TUCKER ★ MONBRAY ★ SACCO İLE VANZETTİ ★ ALEKSANDRA BERKMAN ★ RİCARDO FLORES MAGON ★

"Yirmi yıl sürgünden sonra Ricardo Flores Magon'un cesedi anayurduna dönebildi. Meksika'ya getirildiğinde onu karşılayan kırmızı ve siyah bayraklı işçi ve köylü kitleleri çiçeklerle bezeli tabutunu taşıyan özel treni başkente götürecek demir yolunu kasabadan kasabaya elleriyle döşemişlerdi. W.C. Owen'a göre, Flores Magon'un yurttaşları tarafından böylesine sevgiyle karşılanmasının nedeni cesareti ve doğruluğuydu. "Bu insanın o kadar açık bir içtenliği vardı, inancına o kadar bağlıydı ki," diye yazıyordu Owen, "başka herkes sessizliğe gömülse bile, o mutlaka konuşurdu. İnsanın kölelikten kurtulması için verilen büyük kavgayı ne pahasına olursa olsun sonuna kadar götürmekte engellenemez bir kararlılığı vardı."

MOLLİE STEİMER ★ KOMÜNCÜLER ★ PAUL BROUSSE ★ GUSTAV LANDAUER ★ FLEMİNG... VE DİĞERLERİ.

sarmal YAYINEVİ